

revista arhivelor

ANUL XLIX

VOL. XXXIV

NR.

1

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

ANUL XLIX

VOL. XXXIV

Nr. 1

BUCUREȘTI

1972

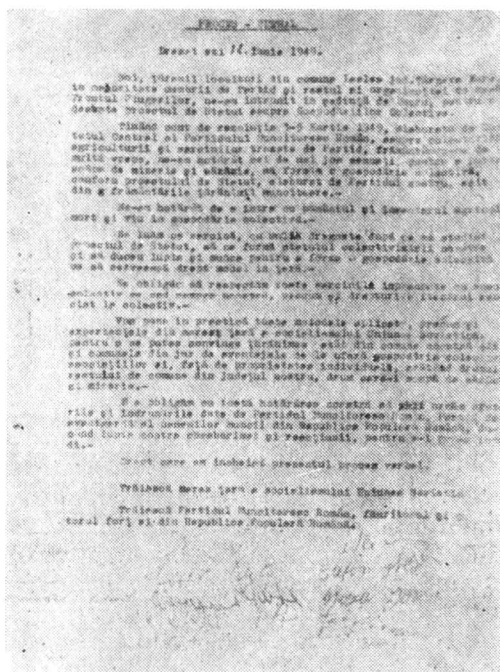

Fig. 1 — 1949 iunie 12. Proces-verbal de constituire a Gospodăriei agricole colective de către sătenii din com. Laslea, jud. Tirnava Mare. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 201. 462/1.).

evoluția științei și tehnicii, cu necesitățile în continuă creștere ale economiei și consumului populației, Plenara socotea că numai unirea țăranilor proprietari de pământ în cooperative agricole de producție socialistă este calea de rezolvare. Numai aceasta este calea sigură de ridicare a producției agricole, de îmbunătățire a vieții țărănimii, de lichidare a instabilității economice și politice pe care o crea mica producție generatoare de relații burgheze.

Ridicarea acestei probleme în 1949, era necesară și posibil de realizat. Puterea politică era în miinile clasei muncitoare care avea ca aliat țărănimea muncitoare. În calitate de clasă conducătoare, clasa muncitoare trebuia și putea să folosească puterea de stat pentru a asigura trecerea de la economia capitalistă la economia socialistă. Clasa muncitoare deținea în miinile sale mijloacele de producție ca urmare a naționalizării înfăptuită în 1948. În calitate de proprietar avea posibilitatea de a mobiliza resursele materiale și financiare și rezervele de tot felul în vederea acumulării socialiste, avea deci un sprijin esențial în dezvoltarea industriei socialiste și în organizarea planificată a economiei naționale.

Chiar și în agricultură începuse să se formeze, ca element nou, sectorul socialist reprezentat de gospodăriile de stat, în proprietatea cărora se găseau cca. 500.000 ha. pământ și cele 76 stațiuni de mașini agricole și tractoare ale statului³. Acestea trebuia să fie exemplu și în același timp să dea ajutor țăranilor din localitățile unde funcționau.

Procesul cooperativizării urma să aibă loc treptat, pe măsura convingerii țărănimii și a asigurării condițiilor necesare. „Acolo unde țăranii

³ Gh. Gheorghe Dej, *Articole și cuvântări*, ed. IV, București, 1955, p. 204–205.

Fig. 2 — 1949 august 12. Adresa Ministerului Agriculturii, către Gospodăria agricolă colectivă „Ogorul Roșu” din com. Laslea, jud. Tîrnava-Mare, prin care se comunică aprobarea înființării acestei gospodării și înzestrarea ei de către stat cu unele bunuri.

(Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 204461 2 b.)

MINISTERUL AGRICULTURII DIRECȚIA GOSPODĂRIILOR AGRICOLE COLECTIVE Str. Republicii Nr. 28 — Telefon 44020	
Nr. 60411-87 / 23.828 Adresa destinatarului GOSPODĂRIA AGRICOLĂ COLECTIVĂ „OGORUL ROȘU” COMUNA LASLEA JUD. TÂRNAVA-MARE	
La 12 august 1949 25.08.49 12.08.49	
În fața conștientă a prin Gospodăria Nr. 816 din 12 iulie 1949, a Consiliului de Minisrii, s'a aprobat înființarea și organizarea Gospodăriei Agricole Colective „Ogorul Roșu” din com. Laslea, iar prin hotărârea Nr. 815 din 17 iulie 1949, a Consiliului de Minisrii, s'a aprobat trecerea din patrimoniul Statului (Ministerul Agriculturii), în folosință pe vezi, Gospodăriei Nr., următoarele bunuri: - 74.700 m.p., din care suprafață de 417 etape, co- prinde câmpuri și locașuri identificate sub Nr. top. 505, 404, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511 și 512. Pe suprafața și conform tabelului, laudat în anexa la Nota de înțelegere Agricolă spre a face înțelegere de prețuri, se dau următoarele bunuri și în folosință în inven- tarul gospodăriei. A. 12.08.49 B. 25.08.49	

săraci și mijlocași vor fi hotărâți de a trece la organizarea socialistă a agriculturii și unde vor exista cele mai bune condiții tehnice pentru aceasta, se va putea organiza la început un număr restrâns de gospodării agricole colective”⁴ se arăta în rezoluția plenarei. Mai departe se preciza că extinderea numărului lor nu va putea și nu va trebui să aibă loc decât pe măsura creșterii industriei socialiste, capabile să înzestreze agricultura socialistă cu mașini agricole perfecționate, pe măsura formării cadrelor de agronomi capabili să conducă agricultura unei asemenea cooperative și pe măsura creșterii conștiinței maselor largi ale țărănimii muncitoare în ceea ce privește superioritatea și necesitatea cooperativelor.

Pe baza sarcinilor stabilite organele și organizațiile de partid au trecut la transpunerea lor în viață. Numai după câteva luni, în iunie 1949, luau ființă deja primele cooperative, numărul lor continuând să crească de la an la an.

Congresul al VII-lea analiza în 1955 mersul activității constatînd că 382.000 familii cu peste 1.320.000 ha. pămînt se înseriau în 6.325 cooperative și întovărășiri⁵. În ceace ce privește tractoarele puse la dispoziția agriculturii se realizase deja numărul de 30.000 pe care Plenara C.C. al P.M.R. din martie 1949 îl socotea necesar.

Pe aceste considerente raportul la congres aprecia că „Socialismul a cucerit la sate poziții puternice, care deschid perspectivele înaintării

⁴ Rezoluții și hotărâri ale C.C. al P.M.R., 1948—1950, p. 102.

⁵ Congresul al II-lea al P.M.R., E.S.P.L.P., București, 1956, p. 100

Anexa 20

MINISTERUL AGRICULTURII DIRECȚIA GOSPODĂRIILOR AGRICOLE COLECTIVE Strada Republicii Nr. 24 - Iași (Județ. 1403)		Loc. rezervat pentru înregistrare <i>100/19.08.1949</i> <i>12.8.1949</i>
Nr. 1.011/12.8.1949		Loc. rezervat pentru înregistrare
Adresa Gospodăriei: GOSPODĂRIA AGRICOLĂ COLECTIVĂ "ZORILE" Comuna TUPȘIGȘ Jud. SIBIU		

Vă facem cunoscută că prin hotărârea Nr. 816 din
 29 Iulie 1949, a Consiliului de Miniștri, s'a aprobat
 înființarea și organizarea Gospodăriei Agricole Colective
 "ZORILE" din comuna Tupaș, iar prin hotărârea Nr. 825 din
 29 Iulie 1949, a Consiliului de Miniștri, s'a aprobat
 trecerea din patrimoniul Ministerului Agriculturii,
 în folosință pe veci, Gospodăriei Tupaș, următoarele bunuri:
 - 36 ha teren arabil din rezerva de Stat.
 - 6 bucăți teren Nr. 115, 116, 117, 118, 119 și
 120, cu toate dependențele și terenurile din jurul con-
 strucțiilor.
 Vă rugăm a vă conforma întocmai, luând în vedere
 legătura cu Secțiunea Agricolă spre a face formală de
 predare, de ocaz emisiei buletinelor, să le înregistrați
 în Inventarul Gospodăriei.

MINISTERUL AGRICULTURII

DIRECTOR,
L. Iugaș

Fig. 3 — 1949 august 12. Adresa Mi-
 nisterului Agriculturii către Gospodă-
 ria agricolă colectivă „Zorile”, com.
 Turnișor, jud. Sibiu prin care se comu-
 nică aprobarea organizării gospodăriei
 și dotarea ei de către stat cu unele
 bunuri. (Muzeul de istorie a a parti-
 dului comunist, a mișcării revoluțio-
 nare și democratice din România,
 fotocopie nr. 204.462,2 a).

într-un ritm mai accelerat pe calea transformării socialiste a agricul-
 turii”⁶.

După cinci ani, următorul congres constata că sectorul socialist din
 agricultură cuprindea peste 80% din numărul gospodăriilor țărănești
 și din suprafața arabilă a țării, numărul familiilor țărănești crescând la
 2.920.000 cu o suprafață de 8 milioane ha. teren arabil, rămânând în afara
 sectorului socialist aproximativ 680.000 familii cu o suprafață de 1,8
 milioane de hectare.⁷

În procesul de înaintare vertiginoasă se observa, mai ales în ultimii
 ani trecerea de la formele simple — întovărășiri — la forma superio-
 ară cooperativa agricolă. Evoluția întovărășirilor confirma justetea
 politicii partidului care în munca politică și organizatorică de atragere a
 țăranimii pe drumul socialismului a pornit de la formele simple și accesi-
 bile de natură să deprindă masele țărănești cu organizarea socialistă a
 muncii constituind și școală de cooperare în producția agricolă. Viața a
 dovedit astfel că, pe măsură ce întovărășiții se conving din experiența
 proprie și din experiența cooperativelor colective fruntașe, de avantajele
 agriculturii socialiste, ei trec la forma superioară de cooperare; al doilea
 element, tendința cooperativelor mici de a se uni în cooperative mari.
 Acest lucru crea condiții mai bune pentru folosirea rațională a pământului,
 pentru aplicarea metodelor agrotehnice înaintate, utilizarea mai eficace
 a mijloacelor mecanizate și dezvoltarea multilaterală a producției.

⁶ Ibidem.

⁷ Congresul al III-lea al P.M.R., 20–25 Iunie 1960. Edit. politică, București, 1960, p. 47.

Pornind de la rezultatele bune obținute în ceea ce privește creșterea numărului familiilor care cereau să fie primite în cooperative și avînd în vedere puternica bază tehnică precum și necesarul de cadre de specialiști, Congresul al VIII-lea a stabilit, în cadrul obiectivului fundamental al planului economic pe 1960—1965 și încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialistă în întreaga economie națională.

La un an de zile, Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1961 analizează mersul îndeplinirii directivelor Congresului al VIII-lea privind construirea socialismului la sate și dezvoltarea agriculturii stabilind măsurile corespunzătoare. Pe baza datelor de care dispunea Plenara aprecia că țărănimea trece în masă spre cooperative agricole de producție, urmează cu încredere linia trasată de partid. Se poate prevedea că procesul de colectivizare va fi încheiat înainte de 1965⁸. În decembrie același an are loc consfătuirea pe țară a țăranilor cooperatori unde au participat peste 3000 de persoane.

Consfătuirea constata cu satisfacție că 90% din suprafața arabilă a țării era deținută de cooperative și întovărășiri (mai erau 7.100 de întovărășiri), iar în afara sectorului socialist mai erau cca. 700.000 ha. (fără a socoti localitățile de munte)⁹.

Din punct de vedere al înzestrării tehnice, agricultura avea acum 52.000 de tractoare fizice, peste 23.000 combine de cereale păioase, 48.000 de semănători și alte mașini, iar numărul inginerilor, tehnicienilor agronomi, zootehnicienilor și medicilor veterinari a sporit de aproape 9 ori față de 1938¹⁰.

Se apropia astfel încheierea acțiunii începută cu 12 ani în urmă. Marea victorie a fost sărbătorită în anul următor. La 27 aprilie 1962 forul suprem al țării — Marea Adunare Națională s-a întrunit în sesiune extraordinară pentru a consacra evenimentul. În raportul prezentat se arăta că sectorul socialist din agricultură cuprindea 96% din suprafața arabilă și 93,4% din suprafața agricolă a țării; aproape totalitatea familiilor țărănești erau cuprinse în cooperative. Astfel că „obiectivul stabilit de Congresul al III-lea al P.M.R. în domeniul transformării socialiste a agriculturii a fost realizat cu aproape 4 ani înainte de termen”¹¹.

Complexul de măsuri adoptat de conducerea partidului și statului și mai ales preocuparea permanentă pentru îndeplinirea lor au fost încununate de succes marea operă fiind realizată în ceva mai mult de un deceniu. În 13 ani s-a creat și s-a dezvoltat o nouă formă de proprietate în agricultură — proprietatea colectivă; s-a format o țărănime nouă, prietenă și aliată de nădejde a clasei muncitoare care folosește o tehnică nouă, modernă și în cadrul căreia s-au stabilit noi relații și al cărei mod de viață, de gîndire și de acțiune este fundamental schimbat. Cum se explică aceasta, ce factori au activat pentru a schimba ceea ce veacurile au creat? Au fost binefacerile orînduirii socialiste, orînduire pe care a pășit poporul nostru după anul 1944 și pe care o înfăptuiește cu succes. Profunde transformări revoluționare care au avut loc la sate s-au înfăptuit în condițiile dezvoltării întregii economii naționale pe o linie mereu

⁸ Gh. Gheorghiu Dej. *Articole și curîndări 1961—1962*, p. 233.

⁹ *Ibidem*, p. 233.

¹⁰ *Ibidem*, p. 345, 348.

¹¹ *Ibidem*, p. 287.

înfăptuirea sarcinilor. În același timp ele demonstrează superioritatea mării gospodării agricole socialiste, resursele sale, capacitatea ei de a utiliza mai bine potențialul agricol, de a asigura creșterea producției vegetale și animale¹³.

Agricultura dispunea la data aceea de peste 26.000 de specialiști cu studii superioare¹⁴; cooperativele agricole aveau la dispoziție 75.000 tractoare, 39.000 de combine, 42.000 de semănători precum și o gamă largă de alte mașini și utilaje.

Atât condițiile pe care le aveau cooperativele cât și posibilitățile mari ce urmau să fie puse în valoare au permis să se stabilească, printre altele, un venit lunar minim garantat membrilor cooperativelor agricole de producție precum și majorarea pensiilor.

Complexul de măsuri adoptat cu această ocazie este menit să asigure dezvoltarea mai rapidă a agriculturii în vederea îndeplinirii în bune condiții a programului stabilit de Congresul al X-lea al P.C.R. în această ramură de bază a economiei naționale.

1

1949 august 7. Procesul verbal al adunării generale de constituire a cooperativei agricole de producție din comuna Stoicânești, județul Olt.

PROCES VERBAL NR. 1

Încheiat astăzi șapte august 1949.

Noi, membrii Gospodăriei agricole colective „6 Martie” din comuna Stoicânești, județul Olt, ne-am întrunit astăzi data de mai sus în ședința adunării generale de constituire a gospodăriei pentru a discuta și hotărî următoarea ordine de zi:

1. Constituirea gospodăriei agricole colective.
2. Alegerea consiliului de conducere.
3. Alegerea comisiei de cenzori.

Ședința este prezidată de tov. Andrei C. Constantin.

Tov. Croitoru Stan, președinte al Consiliului provizoriu de conducere pe timpul perioadei de timp a lucrărilor de înființare, deschide ședința propunând următorii membri în prezidiul de constituire:

1. Bărbulescu Ecaterina
2. Ciobanu Nicolae
3. Știrbu Tudor.
4. Zăvelcă Marin
5. Croitoru Stan.

Tov. Croitoru Stan face un scurt istoric asupra eforturilor depuse și a lucrărilor făcute pentru a se ajunge la aprobarea înființării acestei gospodării.

Se dă citire art. 1 din Statutul model al gospodăriilor colective de către tov. Andrei C. Constantin.

Se semnează actul de constituire de către membri asociați.

Tov. Andrei Constantin cere adunării generale să facă propuneri pentru alegerea comisiei de candidare.

Tov. Tudose Marin propune în comisia de candidare pe următorii:

1. Vieru Constantin

¹³ N. Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltată*, vol. 5, Edit. politică, București, 1971, p. 232.

¹⁴ *Ibidem* p. 234.

Fig. 8 — 1949. Situația Gospodriei colective „Victoria Socialismului” din jud. Vaslui înființată la 24 iulie 1949. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie 204.461/4).

1. Numele gospodriei colective: *Victoria Socialismului*
 2. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 3. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 4. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 5. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 6. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 7. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 8. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 9. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 10. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 11. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 12. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 13. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 14. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 15. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 16. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 17. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 18. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 19. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 20. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 21. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 22. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 23. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 24. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 25. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 26. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 27. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 28. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 29. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 30. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 31. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 32. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 33. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 34. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 35. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 36. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 37. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 38. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 39. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 40. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 41. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 42. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 43. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 44. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 45. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 46. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 47. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 48. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 49. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 50. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 51. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 52. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 53. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 54. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 55. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 56. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 57. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 58. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 59. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 60. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 61. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 62. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 63. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 64. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 65. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 66. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 67. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 68. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 69. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 70. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 71. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 72. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 73. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 74. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 75. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 76. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 77. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 78. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 79. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 80. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 81. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 82. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 83. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 84. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 85. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 86. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 87. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 88. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 89. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 90. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 91. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 92. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 93. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 94. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 95. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 96. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 97. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 98. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 99. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*
 100. Numele gospodriei: *Victoria Socialismului*

muncii la un nivel de viață mai bun, angrenat adine în „lupta pentru pace”. Cer să fiu înscris ca membru în gospodăria agricolă colectivă „6 Martie” din comuna Stoicănești, raionul Drăgănești, regiunea Teleorman unde îmi iau angajamentul să muncesc cinstit și demn în ramurile de producție ale gospodăriei pe care le cunosc.

Sînt căsătorit cu Ioana Gh. Bărbulescu fostă Vasile Pițigoi tot din această comună și am un copil de sex masculin în etate de 3 ani și jumătate cu numele de Constantin Gh. Bărbulescu. Pentru a nu întîmpina greutăți familiare înscriu 1,50 ha teren arabil pe care sînt deplin stăpîn situat pe moșia Boianu pentru care posed actele de proprietate respective, netulburat de nimeni în posesia mea.

Dacă prezenta cerere are anumite lipsuri vă rog să mi se facă cunoscut pentru a o reface și a completa conform statutului în vigoare al gospodăriei.

Făcută de subsemnatul și semnată personal azi 25 decembrie 1951 în comuna Stoicănești.

Tov. președinte ale gospodăriei
 agricole colective „6 Martie”
 din comuna Stoicănești.

„LUPTĂM PENTRU PACE”!
 soț Gh. Bărbulescu
 soție Ioana Gh. Bărbulescu

3

CERERE

Subsemnatul TOMA M. FLOREA din comuna Movilița, raionul Urziceni, regiunea Ialomița, de profesie plugar, în urma rezoluției din 3—5 martie 1949, fiind lămurit pe deplin cu aceasta, m-am gîndit să intru în gospodăria agricolă colectivă pentru a merge pe drumul

unde țăranul sărac și mijlocaș pentru a scăpa de sărăcie m-am hotărât să intru cu terenul arabil și cu inventarul viu și mort după cum urmează :

— teren arabil	1,90 vii, 0,10 arii
— cai	—
— căruță	—
— pluguri	—
— borană	—
— brațe de muncă	2

Semnătura,

ss. Toma M. Florea

ss. Toma Constantina

4

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNIA

ACT DE CONSTITUIRE AL GOSPODĂRIEI AGRICOLE COLECTIVE "DRUMUL VICTORIEI"

din

Comuna Movilița, plasa Fierbinți, județul Ilfov.

Subsemnații plugari din satul Movilița, Nouă și Veche, comuna Movilița, plasa Fierbinți, județul Ilfov, Republica Populară Română.

Ne întovărășim din inițiativă proprie, constituindu-ne în Gospodăria agricolă colectivă, sub denumirea „Drumul victoriei”, avind sediul în comuna Movilița, plasa Fierbinți, județul Ilfov.

5

1952 ianuarie 24. *Comunicarea Ministerului Agriculturii către Cooperativa agricolă de producție „Drumul victoriei” din comuna Movilița prin care face cunoscut că s-a aprobat înființarea cooperativei.*

MINISTERUL AGRICULTURII

CĂTRE

GOSPODĂRIA COLECTIVĂ "DRUMUL VICTORIEI"
COMUNA MOVILIȚA
RAIONUL URZICENI
REGIUNEA IALOMIȚA

Vă facem cunoscut că prin Hotărîrea Consiliului de Miniștri nr. 1391 din 23 decembrie 1950, publicată în Buletinul Oficial al R.P.R. nr. 123 din 29 decembrie 1950, s-a aprobat înfiin-

27.10.50
Hogărzani

Tor. Paradiat

Sosemnatul Stare Cărciumaru
di com. Ceamurlia de Jos Tulcea
rogruets vi rog si bine voiti.
o mi intrari ca maru i gospodă
agriculă colectiva Răsaritul melior
ato cî om inliles cî nimeni pî
munai colectiva puten se po
de surse si nerri
vi a iii H^o traie orolul, u
rai

Trilora R.P.R.
Stav Cărciumaru

Tor. Paradiat al gospodăriei
agriculă colectiva Răsaritul
Ceamurlia de Jos

Fig. 9 — 1949—1950. Cererea lui Stere Cărciumaru, din com. Ceamurlia de Jos, Tulcea, către președintele Gospodăriei colective „Răsăritul” prin care solicită intrarea în gospodărie. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie nr. 3).

țarea gospodăriei colective sub denumirea de „Drumul victoriei” din comuna Movilița, raionul Urziceni, regiunea Ialomița la data de 27 august 1950.

L.S. MINISTRU,
ss. V. Vaida

DIRECTORUL DIRECȚIEI
ORGANIZĂRII, EVIDENȚEI GOSPODĂRIILOR
COLECTIVE ȘI INTOVĂRĂȘIRILOR,
ss. indescifrabil

Nr. 272
București 24 ianuarie 1952.

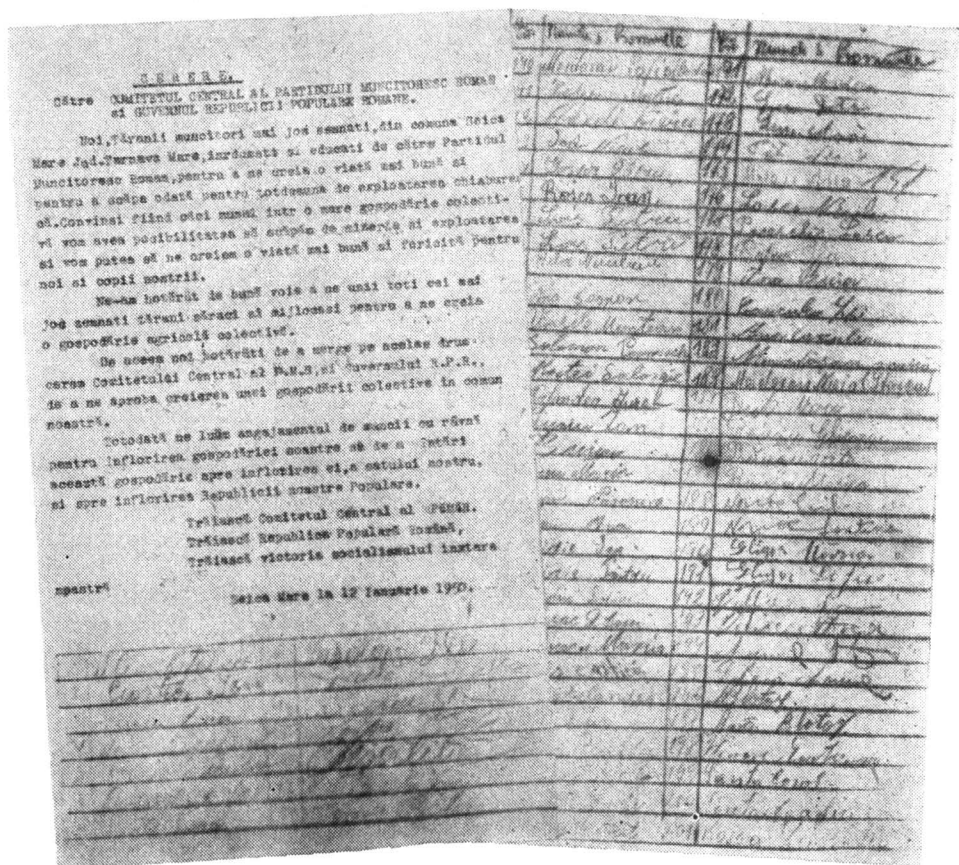

Fig. 10 — 1950 ianuarie 12. Cererea țăranilor din comuna Seica Mare, jud. Tirnava-Mare adresată Comitetului Central al P.C.R. pentru constituirea gospodăriei colective în comuna lor. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopy nr. 5033).

6

1953 februarie 28. Cererea locuitorilor din comuna Petrești, județul Satu Mare, prin care solicită aprobarea Comitetului regional de partid Baia Mare pentru înființarea gospodăriei colective.

Către

COMITETUL REGIONAL DE PARTID
 BAIJA — MARE

Subsemnații locuitori din comuna Petrești, raionul Carei, regiunea Baia Mare, fiind convinși de justetea partidului nostru și de superioritatea agriculturii socialiste, cerem ca în lumina rezoluției din 3 și 5 martie 1949 a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și pe baza statutului model al gospodăriilor agricole colective, cerem să ni se aprobe înființarea gos-

podăriei agricole colective în comuna Petrești, care va avea denumirea de „GHEORGHE GHEORGHIU DEJ”.

Cererea noastră se bazează pe liberul consimțământ și din convingerea noastră personală, nefiind forțați de nimeni, înțelegând superioritatea gospodăriei agricole colective față de gospodăriile agricole individuale.

Prin munca colectivă vom asigura victoria asupra chiaburimii, punând capăt definitiv exploatării chiaburești, dușmani ai păcii și socialismului.

Crearea gospodăriei agricole colective va aduce la întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărânimea muncitoare, la întărirea patriei noastre factor activ al lagărului păcii.

TRĂIASCĂ PARTIDUL MUNCITORESC ROMÂN, FORȚA CONDUCĂTOARE ÎN R.P.R

Petrești, la 28 februarie 1953.

Soțul

Urmează 23 semnături

Soția

Urmează 21 semnături

7

1950 martie 2. Procesul verbal de la ședința de constituire și inaugurare a Gospodăriei agricole colective „Tudor Vladimirescu” din comuna Hârman, județul Brașov.

PROCES – VERBAL NR. 1

Au luat parte următorii tovarăși:

Comitetul de inițiativă împreună cu toți membrii gospodăriei agricole colective.

Organizatoricul din partea județenei P.M.R. tov. Moșteanu Victor, din partea forurilor superioare a fost prezent tov. Dănoiu Ilie, delegat al C.C. P.M.R. și al Minist. Agr., tov. Rusu Clement, președintele comitetului provizoriu județean.

Ședința se deschide de tov. președinte comitet. de inițiativă, Tomi Ioan, propunând următorul prezidiu:

Comitetul de inițiativă compus din următorii tov. Vărgău Ioan, Sporea Gheorghe Crăciun Nicolae, Rozen Olimpia, Tomi Ioan, Gătan Gheorghe și organizatoricul de partid al gosp.

Tov. preș. Tomi Ioan dă cuvîntul tov. Moșteanu Victor care a propus în prezidiu pe tov. Dănoiu Ilie deleg. C.C. P.M.R. și tov. Rusu Clement preș. com. prov. județean. Tov. Tomi Ioan a făcut o dare de seamă a comit. inițiativă, tov. Dănoiu Ilie a prelucrat statutul model și apoi s-a trecut la semnarea lui. După semnare se trece la alegerea comitetului de conducere al gosp. agricole colective „Tudor Vladimirescu” din Hârman cu următoarea compunere: tov. Rozen Mihai ca președinte, membri: Vărgău Ioan, Popa Avram, Boriceanu Maria și Diacu Nicolae, contabil, iar ca cenzori următorii: Munteanu Gheorghe, Sporea Gheorghe și Neda Iosif.

Tov. Dănoiu arată în cuvinte frumoase rolul gospodăriei colective, precum și importanța ei în actuala fază a socialismului.

Sprijinul acordat de P.M.R. a tuturor gospodăriilor din R.P.R. și țărânimii muncitoare pentru a scăpa de sub mîna exploatării chiaburești.

S-au luat angajamente din partea delegaților veniți din împrejurimi, precum și a celor aleși.

De la Feldioara; Bejan Mihai, Ciurcu Ioan, Căpățînă Ioan;

De la „Brainer Bela” tov. Șerban Vasile și tov. Moma Nicolae din partea uzinei „Măgura Codlei”.

MINISTERUL AGRICULTURII DIRECȚIA GOSPODĂRIILOR AGRICOLE COLECTIVE B-dul Republicii Nr. 24 — Telefon: 4.40.20	Anexa 21. Loc rezervat pentru înregistrare
Nr. 601.060 din 27.VI.1950	Loc rezervat pentru rezoluții
Adresa destinatarului: GOSPODĂRIA AGRICOLĂ COLECTIVĂ "RĂSĂRITUL" COMUNA CEAMURLIA DE JOS JUDEȚUL TULCEA	

Vă facem cunoscut că prin Hotărârea Consiliului de Miniștri cu Nr.893 din 18 August 1949, publicată în Buletinul Oficial al R.P.R. cu Nr.54 din 20 August 1949, s-a aprobat înființarea și organizarea gospodăriei agricole colective "Răsăritul" din com. Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea, -

MINISTRU,

DIRECTOR,

Fig. 11. — 1950 iunie 27. Adresa Ministerului Agriculturii prin care comunică Hotărârea Consiliului de Miniștri din 18 august 1949 pentru înființarea Gospodăriei agricole colective „Răsăritul” din comuna Ceamurlia de Jos, jud. Tulcea. (Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, fotocopie, nr. 1).

Sedința de constituire a Gospod. agricole colective a decurs în mod viu, satisfăcător, s-au strigat lozinci în legătură cu depășirea planului agricol și îndeplinirea lui, lozinci și cuvinte de bucurie față de partid și guvern.

Seara a fost dat un festival de către Căminul cultural „Brainer Bela” urmat de dans.

PREȘEDINTE,

ss. Rozen Mihai

Membri,

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

8

EXTRAS DIN DAREA DE SEAMĂ A GOSPODĂRIEI AGRICOLE DE PRODUCȚIE DIN COMUNA HÂRMAN
JUDEȚUL BRAȘOV, PE ANUL 1970

TAB. 1 MODUL DE FOLOSINTĂ A TERENULUI LA SFÎRȘITUL ANULUI 1970.

Nr. crt.		Suprafața în folosință	
		a coop. agric. de producție	a gosp. perso- nale ale membr. CAP
A	B	1	2
1.	Suprafața totală (rînd 2+8)	2756	422
2.	Teren agricol — total (rînd 3+4+5+6+7)	2708	422
3.	Teren arabil	1803	172
4.	Pășuni naturale	668	250
5.	Flnețe naturale	231	„
6.	Vii, pepiniere viticole și hameiști — total	„	„
7.	Livezi de pomi, pepiniere, arbuști și subarbuști fructiferi și căpsu nerii — total	6	„
8.	Alte terenuri — total	48	„

TAB. 2. PRINCIPALII INDICATORI ECONOMICI AI COOPERATIVEI AGRICOLE DE PRODUCȚIE

A. Forța de muncă

Numărul cooperatorilor apti de muncă care au lucrat la 100 ha teren agricol.	Nr. normelor de muncă conven- ționale efectuate la 100 ha teren agricol	Nr. mediu al normelor de muncă conv. ce revine pe un coop. apt de muncă care a lucrat.
1	2	3
15,7	5156	285

B. Producția totală la 100 ha teren

Cereale total tone	din care :		Lapte de vacă și bivoliță litri	Lînă kg	Carne total kg	din care carne de porc kg
	grâu și secară tone	porumb boabe tone				
1	2	3	4	5	6	7
73,9	35,9	x	39719	171,4	7378	3010

C. Producția marfă

Nr. rînd.		Cereale total tone	din care		Lapte de vacă și bivoliță litri	Lînă kg	Carne total kg.	din care carne de porc kg.
			grâu și secară tone	porumb boabe tone				
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1.	Total	565,0	311,0	13,0	873.527	4642	208.064	50.100
2.	La 100 ha	31,3	17,2		6,9	32.250	171,4	7.681
			din care carne de porc					
			2.778					

D. Indicatorii valorici principali

Revine la 100 ha teren				Ponderea fondului de acumulare în fondul de repartizat %
Producția globală lei	Fondul de realizat lei	Fondul de acumulare lei	Fondul de consum lei	
1	2	3	4	5
570.573	197.387	48.657	148.726	24,94

Producția globală ce revine la o normă de muncă convențională lei	Revine la 100 ha teren		
	Veniturile bănești obținute lei	Valoarea proprietății obștești lei	Valoarea mijloacelor fixe lei
6	7	8	9
110	415.710	489.114	412.010

TAB. 3. RESURSELE DE MUNCĂ LA 31 DECEMBRIE 1970.

Nr. rînd.		Nr. total al membrilor de familie de toate vîrstele	Nr. cooperatorilor apti de muncă indiferent dacă participă sau nu la lucrări în c.a.p.	Nr. membrilor de familie apti de muncă
A	B	1	2	3
1. 2.	Total din care: bărbați	1443 640	434 204	477 226

Nr. membrilor de familie adulți înapți de muncă	Nr. membrilor de familie bărbați în vîrstă de 65 ani și peste, femei în vîrstă de 60 ani și peste	Nr. membrilor de familie în vîrstă de 14 și 15 ani	Nr. membrilor de familie sub 14 ani.
4	5	6	7
10 4	287 86	45 24	190 96

TAB. 6. NORME DE MUNCĂ CONVENȚIONALE EFECTUATĂ ÎN ANUL 1970 PE LUNI

Nr. rînd.		Total	Pe luni					
			ian.	febr.	martie	aprilie	mai	iunie
A	B	1	2	3	4	5	6	7
1.	Numărul total al participan- ților la lucru	X	273	226	357	413	427	448
2.	Total norme de muncă convenț. efectuate de participanți	141.971	6 827	7 514	9 708	12 473	11 953	14 286

Pe luni					
iulie	august	septembrie	octombrie	noiembrie	decembrie
8	9	10	11	12	13
438 15780	463 17322	461 15621	465 12482	361 10025	220 7980

TAB. 15. MIȘCAREA EFECTIVULUI DE ANIMALE ÎN CURSUL ANULUI 1970.

Nr. rind.	Specii și categorii de animale	Existent la 1 ianuarie 1970
A	B	1
1	Bovine — total	1 079
2	Capete tone gr. vie	349,2
3	Porcine — total	691
4	capete tone gr. vie	27,2
5	Ovine și caprine total	1 643
6	capete tone gr. vie	60,2
7	Păsări — total	x
8	capete tone gr. vie	x

TAB. 10. SITUAȚIA CADRELOR DIN COOPERATIVA AGRICOLĂ DE PRODUCȚIE

Nr. rind.		Existent la sfârșitul anului
A	B	1
01	1. Cadre cu studii superioare agricole — total	4
02	ingineri agronomi	2
03	ingineri horticultori și viticultori	1
04	ingineri zootehniști	1
05	2. Cadre cu studii superioare economice	
06	3. Cadre cu studii medii agricole — total	1
07	agronomi	x
08	horticultori și viticultori	1
09	zootehniști	x
10	veterinari	x
11	4. Cadre cu studii medii economice	3

TAB. 21. GRUPAREA COOPERATORILOR CARE AU LUCRAT ÎN C.A.P. DUPĂ VENITUL OBTINUT ÎN ANUL 1970

Nr. rind.		Total	Venitul anual :				
			pînă la 500 lei	de la			
				501 — 1000 lei	1001 — 1500 lei	1501 — 2000 lei	
A	B	1	2	3	4	5	
1	Numărul cooperabilor apti de muncă care au lucrat în c.a.p. fără cei care lucrează permanent în afara cooperativei	Total	434	38	20	18	12
2		din care bărbați	204	25	7	7	4

Venitul anual de la					
2001 - 3000 lei	3001 - 4000 lei	4001 - 5000 lei	5001 - 7000 lei	7001 - 10000 lei	peste 10000 lei
6	7	8	9	10	11
25	39	46	76	45	115
8	12	8	16	25	92

TAB. 22 FOLOSIREA FONDULUI DE AJUTORARE ÎN ANUL 1970.

Nr. rând.	Felul produsului	Stoc la 1 ian. 1970	Repartizări din ven. anului 1970	Total ajutoare acordate	din care creșterilor și grădinițelor	Stoc la 31 dec. 1970
A	B	1	2	3	4	5
1.	Total cereale	18.000	8403	18.000	x	8.403
2.	din care: grâu și secară	18.000	8403	18.000	x	8.403
3.	porumb boabe	x	15000	x	x	15.000

TAB. 24. INVENTARUL COOPERATIVEI EXISTENT LA 31 DECEMBRIE 1970.

Mașini cu tracțiune animală					Batoze și mașini de select.	
Pluguri total	Semănători pt. cereale păioase	Semănători pt. porumb	Cositori	Dizlocătoare pt. sfeclă	Mașini de bătut porumb	Selectoare
1	2	3	4	5	6	7
13	18	x	14	x	x	2

Mașini și utilaje pt. vitipomicultură					Mașini și utilaje pentru creșterea animalelor				
Instal. el. cas. pt. țuică și rachiu	Mașini de stropit și prăfuit	Vermorele	Tocătoare de nutreț mec.	Inst. furaje combinate	Moară cu cloacăne	Uruturi	Agregate elec. pt. muls	Mașini pt. tuns oile	Separatoare pt. lapte
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	3	1	1	x	1	x	x	1	1

Mașini și util. pt. creșterea animalelor				Care și căruțe	Motoare electrice total		Motoare stabile	
Incubatoare total	din care : de 10000 ouă	Adăpători autom. pt. bovine			bucăți	putere (CP)	bucăți	putere (CP)
18	19	20		21	22	23	24	25
x	x	656		59	3	x	x	x

TAB. 30. MIȘCAREA MIJLOACELOR FIXE.

Nr. rind.		Valoarea mijloacelor fixe la începutul anului			Intrări de mijloace fixe în cursul anului	
		Total	din care		Total	din care prin investiții
			dispo- nibile	de casat		
A	B	1	2	3	4	5
01	Clădiri	3.914.324	×	×	711.679	×
02	Construcții speciale	1.332.553	×	×	×	×
03	Instal. cu transmisie	25.679	×	×	×	×
04	Instal. pentru irigat	191.591	×	×	×	×
05	Motoare stabile	3.765	×	×	×	×
06	Mașini și unelte agricole	264.272	×	×	20.185	×
07	Mașini unelte	×	×	×	×	×
08	Aparate de măsură, scule, instru- mente și utilaje	46.047	×	×	×	×
09	Mijloace de transport	844.646	×	×	173.843	×
10	Inventar gospodăresc	740.175	×	×	37.306	×
11	Animale de muncă	164.743	×	×	108.000	×
12	Animale de producție	1.972.326	×	×	1.401.572	×
13	Plantații de rod	6.665	×	×	×	×
14	Total (rind 1—13)	9.506.786	×	×	2.452.585	×

Ieșiri de mijloace fixe în cursul anului			Valoarea totală a mijloacelor fixe existente la sfârșitul anului		
Nr. rind	Total	din care : prin lichidare	Total (col. 1 + 4 - 6)	din care	
				disponibile	de casat
A	B	7	8	9	10
01	×	×	4.626.003	×	×
02	×	×	1.332.553	×	×
03	×	×	25.679	×	×
04	12.841	×	178.750	×	×
05	×	×	3.765	×	×
06	22.285	×	262.172	×	×
07	×	×	×	×	×
08	×	×	46.047	×	×
09	51.783	×	966.706	×	×
10	21.603	×	755.878	×	×
11	47.600	×	225.143	×	×
12	448.110	×	2.925.788	×	×
13	×	×	×	×	×
14	904.222	×	11.355.149	×	×

TOPONIMIE ISTORICĂ DIN PERIOADA FEUDALĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI (1374 – 1600)

TR. IONESCU - NIȘCOV, CONST. VELICHI, A. CONSTANTINESCU

Din perioada feudală a țărilor române ni s-a păstrat un mare număr de acte de cancelarie, care constituie pentru noi o prețioasă avuție de izvoare. În această privință, sîntem singurul popor din sud-estul Europei al cărui portofoliu documentar reprezintă un adevărat tezaur istoric. Redactate într-un stil concis și formulativ, actele de cancelarie oglindesc nu numai lupta pentru pămînt din sinul clasei dominante, dar și caracterul exploatării feudale. Natura civilă a acestor acte în care predomină speța transmisiunii dreptului de proprietate prin vînzări-cumpărări, donațiuni și acordări de privilegii, pentru vaduri, vămi, iazuri, bălți etc., au generat și fructificat, cum era și firese, o bogată toponomie locală.

Întrucît în literatura noastră de specialitate nu există încă o lucrare similară, socotim necesar să prezentăm aci cel puțin o parte din procedeele folosite la elaborarea acestei lucrări.

Prin formele ei de o surprinzătoare originalitate, prin procesul de continuitate în timp, în care pătrunderea formelor românești prezintă uneori un caracter năvalnic, toponimia actelor de cancelarie ne oferă un foarte bogat material de studiu. În această privință, lucrarea de față urmărește să pună la dispoziția specialiștilor în problemele de limbă, ca și cercetătorilor din domeniul istoriei, macro- și micro-toponimia din actele emise în cancelaria Țării Românești, începînd din sec. al XIV-lea și pînă la 1600.

Se cuvine să subliniem faptul că în afară de contribuția adusă la fundamentarea sau clarificarea unor probleme de limbă și scriere, cercetătorii care lucrează la monografiile sau la studii de istorie locală au în lucrarea de față un bogat material documentar. Pentru fiecare sat în parte, se poate vedea data la care apare pentru prima oară într-un act original, precum și menționările ulterioare, pînă la dispariția lui.

De la început, am ținut să eliminăm orice intervenție arbitrară, care ar fi putut rezulta de pe urma oricărui sistem de transcriere. Cercetătorul aflat în fața formelor toponimice originale va analiza singur problemele pe care le pune grafia, aruncarea consoanelor sau uneori și a vocalelor deasupra rîndurilor, lipsa unor semne cu sau fără valoare fonetică, formele

¹ Publicăm aci începutul unei lucrări mult mai cuprinzătoare, în curs de elaborare.

corupte din cuprinsul aceluiași act, paralelismul dintre cele două forme — slavă și românească — fie în textul unui singur act sau de-a lungul unei perioade de timp, inadvertențele create de pisari înălăuntrul unei grupe grafice toponimice, frecvența unor semne grafice sau a formelor flexionare dintr-o anumită perioadă ș.a.

Ținînd seamă de aceste considerațiuni, au fost despuiate în primul rînd toponimicele din actele originale slave și românești la care s-au adăugat următoarele excepții :

a) Copiile slave cu excepția unui număr foarte mic, a căror grafie, după aprecierea noastră, prezintă abateri mari față de caracterul originalului ;

b) Cîteva publicații de acte pierdute sau inaccesibile, al căror sistem de transcriere indică, într-o formă sau alta, semnele coborite în context, înlesnindu-ne astfel operația de reconstituire a grafiei originale, ca : St. Nicolaescu, Al. Ștefulescu, Gr. Nandriș ;

c) În sfîrșit, o altă grupă o formează de asemenea actele inaccesibile cercetătorilor, publicate de L. Miletić și N. A. Mohov, precum și unele piese din colecția lui Silviu Dragomir, pe care nu le-am găsit în fondul de la Sibiu.

N-am folosit numeroasele copii românești și nici vechile traduceri, deoarece în toate acestea, toponimicele nu mai prezintă formele grafice, pe care le-au avut în original. De acest lucru ne-am convins ușor, comparînd cîteva documente slave sau românești, ale căror originale ni s-au păstrat, cu copiile sau traducerile lor din condicile diverselor mănăstiri. De aceea, nici copiile slave n-au fost folosite în totalitatea lor. S-au omis chiar unele copii slave făcute de funcționarii de la Arhivele Statului în ultimii 50 de ani, dar care au transcris actele în așa fel, încît nu se mai poate deduce forma exactă din original. Din fericire, aceste copii slave, luate fie din condicile mînăstirești, fie din alte părți, ca și excepțiile de la punctele a.b.c., reprezintă un număr extrem de redus față de documentele originale exceptate.

În majoritatea lor, formele toponimice au fost extrase însoțite de o prepoziție (ѡ, на, и, къ, съ, по, з, до, дори), de un apelativ (сло, дор, град, карош), care ar putea constitui, cît de cît, o indicație cu caracter geografic sau o altă precizare complementară, de pildă : *Ромнишциѡ ѡ Жнѡ*. Acolo unde textul nu oferă posibilitatea unei astfel de grupări, toponimicul apare singur.

Din fiecare act, s-au extras toate topicile cu excepția celor complet ilizibile. Exigența principiului adoptat, — de a reda numai pe cele atestate în actele originale, — ne-a obligat să nu recurgem la completări după copii sau traduceri tirzii. În foarte puține cazuri, atunci cînd un fragment din opisul dat nu putea oferi o lectură sigură, am pus textul probabil în paranteze rotunde. De asemenea, folosim în cursul lucrării și paranteze drepte, pentru a indica în text greșala involuntară a pisarului.

Dacă în cuprinsul unui act s-a întîlnit același topic de mai multe ori, s-au consemnat toate variantele lui grafice. În cazul cînd actul oferă mai multe forme identice ale aceluiași toponimic, atunci s-a extras numai o singură dată, fără a i se menționa frecvența care, ne dăm seama, ar fi avut totuși o anumită importanță. Dacă apelativul indică caracterul

diferitelor aşezări (sat, oraş, târg, cetate etc.) sau precizează natura lui geografică (apă, munte, vale, deal, baltă etc.), în schimb prepoziţiile care însoţesc toponimicele indică cercetătorului desinenţele şi formele flexionare.

Criteriul alfabetic a oferit autorilor o serie de dificultăţi, uneori greu de soluţionat. Greutăţile au fost create, în primul rînd, de folosirea pînă la abuz de către pisari a ierului, iar în al doilea rînd de bogăţia şi varietatea neaşteptată a microtoponimiei atestată în acte. Nu ascundem faptul că, atît în sistemul de grupare al hidronimelor, oronimelor sau al altor denumiri geografice mărunte, cit şi în rînduirea lor alfabetică, s-a strecurat o doză de arbitrar, împotriva căruia e zadarnic uneori să lupti.

Cu toate că s-a respectat cu stricteţe criteriul alfabetic, totuşi rînduirea toponimicelor, — aşa cum sînt prezentate mai jos — poate da unui neavizat impresia că s-au comis inadvertenţe. În realitate însă fiecare *temă toponimică* — adică prima formă atestată cronologic — a fost rînduită la locul ei, chiar dacă variantele următoare ar fi cerut altă poziţie alfabetică. De pildă, satele *Tămăşeşti* şi *Stăneşti* apar scrise în diferite variante. Astfel, satul *Tămăşeşti* e atestat de 16 ori în perioada 1444—1587, şi sub diferite forme grafice şi fonetice: în secolul XV apar formele: Тѣмѣшиѣн, Тѣмѣшиѣн, iar în sectorul al XVI-lea alte 13 variante: Тѣмѣшѣ^ѣ, Тѣмѣшиѣн, Тѣмѣшиѣ^ѣ, Тѣмѣшѣ^ѣ, Тѣ^ѣшѣ^ѣ Тѣ^ѣшѣѣн ş.a. După cum se poate vedea, vocala *ă* a fost redată prin *ѣ*, *ѣ* sau *ѣ* iar toponimicul a fost înregistrat de noi la poziţia Тѣмѣшиѣн, deoarece aceasta este cea mai veche formă sub care apare (1444 sept. 20). La fel şi satul *Stăneşti* care, de la 1427 şi pînă la 1598, apare de 45 de ori. Şi aici vocala *ă* e redată prin *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*. Însă întrucît Стѣниѣн e cea mai veche formă, ea constituie tema toponimică a grupei grafice respective (1427 decembrie 1). În cazul cînd, în urma localizării obţinem mai multe sate cu aceeaşi denumire, unele din ele chiar dispărute, le rînduim ţinînd seama de ordinea alfabetică a judeţelor. Astfel, am procedat mai jos cu satele *Albeşti* şi *Aninoasa*.

Grupe grafice. De pe urma aplicării criteriului alfabetic a rezultat deci o evidentă profilare a materialului pe grupe grafice. Adică, în jurul celei mai vechi forme atestate Тѣмѣшиѣн, Стѣниѣн şi pe care noi o numim *temă grafică toponimică*, s-au grupat toate variantele din cuprinsul aceluiaşi act sau al tuturor actelor, în care toponimicul respectiv apare sub diverse forme grafice de-a lungul celor trei secole. Îndeosebi pentru lingvist, o astfel de grupă grafică prezintă o deosebită importanţă. De pildă, satul *Voinigeşti* e menţionat pentru întia oară într-un act slav din 1427. Pînă la 1600, acest toponimic e atestat de 36 ori, formînd astfel o grupă de zece variante grafice, inclusiv formele flexionare. Între ele sînt şi două variante corupte extrase din copii slave, iar cea mai mare frecvenţă (12 X), a înregistrat-o varianta Рѣниѣн^ѣ, care de altfel s-a şi fixat în limba română.

Probleme speciale ridică denumirile celor două capitale vremelnice, *Bucureşti* şi *Tîrgovişte*, unde au fost emise cele mai multe din aceste acte de cancelarie. Frecvenţa lor e foarte mare şi la prima vedere s-ar părea că înregistrarea lor ar fi de prisos. Noi credem dimpotrivă, fiindcă de astă dată nu mai e vorba de o uriaşă grupă grafică, ci de cu totul altceva.

Considerațiuni de natură istorică ne-au determinat să înregistrăm frecvența acestor două toponimice în toată întinderea lor. Mai întâi, cele două toponimice de mai sus, întâlnite în cuprinsul actelor, au fost înregistrate la altă poziție alfabetică, ca neavind o semnificație deosebită. În schimb, atunci când București și Tirgoviște ne indică locul de emitere a actelor, în calitatea lor de capitală a țării, ele au fost cronologizate separat.

O analiză atentă a felului cum au fost emise actele în cele două cancelarii domnești ne poate duce la o serie de constatări interesante privitoare la procedura redactării. Comparînd, de pildă, datele actelor emise la București în cursul unui an oarecare, cu cele provenite de la Tirgoviște, în aceeași perioadă de timp, — se înțelege, pe baza materialului documentar înregistrat de noi, — se poate constata că niciodată n-au fost emise două acte în același timp, și la București și la Tirgoviște. Acest fapt trebuie să ne dea de gîndit. Dacă de la pronunțarea hotărîrii domnești, într-o piră oarecare, și pînă la redactarea acestei hotărîri — încadrată cu multă pricepere în formularul actului cunoscut în cancelaria Țării Românești —, se scurgea un timp oarecare, așa cum s-a susținut pînă acum, în acest caz e surprinzător faptul că nu s-au săvîrșit coincidențe. S-ar fi putut foarte bine ca data unui act redactat la Tirgoviște să coincidă cu redactarea altui act, emis la București. Lucrul acesta ar fi fost posibil dacă între cele două momente procedurale nu exista nici o altă legătură decît problema timpului. Noi credem totuși că redactarea actului e legată de alte elemente cu caracter solemn.

Pe de altă parte, urmărind cursul unei domnii, de pildă aceea a lui Mihai Viteazul, constatăm că voievodul muntean a emis foarte puține acte la București și implicit mult mai multe la Tirgoviște. Astfel, în anul 1597 s-a emis la București un singur act, în schimb la Tirgoviște numărul lor se ridică la 26. La fel și în anii următori. În 1600, nici un act la București, însă 12 la Tirgoviște. Din această comparație mai izvorăsc și alte învățăminte asupra cărora nu insistăm aici.

Același raționament putem construi și pentru formele *ПМЛАШ* și *Фарагаш*, cele două posesiuni de peste munți ale domnilor din Țara Românească. Includerea lor în intituția voievodului avea, după cum se știe, o semnificație politică; de aceea, noi le-am înregistrat cronologic în toată întinderea lor.

O altă dificultate a reieșit din prezența formelor românești alături de cele slave. Avem, de pildă, *ана Бѣзъславъ* alături de *кода Бѣзъславъ*⁵, care de fapt înseamnă același lucru.

De astădată părăsim criteriul alfabetic și dăm prioritate principiului simplificării, — în sensul că toate toponimicele, însoțite de un apelativ cu semnificație geografică sau altfel, le rindim la poziția alfabetică indicată de topicul comun, indiferent dacă apelativul e în românește sau în slavă. În exemplul nostru, sub *Buzău* rînduim cronologic toate celelalte forme care apar alături de acest toponimic: *МШТЕ-ПАДНИН*, *КАЛЕ-ДОЛ*, *ДРЪМ-НШТ*, *ТРЪГ*, *КАРОШ*, *ПАЗАР* ș.a. Fără îndoială că pentru istoria limbii nu este indiferent faptul că toponimicul *Valea Rea* apare încă din 1510 sub forma sa românească, alături de *Валѣ Реа* (1517 octombrie 29), după cum apar și alte denumiri curat românești, de pildă: *Valea Bună* (1514), *Valea Boului* (1522), *Valea largă* (1428, 1444) etc. Sintem con-

vinși că pentru istoria limbii, apariția formelor *Valea Calului* alături de **Вѣла Калѣло** ca și *Lacul Dalei* alături de **Лакѣ Далѣ** (1537) nu este un fapt lipsit de importanță. Aceștia, însă, li se aplică criteriul alfabetic. Ele vor lua deci loc sub *valea...*, *apa...*, *lacul...*, *muntele...* ș.a. Hotărăște denumirea românească.

Sperăm că lucrarea noastră va veni în ajutorul celor care se interesează de toponimia românească și nu au posibilitatea de a folosi actele originale. Măsurile de conservare, luate în ultimul timp de arhiviști — și desigur pe bună dreptate, — fac din ce în ce mai greu accesul la actele originale. Pe de altă parte, rareori cercetătorul poate avea la îndemină, la un moment dat, toate actele referitoare la același topic, ele fiind răs-pindite în diferite fonduri de arhivă.

În sfârșit, sîntem convinși că munca noastră de mare migală și aten-ție își va găsi o deplină justificare și apreciere nu numai în importanța ce se acordă fondului toponimiei noastre istorice, cît și în cercetările știin-țifice ulterioare.

A.

1. **Вѣланица** 1480 ian. 18. Arh. St. Buc., Secția Istorică (în continuare S.I.)
Top. Ia Turcinești 61.
jud. Gorj
2. **по Лѣлѣ** 1520 noiembr. 28 Arh. St. Buc., Condica m-rii Vierș, 479, f. 60,
Vale lingă Broșteni copie sl.
jud. Argeș
3. **от Лѣлѣ** 1532 mai 2, Muz. Ist. Buc. 39070.
Ibidem.
4. **Лѣлѣ** 1575 sept. 1, Bibl. Acad. R.S. România, CXXXVI/114.
topic jud. Buzău
5. **н Лѣлѣ** 1577 mai 11. Bibl. Acad. R.S. România, CCXLIV/1.
sat și siliște
probabil lingă Virvor
jud. Dolj
6. **8 Лѣлѣ** 1546 iul 5, Arh. St. Buc., S.I., 518.
(probabil Hagiești)
sat, jud. Ilfov
7. **8 Лѣлѣ** 1546 iul. 5, Arh. St. Buc., S.I. 518.
Ibidem,
8. **Лѣлѣ** 1523 april. 4. Arh. St. Buc., S.I. 259.
sat jud. Argeș
9. **от Лѣлѣ** 1572 ian. 19. Arh. St. Buc., S.I. 911.
Ibidem.
10. **от Лѣлѣ** 1572 iul. 6 Arh. St. Buc. S.I. 923.
Ibidem,
11. **от Лѣлѣ** 1585 dec. 28. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXIV/39.
Ibidem.

12. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И} \text{И}$
Ibidem.	(1595) april. 18. Arh. St. Buc., Condicta m-rii Vieroş, 479, f 149 v., cop. sl.
13. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Buzău	1560 aug. 30. Arh. St. Buc. S.I. 187.
14. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1563 mai 25. Arh. St. Buc., S.I. 724.
15. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1572 ian. 19. Bibl. Acad. R.S. România, XXX/18.
16. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1572 sept. 11. Bibl. Acad. R.S. România, LXXXVII/52.
17. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	(1587—1588), mai 13. Arh. St. Buc., S.I. 1353.
18. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1589 (aug.) Arh. St. Buc. S.I. 1414.
19. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1596 iul. 7. Arh. St. Buc., S.I. 1581.
20. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$ $\begin{matrix} \text{Р}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Т} \text{В} \text{И}^{\wedge} \text{Д} \text{В} \text{Л} \text{В} \text{И}$
Ibidem.	1596, iul. 8. Arh. St. Buc., S.I. 1582.
21. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$ $\begin{matrix} \text{Р}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Т} \text{В} \text{И}^{\wedge} \text{Д} \text{В} \text{Л} \text{В} \text{И}$
Ibidem.	1596 iul. 8. Arh. St. Buc., S.I. 1582.
22. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Dolj	1596 (sept. 28—dec. 31). Arh. St. Buc. S.I. 1616
23. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat. jud Gorj	1583 april. 29. Muz. Tg. Jiu. XVI/39.
24. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Ilfov	1520 iul. 14. Arh. Buc., S.I. 245.
25. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Prahova	1525 dec. 14. Bibl. Acad. R.S. România, CCXCIX/1.
26. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Argeş	1437 april. 1. Arh. St. Buc., S.I. 107.
27. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1543 dec. 7. Arh. St. Buc., S.I. 495.
28. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1543 dec. 7. Arh. St. Buc., S.I. 495.
29. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Gorj	1566 sept. 17, Muz. Tg. Jiu, XIV/29.
30. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1579 mai 23. Arh. St. Buc. S.I. 1114.
31. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1583 april. 29. Muz. Tg. Jiu, XVI/39.
32. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat, jud. Buzău	(1577) mart. 18. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXVI/193.
33. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
sat jud. Ilfov	1591 aug. 8. Arh. St. Buc. S.I. 1457.
34. $\begin{matrix} \text{Т} \\ \text{В} \end{matrix} \begin{matrix} \text{П}^{\wedge} \\ \text{Б} \end{matrix} \text{Щ} \text{И}$
Ibidem.	1591 sept. 18. Arh. St. Buc., S.I. 1459.

35. ПЛѢШНИ НА ПЛОВНИЦѢ¹ 1431 noiemb. 17. Arh. St. Buc. S.I. 31.
sat jud. Ilfov
36. 8 ПЛѢШНИ¹ 1512 aug. 6. Muz. Tg. Jiu, VII/13.
sat jud. Gorj
37. 8 ПЛѢШ¹ 1521 april. 30. Muz. Tg. Jiu, VII/14.
Ibidem.
38. 8 ПЛѢШНИ 1546, Al. Ștefulescu, Doc. p. 114.
Ibidem.
39. 8 ПЛѢШ¹ 1570 mai 8. Muz. Tg. Jiu, XV/32.
Ibidem.
40. ПЛѢШНИ 1570 iul. 3. Muz. Tg. Jiu, XV/33.
Ibidem.
41. сѣ зори ПЛѢШНИ 1590 iul. 12. Arh. St. Buc., S.I. 1439.
sat jud. Ilfov
42. ПЛѢШ 1525 febr. 10. Arh. St. Buc., S.I. 271.
sat jud. Vâlcea
43. село ПЛѢШ¹ 1568 sept. 2 Al. Ștefulescu, Doc., p. 167.
Ibidem.
44. ПЛѢШ 1583 mai 8. Bibl. Acad. R.S.R. România, LXXXVII/55.
Ibidem.
45. ПЛѢШНИ 1529 iul. 27 Arh. St. Buc., S.I. 331.
sat
com. Măgurele
jud. Ilfov
46. 8 ПЛѢШНИ 1575 iul. 10. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXVII/53.
Ibidem.
47. ПЛѢШНИ 1515 mai 23. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi, CXVI/1.
sat Com. Cofrîngenii
jud. Argeș
48. ПЛѢШНИ 1451 aug. 1. Arh. St. Buc., Peceți 2.
siliște
jud. Dîmbovița
49. село ПЛѢШНИ 1574 oct. 14. Arh. St. Buc., S.I. 948 pe verso în 1633 aug. 5.
sat jud. Dolj
50. ПЛѢШ¹ 1430 sept. 16. Arh. St. Buc. S.I. 30.
sat jud. Gorj
51. ПЛѢШНИ 1406 noiembr. 23. Arh. St. Buc. S.I. 11.
" (1406). Arh. Șt. Buc., S.I. 9.
" (1409—1418). Arh. St. Buc., S.I. 13.
" 1419 mart. 18. Arh. St. Buc. S.I. 21.
" 1421 iun. 1. Arh. St. Buc. M-rea Cozia 712, f. 349, v. Copie sl.
52. ПЛѢШНИ 1424 febr. 28. Arh. St. Buc. M-rea Cozia, 712 f. 253, cop. sl.
53. ПЛѢШНИ (1424) noiembr. 10. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/6.
" (1427) dec. 1 Muz. Gh. Severeanu, 13135.
54. ПЛѢШНИ (1427) Arh. St. Buc. M-rea Căldărușani, 721, f. 848, cop. sl.
55. ПЛѢШНИ 1428, sept. 10. Arh. St. Buc., S.I. 28.
" 1430 sept. 16. Arh. St. Buc., S.I. 30.
" 1431 ian. 30. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/8.
56. ПЛѢШНИ 1431 ian. 30. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/7.

¹ Așa în original

57. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1437 april. 8. Bibl. Acad. R.S. România, foto IX/10.
 „ 1437 april. 8. Bibl. Acad. R.S. România, foto XI/11.
 „ 1437 aug. 1 Arh. St. Buc. S.I. 33.
58. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1437 aug. 13. Arh. St. Buc., S.I. 34.
 „ 1437 aug. 23 Arh. St. Buc. S.I. 35.
59. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1439 aug. 2. Arh. St. Buc. Peceti 1.
 „ 1440 sept. 16. Arh. St. Buc., S.I. 36.
 „ 1441 mai 14. Arh. St. Buc. S.I. 37.
 „ 1441 iun. 30. Arh. St. Buc. S.I. 38.
60. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega}$ 1445 aug. 7. Bibl. Acad. R.S. România, mss. 5236, f. 45, cop. sl.
61. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1450 ian. 1. Arh. St. Buc. S.I. 40.
 „ 1451 iul Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi, CLXVI/1.
62. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1451 aug. 1 Arh. St. Buc. colecția Peceti 2.
 „ 1451 aug. 5 Arh. St. Buc. S.I. 42.
63. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1451 Aug. 7. Arh. St. Buc., S. I. 43.
64. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega}$ (1451) Bibl. Acad. R.S. România, foto VII/5.
65. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1452 aug. 5 Bibl. Acad. R.S. România, mss. 5236, f. 54, cop. sl.
 „ 1453 aug. 2 Arh. St. Buc., S.I. 44.
66. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1459 sept. 20. Bibl. Acad. R.S. România, CLXX/2.
 „ 1461 febr. 10. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVII/8.
67. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ (1462–1474). Bibl. Acad. R.S. România, CCIX/2.
68. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1446 iul. 10. Arh. St. Buc., S.I. 79.
69. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1464 aug. 12. Bibl. Acad. R.S. România, CCI/1.
 „ 1464 oct. 28. Arh. St. Buc., S.I. 50.
 „ 1465 noiembr. 5. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXIV/12.
70. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1471 dec. 12. Bibl. Acad. R.S. România, foto XXVIII/4.
71. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1473 mai 17. Arh. St. Buc. colecția Achiziții Noi, CLV/1.
72. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega}$ 1475 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 55.
73. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1475 iul. 15. Arh. St. Buc. S.I. 56.
74. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1476 mai 8. Bibl. Acađ. R.S. România, foto IX/13.
 1478 iun. 3. Arh. St. Buc., ms. 1232 f. 11, cop. sl.
75. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega}$ 1478 sept. 9. Arh. St. Buc., Condica m-rii Cozia, 712, f. 387, v. cop. sl.
76. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta\omega\gamma}$ 1480 ian. 18. Arh. St. Buc. S.I. 61.
77. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega\gamma}$ 1482 mart. 23. Arh. St. Buc., S.I. 64.
78. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\omega}$ 1483 ian. 27. Bibl. Acad. R.S. România, LXXVI/5. cop. sl.
79. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1483 dec. 3. Muz. Ist. Buc., 25343.
 „ 1484 april. 24. Arh. St. Buc., S.I. 68.
 „ 1487 iun. 12. Glasnik srpskog učenog drustva, Kn. VII.1868, p. 288.
 „ 1488 april, 17. Arh. St. Buc. Condica m-rii Cozia, 712, f. 384 v. cop. sl.
 „ 1489 sept. 11. Arh. St. Buc., S.I. 74.
 „ 1490 mart. 24. Arh. St. Buc. S.I. 77.
 „ 1490 iul. 26. Arh. St. Buc. S.I. 80.
 „ 1492 oct. 9. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Peceti, 206.
80. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta\omega\gamma}$ 1493 iul. 16. Arh. At. Buc., S.I. 88.
81. $\overline{\Pi\Lambda\Lambda\Lambda\omega\delta}$ 1493 sept. 2. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi, CXIX/1.
 „ 1493 sept. 10. Arh. St. Buc., S.I. 89.
 „ 1494 mart. 16. Arh. St. Buc. S.I. 91.
 „ 1497 mart. (20). Arh. St. Buc. S.I. 106.
 „ 1498 iul. 19. Arh. St. Buc. S.I. 113.
 „ 1499 ian. 25. Arh. St. Buc., colecția Peceti, 4.
 „ 1499 oct. 6. Bibl. Acad. R.S. România, CI/3.
 „ 1500 dec. 13. Arh. St. Buc. colecția Peceti 5.
 „ 1501 mai 24. Arh. St. Buc., S.I. 127.

- „ 1501 dec. 15. Arh. St. Buc. colecția Peceți 6.
 „ 1502 mart. 9. Arh. St. Buc. S.I. 128.
 „ 1502 mai 3. Arh. St. Buc., colecția Peceți, 7.
 „ 1505 ian. 20. Ath. St. Buc. S.I. 140.
 „ 1505 dec. 10. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIII/191.
 „ 1508 sept. 7. Arh. St. Buc., colecția Peceți 8.
 „ 1510 mai 27 Bibl. Acad. R. S. România, XXXIX/3.
 „ 1511 mart. 22. Arh. St. Buc. S.I. 174.
 „ 1519 sept. 16. Arh. St. Buc. S.I. 237.
 „ 1520 april. 10. Arh. St. Buc., S.I. 243.
 „ (1523—1528). Arh. St. Buc., S.I. 257.
 „ 1525 sept. 8. Bibl. Acad. R.S. România, XCIV/96.
 „ 1526 mai 30. Arh. St. Buc., S.I. 287.
 „ 1526 iun. 1. Arh. St. Buc. S.I. 289.
 „ 1529 iun. 1. Arh. St. Buc. S.I. 328.
 „ 1530 iulie 6. Arh. St. Buc. S.I. 339.
 „ 1532 dec. 29. Arh. St. Buc., S.I. 366.
 „ 1533 ian. 26. Arh. St. Buc. S.I. 369.
 82. П^АМаш^Ш 1353 mai 2. Arh. St. Buc. S.I. 382.
 83. ПМаш^Ш 1533 oct. 13. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Peceți, 101.
 84. ПМаш^Ш 1534 mart. 17. Arh. St. Buc. S.I. 396.
 „ (1534 noiembr.—1535 mai). Bibl. Acad. R.S. România, LXXXV/50.
 85. ПМаш^Ш 1535 april. 10 Arh. St. Buc. S.I. 406.
 86. ПМаш^Ш 1537 iun. 18, Arh. St. Buc. S.I. 442.
 „ 1538 april. 25. Arh. St. Buc. S.I. 456.
 87. ПМаш^Ш 1538 iul. 16. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/5.
 88. ПМаш^Ш 1539 ian. 8, Arh. St. Buc., S.I. 464.
 89. ПМаш^Ш 1542 febr. 20. Arh. St. Buc. S.I. 482.
 90. ПМаш^Ш 1543 iun. 15. Bibl. Acad. R.S. România, C/135.
 „ 1545 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 506.
 91. ПМаш^Ш 1551 april. 1. Arh. St. Buc. S.I. 574.
 „ (1557 sept.—dec. 26) Arh. St. Buc., S.I., 629, cop. sl.
 „ 1567 april. 5. Arh. St. Buc., colecția Peceți, 12.
 „ 1568 ian. 25. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Peceți, 132.
 „ 1568 sept. 8. Arh. St. Buc. S.I. 799.
 92. ПМаш^Ш 1570 sept 28. Arh. St. Buc., S.I. 868.
 93. ПМаш^Ш 1571 april, 3. Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVII/19.
 94. ПМаш^Ш 1571 april. 10. Arh. St. Buc. S.I. 882.
 95. П^АМаш^Ш (1571 sept.1—1579 aug. 31) Arh. St. Buc. Condica m-rii Vieroș, 710, f. 645, cop. sl.
 „ 1572 sept. 25. Arh. St. Buc. S.I. 926.
 96. ПМаш^Ш 1573 iul. 31. Arh. St. Buc., S.I. 941.
 97. ПМаш^Ш 1575 april. 22. Arh. St. Buc. Colecția Peceți 13.
 98. ПМаш^Ш (1575—1576) iun. 30. Bibl. Acad. R. S. România, colecția Peceți 237.
 „ 1575 aug. 12. Arh. St. Buc. S.I. 984.
 99. П^АМаш^Ш 1576 dec. 30. Arh. St. Buc., Condica m-rii Vieroș, 710, f. 705, cop. sl.
 „ (1577) ian. 30. Arh. St. Buc., Condica m-rii Vieroș, 479, f. 162, cop. sl.
 100. ПМаш^Ш 1577 iun. 15. Arh. St. Buc. S.I. 1030.
 101. ПМаш^Ш 1577 iul. 7. Arh. St. Buc. colecția Peceți 14.
 „ 1579 april. 4. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Peceți, 116.

102. ПЛАШЬ 1579 iun. 20. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Peciți 113.
103. ПЛАШЬ 1579 noiembr. 10. Arh. St. Buc., colecția Peciți, 15.
104. ПЛАШЬ 1579 noiembr. 12. Arh. St. Buc. colecția Peciți, 16.
1580 febr. 8. Arh. St. Buc., S.I. 1148.
105. ПЛАШЬ 1581. ian. 18. Arh. St. Buc., S.I. 1174.
1581 mart. 15. Arh. St. Buc. S.I. 1179.
106. ПЛАШЬ 1581 mai 9. Bibl. Acad. R.S. România, LII/135.
107. ПЛАШЬ 1581 dec. 13. Arh. St. Buc., S.I. 1190.
(1582 sept.—1583 iul. 14). Arh. St. Buc. S.I. 1239.
108. ПЛАШЬ 1585 sept. 13. Bibl. Acad. R.S. România, CLIX/17.
109. ПЛАШЬ 1586 dec. 17. Arh. St. Buc. S.I. 1331.
110. ПЛАШЬ 1587 ian. 8. Arh. St. Buc., colecția Peciți 18.
111. ПЛАШЬ 1587 ian. 8, Arh. St. Buc. Condica m-rii Cozia, 712, f. 382 v. — 383.
cop. sl.
112. ПЛАШЬ 1587 ian. 11. Arh. St. Buc. S.I. 1340.
113. ПЛАШЬ 1587 ian. 12 Arh. St. Buc. colecția Peciți 17.
114. ПЛАШЬ 1587 febr. 14. Bibl. Acad. R.S. România, CXXXIV/75.
115. ПЛАШЬ 1589 mai 4. Arh. St. Buc., S.I. 1404.
116. ПЛАШЬ 1590. Gr. Nandriș, doc. p. 75—76.
117. ПЛАШЬ 1597 sept. 26. Arh. St. Buc., S.I. 1618.
118. ПЛАШЬ 1598 sept. 6. Bibl. Acad. R.S. România, XLV/143.
119. ПЛАШЬ 1559 april. 16. „Studii”. 1959, 3 p. 148.
120. ПЛАШЬ 1599 aug. 4. Arh. St. Buc. colecția Peciți, 252.
121. ПЛАТНИЦА 1580 noiembr. 21. Muz. Dr. Severeanu, 13104.
Т РЪЦ Н ТѢ
Ш РЪЦ Н ТѢ
topic. jud. Ilfov.
122. ПЛАТНИЦА 1580 noiembr. 21 Ibidem.
123. ПЛАДОНИ 1505 iul. 18. Bibl. Acad. R.S. România, L/11.
sat lângă Urleasca
jud. Brăila.
124. ПЛНИН ДОЛЪ 1533 mai 30. Arh. St. Buc. Condica m-rii Vieroș, 479, f. 32 v. —
33. cop. sl.
sat, probabil
Valea Aninilor
jud. Mehedinți
125. ПЛНИН 1543, iunie 15. Bibl. Acad. R.S. România, C/135.
Ibidem.
126. ПЛНИНШЬ 1399 mai 11. Arh. St. Buc., S.I. 8.
sat jud. Gorj
127. ПЛНИН БЛАДЯРЮЛ 1586 dec. 18. Arh. St. Buc. S.I. 1332.
ШРЪЦ
topic la Turburea,
jud. Argeș.
128. ПЛНИНОСА 1437 aug. 13. Arh. St. Buc. S.I. 34.
sat jud. Argeș
129. (ПЛН)НОСА 1589 ian. 28. Arh. St. Buc., S.I. 1402.
Ibidem. 1590 iun. 18, Arh. St. Buc., S.I. 1435.
130. ПЛНИНОСА Ibidem.
Т РЪЦ
Ibidem.

131. с Пинноаса
Ibidem.
132. ш Пинно^са
Ibidem.
133. (Пня) ноаса
ocină jud. Buzău.
134. ш Пинноаса
sat jud. Dimbovița
135. Пинноаса
Ibidem.
- село „
„
„
136. Пинноа^с ш ко^а
Тръгорице
Ibidem
137. Пинноаса ш ко^а
Тръгорице
Ibidem.
138. Пинноа^с ш ко^а
Тръгови^ц
Ibidem.
139. село Пинноа^с
Ibidem.
140. ш Пинноаса
„
селе „
„
„
141. ш Пинноа^с
Ibidem.
142. пре^з Пинноаса
Ibidem.
143. с Пинноа^с
sat jud. Ilfov.
144. ш Пиннос^са
sat jud. Prahova.
145. ш Пинша^н
cf. Aninoșani
sat jud. Dimbovița.
146. дорн Пешне^р
sat. jud. Ilfov
disp.
147. на Пър[е]ш[е]л
piriu.
148. Пргинше^а
Ibidem.
149. на Пърешна^л
Ibidem.
- 1590 iul. 18. Arh. St. Buc., colecția Fotografii, IV/13.
- Ibidem.
- 1599 april 21. Arh. St. Buc. S.I. 1648.
- 1518 april. 7. Arh. St. Buc. S.I. 227.
- 1523 noiembr. 8. Arh. St. Buc., S.I. 266.
- 1526 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 289.
- 1529 oct. 21. Arh. St. Buc., S.I. 334.
- 1538 ian. 28. Arh. St. Buc., S.I. 451.
- 1538 april. 23. Arh. St. Buc., S.I. 453.
- 1538 aug. 28. Arh. St. Buc., S.I. 460.
- Ibidem.
- Ibidem.
- 1554 iul. 17. Arh. St. Buc. S.I. 594.
- 1555 noiembr. 12. Arh. St. Buc. S.I. 610.
- (1560) april. 18. Arh. St. Buc. S.I. 668.
- 1560 iun. 21. Arh. St.-Buc. colecția Peceti 11.
- 1566 aug. 27. Arh. St. Buc. S.I. 758.
- 1568 sept. 8. Arh. St. Buc. S.I. 799.
- 1578 (iul.-aug.) 12. Arh. St. Buc., mss. 1232, f. 209 v. cop. sl.
- 1587 iul. 19. Bibl. Acad. R.S. România, CCCCVII/23.
- 1570 dec. 14. Arh. St. Buc. S.I. 875.
- (1568–1574) aug. 2. Arh. St. Buc. S.I. 791.
- (1578 sept. 14). Arh. St. Buc. S.I. 1086.
- 1591 iun. 1. Bibl. Aead. R.S. România. XL/73.
1476. Gr. Nandriș, Doc. rom., p. 23–4.
- (1512–1413) iul. 23. Bibl. Acad. R.S. România, Foto XXVII/18.
- (1409–1418) Bibl. Acad. R.S. România, mss. 2456, f. 49–50. Cop. sl.

150. прѣходѣи Пргншѣ^А
Ididem. (1512—1513) iul. 23. Gr. Nandriș. Doc. rom. p. 43—7.
151. П^Т Пргншн^А
Ididem. Ibidem.
152. прѣходѣи Пргншѣ^Т
Ididem. 1531 mai. Bibl. Acad. R.S. România, Foto XXVII/18.
153. оу Пргншн
Orașul ... 1385 3 oct. Arh. St. Buc., S.I. 2.
154. оу Пргнша^А
Ididem. 1387 iun. 27. Arh. St. Buc. S.I. 7.
155. на П^Тгншн
Ididem. 1388 mai 20. Arh. St. Buc., Condica M-rii Cozia 712, f. 245—245 Cop. sl.
156. въ Пргн^Ш
Ididem. 1415 iun. 10. Bibl. Aeäd. R.S. România, C/123.
157. Ү Пргншн
Ididem. (1426 mart. 24) Arh. St. Buc., S.I. 27.
158. Ү Пргн^Ш
Ididem. (1427) decembrie 1. Muz. Dr. Gh. Severeanu 13135.
159. 8 Пргн^Ш
Ididem. (1427—1437) Bibl. Acad. R.S. România Foto VIII/8.
160. въ Пргн^Ш
Ididem. 1428 sept. 10. Arh. St. Buc., S.I. 28.
161. въ Пргы^Ш
Ididem. 1430 sept. 16. Arh. St. Buc. S.I. 30.
162. П^Т Пргн^Ш
Ididem. 1437 aug. 13. Arh. St. Buc., S.I. 34.
163. въ Пргншн
Ididem. 1439 aug. 2. Arh. St. Buc., colecția Peceți 1.
164. двѣ^Ро Пргн^Ш
Ididem. (1472) Biblioteca universității din Cluj, Colecția G. Sion, Nr. 3
165. на Пргн^Ш
Ididem. 1473 mai 17. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi CLV/1.
166. 8 Пргн^Ш
Ididem. 1478 iun. 3. Arh. St. Buc., mss. 1232, f. 11. Copie sl.
167. на Пргншѣ^А
Ididem. 1489. Gr. Nandriș Doc. rom., p. 33—34.
168. П^Т Пргншѣ^Ш
Orașul. (1496—1507) Bibl. Acad. R. S. România, Foto VII/105.
169. П^Т Пргн^Ш
Ididem. (1500) Arh. St. Sibiu, Doc. sl. Nr. 28.
170. на Пргн^Ш
Ididem. 1510 mai 27. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/3.
171. Пргн^Ш
Ididem. 1514 aug. 3. Arh. St. Buc., S.I. 202.
172. 8 двѣ^Ро Пргн^Ш
Ididem. 1515 iun. 26. Arh. St. Buc., Dep. Colibășanu CVIII/1.

173. въ дѣѡ ѿ ргн^ш
Ibidem. 1517 iun. 9. Muz. reg. al Olteniei Nr. 5.
174. ѡ дѣѡ ѿ ргн^ш
Ibidem. 1517 aug. 23. St. Nicolaescu, Domnia lui Basarab voevod, fotografie.
175. ѡ ргн^ш
Ibidem. 1517 sept. 1. Arh. St. Buc., S.I. 222.
176. карош ѿ ргн^ш
Ibidem. 1517 oct. 30. Arh. St. Buc., S.I. 224.
177. т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1517 oct. 30. Arh. St. Buc., S.I. 225.
178. ѡ дѣѡ ѿ ргншѡ
Ibidem. 1517 oct. 30. Arh. St. Buc., S.I. 225.
179. т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1520 noiembrie. 26. Arh. St. Buc., Condiца M-rii Vieroș, 479, f. 60. Cop. sl.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. (1521–1522) ian. 7. Arh. St. Sibiu, Doc. sl. nr. 10.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1532 iulie 24. Arh. St. Buc., S.I. 360.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. (1533) septembrie 18. Arh. St. Buc., S.I. 380.
180. дѡѡѡ ѿ ргн^ш
Ibidem. 1533 noiembrie. 18. Arh. St. Buc., S.I. 394.
181. ѡ ргн^ш
Ibidem. 1534 mai 10. Bibl. Acad. R.S. România, CCI/3.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1538 iulie 16, Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/5.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. (1533) sept. 18. Arh. St. Buc., S.I. 389.
182. ѡ дѣѡ ѿ ргн^ш
Ibidem. 1533 noiembrie. 15. Arh. St. Buc., S.I. 392.
183. дѡѡѡѡ т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1533 noiembrie. 15. Arh. St. Buc., S.I. 393.
184. ѡ карѡѡ ѿ ргѣѡ
Ibidem. 1542 febr. 17. Bibl. Acad. R.S. România, LXXXVII/50.
185. ѡ дѣѡ ѿ ргн^ш
Ibidem. 1542 febr. 20. Arh. St. Buc., S.I. 482.
186. т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1544 iul. 7. Arh. St. Buc., S.I. 497.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. (circa 1545). Bibl. Acad. R.S. România, Foto VII/221.
- т ѿ ргн^ш
Ibidem. 1565 iun. 11. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVIII/57.
187. дѡ ѿ ргншѡ^А стѡ^Р
Ibidem. 1576 febr. 26. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi XCVI/9.

188. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix}$ 1577 sept. 11. Arh. St. Buc., S.I. 1037.
Ibidem.
189. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix}$ 1577 sept. 11. Arh. St. Buc., S.I. 1038.
Ibidem.
190. $\begin{smallmatrix} \sigma \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \epsilon \\ \epsilon \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix}$ (1578 sept. 1–1579 aug. 31). Arh. St. Buc., Condica M-rii Vieroş
Ibidem. 710 f. 645 v. Copie sl.
191. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1579 ian. 10. Arh. St. Buc., S.I. 1095.
Ibidem.
192. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix}$ 1586 iul. 7. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVIII/60.
Ibidem.
193. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \rho \end{smallmatrix}$ 1597 april. 14. Arh. St. Buc., S.I. 1598.
Ibidem.
194. $\begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1597 april. 14. Arh. St. Buc., S.I. 1598.
Ibidem.
195. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ (1600). Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi CLXXIV/4.
Oraşul.
196. $\begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1595 iun. 16. Arh. St. Buc., fond Ep. Argeş. XV/7. orig. rom.
top. la Turburea
(Turbureni), com.
Corbeni, jud. Argeş.
197. $\begin{smallmatrix} \delta \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \epsilon \\ \epsilon \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \lambda \\ \lambda \end{smallmatrix}$ 1469. S. Dragomir. Doc. nou..., p. 12.
Ardeal
198. $\begin{smallmatrix} \delta \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1598 april. 27. Arh. St. Buc., S.I. 1629.
top. la Birzeşti,
com. Hirtieşti,
jud. Argeş.
199. $\begin{smallmatrix} \delta \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1598 april. 27. Arh. St. Buc., S.I. 1629.
Ibidem.
200. $\begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix}$ 1599 dec. 15. Arh. St. Buc., fond M-reă Tismana XCVII/21.
sat, com. Simian,
jud. Mehedinţi.
201. $\begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1428 oct. 28. Arh. St. Buc., S.I. 29. Copie sl.
com. jud. Gorj.
— $\begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ 1444 (sept.) 20. Arh. St. Buc., S.I. 39. Copie sl.
Ibidem.
202. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix}$ 1568. Muz. Ist. Buc., 39069.
Ibidem.
— $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix}$ 1588 iul. 19. Arh. St. Buc., S.I. 1389.
Ibidem.
203. $\begin{smallmatrix} \tau \\ \omega \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix}$ 1453 oct. 4. Bibl. Acad. R.S. România, CCCVII/79.
sat, probabil, în
Făgăraş.
204. $\begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ (1575–1588) mai 21. Bibl. Acad. R.S. România. CXXVII/221.
plai la Topeşti,
com. Tismana,
jud. Gorj.
205. $\begin{smallmatrix} \rho \\ \rho \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \psi \\ \psi \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \delta \\ \delta \end{smallmatrix} \begin{smallmatrix} \eta \\ \eta \end{smallmatrix}$ (1575–1577) mai 21. Bibl. Acad. R.S. România. CXXVII/221.
Ibidem. (Verso).

206. Пресриѡе Бое ⁸
munte la Boile,
com. Boișoara,
jud. Vâlcea.
1451 iul. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi CLXVI/1.
207. Т в П че ^Ч
sat., com. Pleșoiu,
jud. Olt.
(1585) sept. 9. Arh. St. Buc., S.I. 1243.
- Т в П че ^Ч
Ibidem.
(1584) iun. 22. Arh. St. Buc., S.I. 1240.
208. 8 П ш ^Н
sat., com. Tismana,
jud. Gorj.
1581 ian. 11. Arh. St. Buc., S.I. 1173.
- 8 П ш ^Н
Ibidem.
1582 iun. 9. Bibl. Acad. R.S. România, CCI/7.
209. 8 П ^Ш
Ibidem.
1585 sept. 28. Arh. St. Buc., Condica M-rii Segarcea și Stănești
725 f. 116. Cop. sl.
210. П ш ^Н в ^Ч
Ibidem.
1588 iunie 2. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi, CIX/1
211. П ш ^Н в ^Ч и ^Х
Ibidem.
1588 iunie 2. Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi CIX/1.
212. Т в П ш ^Н
Ibidem.
(1594—1595) sept. 7. Arh. St. Buc., Condica M-eii Segarcea și Stănești
725 f. 117 v. Cop. sl.
213. 8 П ш ^Н
Ibidem.
Ibidem.
214. и П ш ^Н
Ibidem.
1597 oct. 5. Arh. St. Buc., S.I. 1619.
215. до П ^С коуцита
sat. com. Brastavă!,
jud. Olt.
1598 sept. 6. Bibl. Acad. R.S. România, XLV/143.
216. П ф ^М а ^Ц и ^Н
com., jud. Ilfov.
1510 mai 27. Bibl. Acad. R.S. România, XXXIX/3.
- П ф ^М а ^Ц и ^Н
Ibidem.
1526 iun. 1. Arh. St. Buc., S.I. 289.
217. село П ф ^М а ^Ц и ^Н
Ibidem.
1589 iulie 5, Bibl. Acad. R.S. România, CCI/8.
218. Т в П ф ^М а ^Ц и ^Н
Ibidem.
1596 aug. 31. Arh. St. Buc., S.I. 1588.
219. 8 П ч ^Н и ^Х
neidentificat.
1533 oct. 13. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Peciți 101.

R E S U M E

De nombreux actes de chancellerie, constituant une précieuse richesse de sources, datent de la période féodale des pays roumains. De ce point de vue nous sommes le seul peuple du Sud-Est de l'Europe, dont le portefeuille documentaire représente un véritable trésor historique. Généralement, parmi ces actes, le genre prédominant c'est celui de la transmission du droit de propriété par des ventes-achats, donations, octrois de privilèges pour des péages, douanes, étangs, mares, pâturages, etc.

Grâce à la conclusion de pareils actes on a transmis, d'une époque à l'autre, et on a conservé une riche toponymie locale. Étant donné le fait que notre littérature n'enregistre

pas l'existence d'un ouvrage pareil comprenant la microtoponymie et la macrotoponymie, mentionnées dans les actes de la chancellerie princière — on a exclu toutes les dénominations toponymiques, mais seulement celles existant dans les actes originaux slaves, roumains et dans une série de copies slaves, dont la graphie ne présente pas de grandes exceptions par rapport aux caractères présumés de l'original. On a procédé de la sorte, justement pour satisfaire tant les exigences des historiens que celles des linguistes, en mettant à leur disposition les formes graphiques originales. L'importance d'un pareil ouvrage n'échappe pas à personne. Excepté le fait que les dénominations toponymiques constituent un matériel historique documentaire très précieux pour les recherches historiques roumaines, elles présentent encore une importance particulière pour les recherches linguistiques. La mise en pratique des critères alphabétique et chronologiques facilite l'opération d'emploi du matériel.

Pour chaque village on peut trouver la date de son apparition dans la diplomatie roumaine, ainsi que les mentions ultérieures chacune indiquant les tâches et les obligations précisées dans les décisions princières. D'autre part, le linguiste, regardant les formes toponymiques originales, pourra dissocier tout sel les problèmes créés par la graphie cyrillique du temps.

L'ouvrage comprend des milliers de dénominations toponymiques d'une grande beauté lexicale, surtout celles comprises dans la sphère de la microtoponymie locale. Pour l'instant, on publie seulement des formes trouvées au — dessous de la lettre A.

APLICAREA SISTEMULUI CLASELOR NUMERELOR DE BAZĂ ÎN ARHIVA COMITATULUI TREI SCAUNE

IOSIF ÁRVAY

În studiile și articolele apărute în ultimii zece ani cu privire la arhivarea, evidența și păstrarea în arhivele comitatelor din Transilvania a actelor create după introducerea sistemului de registratură, — adică în perioada anilor 1772—1918 — au fost studiate și descrise trei sisteme diferite de arhivare a actelor : 1. în *ordine cronologică* după numărul de înregistrare ; 2. pe *fascicole* ; și 3. după *numărul de bază*. Un al patrulea sistem mai evoluat, „sistemul claselor numerelor de bază”, a fost numai menționat, fără a fi studiat mai amănunțit. După R. Texe : „Prin Regulamentul privind administrația comitatului din anul 1902... în privința manipulării și păstrării actelor, comitatele trebuiau să introducă un sistem mai evoluat al sistemului numărului de bază, așa numitul sistem al claselor de acte (osztályrendszer, kutfő, fons). Acest sistem care se bazează pe clasarea la un loc a tuturor chestiunilor de un fel, reprezintă în esență clasarea actelor pe probleme. Aplicarea lui se putea introduce la comitate în baza aprobării Ministerului Afacerilor Interne. Acest sistem însă — după datele pe care le deținem — se pare că nu a fost aplicat în Transilvania. Astfel că cel mai evoluat sistem al manipulării și păstrării actelor în comitatele din Transilvania până la unirea din 1918 a rămas cel al numărului de bază. În studiul „Instituțiilor capitaliste din Transilvania și actele create 1848—1923” se scrie : „Regulamentul de funcționare a comitatelor (Vármegyei ügyvureli szabályzat) din 1902 reglementează uniform pentru toate comitatele din țară modul de înregistrare a actelor, indică imprimările ce se foloseau de comitate în procesul de manipulare a acestora, prevede modelele registrului de intrare și ale registrelor auxiliare. Până la apariția acestui regulament, înregistrarea și păstrarea actelor în arhiva curentă a comitatelor din Transilvania se făcea în baza numărului de înregistrare simplu. Unele comitate foloseau însă și sistemul fasciculelor pe probleme (kutfők, fontes). După intrarea în vigoare a regulamentului se generalizează sistemul numărul de bază. Instrucțiunile prevăd însă că în baza hotărârii adunării generale a comitatului municipal și cu aprobarea ministrului de interne păstrarea actelor se poate face și în baza sistemului mai avansat, pe probleme (kutfők, fontes), în acest caz

fiind constituită din numerele de bază tratind o problemă comună o fascicolă pe probleme.

Deoarece în arhiva Comitatului Trei Scaune seria actelor vice-comitelui din perioada 1878—1902, iar în arhiva Comitetului administrativ al comitatului Trei Scaune toate actele din perioada 1878—1918 au fost arhivate și păstrate pe baza sistemului claselor numerelor de bază, în prezentul articol se va descrie aplicarea acestui sistem la cele două serii de acte susmenționate.

După introducerea sistemului de registratură în anul 1772 la comitatele din Transilvania, aproape un secol, actele unui an din arhiva curentă au fost depuse și păstrate mai departe în arhiva veche în strictă ordine cronologică, adică clasate strict numeric, fiecare act la numărul sub care a fost înregistrat, indiferent că prin acest act chestiunea sau acțiunea cuprinsă în act a fost rezolvată sau nu. În secolul al XIX-lea, în registrul de intrare adeseori s-au făcut trimiterile la actele înregistrate cu numere de intrare diferite, dar referitoare la aceeași chestiune, actele însă se păstrau la locul lor numeric, cazurile de conexări în arhivă fiind foarte rare și numai întâmplătoare. Instrumentele de evidență ale actelor păstrate în ordinea cronologică sînt: registrul de intrare și indicele alfabetic. În registrul de intrare este ținută evidența primară a actelor, prin consemnarea elementelor principale și distinctive ale actelor intrate sau eșite, din acest registru se dă actului numărul, care îl va individualiza și totodată în acest sistem de arhivare îi va indica și locul de păstrare în arhivă. Indicele alfabetic este un instrument auxiliar de evidență, care ajută la aflarea mai ușoară a actelor în volumul mare de acte înregistrate în cursul unui an. Conține în ordine alfabetică cuvinte, indici, nume de persoane, instituții, denumiri de localități, obiectele administrației etc., urmate de conținutul pe scurt al fiecărui act și numărul de înregistrare a actului, număr care în acest sistem de păstrare a actelor este totodată și cotă de arhivă.

În unele comitate acest sistem s-a aplicat de la 1772 pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, iar în perioada 1849—1960 autoritățile militare și apoi civile ale absolutismului imperial în unele din noile instituții teritorial-administrative au introdus un sistem mai avansat al arhivării actelor administrative: sistemul fasciculelor. În acest sistem, prin gruparea lor pe probleme stabilite în prealabil, actele au fost constituite în fascicule. În cadrul unei fascicule, actele au fost păstrate în ordinea numerelor de înregistrare. În registrul de intrare și în indicele alfabetic s-a notat pentru fiecare act indicativul fasciculei în care se depunea actul.

După 1860, după ce vechile comitate și-au reluat activitatea, din cauza înmulțirii actelor de la an la an, s-a ivit necesitatea ca actele referitoare la o anumită chestiune să fie păstrate împreună de la începutul acțiunii pînă la rezolvare, iar după aceea și în arhivă. Această problemă s-a rezolvat prin introducerea sistemului numărului de bază. În sistemul fasciculelor toate actele dintr-un an privind o problemă sau o grupă de probleme au fost clasate într-o fascicolă, fără ca aceste acte să aibă o legătură directă între ele. În sistemul numerelor de bază au fost păstrate împreună numai actele privind rezolvarea unei singure chestiuni, conexîndu-se actele care prin obiectul cuprins în ele aveau legături directe și organice. Pentru indicarea locului de păstrare în arhivă a actelor cu dife-

rite numere de înregistrare, dar conexe la un act, denumit act de bază, s-a introdus un nou instrument auxiliar de evidență, registrul serial de arhivă, în care se arată pentru fiecare număr de înregistrare a actului respectiv la ce număr de bază a fost conexas. La începutul aplicării acestui sistem de arhivare actele conexe privind aceeași chestiune, în general au fost păstrate îndoite în lungul colii la ultimul act intrat. După introducerea modului mai avansat al păstrării actelor neîndoite conexe în cite o cămașă, numită coala de conexare, s-a generalizat sistemul propriu zis, al numerelor de bază, actele conexe privind aceeași chestiune fiind păstrate în arhivă în coala de conexare sub numărul primului act, numărul de bază, intrat în cursul aceluși an privind chestiunea respectivă.

După cum din sistemul păstrării actelor în ordinea strict numerică a numerelor de înregistrare s-a dezvoltat un sistem nou prin clasarea actelor în fascicule pe probleme, tot astfel și din sistemul numerelor de bază, adică din sistemul conexării actelor privitoare la rezolvarea unei singure chestiuni s-a născut un sistem mai evoluat, prin gruparea la un loc a tuturor chestiunilor de un fel, în clase de probleme. Acest sistem evoluat al manipulării și păstrării actelor în comitatele din Transilvania pînă la unirea din 1918 a fost aplicat în arhiva Comitatului Trei Scaune în perioada 1878—1902, iar în arhiva Comitetului administrativ al comitatului Trei Scaune în perioada 1878—1918.

Comitatul Trei Scaune a luat ființă la data de 7 septembrie 1876 pe baza legii nr. XXXIII din anul 1876, prin transformarea în comitat a fostului scaun secuiesc Trei Scaune.

În Scaunul Trei Scaune sistemul de registratură a fost introdus începînd cu data de 1 septembrie 1772. În perioada 1772—1849 actele administrative ale scaunului erau păstrate în ordinea cronologică a înregistrării. Între anii 1850—1854 fostul Scaun Trei Scaune a funcționat ca Cercul Militar Sf. Gheorghe. În anii 1850—1852 s-a aplicat sistemul austriac al păstrării actelor în fascicule (nomenclatorul fasciculelor cuprindea în total 66 fascicule). În anii 1853—1854 se folosea sistemul de păstrare a actelor în ordine strict cronologic. În perioada 1855—1860 pe teritoriul fostului scaun «Trei Scaune» nu a funcționat o instituție administrativă care să corespundă fostului scaun, deoarece pe acest teritoriu, în această perioadă, au existat numai preturi, care au aparținut fiecare direct de districtul Brașov. După ce în anul 1861 s-a reînființat Scaunul Trei Scaune, în anul 1862 s-a introdus sistemul conexării actelor referitoare la aceeași chestiune și totodată s-a introdus și registrul serial de arhivă. În primul an al aplicării acestui sistem, actele unei chestiuni au fost conexe și păstrate la primul act intrat în problema respectivă, iar începînd cu anul 1863 la ultimul act cu care s-a terminat chestiunea.

În arhiva Comitatului Trei Scaune în anii 1876—1877 s-a aplicat sistemul de arhivare moștenit de la fostul Scaun Trei Scaune, adică actele referitoare la aceeași chestiune au fost conexe și păstrate împreună, îndoite în lungul colii la numărul de înregistrare al ultimului act cu care s-a terminat chestiunea respectivă.

Regulamentul privind organizarea Comitatului Trei Scaune, aprobat de adunarea generală a comitetului municipal al comitatului ținută în ziua de 12 septembrie 1877 și întărit de ministrul de interne la data de

2 octombrie 1877, enunțind atribuțiile fiecărui funcționar al comitatului, în capitolul referitor la arhivar, la art. 1 prevede ca o primă obligație a acestuia păstrarea în bune condițiuni a arhivei, iar în art. 2 îi dispune să organizeze arhiva în clase indicate cu cifre romane, totodată înșirind și cele 21 clase.

Sistemul nou de arhivarea actelor în clase, care s-a aplicat începând cu data de 1 ianuarie 1878, de la început apare ca un sistem bine conceput și elaborat și totodată cu formulare ale căror rubrici nu s-au schimbat timp de 25 ani.

Până în prezent nu s-a găsit nici o indicație asupra originii acestui sistem de arhivare. Din această cauză numai pe baza studierii arhivei din anii 1878—1802 și a dispozițiilor date de Ministerul de Interne în anul 1902 pentru uniformizarea muncii, registraturile și arhivele curente ale comitatelor și comitetelor administrative s-a putut cunoaște și descrie instrumentele de evidență, fazele principale ale manipulării actelor la registratură și în arhiva curentă, precum și modul de păstrare a lor în Comitatul Trei Scaune în perioada 1878—1902.

La registratura vicecomitelui s-au ținut pentru actele administrative două registre de evidență: registrul de intrare și indicele alfabetic.

Registrul de intrare („Igtatókonyv”) în perioada 1878—1902 avea (pe cîte două pagini) următoarele rubrici:

1	2	3	4
A beadvány száma, mellékeltje és napja (Numărul, anexele și ziua actului intrat)	Irattári osztály és osomag szám (Clasa de arhivă și numărul fasciculei)	A beadó hatóság vagy felnek neve, úgydarab kelte és száma (Numele autorității sau a părții care trimite actul data și numărul actului intrat)	A beadvány tartalma (Cuprinsul actului intrat)
5	6	7	8
Eloadó neve (Numele referentului)	Az elintézés módja és annak rövid tartalma (Modul și cuprinsul pe scurt al rezolvării).	Elintézés napja (Ziua rezolvării).	Első — és utóirati vonatkozó számok. (Numerele referitoare la actul anterior și actul posterior)

Actele primite pentru înregistrare, erau înregistrate în registrul de intrare, completându-se rubricile 1, 3, 4. După aceea, prin numărul de referire din actul intrat și cu ajutorul indicelui alfabetic s-a stabilit numărul anteactului și cota de arhivă a coalei de conexare în care se păstrează anteactul în arhiva curentă, introducându-le și pe acestea în registrul de intrare în rubricile 2 și 8. Menționăm că în rubrica a 8-a au fost introduse numai numerele de anteacte, nu și numerele de postacte, iar începând din anul 1885, această rubrică nu a mai fost completată.

După înregistrare, registratorul nota pe verso actului înregistrat, în colțul din dreapta de sus, data intrării (anul, luna, ziua), iar deasupra datei trecea numărul de înregistrare, urmat de cota de arhivă a coalei de conexare în care se păstrează anteactul. Cota de arhivă a coalei de co-

nexare a fost exprimată printr-o cifră romană, indicînd clasa, sub care era scris cu cifre arabe numărul de ordine al coalei de conexare din clasa respectivă. Numărul anteactului a fost notat cu cifre mici înaintea numărului de înregistrare, iar începînd cu data de 21 decembrie 1884, de cînd s-a introdus ștampila de înregistrare în care s-a notat data înregistrării, numărul de înregistrare a actului și cota de arhivă, numărul anteactului se trecea înaintea ștampilei.

Dacă actul nu avea anteact, nu figura în indicele alfabetic și nu avea nici coală de conexare cu cotă de arhivă, atunci rubrica a doua din registrul de intrare era completată mai târziu, după ce în arhiva curentă actul a primit coală de conexare și cotă.

Pe anexele actului înregistrat, registratorul nota numai numărul de înregistrare a actului și anul înregistrării.

Conceptele actelor emise din inițiativa oficiului vicecomitelui sau procesele verbale încheiate cu ocazia plîngerilor verbale, au fost înregistrate prin completarea rubricilor 1, 3, 5, 6, 7, din registrul de intrare. Rubrica a doua deasemenea a fost completată ulterior.

După înregistrare, registratorul a predat actele înregistrate arhivarului.

Pentru registrul de intrare, concomitent cu completarea acestuia, s-a întocmit un indice alfabetic.

Indicele alfabetic a servit registratorului pentru aflarea ușoară a numărului anteactului unui act intrat la registratură și totodată a indicat și cota din arhiva curentă a coalei de conexare în care se păstrează actul sau actele referitoare la chestiunea respectivă.

În perioada 1878—1902 indicele alfabetic (Index, Tárghymutató, Betűsoros tárghymutató, Betűsoros mutató, Mutató-könyv), avea următoarele rubrici:

1	2	3	4
Név vagy tárgy vezérszava (Cuvîntul indice al numelui sau obiectului)	Tárgy megnevezése (Denumirea obiectului)	Vonatkozó számok (Numerele referitoare la obiect)	Osztál és csomagazám (Clasa și numărul fascicolei)

Fiecare chestiune a fost înregistrată în indicele alfabetic sub un cuvînt indice, care a determinat în sine obiectul chestiunii. În cazuri rare, sub 2—3 cuvinte indice diferite, dacă chestiunea privea 2—3 instituții sau localități diferite. Dacă sub un singur cuvînt indice au fost în curs mai multe chestiuni diferite, atunci fiecare chestiune a fost înregistrată pe cite un rînd separat.

Cuvintele indice au fost introduse în registru în ordine alfabetică, rezervîndu-se de la început un număr de file pentru fiecare literă. Începînd cu anul 1894, pe primele pagini din cele rezervate unei litere, s-a întocmit o listă a cuvintelor indice ale literei respective, în care, pentru fiecare cuvînt indice s-a arătat pagina la care se găsește. De exemplu: în indicele alfabetic al anului 1894 au fost rezervate pentru litera A în

total 22 pagini. Paginile 1—2 cuprind lista celor 54 cuvinte indice, iar sub aceste 54 cuvinte indice pe paginile 3—22 au fost înregistrate în total 208 diferite chestiuni. Pentru litera B au fost rezervate 62 pagini, pe pag. 1—4 este lista celor 203 cuvinte indice, iar pe pag. 5—62 sub aceste 203 cuvinte indice sînt înregistrate în total 731 chestiuni. Menționăm că în anul 1894 au fost înregistrate 23 871 acte, care au referiri la 5809 chestiuni diferite, fiind păstrate în 5809 coli de conexare.

La înregistrarea actelor în indicele alfabetic, în rubrica a 3-a nu s-a trecut numai numărul de bază al chestiunii respective, ci toate numerele de înregistrare din anul în curs referitoare la această chestiune. Astfel registratorul, cu ajutorul indicelui alfabetic, a putut găsi ușor numărul anteactului unui act intrat pentru înregistrare.

Indicele alfabetic a fost întocmit ca instrument auxiliar de evidență pentru orientarea registratorului în registrul de intrare și în actele anului în curs. Astfel în acest registru au fost înregistrate numai datele necesare registraturii pentru manipularea actelor dintr-un an în curs. Cu alte cuvinte indicele alfabetic al unui an reflectă starea și păstrarea actelor numai din anul respectiv. În sistemul de arhivarea actelor pe baza numerelor de bază, însă, în cazul că o chestiune nu s-a terminat în cursul unui an, atunci actele anului precedent au fost conexate la primul număr de intrare din anul următor privind aceeași chestiune și totodată au primit și o cotă nouă de arhivă. Aceste conexări de acte dintr-un an în anul următor, nu sînt trecute în indicele alfabetic și trebuie să menționăm că nici în registrul serial de arhivă. Astfel, dacă într-un indice alfabetic pe baza cuvîntului indice găsim înregistrarea unei chestiuni pe care noi o dorim a o cerceta, atunci în arhiva de astăzi a anului respectiv, la cota de arhivă indicată în indicele alfabetic la rubrica a 4-a, vom găsi actele în coala de conexare numai în cazul cînd chestiunea s-a terminat în anul respectiv.

De la registratură actele înregistrate au fost trimise la arhiva curentă.

Arhivarul avea următoarele atribuții principale: conexarea actelor înregistrate cu anteacte și predarea lor referenților pentru rezolvare, arhivarea și păstrarea actelor în arhiva curentă.

În Comitatul Trei Scaune actele vicecomitelui, adică administrației generale a comitatului în perioada 1878—1902 actele au fost arhivate și manipulate pe baza „sistemului claselor numerelor de bază”.

Regulamentul privind comitetele administrative, emis de ministerul de interne în anul 1902, definește acest sistem, în limba maghiară: „alap-szamos osztályrendszer”, astfel: „Esențialul acestui sistem constă pe de o parte în faptul că fiecare act privind aceeași chestiune trebuie conexas în tot cursul anului la acel număr de înregistrare și depus în arhiva curentă la acel număr de bază care figurează în registrul de intrare drept numărul primului act intrat în cursul anului privind chestiunea respectivă. Pe de altă parte, în afară de conexarea actelor privind aceleași chestiuni într-o fascicolă, și fiecare fascicolă trebuie grupată pe baza conținutului său în clasele stabilite prealabil”. Această definiție din anul 1902 oglindește în mod clar esența sistemului aplicat în arhiva curentă a vice-comitelui Comitatului Trei Scaune, în anii 1878—1902.

Arhivarea și manipularea actelor pe baza sistemului claselor numerelor de bază s-a făcut cu ajutorul nomenclatorului claselor, registrului serial de arivă și colii de conexare.

Nomenclatorul claselor a fost stabilit prima dată în Regulamentul privind organizarea Comitatului Trei Scaune din 12 septembrie 1877, care a fixat pentru gruparea chestiunilor 21 clase, indicate de cîte o cifră romană. În anul 1881 s-a introdus și clasa a XXII-a, iar în anul 1888 și clasa a XXIII-a. Nomenclatorul claselor a numerelor de bază stabilit prin Regulamentul privind organizarea Comitatului Trei Scaune din 24 iunie 1887 a fost în vigoare între anii 1888–1902 și a fost următorul:

I. Legi, procesele verbale ale adunării generale, comitetului permanent și ale altor comitete.

II. Ordinele Ministerului de Interne privind administrația de stat și de comitat.

III. Ordinele Ministerului de Apărarea Patriei, adresele autorităților militare și corespondența cu aceste autorități, controale și revizuri militare, chestiuni de lăsare la vatră, cererile de căsătorie ale militarilor.

IV. Ordinele Ministerului Cultelor și Învățămîntului Public, problemele bisericești și școlare, registrele de stare civilă.

V. Problemele aparținătoare de portofoliul Ministerului Agriculturii, Industriei și Comerțului, precum și dispozițiunile Comitetului Național de Statistică.

VI. Problemele aparținătoare de portofoliul Ministerului de Finanțe, problemele de vinătoare și problemele de impozite.

VII. Ordinele și problemele aparținătoare de Ministerul de Lucrări Publice și de Comunicație.

VIII. Ordinele și problemele aparținătoare de Ministerul de Justiție.

IX. Problemele de pașapoarte și bilete de legitimație.

X. Biletele de vite, problemele și ordinele privitoare la conscrierea vitelor și în general problemele serviciului sanitar veterinar.

XI. Problemele sanitare și de spital, adresele municipalităților și instituțiilor sanitare străine și problemele privitoare la stabilirea competenței.

XII. Problemele bugetare și de gospodărirea averii comitatului.

XIII. Bugetele și dările de seamă de buget ale magistratelor orașelor și în general toate problemele comunale care nu privesc chestiunile concrete ale părților particulare.

XIV. Problemele și cererile părților particulare sînt cuprinse apelurile contra hotărîrilor de primă instanță luate în interesul chestiuni private, atît în problemele polițienești, cît și în problemele de servitori și de poliție de cîmp.

XV. Lucrările publice din comitat și toate problemele de construcții.

XVI. Problemele disciplinare înaintate la vicecomite în prima și a doua instanță.

XVII. Transcriptele (adresele comunităților comitatelor și orașelor în probleme importante de interes general).

XVIII. Cererile funcționarilor, personalului de serviciu manipulator și ale îngrijitorilor.

XIX. Contribuțiile impuse pe baza hotărârii adunării generale a comitatului, rapoartele referitoare la amenzile cuvenite consulului comunal pentru săraci și adresele procurorului regal referitoare la acest obiect.

XX. Acte referitoare la cauze de tutelă terminate.

XXI. Probleme diverse, necuprinse în clasele anterioare I—XX.

XXII. Cauze de contravenții.

XXIII. Probleme de construcții hidraulice, aparținătoare de aprecierea legii de apă.

Registrul serial de arhivă (Szamvezető könyv, Irrattári sorkönyv, Irrattári könyv) în perioada 1878—1902 a avut numai două rubrici :

1	2
Igtatószám (Numărul de înregistrare)	Irrattár csztál jegye (Cota clasei de arhivă)

În prima rubrică erau trecute, începînd cu numărul 1, în strictă ordine succesivă, toate numerele de înregistrate dintr-un an. Rubrica a doua a fost completată de arhivar după primirea de la registratură a noilor acte înregistrate, respectiv la conexarea actelor la anteacte. În rubrica a doua se trecea pentru fiecare număr de înregistrate cota coalei de conexare ce se exprima printr-o cifră romană urmată de o cifră arabă. Cifra romană indica clasa, iar cifra arabă arată numărul de ordine a coalei de conexare în cadrul clasei respective. Deci cu ajutorul registrului serial de arhivă s-a putut stabili pentru fiecare act înregistrat în anul respectiv, atît clasa cît și numărul de ordine al coli de conexare în care se află actul. De exemplu : dacă în dreptul numărului de înregistrate 23 853 în rubrica a 2-a era indicată cota : XIX—2, această cotă însemna că actul respectiv se află în coala de conexare păstrată la clasa a XIX-a, sub numărul de ordine 2.

În registrul serial de arhivă nu s-a notat dacă actele unei chestiuni neterminate în acel an au fost conexe la un act intrat în anul următor și astfel nu se mai găsește la cota indicată în rubrica a 2-a a registrului serial de arhivă. Locul nou de păstrare a unor asemenea acte se poate stabili numai prin căutarea coalei de conexare cu cota indicată în registrul serial de arhivă, întrucît colile de conexare întotdeauna se păstrau la cota indicată în registrul serial de arhivă, iar dacă actele lor au fost conexe la un act din anul următor, s-au semnat pe colile de conexare în ce an și sub ce cotă de arhivă au fost transpuse.

Coala de conexare (Jegyzőkönyv) a servit pentru gruparea actelor pe probleme, și pentru păstrarea împreună a actelor referitoare la o anumită chestiune. Arhivarul în fiecare an a întocmit pentru fiecare chestiune o coală de conexare separată.

Coala de conexare este o coală dublă, confecționată din hîrtie mai groasă și rezistentă, în care actele referitoare la aceeași problemă au fost puse în ordinea numerelor de înregistrare.

Formularul coalei de conexare în perioada 1878–1902 a fost următorul :

Beadványszám	Anul
(Numărul actului intrat)	
Osztályság	
(Numărul clasei)	
Csomagszám	
(Numărul fasciculei)	

JEGYZÉKIV
(Coala de listă)

1	2	3	4
Beadvany szam (Numărul de intrare de înregistrare)	Targy megnevezese (Denumirea obiectului)	Mellekletek száma (Numărul anexelor)	Darabszam (Numărul bucatii, numărul de ordine a actului depus).

Actele cuprinse într-o coală de conexare, conexe pe baza corelației lor cu un anumit obiect, au format o *fascicolă* (iratesomag, iratesomo, ügyesomo).

Dacă fascicola de acte a fost trimisă la o altă autoritate sau a fost conexată la ultimul act înregistrat și trimis pentru rezolvarea la referentul desemnat, atunci coala de conexare rămânea întotdeauna în arhivă, la cota respectivă. În cazul când o chestiune nu s-a rezolvat în cursul unui an, atunci fascicola de acte a fost scoasă din coala de conexare și a fost conexată la primul act din anul următor privind aceeași chestiune, fiind păstrate de acum înainte cu acest act nou, care a primit o coală de conexare nouă și totodată și o cotă de arhivă nouă. Coala de conexare goală, din care s-a scos fascicola de acte, rămânea întotdeauna pe vehiculul loc al fasciculei. Pe coala de conexare goală, în rîndul liber după ultimul act trecut în listă, s-a notat cota de arhivă și anul coalei de conexare din anul următor, în care a fost transpusă fascicola. În coala de conexare nouă din anul următor, în care s-a transpus fascicola, în partea de sus, deasupra formularului tipărit, s-a trecut cota veche a fasciculei din anul trecut. De exemplu : pe coala de conexare goală din anul 1833, avînd cota 5845 $\frac{XII}{87}$ 1883

este notat în partea de sus „anterior $\frac{XII}{36}$ 1882”, notă care înseamnă că în această coală de conexare din anul 1883 a fost transpusă fascicola de acte cu cota indicată din anul 1882. În lista coalei de conexare goală în șapte rînduri sînt înregistrate cele șapte acte intrate în cursul anului 1883, iar în rîndul al optulea rămas liber, este notat : „trecut la nr. 2281 $\frac{XV}{17}$ 1885”, ceea ce ne arată că chestiunea (construirea unei case pentru un pichet de șosele) nu s-a terminat nici în anul 1883-, ci a continuat în anul 1885 și astfel toate actele referitoare la această chestiune din anul 1882 și anul 1883 au fost transpuse în coala de conexare cu cota indicată din anul 1885.

Cota de arhivă a fascicolei, care totodată era și cota coalei de conexare în care s-a păstrat definitiv fascicola respectivă, dacă chestiunea s-a terminat în acel an, iar numai temporar dacă chestiunea s-a continuat în anul următor, a fost întrebuințată în trei forme. Forma completă a cotei de arhivă era compusă din patru elemente : numărul de bază al fascicolei, clasa de arhivă în care a fost grupată fascicola pe baza obiectului la care se referă, numărul de ordine în cadrul clasei și anul. În forma scurtă a cotei de arhivă nu era cuprins numărul de bază al fascicolei. Dacă era vorba numai despre fascicole, respectiv coli de conexare din anul în curs, de exemplu în registrul de intrare, în indicele alfabetic, în registrul serial de arhivă, atunci s-a indicat numai clasa și numărul de ordine.

S-a arătat mai sus că în nici unul din cele trei registre de evidență nu s-a operat transpunerea fasciculelor dintr-un an în anul următor, aceste conexări la actele din anul următor fiind menționate numai pe colile de conexare goale rămase la cota de arhivă indicată în cele trei registre de evidență. Deci în acest sistem de arhivare și coala de conexare este un instrument auxiliar de evidență. Dacă dorim a cerceta o chestiune trebuie să procedăm astfel : în registrul indice alfabetic sau dacă nu cunoaștem precis anul, atunci în indicele alfabetic din perioada respectivă la cuvântul indice corespunzător, căutăm înregistrarea chestiunii. Aici vom găsi cota de arhivă a actului sau fascicolei de acte, vom găsi și numărul tuturor actelor referitoare la chestiunea respectivă din cursul celui an, deci nu este necesară folosirea registrului general de arhivă pentru aflarea cotei de arhivă. Dacă interesează în mod expres un act al cărui număr de înregistrare este cunoscut, dar conținutul nu, atunci atît în registrul serial de arhivă, cît și în registrul de intrare vom găsi indicată cota de arhivă a actului respectiv. În arhivă, la cota indicată, trebuie să căutăm coala de conexare. În cazul cînd chestiunea s-a terminat în acel an, în coala de conexare vom găsi actul sau fascicola dorită. Eventual în coala de conexare găsim și acte din anul precedent sau din anii precedenți. Dacă problema ce se cercetează este importantă, atunci pe baza notei arhivarului din partea de sus a coalei de conexare trebuie să căutăm coala de conexare din anul precedent, eventual colile de conexare goale din anii precedenți, pentru a putea controla dacă într-adevăr toate actele referitoare la chestiunea respectivă se găsesc în coala de conexare din anul în care s-a terminat chestiunea. În cazul cînd chestiunea nu s-a terminat în anul în care pe baza cotei de arhivă indicate în cele trei registre de evidență căutăm coala de conexare, atunci vom găsi o coală de conexare goală, pe care este notată cota de arhivă a coalei de conexare dintr-un an următor, în care a fost transpus actul sau fascicola de acte căutată. Trebuie să căutăm coala de conexare indicată în arhiva anului următor, eventual trebuie să căutăm mai multe coli de conexare în arhivele anilor următori, pînă cînd ajungem la coala de conexare din anul în care s-a terminat chestiunea și în această coală de conexare vom găsi fascicola de acte în care sînt cuprinse toate actele din toți anii, referitoare la această chestiune.

Arhivarea și manipularea actelor în arhiva curentă s-a făcut deci cu ajutorul celor trei instrumente auxiliare de evidență menționate și avea următoarele faze principale :

După ce actele înregistrate soseau de la registratură la arhiva curentă, manipularea lor depindea de existența sau neexistența anteactului.

În cazul cînd actul n-avea anteact, arhivarul a întocmit o coală de conexare pentru actul respectiv. Pe coala de conexare în prima rubrică se scria numărul de bază. Numărul de bază era întotdeauna numărul primului act intrat în anul în curs cu privire la o chestiune. După aceea prin obiectul actului și cu ajutorul nomenclatorului claselor arhivarul stabilea clasa corespunzătoare, în cadrul clasei respective stabilea numărul de ordine a coalei de conexare nouă.

În registrul serial de arhivă, în dreptul numărului actului respectiv, în rubrica a 2-a trecea cota coalei respective, adică clasa cu cifra romană și numărul de ordine cu cifra arabă. Pe coala de conexare scria rezumatul pe scurt al chestiunii și după aceea în lista actelor completa cele patru rubrici. În rubrica a 4-a (nr. buc.) scris cu cifre numărul de ordine al actului trecut pe listă (în acest caz : I.) pe care îl nota și pe act după ștampila de intrare.

Dacă pe actul sosit de la registratură a fost notat numărul de înregistrare a anteactului (sau nu era notat, dar arhivarul constata din cuprinsul actului că actul are anteact, după ce stabilea numărul anteactului și nota acest număr pe actul nou intrat) arhivarul, cu ajutorul registrului serial de arhivă, stabilea cota de arhivă a coalei de conexare în care se găsește anteactul. Căutînd această coală de conexare, înregistra actul cel nou în rubricile 1—4 ale listei în registrul serial de arhivă, la numărul de înregistrare al actului cel nou trecea în rubrica a 2-a cota de arhivă a coalei de conexare respectivă.

În cazul cînd anteactul unui act primit de la registratură avea anteact din anul trecut, atunci arhivarul deschidea o coală de conexare nouă pentru actul intrat în anul în curs. Din coala de conexare din anul trecut scotea toate actele, punîndule în coala de conexare din anul în curs. După ce pe coala de conexare de anul trecut nota cota de arhivă unde au fost transpuse actele, coala de conexare goală o puneă înapoi la locul său din arhiva anului trecut. Pe coala de conexare din anul în curs arhivarul nota în partea de sus, deasupra rubricilor tipărite cota de arhivă a coalei conexe din anul trecut, din care actele au fost transpuse în această coală de conexare nouă.

Colile de conexare conținînd actele au fost păstrate în ordinea cotelor de arhivă, adică în ordinea claselor, iar în cadrul claselor în ordinea numerelor de ordine.

În timpul rezolvării, actele conexe au fost păstrate fără coale de conexare la numărul de înregistrare cel mai mare din anul în curs, iar în arhiva curentă au fost păstrate în coala de conexare aflată la clasa și numărul de ordine indicat de cota de arhivă a coalei de conexare.

Primul, adică numărul de înregistrare cel mai mare din anul în curs, s-a putut stabili prin coala de conexare, iar al doilea, adică cota de arhivă a coalei de conexare, prin registrul serial de arhivă.

După rezolvarea lor, actele însoțite de o listă au fost restituite arhivei curente de către oficiul de expediții. Actele cu mențiunea „Cu termen de rezolvare” arhivarul le înregistra în condica de termene și apoi rearhiva toate actele reprimite în colile de conexare respective.

Colile de conexare conținînd actele au fost păstrate în ordinea cotelor de arhivă, adică în ordinea claselor, iar în cadrul claselor în ordinea numerelor de ordine.

Regulamentul privind administrația comitatelor, emis de Ministerul de Interne în anul 1902, art. 202, obliga toate comitatele ca arhivarea și manipularea actelor în arhiva curentă să fie făcută uniform, pe baza sistemului numărului de bază. Totodată a dat și dispoziții detaliate și a indicat și formularele obligatorii pentru aplicarea acestui sistem de arhivare. Articolul 203 al Regulamentului prevedea însă că adunarea generală are dreptul a hotărî introducerea, respectiv folosirea în continuare a sistemului mai evoluat al manipulării actelor în arhiva curentă, adică a sistemului claselor și sistemului „fons”-urilor (osztály-rendsze, kútfök). Pentru ca hotărîrea adunării generale în acest sens să intre în vigoare, era necesară aprobarea ministrului de interne.

Comitatul Trei Scaune nu s-a folosit de dreptul prevăzut în articolul 203 al Regulamentului privind administrația comitatelor și n-a renunțat la aplicarea în continuare a sistemului claselor numerelor de bază. Cu data de 1 ianuarie 1903 s-a introdus în Comitatul Trei Scaune sistemul numărului de bază, care s-a utilizat în acest comitat pînă la unirea din 1918 și după aceea la Prefectura județului Trei Scaune pînă în anul 1949.

Acest sistem, în forma sa raționalizată de prevederile Regulamentului susmenționat, a fost cu mult mai simplu și avea multe avantaje față de sistemul aplicat în Comitatul Trei Scaune în perioada 1878—1902.

Registrul de intrare avea numai 5 rubrici : 1. numărul de înregistrare a actului intrat ; 2. data sosirii, luna, ziua ; ; 3. numele autorității sau a părții care trimite actul ; 4. obiectul actului intrat ; 5. indicativul referențului, iar indicele alfabetic numai rubrici (cuvînt indice ; conținut ; numărul de bază al chestiunii). Și formularul coalei de conexare era mai simplu, în listă au fost trecute numai numerele de înregistrare și anul înregistrării actelor păstrate în coala de conexare. Cota de arhivă se compunea numai din două elemente : numărul de bază și anul. Dar avantajul cel mai mare față de sistemul practicat pînă atunci a constat în faptul că pentru fiecare chestiune, chiar dacă aceasta s-a continuat mai mulți ani, s-a întocmit numai o singură coală de conexare pentru primul act intrat, iar dacă problema s-a continuat și în anii următori, atunci coala de conexare împreună cu actele era transpusă în arhiva anului următor și totodată fiecare transpunere a fost notată în registrul serial de arhivă.

Aplicînd acest sistem raționalizat al numerelor de bază, s-ar fi putut aplica în continuare și sistemul claselor numerelor de bază, care sistem, față de sistemul numerelor de bază, are avantajul că toate chestiunile de același fel sînt grupate la un loc în cîte o clasă.

R É S U M É

Dans l'archive du comitat Trei-Scaune, la série, des actes du vice-compte de la période 1878—1902, et dans l'archive du Comité administratif du comitat Trei-Scaune, tous les actes sont archivés et conservés sur la base du système des classes et des numéros de base.

Conformément au système des numéros de base on ne conserve dans le même endroit que les actes qui se referent à la résolution d'un seul problème, en connexant les actes qui par

leur thème avaient des relations directes et organiques. Pour indiquer l'endroit de conservation dans l'archive des acts à différents numéros d'enregistremnt mais connexés à un acte de base, on a introduit un novuel instrument d'évidence, le registre par sènes d'archive, ou l'on indique pour chaque numéro d'enregistrement de l'acte respectif le numéro de base on il a été connéxé.

Du système du numéro de base, notamment du système de la connexion des actes concernant la résolution d'un seul problème, est né un système plus évolué par le aproupement, de toutes les questions de la même nature dans des classes à problèmes.

Le système de l'archivage, des actes dans des classes qui a été employé dans l'archive du comitat Trei Scaune, à partir du 1 Janvier 1878, parait comme un système bien conçu et bien élaboré en ayant aussi des formulaires dont les rubriques n'ont pas change depuis 25 ans.

L'auteur analyse en détail les instruments d'évidence, les phases principales de la manipulation des actes dans la registrature et dans l'archive courante, ainsi que la manière de leur conservation dans le comitat Trei Scaune 1878—1902.

ȘTEFAN METEȘ LA 85 DE ANI

Ștefan Meteș s-a născut la 27 decembrie 1886/8 ianuarie 1887 din părinți țărani, în satul Geomal, județul Alba. După absolvirea școlii primare și a cursurilor liceului, între anii 1912–1914 va studia la

Universitatea din București. În perioada studiilor universitare își începe și activitatea de cercetare științifică, pe care, împletind-o cu celelalte munci, în special cu aceea de director — a primului director activ — al Arhivelor Statului Cluj, n-o va mai părăsi până la această vîrstă de 85 de ani.

Chemarea pentru studiul istoriei, precum și — după propria mărturisire — „*stăruința celor doi istorici : N. Iorga și D. Onciul*”, acesta din urmă fiind și director general al Arhivelor Statului, l-au determinat să primească pe data de 1 octombrie 1922 — „*sarcina grea de director al Arhivelor Statului din Transilvania, cu sediul în Cluj*”¹, instituție înființată în anul 1920, ca urmare a unei hotărâri a Consiliului Dirigent². Și într-adevăr — pentru că până în momentul acela nu se făcuse nimic, trebuind să fie luat totul de la început — n-a fost o sarcină ușoară, de care se va achita, însă, cu cinste până la pensionare : la început făcînd pionerat de unul singur (aproape trei ani : 1922—1924), pentru punerea bazelor instituției ; apoi zbătîndu-se pentru crearea condițiilor materiale minime necesare desfășurării muncii unei instituții cu un asemenea profil și depozitării materialelor documentare ; sau căutînd oameni pentru construirea unui colectiv și , apoi, îndrumarea și formarea cîtorva generații de arhiviști, printre care amintim, cu titlu informativ, pe viitorul academician David Prodan, angajat printre primii salariați specialiști ai instituției, în 1924, și pe actualul director general adjunct al Arhivelor Statului, Ion Mărcuș, intrat în serviciul Arhivelor din Cluj în anul 1929 ; și, în special, depistarea în teren — prin peregrinări de-a lungul și de-a latul teritoriului fostei provincii istorice — și concentrarea în depozitele Arhivelor Statului din Cluj a cîtorva din cele mai importante arhive de pe întinsul Transilvaniei, supuse altfel distrugerii, precum și prelucrarea și valorificarea — așa cum o dovedesc toate lucrările publicate de Șt. Meteș — în interesul lărgirii bazei documentare pentru studiul istoriei patriei.

O altă confirmare a pasiunii și atașamentului față de instituție — în fruntea căreia s-a aflat și în anii grei pentru Arhivele Statului Cluj ai refugului din 1940—1945, asigurînd evacuarea și crearea condițiilor necesare pentru păstrarea tezaurului arhivistice inestimabil ce-i fusese dat în primire — , o constituie faptul că, și după trecerea la pensie (în anul 1947), Șt. Meteș a continuat să conducă — în mod gratuit — destinele instituției, să coordoneze munca pînă în anul 1949, cînd va putea fi numit un alt conducător al Arhivelor Statului Cluj, în persoana lui Ion Mărcuș.

Nu e lipsit, de asemenea, de interes, credem, să arătăm că, pentru meritele dobîndite pe tărîmul cercetării istoriei patriei, Șt. Meteș a fost primit încă în anul 1919 membru corespondent al Academiei Române, for care-i va premia, apoi, nu mai puțin de patru lucrări valoroase, considerate reale contribuții științifice.

Merite cel puțin egale cu cele privind organizarea noii instituții arhivistice, salvarea de la distrugere și dispariție a valorosului patrimoniu arhivistice transilvănean sau formarea unor arhiviști de valoare, și-a cîștigat Șt. Meteș și pe tărîm științific, prin studiile întreprinse și lucrările publicate de-a lungul anilor, în volume separate, reviste de specialitate și alte or-

¹ Arb. St. Cluj. fond Ștefan Meteș. Însemnări autobiografice.

² Arb. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 897/1920, f. 1 ; cf. și : Al. Matei, *Arhivele Statului Cluj la 50 de ani* în „Revista Arhivelor”, an. XLVII vol. XXXII, nr. 2, 1970 p. 049.

gane de presă cultural-științifice³ sau prin marele număr de conferințe — avind ca temă tot subiecte din istoria poporului nostru și a relațiilor sale cu alte popoare vecine —, conferințe pe care le-a ținut în mai multe localități din țară, printre care pot fi amintite (în afară, bineînțeles, de Cluj) orașe ca București, Giurgiu, Brăila, Alba Iulia, Deva, Tg. Mureș, Sibiu și altele.

Dacă prezentarea tuturor lucrărilor, studiilor și articolelor publicate pînă în prezent de Șt. Meteș nu este posibilă în acest cadru, citarea citorva titluri se impune de la sine, atît pentru a se putea vedea aria deosebit de variată a temelor abordate cît și pentru urmărirea evoluției în timp, a întinderii pe mai multe decenii a acestei largi, constante și fructuoase — după părerea noastră — activități de cercetare științifică și culturală, care l-a impus pe Șt. Meteș printre istoricii de seamă ai țării noastre, și ale cărui lucrări au fost utilizate la elaborarea ultimelor tratate ale istoriei României⁴ și vor continua să fie folosite și în viitor, tocmai datorită bogăției informațiilor pe care le conțin. Astfel, după primele lucrări, cum sînt *Cronica popii Vasilie din Scheiul Brașorului*, *Gheorghe Duca și Guvernul Ardealului*, împreună cu *Bibliografia scrierilor lui N. Iorga. Viața și activitatea sa* (care-l plasează și ca primul bibliograf al marelui nostru istoric) — publicate toate în anul 1913 —, urmează alte volume, studii și articole publicate, aproape an de an și, uneori, mai multe într-un an, dintre care mai amintim, în continuare cîteva din cele mai importante: *Constantin Negruzii. Contribuții nouă istorice, literare și Cîteva știri nouă privitoare la Gheorghe Bariț* (publicate în 1915) și *O nouă istorie a literaturii românești. Observații critice* (în 1920), *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria. Documente contemporane, I (1508—1820)*, și *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul și Ungaria pînă în veacul al XVIII-lea* (în 1921), *Istoria neamului românesc și Contribuții nouă privitoare la velleozii români din Ardeal și «părțile ungurești» în veacurile XVI—XVIII* (în 1922), *Activitatea istorică a lui N. Iorga*, cuprinzînd și adausul la bibliografia alcătuită pentru lucrările publicate de Iorga (în 1923), *Moșile Domnilor și boierilor din Țările Române în Ardeal și Ungaria și Păstorii ardeleni în Principatele Române* (în 1925), *Contribuții nouă privitoare la situația agrară a românilor de pe teritoriul cetăților regale-fiscale din Transilvania* (în 1930), a treia ediție — adusă la zi — a biografiei și bibliografiei operei lui N. Iorga (în 1931), *Situația economică a românilor din țara Făgărașului, Domni și boieri din Țările Române în orașul Cluj și Români din Cluj și Din istoria dreptului românesc din Transilvania* (în 1935), *Populația maghiară din Transilvania* (în 1940), *Contribuții nouă la istoria românilor din Țara Făgărașului în sec. XVII* (în 1941), *Din scrierile lui Gh. Sion. Viața și activitatea sa*, vol. I—II (în 1941 și, respectiv, 1943), *Din relațiile Țării Românești cu Transilvania și Ungaria în sec. al XIV—XVIII-lea* (în 1942) etc.

Ștefan Meteș a continuat să lucreze fără întrerupere și să publice lucrări științifice sau alte articole în reviste de cultură și după Eliberarea patriei în 1944. Cităm și dintre acestea cîteva: *Trecutul Țării Oitului și*

³ Cîteva din titlurile revistelor în care a semnat de-a lungul deceniilor: „Gazeta Transilvaniei”, „Neamul Românesc”, „Analele Academiei Române”, „Revista istorică”, „Societatea de nașine”, „Revista Arhivelor”, „Transilvania”, „Ramuri”, „Byzantion”, „Țara”, „Tribuna”, „Familia” ș.a.

⁴ Vezi, spre exemplu, tratatul de *Istoria României*, III, București, 1964, p. 522; Șt. Pascu și colab., *Istoria medie a României. Partea întâi* (sec. al X-lea — sfîrșitul sec. al XVI-lea), București, 1966, p. 374—375 etc.

Românii din județul Satu Mare (în 1945), studiu cerut de Ministerul Afacerilor Externe pentru Conferința de pace de la Paris, *Zugravii bisericilor românești în veacurile XVI—XIX* (în 1948), *Din relațiile noastre cu Rusia: Frații Corbea din Brașov* (în 1960), *Din istoria artei populare: Zugravii și icoanele lor pe hîrtie (stampe) și sticlă* (1964), *Școlile de muzică de la Iași și București* (în 1965), *Viața bisericească a românilor din Scaunul Sălștei, județul Sibiu* (în 1969) și altele neamintite aici sau aflate sub tipar. Dintre lucrările recent publicate, considerăm ca deosebit de valoros volumul *Emigrările românilor din Transilvania (sec. XIII—XX)*, lucrare ce constituie, probabil, sinteza întregii activități de istorie a lui Șt. Meteș, fiind rodul unei vaste și îndelungate documentări de cîteva decenii, la care se adaugă alte lucrări în manuscris — parte dintre ele prezentînd interes prin bogăția informațiilor pe care le conțin (Ex. „Contribuția «urbariilor» și «conscriptiilor» la istoria românilor din Transilvania”, „Viața istorică a românilor din Scaunul Sălște (Sibiu)”, „977 regeste de documente dintre anii 1319—1795 de la «Procuratura» din Transilvania”, etc.), care își așteaptă momentul și locul unde să fie valorificate prin tipar.

În întreaga sa activitate de cercetare științifică, la elaborarea atîtor lucrări istorice publicate sau a celor aflate sub tipar ori în manuscris, Șt. Meteș a avut ca principiu călăuzitor bazarea pe o bogată documentare nouă și impunerea unor concluzii obiective decurgînd din informațiile și datele oferite de aceste documente, arătîndu-se un dușman neîmpăcat al mistificării și relei credințe, pe care le-a combătut cu fiecare prilej, indiferent dacă a fost vorba de istorici români sau străini. Lucrările publicate, ca și filele de manuscris ne oferă suficiente exemple în acest sens. Iată, spre exemplu, ce spunea în 1945 despre lipsa unor publicații de documente și greutățile întîmpinate în trecut pentru publicarea lor: „Publicațiile de documente privitoare la trecutul românesc din Transilvania sunt abia cîteva. Monografiile județelor și satelor sunt deci și ele inexistente, deși arhivele cuprind un imens număr de documente istorice relativ la trecutul lor, cari persistă a rămîne și mai departe necercetate și, în consecință, nepublicate. Am încercat să tipăresc cîteva volume de documente — precizează acesta în continuare—, mi-a fost imposibil însă să pot cîștiga ajutorul material pentru așa ceva, fie a unei instituții de seamă de cultură sau știință, fie a unei autorități a statului”⁵. Sau o apreciere despre condițiile la care trebuie să răspundă un istoric — făcută încă în primii ani de activitate (1915), în introducerea la lucrarea *Românii din Ungaria. Studiu critic*, apreciere ce poate fi considerată ca o confesiune de credință a unui cercetător ce s-a consacrat aproape în întregime asupra studiului istoriei Transilvaniei și a legăturilor acesteia cu celelalte țări române, crez căruia a căutat să-i dea viață în operele pe care le-a elaborat apoi: „Dat fiind că românii (din Transilvania) au trăit sute de ani împreună cu ungurii și sașii, istoricul trebuie să cunoască adînc și deplin istoria acestora, pentru a putea scrie viața trecută a celorlalți. Popoarele acestea — sublinia acesta în prefața lucrării amintite — s-au influențat reciproc în decursul atîtor veacuri, și influența unuia asupra celuilalt nu poate rămîne necunoscută pentru cel ce vrea să dea o trainică operă istorică. Zeci de studii comparate

⁵ Arb. Stat Cluj, fond Șt. Meteș. Lucrări în manuscris.

nu sunt prea multe pentru a scoate la suprafață influența reciprocă și valoarea fiecăruia. Dar nu numai atât. Se mai cere cunoașterea minuțioasă a istoriei românilor din principatele Moldova și Țara Românească, cu cari au avut cea mai strânsă legătură”⁶

Alte comentarii ni se par de prisos. De altfel, aprecierile pe care le-a întrunit de-a lungul anilor activitatea de arhivist și istoric a lui Șt. Meteș, sînt, de asemenea edificatoare. Se impune, astfel, a fi reamintit faptul că patru dintre lucrările sale i-au fost premiate de Academie, precum și caracterizarea pe care i-a făcut-o cu competență și stilul caracteristic, marele istoric N. Iorga, într-o scrisoare din 14 iunie 1935, vorbind despre Șt. Meteș, „ale cărui frumoase scrieri pline de învățăminte, le-am întrebuințat și le întrebuințez continuu, spre marele meu folos”⁷. Același N. Iorga a prezentat și apreciat — în cunoșcutele sale dări de seamă din „Revista istorică” sau „Analele Academiei Române” adesea în termeni elogioși, lucrările publicate de Șt. Meteș. Dar și alți istorici (D. Onciul, I. Nistor, Gr. Balș etc.) și alte condeie s-au oprit asupra activității neobosite, prezentîndu-l opiniei publice ca pe unul din istoricii noștri valoroși, sub titluri și aprecieri ca „Ștefan Meteș istoric transilvănean”⁸, „Eruditul cercetător ardelean, d. Ștefan Meteș aduce o nouă contribuție prețioasă”⁹, Șt. Meteș, „unul dintre cărturarii cu prestigiu ai Ardealului”¹⁰ etc. Din mai multe caracterizări ce i s-au făcut istoricului și pe care le avem la îndemînă extragem, pentru exemplificare, un pasaj apărut în revista „Țara” care ni se pare semnificativ, însumînd pe multe altele: „Ștefan Meteș este un cuvios al istoriei. Studiile sale n-au în ele nimic de prisos, nimic rostit pe jumătate ori pe deducții, nimic înlăturat din ceea ce trebuie spus. Totul se bazează pe adevăr de nedesmințit. Adevăr de cronică, de document colbuit, descoperit și transcris cu grijă pătimașă pentru trecutul nostru”¹¹, precum și o apreciere venită din partea cunoscutului istoric maghiar Andrei Veress, care-i scria astfel la 3 martie 1926 : „Prea stimată domnule coleg Meteș (...), am aflat în persoana DVoastră mult stimată un pedant de al meu, cu aceleași idealuri, același zel de muncă și aceleași porniri literare, demne de stimă în lumea aceasta materială în care trăim !”¹²

Acesta a fost directorul de Arhive, acesta este și va rămîne istoricul. Omul Șt. Meteș prezintă însă și alte trăsături și calități pe care și le-a etalat, pentru că a trăit și, în parte, a fost martorul unui șir întreg de evenimente social-politice. De aceea, trebuie să mai adăugăm ceva : despre omul politic — pe care îl numim astfel, împotriva voinții și mărturisirilor sale, a dorinței de a se ține în afara partidelor politice, și chiar a opiniei publice, care nu-l vedea, potrivit afirmațiilor din presa vremii, decît „retras între hrisoavele cu peceti grele”¹³, un „om în afară de frontul încercărilor politice”¹⁴ etc. —, pentru că i se poate creiona și un astfel de portret. Vom lua, de aceea, cîteva exemple. Șt. Meteș, student fiind încă, își încrezîntă tiparului o primă opțiune politică, căreia, altfel spus, îi va ră-

⁶ Ibidem.

⁷ Idem. Corespondența personală. Cf. și : Al. Matel, N. Iorga inedit. Din corespondența cu cărturari transilvăneni în „Tribuna” an. XV (1971), nr. 23 (750) din 10.VI, p. 5.

⁸ Vezi „Țara”, Sibiu, an. III (1943), nr. 750 din 21.XI, p. 2.

⁹ Vezi „Universul”, București, din 8.V. 1943.

¹⁰ Vezi „Adevărul”, București, din 24.III.1936.

¹¹ Vezi „Țara”, an. II (1942) din 29 mai.

¹² Arh. Stat. Cluj, fond Șt. Meteș. Corespondența personală.

¹³ Vezi „Țara”, din 29.V. 1942.

¹⁴ Vezi „Adevărul”, an. XLIX (1935) din 17 iunie.

mine credincios — prin studiile de istorie și întreaga activitate arhivistică — în viitor : servirea fără nici o rezervă a intereselor majore ale propriului popor. Atunci, în ianuarie 1913, când semna — în calitate de viitor — „administrator” — scrisoarea către prezumtivii abonați ai noii „reviste literare-culturale « *Drum Drept* », proiectată a fi scoasă de N. Iorga, când poporul român se afla în fața unei importante sarcini politice : desăvîrșirea unității politice, Șt. Meteuș își mărturisea în acest consens crezul politic, când spunea : „Cultura românească nu poate fi decît una și aceeași, menită să înfrîntească pe toți românii, fără deosebire de ținut, prin jertfe și silinți cheltuite veacuri de-a rîndul, prin aceleași tradiții de reche cinste și omenie și prin aceleași priveriști de viață morală și națională —, spre îndeplinirea unui nou ideal al desăvîrșitei unități de simțire și cugetare românească, singurul prin care ne putem pregăti și asigura un viitor mai strălucit și ocupa un loc de frunte în concertul popoarelor culte din Europa”¹⁵. În acest sens a și lucrat, iar istoria — de astă dată vie, politică i-a confirmat aprecierile opțiunea de care vorbeam : întii, actul de la 1 Decembrie 1918 și, peste un sfert de veac, insurecția de la 23 August 1944.

Evenimentele social-politice care au frământat societatea românească după înfăptuirea actului unirii de la 1918, au prilejuit — și documentele vremii le-au consemnat — noi luări de poziții ale istoricului Șt. Meteuș. Astfel, găsim interpelări, făcute în Adunarea Deputaților de acesta în numele celor reprezentați, în două probleme acute, la ordinea zilei : improprietărea țărănilor din județul Hunedoara, precum și în legătură cu situația critică a muncitorilor de la minele de aur din Săcărimb, același județ — „probleme sociale și naționale grave” pe care, după propria-i mărturisire, „războiul le-a împins și mai mult la suprafață”(...) și a căror rezolvire cuminte și repede e datoria noastră a tuturor”¹⁶. Adresându-se în ziua de 14 martie 1921 ministrului de stat și președinte al Comitetului agrar „în chestia unor adînci nemulțumiri, cari iau proporții tot mai întinse, ale țărănilor români din diferite comune ale județului Hunedoara, în urma prea multor abuzuri și ilegalități ale cîtorra slujbași ai statului” în procesul înfăptuirii reformei agrare, Șt. Meteuș îl întreba pe acesta în termeni categorici : „Nu crede, d. ministru că timpul e suprem ca acestor țărani săraci, rădure și orfani de război neîndreptățiți — căroră în toamnă li s-au luat pămîntul fără a putea semăna un grăunte de grîn — trebuie să li se dea îndată în arendă forțată pămîntul pentru a semăna cel puțin acum în primăvară porumbul necesar traiului greu de toate zilele?”¹⁷. Iată ce spunea acesta, printre altele, în cuprinsul interpelării făcute în ședința din 11 aprilie 1921 ministrului muncii și în „chestia muncitorimii” din Săcărimb : „Numai cine nu a străbătut aceste locuri de muncă îndîrjită (fabrici, ateliere și mine — n.n.) și adesea ori periculoasă, numai cine n-a privit drept nepreocuat de cine știe ce interes scăzut viața acestor muncitori, numai acela nu știe în ce mizerie și hal material împreunat cu lipsa de lumină se află acești oameni”. Și într-un alt loc : „datoria statului și guvernului e să caute toate mijloacele ca chestia muncitorilor să fie astfel soluționată ca împărtășindu-se de îndrumări sănătoase să aibă asigurată pîinea de toate zilele, fără de care nu va putea fi mulțumire în mijlocul lor”¹⁸.

¹⁵ Arh. Stat. Cluj, fond Șt. Meteuș. Studiile universitare.

¹⁶ Vezi „Monitorul oficial Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 85-26 aprilie 1921, p. 1887.

¹⁷ Ibidem, nr. 61/18 martie 1921, p. 1237.

¹⁸ Ibidem, nr. 85, p. 1887-1888.

Același, după instaurarea la putere a fascismului în Germania, va lua poziție publică împotriva pericolului de care era amenințată și țara noastră. Iată, de pildă, ce declară acesta la 24 martie 1936, într-un interviu publicat în ziarul „Adevărul”, adresându-se generației sale: *„Oameni buni, băgați-vă mințile în cap, ca să nu fiți colaboratorii urgisiți de toate generațiile viitoare la dărîmarea operii care ați realizat-o în mare parte și voi. Gestul nebun de acum al lui Hitler vă cheamă și ne cheamă pe toți la cea mai perfectă solidaritate și disciplină națională și la muncă împreună cel puțin în acest ceas teribil al 12-lea”*.¹⁹ Și trebuie să recunoaștem, din nou a avut dreptate: istoricul Șt. Meteș dînd prin aceasta o lecție politică și un exemplu pentru cei ce se lăsau atrași de aventura fascistă, încă în 1936.

Un recent articol, publicat în revista „Tribuna” ne prilejuiește posibilitatea rotunjirii aceluia portret de care aminteam, în sensul înregistrării unei poziții, tot politice, în favoarea noului curs al evenimentelor social-politice din țara noastră în anii construcției socialiste, prin recunoașterea superiorității regimului nostru, în comparație cu cele cărora le-a luat locul, privit din punctul de vedere al grijii accentuate față de arhive: *„nu putem să nu remarcăm grija deosebită a regimului nostru pentru crearea celor mai bune condiții de muncă slujitorilor arhivelor, dar și păstrării tezaurului arhivistic, inestimabilă valoare națională și izvor sigur pentru studierea obiectivă a istoriei”*²⁰.

Fără a trece cu vederea alte laturi ale activității lui Șt. Meteș, care, numai luate toate, pot defini o personalitate multilaterală, încheiem scurta evocare folosindu-ne de aprecierile făcute la adresa acestuia — cînd i-a sosit momentul retragerii pentru pensionare (1947) — de către directorul general al Arhivelor Statului, prof. univ. A. Sacerdoțeanu: *„Prin munca dv. pusă în serviciul științei românești în general și al Arhivelor Statului în special, prin activitatea nestăvilită și prin pasiunea cu care ați studiat atîtea probleme ale trecutului nostru, este o cinste normală să căpătați azi de la patrie această h o n e s t a m i s s i o . Prin aceasta sîntem siguri, activitatea dv. prodigioasă nu va scădea. Dimpotrivă, dorim ca ea să se adauge an de an îndelungată vreme cu tot mai prețioase contribuții științifice. Eu vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut și în această privință pînă acum și sînt convins că și în viitor nu voi fi lipsit de atenta dv. colaborare. Sînt sigur, de asemenea, că și generațiile viitoare de cercetători — adaugă prof. Sacerdoțeanu, convins fiind că urmașii îl vor confirma — vă vor lăuda strădania cu care ați putut aduna și pune la adăpost pentru cercetarea lor atîtea tezaururi arhivistice ardeleni”*²¹. Ceeace am și încercat să facem prin aceste modeste rînduri, în numele actualei generații de arhiviști din țara noastră, așa cum, de altfel, au făcut-o și alți cercetători de pînă la noi în ultimii ani²² urîndu-i — împreună cu acești(a) — pe lingă sănătate, fericire și mulțumire, și anii și energia necesară definitivării unor lucrări începute.

AL. MATEI

¹⁹ Vezi: „Adevărul”, din 24. III. 1936.

²⁰ Șt. Meteș, 140 de ani de la înființarea Arhivelor Statului, în „Tribuna”, an. XV (1971), nr. 32 (759), din 12. VIII, p. 13.

²¹ Arh. Stat. Cluj — Fond: Șt. Meteș. Corespondența personală.

²² Ion Dodu Bălan, spre exemplu, îl situează pe Ștefan Meteș printre „figurile strălucite ale culturii și științei românești”, respectiv alături de nume ca Iosif Vulcan, Valeriu Braniste, Nicolae Drăgan, Ilarie Chendi, Octavian Goga, Ion Lupaș, Ion Agârbiceanu, Valeriu, Bologa (Vezi: I. D. Bălan, Octavian Goga, București, 1971, p. 70).

SCRISORI INEDITE DE LA ION GHICA

Pentru înțelegerea unor evenimente istorice sau a caracterului complex și contradictoriu al unor personalități o importanță deosebită o are corespondența particulară, care oglindind gândurile și simțămintele înaintașilor ne lasă să pătrundem în conținutul faptelor petrecute cu decenii sau secole în urmă ¹.

Achiziționarea de către Filiala Arhivelor Statului Suceava a unor scrisori inedite aparținând lui Ion Ghica ne-a prilejuit ocazia de a le aduce în atenția publicului, acest fapt constituind și un omagiu lui Ion Ghica la comemorarea a 75 de ani de la moartea sa.

Militant în timpul revoluției de la 1848, scriitor, om politic, diplomat, economist, Ion Ghica a lăsat o vastă corespondență. Culeasă în mai multe volume ², sintetizată într-un catalog ³ de o reală valoare, corespondența lui Ion Ghica cunoscută până în anul 1962 totalizează cca. 1.500 scrisori, existând totodată dovezi sigure că acest număr nu corespunde cu numărul scrisorilor trimise de scriitor în timpul vieții.

Scrisorile intrate în depozitele filialei Arhivelor Statului Suceava în număr de 13 ⁴ întregesc astfel în parte golul existent aducând noi completări informațiilor istorice. Serise de Ion Ghica în perioada iunie 1867-februarie 1868 cele 13 scrisori sînt adresare prietenului și colaboratorului său Dimitrie Sturdza. Activitatea comună desfășurată în cadrul cabinetelor ministeriale ⁵ sau mai tîrziu în cadrul unor instituții — cum a fost

¹ Corespondența particulară aparținind personalităților politice, oamenilor de litere, artiști și cultură are o importanță deosebită nu numai pentru domeniul respectiv de activitate dar și pentru istoria țării în general. Consemnînd constatări și impresii directe asupra desfășurării evenimentelor, scrisorile particulare oferă cititorului posibilitatea de a înțelege substratul unor manifestări care privesc prin prisma documentelor oficiale n-ar avea înțeles deplin. Marele istoric N. Iorga aprecia în mod deosebit scrisorile particulare prin care găsea că „se deslușesc totdeauna atîtea lucruri care nu apar în meșteșugurile acte publice” (N. Iorga, *Un memoriu politic către Cuza Vodă* „Memoriile secției istorice”. Seria III, tom. XIX, 1937, p. 227—228). După părerea lui Nicolae Lișu pentru cunoașterea trecutului cultural sau politic al unei țări, corespondența particulară „joacă de multe ori un rol documentar de prim ordin”. (N. Lișu, *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, București, 1962, p. 5).

² Vezi Ion Ghica, *Amintiri după pribegia de la 1848*, București, 1889, *Scrisori ale lui Ion Ghica către Vasile Alecsandri*, București, 1884, p. 328.

³ Nicolae Lișu, *op. cit.*

⁴ De fapt s-au achiziționat 15 însă una este semnată de Alexandrina Ghica soția lui Ion Ghica și una de Ion Strat pretenul acestuia, fost ministru la Instrucțiune.

⁵ Vezi Dan Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866). Liste de miniștri*, în „Revista Arhivelor” II, nr. 1, 1959, p. 147—163 și Mioara Tudorică, Ioana Burlacu, *Guvernele României între 1866—1945. Lista de miniștri*, în „Revista Arhivelor”, an XLVII, vol. XXXII, nr. 2, p. 429—430.

Creditul Funciar Rural⁶ cât și gradul de rudenie⁷ existent între Ion Ghica și Dimitrie Sturdza i-a făcut pe aceștia, în ciuda diferențelor de vîrstă⁸, să se apropie și să-și păstreze o prietenie sinceră.

Correspondența între Ion Ghica și Dimitrie Sturdza⁹ extinzîndu-se peste două decenii reflectă nu numai simțămintele, preocupările și activitatea desfășurată de aceștia dar și unele aspecte politice dintr-o etapă frământată a istoriei moderne a României.

Deși în perioada în care a scris această corespondență nu mai făcea parte din guvern, iar în Adunarea Deputaților se manifesta cu rezerve, Ion Ghica era în centrul evenimentelor, cunoștea evoluția lor și întreținea legături cu persoane care jucau un rol politic activ pe scena vieții politice. De asemenea în ciuda faptului că Dimitrie Sturdza nu a ocupat nici un portofoliu în guvernele lui C. A. Crețulescu și Ștefan Golescu era în plină ascensiune politică.

Scrisorile la care ne referim au fost scrise în limba franceză, o parte în țară la moșia Ghergani din județul Dimbovița¹⁰ sau la București, iar cea mai mare parte din străinătate: Viena, Torino, Florența, Neapole și Roma.

Din punct de vedere al conținutului acestea consemnează în parte activitatea, preocupările și gândurile ce-l frământă pe Ion Ghica în această perioadă. Deși își informează prietenul asupra multor probleme cum ar fi intenția de a construi o cale ferată care să lege capitala țării prin Turnu Roșu, de vestul Europei, situația recoltei agricole, prețul cerealelor, aspecte ale nesiguranței vieții în provincie, primează în scrisori aprecierile asupra evenimentelor politice și impresiile de călătorie.

Sînt consemnate în scrisorile lui Ion Ghica informații prețioase asupra disensiunilor dintre grupările politice în legătură cu dizolvarea corpurilor legiuitoare și a instalării guvernării liberale conduse de frații Brătianu și Golescu.

Modul de expunere al evenimentelor politice este determinat de situarea sa în gruparea de dreapta, ca atare Ion Ghica dezaprobă politica „roșilor”¹¹ pe care-i acuză de lăcomie, iar pe reprezentantul acestora, I. C. Brătianu îl consideră „îmbătat și orbit de popularitate”.

Este caracteristic pentru activitatea politică a lui Ion Ghica din această perioadă reținerea și opoziția față de celelalte grupări politice și chiar față de toate evenimentele epocii. Deși uneori se bazau pe convingeri politice deosebite, aprecierile făcute nu erau întotdeauna juste și nici obiective.

Trecînd peste activitatea anterioară desfășurată împreună, uneori nefastă, Ion Ghica îi critică cu vehemență pe frații Brătianu cărora le

⁶ vezi Dragomir Georgescu, P. Cincea, *Date de istorie socială în fondul Creditul Funciar Rural*, în „Revista Arhivelor”, an XLVIII, vol. XXXIII, nr. 1, 1971, p. 61-67.

⁷ Soția lui Dimitrie A. Sturdza, Zoe născută Cantacuzino era nepoata Alexandrinei Ghica soția lui Ion Ghica. De asemenea fiica acestuia Maria născută în 1859 se va căsători în 1869 cu George A. Sturdza-Miclăușani, fratele lui Dimitrie A. Sturdza.

⁸ Ion Ghica 1810-1897; D. A. Sturdza, 1833-1914.

⁹ vezi Victor Slăvescu, *Correspondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza, 1860-1880*, București, 1943.

¹⁰ Aici se află și mormîntul lui Ion Ghica.

¹¹ Roșii erau conducătorii Partidului Liberal printre care frații Golescu, frații Brătianu, C.A. Rosetti. În perioada 1867 august 1868 noiembrie țara fusese condusă de guvernul liberal prezidat de Ștefan Golescu dar de fapt de I. C. Brătianu.

laissez vous servir
dans le cas où vous le
riez un voyage en
Italie.

Passer la main à
Ziv' pour venir le la
souhaite l'autorisation
de quitter campé' che
bre et Paris.

Votre ami et frère

Ion Ghica

Fig. 1 -- 1867 noiembrie 16. Ultima filă a scrisorii lui Ion Ghica prin care-i relatea lui Dimitrie Sturdza, pe lângă impresiile sale de călătorie, frământările populare din Italia. Arh. St. Suceava. Colecția documente, pach. XII/189).

Bucarest le 12/24 februarie 1868

Cher ami

Je suis très heureux de vous
voir maintenant dans les camps
boulversés de la capitale. Je suis
fâché que le sort de camp, dont
vous m'avez parlé d'une manière
intéressante, ne soit pas l'affaire des
bandes bulgares, pour lesquelles
il n'y avait aucune chance, ce
qui a donné l'occasion à M. de
faire un discours patriotique
et de faire agiter par toutes
les parties rouges la belle situation
que lui a fait Camp pour son
Bismarck, ne s'en pas empêcher
de dire beaucoup de belles choses et
même des choses qui font
beaucoup de tort en accordant à

Fig. 2 -- 1863 februarie 12/24. Prima filă a scrisorii lui Ion Ghica prin care comunică lui Dimitrie Sturdza dezbaterile din Cameră referitoare la grupările revoluționare bulgare constituite pe teritoriul României și relațiile cu Rusia. (Arh. St. Suceava, Colecția documente, pach. XII/195).

atribuie toate neajunsurile din țară. Faptul că-i categorisește ca „nerușinați” și „impertinenți” nu va constitui însă un impediment pentru a se apropia din nou de aceștia în anii următori.

Pe lângă referirile frecvente la viața politică internă, din scrisori se desprind și unele păreri privind politica externă, Ion Ghica fiind în acest sens adeptul unei politici abile care să evite tulburarea apei de care ar fi putut profita pentru a interveni „cei mari și ambițioși”.

Expunându-și considerațiile asupra vieții politice a țării, Ion Ghica se referă la activitatea unor politicieni de vază printre care C.A. Rosetti, Ion C. Brătianu, Gheorghe și Ion Cantacuzino, Constantin Suțu, N. Golescu, Nicolae Flevea etc.

În privința lui C. A. Rosetti se găsesc unele informații inedite. Astfel este menționată opoziția sa față de aducerea la cîrma țării a lui Carol de Hohenzollern manifestată în ziua de 7/19 mai 1866 cînd voia „să propună un caimacam pe care să-l proclame a doua zi prin constituantă”.

Pe lângă evidențierea frământărilor dintre grupările politice antrenate în lupta pentru putere în deceniul șapte al secolului trecut, din corespondența scrisă de Ion Ghica se desprind și unele informații asupra societății românești în ansamblu.

În privința impresiilor de călătorie rîndurile scrise grăbit de Ion Ghica exprimă parcă nerăbdarea și extazul prietenului de odinioară a lui Nicolae Bălcescu față de frumusețea naturii și măreția monumentelor create de om, ni-l înfățișează ca un pasionat și neobosit călător, observator atent la toate aspectele vieții. Descriindu-i lui Dimitrie Sturdza modul în care a decurs călătoria sa în Austria și Franța, Ion Ghica manifestă un interes deosebit pentru țara al cărei trecut este atât de legat de istoria poporului nostru, mărturisindu-i deschis „nu-ți închipui cît mă interesează ceea ce văd în Italia”.

Profund impresionat de nemuritoarele capodopere ale renașterii italiene Ion Ghica își înștiința prietenul că va păsăsi cu regret Florența căci aceasta a fost întotdeauna pentru el orașul de predilecție, acolo fiind totul „atît de frumos, atît de poetic”.

Descriindu-i fascinația provocată de erupția Vezuviului ce atrăgea turiști din toate colțurile lumii, Ion Ghica îl îndeamnă cu stăruință pe amicul său să înfrunte chiar și greutățile drumului în timp de iarnă și să viziteze Italia căci „ea reprezintă la această dată un studiu politic din cele mai interesante”. Cum este evident, frumusețile naturii și capodoperele create de om îl încintă pe Ion Ghica, însă nu-l fac să treacă cu indiferență față de frământările oamenilor de pe aceste meleaguri. Evenimentele tumultuoase care au precedat unificarea Italiei lasă o puternică impresie asupra sa. Deși frînturi, cele relatate asupra agitațiilor politice din anii 1867—1868 de fostul membru al grupării unioniste din Țara Românească, reconstituie tabloul viu al maselor populare antrenate în lupta pentru unificarea Italiei, năzuință atît de scumpă a multor popoare din Europa secolului trecut.

Referindu-se la personalitățile politice ale vremii, în special conducătorii Franței și ai Italiei, Ion Ghica, deși ca urmare a situării sale în gruparea liberalilor moderați nu era adeptul căii revoluționare de unificare fapt ce reiese și din scrisorile de față, își declară admirația față de Garibaldi pentru caracterul căruia avea „cea mai mare venerație”. De asemenea condamnă politica forte a Franței, înțelegînd că orice intervenție a acesteia pe lângă Poarta otomană în sprijinul unor popoare asuprite de turci, era determinată de propriile interese și nu de dorința ajutorării acestora.

Aducînd la cunoștința cititorilor aceste informații îi invităm să se aplece asupra paginilor scrise cu duioșie, cu sarcasm sau humor pentru a cunoaște și mai bine personalitatea aceuia care pentru istoria noastră rămîne alături de Nicolae Bălcescu, fruntaș al marii ridicări naționale de la 1848.

MARIA DOGARU,

VASILE MIRON

1

1867 iunie 2, Ghergani, Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la efectul scrisorii trimise de acesta principelui Carol activitatea politică a lui Ion C. Brătianu comunicându-i intenția sa de a demisiona din Cameră. La sfârșitul scrisorii Alexandrina Ghica scrie nepoatei sale Zoe, soția lui Dimitrie A. Sturdza referitor la plecarea ei la băi la Gleichenberg.

Arh. St. Succava, colecția Documente, pach. XII/83, orig.

2

1867 iunie 14/27 Ghergani. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la plecarea prințului Carol la Balta pentru a se întâlni cu împărăteasa Rusiei, activitatea politică desfășurată de N. Goleșcu, D. Brătianu, C. A. Roselli, C. Davila, intenția sa de a vizita Expoziția universală de la Paris, situația recoltei, nesiguranța vieții la țară datorită atacurilor banditești și solicită o carte editată în 1845, 1846 despre „Finanțele Austriei”.

Ghergani, le 14/28 Juin 1867

CHER AMI,

Ce soir je suis encore à Ghergani je commande ma garde composée de 14 hommes armés et 40 feus, vous aurez appris que mon pauvre voisin Schreif le compagnon de M. Botrari a été horriblement torturé par les brigands, en plein jour, en présence de tout le village de Bălteni. Ces messieurs étaient en nombre de 24 au 30, ils ont tiré sur la femme du primar et l'ont tuée, personne n'a bougé ni le mari primar ayant fusil et pistolet, ni le prêtre, oncle de la femme assassinée.

Le moniteur a publié cet acte de brigandage après trois semaines, enayant l'impudence d'annoncer que tuos les voleurs avaient été arrêtés au nombre de 24 savoir 20 de plaiul Ialomitza dont 3 dorobants et 4 du village de Kiasna près Bucarest, indique mensonge car pas un n'a été ni pris ni arrêté.

La campagne est devenue impossible à habiter, rien que dans mon arrondissement il y a eu 4 ou 5 cas d'attaques très audacieux à main armée avec torture et coup de feu.

Schreif a une douve de moins à la tête et une côte de moins à la poitrine; mais il pourra vivre malgré ces lacunes.

Ma femme part demain pour Bucarest puis de là à Gleichenberg mais je m'en vais à Coucourouz¹² faire un peu de blé, ma récolte n'est pas très riche; mais j'en rends grâce au ciel; si les prix sont bons je me permettrai une visite à l'exposition de Paris¹³. Si vous voulez je pourrai vous chercher nous ferons ce pèlerinage ensemble.

Le Prince¹⁴ que je n'ai vu depuis le 10 mai se trouve en ce moment à Iassy, on m'assure qu'il est allé ou qu'il ira à Balta rencontrer l'Impératrice de Russie qui voyage en compagnie de la jeune Princesse de Leihtemberg, le Prince est accompagné de N. Goleșcu¹⁵,

¹² Moșia Cucuruz din județul Vlașca, proprietatea Alexandrinei Ghica.

¹³ Este vorba de Expoziția universală de la Paris din 1867 unde România a expus pentru prima oară într-un pavilion aparte de cel al Turciei.

¹⁴ Carol I (de Hohenzollern-Sigmaringen) domnitor (1866–1881) și rege (1881–1914) al României.

¹⁵ Goleșcu Nicolae (1810–1878) politician, fruntaș al revoluției de la 1848, a ocupat diverse funcții în stat – printre care și președinte al Consiliului de Miniștri (1868 mai 1 – noiembrie 18).

D. Brătiano¹⁶, et Davilla¹⁷. Ces messieurs se ventent de s'être emporé de l'esprit du Prince et de l'avoir soustrait à l'influence des trâitres et des francsmaçons. L'impudence et l'outrecuidance de la compagnie Bratiano¹⁸ et Rosety¹⁹ est quelque chese qui n'aurait cours qu chez des sauvages, nous sommes décidément bien arriérés et il faudra leur donner un gage. Crémieux²⁰ a été sacrifié. Voilà l'histoire.

Je vous conseille de vous abstenir de toute démarche qui pourrait avoir l'air d'une tentative contre Bratiano, Rosetty et C-ie. Il faut laisser au temps et aux affaires desciller les yeux aux plus obstinés. Il faut que le pays voie que se sont des intrigants sans aucune valeur intrinseque il y a quelques hommes qui chantent sur tous les tons que ces charlatans sont des grands hommes, un public ignorant et peu capable de raison le répète, les autres ne peuvent offrir des preuves de contraire, parcequ'on ne les a jamais laissés se montrer dans les affaires. Il m'est avis qu'on les laisse se montrer, si se sont des grands hommes tant mieux; nous n'avons qu'à gagner. S'ils sont ce que je crois qu'ils sont, il faut que le monde le voie et qu'on ne puisse contredire quand nous disons qu'ils ne sont ni des Cavour²¹ ni des Bismark²² comme ils inventent.

J'ai vu le Prince le 10/22 mai, j'ai été frappé de la mauvaise mine que je lui ai trouvée, je suis certain que ces messieurs lui font la vie dure. J'ai taché de lui persuader d'aller à Paris, cela le retremperait. Je le crois assez disposé, et puis il faut qu'il se marie.

Trouvez-moi un livre qui a paru l'année 1845–1846 sur les finances de l'Autriche et envoyez le moi par le poste.

Baisez la main à Zoé de ma part faites mes amitiés à votre frère Mathieu²³ qui, je crois, vus accompagne. Votre ami le plus affectionné et le plus dévoué.

Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/84, orig.

3

1867 iulie 1¹³, Ghergani. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la politica „roșilor” și atitudinea prefectului Capitalei Al. Beldiman, invitația primită de prințul Carol din partea împăratului Napoleon al III-lea de a face o vizită în Franța, tratatul încheiat împreună cu Știrbei, Plagino și Gr. Cantacuzino pentru construirea unei căi ferate care să lege prin Turnu Roșu sau altă trecătoare capitala de Apusul Europei, situația recoltei agricole, prețul cerealelor etc. Il înștiințează că Sacha se afla la Gheichemberg de unde va merge la Londra să-l întâlnească pe Dumitru.

Ghergani, le 1¹³ Juillet 67

CHER AMI,

Je me trouve au milieu de toutes les tribulations de la récolte qui est forte belle et, on dit, les prix des échelles excellent, cela m'encourage à penser plus serieusement à mon voyage.

Ici les affaires vont très mal, la conduite des Bratiano et C-ie est incompréhensible. On parle de la convocation prochaine de la Chambre les uns disent pour la dissoudre les autres

¹⁶ Brătianu Dimitrie (1818–1892) fratele lui Ion C. Brătianu, om de stat, ministru la Externe (1859 ianuarie – martie) Culte, și Instrucțiunii (1867 martie 1–august 16), președinte al Consiliului de Miniștri (1881 aprilie 10–iunie 8).

¹⁷ Davila Carol (1828–1884) doctor în medicină, a pus bazele învățământului medical din țara noastră, a înființat în 1857 Școala Națională de medicină și chirurgie.

¹⁸ Se referea la Brătianu C. Ion (1821–1891), om politic, unul din organizatorii coaliției burghezo-moșierești, fruntaș al Partidului Național Liberal, fost ministru la Finanțe, Interne, Lucrări publice, președinte al Consiliului de Miniștri (1876 iulie 24–1881 aprilie 9, 1881 iunie 9–1893 martie 22).

¹⁹ Rosetti Constantin A. (1816–1885). Om politic, publicist, unul din fruntașii Partidului Național Liberal. Președinte al Camerei deputaților, ministru la Culte (1886 februarie 11–iulie 13); Interne (1878 mai 26–noiembrie 16, 1881 iunie 9–1882 ianuarie 24).

²⁰ Crémieux (Isac Moise) 1796–1880, avocat, om politic francez.

²¹ Adepții lui Cavour Camillo Benso (1810–1861) om de stat italian, primul ministru al regatului Sardiniei care a apărut cauza unirii Principatelor.

²² Adepți ai lui Bismarck Otto (1815–1898), om de stat și diplomat fost prim ministru al Prusiei (1862–1871).

²³ Sturdza Matei, fratele lui Dimitrie A. Sturdza.

disent pour que les ministres puissent se retirer. Vous ne pouvez vous figurer la manière infâme dont on agit vis-à-vis d'Olanesco ²⁴. La conduite des rouges dans la justice et l'administration est quelque chose de scandaleux; ils sont avides et impudents. Vous rappelez vous un certain Baza qu'on appelle aussi Zavera, le factotum du préfet Beldiman ²⁵ avec lequel j'ai eu une conversation à laquelle je vous ai fait assister l'année dernière pour vous éclairer sur le compte d'un employé de la Prefecture de police sous Couza, Bratiano vient de le nommer chef de police à Buzeu noter que Bratiano le connaît très bien, on dit que Simeon Michalesco n'a pu résister aux arguments éloquentes de ce coquin, de plus son nom ne figure pas au moniteur.

On dit que le Prince aurait reçu une lettre de l'Empereur des Français ²⁶ pour l'inviter à Paris mais aussi on m'assure qu'on lui aurait fait savoir que sa visite ne serait point agréable que tant qu'on saura que Mrs. Bratiano et Cie ne sont plus au pouvoir.

Sacha ²⁷ est depuis dix jours à Gleihemberg elle compte y passer quatre semaines puis elle ira voir Démètre ²⁸ à Londres où j'espère aller la rejoindre. Je nourris aussi le délicieux espoir de passer vous voir, tenez moi seulement au courant de vos mouvements faits et gestes.

J'ai signé un traité avec les Stirbey ²⁹, Plagino ³⁰, G. Cantacuzine ³¹ par lequel nous nous engageons chacun pour dix-mille ducats dans l'affaire d'un chemin de fer reliant Bucu³² est à l'Occident par la Tour Rouge ³² en un autre passage, Vulcan par exemple; Stirbey est à Vienne en train de s'entendre avec Rothschild ³³.

Rappelez — moi aux souvenirs de Zoé et amusez—vous bien.

Votre ami tout dévoué
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/85, orig.

4

1867 octombrie 27, Torino. Ion Ghica îl înștiințează pe Dimitrie A. Sturdza că a ajuns la Roma unde au loc mișcări populare. Se referă la plecarea francezilor din Toulon, considerind că războiul este inevitabil.

Turin, le 27 Octobre 1867

CHER AMI,

Nous sommes arrivés dans l'ancienne capitale de l'Italie que nous avons trouvée criant à tu-tête viva l'Italia, viva Garibaldi, nous voulons Rome la capitale de l'Italie. La nouvelle du départ de la flotte française de Toulon a fait ici la plus grande effet 5028—8532—6613—7265—0171—8978. Je ne crois pas que le roi puisse se tenir en dehors des mouvements populaires il y va de la couronne. Nous aurons donc la guerre, une guerre de religions et de

²⁴ Olănescu C., deputat, ministru la Lucrări publice (1891 februarie 21—1895 octombrie 3); Interne (1900 iulie—1901) februarie 13).

²⁵ Beldiman Alexandru (1832—1898), prefectul Poliției Capitalei, ziarist a editat la 1871 decembrie 15 ziarul „Adevărul”.

²⁶ Napoleon (Bonaparte) al III-lea, (1808—1873).

²⁷ Sacha — sora Alexandrinei Ghica, născută Mavros și mama Zoel, soția lui Dimitrie A. Sturdza.

²⁸ Dumitru — probabil fiul lui D.A. Sturdza.

²⁹ Stirbel Gheorghe, moșier, om politic, deputat, ministru la Externe (1886 iulie 15—1887 februarie 28).
³⁰ Plagino A., ginerele domnitorului Barbu Stirbei, ministru la Finanțe în 1861 în cabinetul prezidat de Ion Ghica, comisar general al guvernului român pe lângă Comandamentul trupelor rusești în 1877, diplomat.

³¹ Gheorghe Cantacuzino Gr. (1837—1913): primar al capitalei, șef al Partidului Conservator, ministru la Justiție (1870 ianuarie 24—februarie 1), Lucrări Publice (1870 aprilie 20—decembrie 14); Finanțe (1875 ianuarie 7—1878 ianuarie 29; 1895 octombrie—1898 septembrie 20), președinte al Consiliului de Miniștri (1899 iulie. 6, 1904 decembrie 22—1907 martie 11).

³² Încă din februarie 1867 pentru stabilirea unor raporturi cu Austria Ion Ghica l-a trimis pe acesta să trateze cu cancelarul Austriei mai multe probleme printre care și racordarea liniilor ferate ale principatelor la rețeaua europeană.

³³ Rothschild, probabil un alt reprezentant al Consorțiului anglo-austriac pentru construirea de căi ferate.

nationalités tout à la fois, la plus grande guerre qu'on ait jamais vue peut être de mémoire d'histoire.

Notre voyage a été des plus agréables malgré l'inconfortable qui manquait au Sybertye Strat. Nous avons mis quatorze heures pour passer le mont Cenis il nous a fallu 12 mulets de la plus belle grandeur. Vers les 11 heures de la nuit nous étions au point culminant, vous ne pouvez vous imaginer la beauté du paysage par une belle nuit tout paraît plus grandiose. L'imagination peut se créer tous les fantômes et tous les géants des légendes qu'on a lues. J'ai passé une bien délicieuse nuit malgré le froid et la neige.

Baisez la main à Zoé de ma part et écrivez-moi à Florence.

Votre ami,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/86, orig.

5

1867 noiembrie 2, Florența. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza despre monumentele pe care le vizitează în Florența, înștiințându-l că după debarcarea francezilor a scăzut intensitatea mișcărilor populare deși Garibaldi se menține pe poziție forte; a constatat convingerea italienilor că Roma va fi capitala statului unificat.

Florence, le 2 Novembre 1867.

MON CHER MITITZA,

Je n'ai point trouvé ici de vos nouvelles je désire savoir comment va la santé de Zoé et ce qu'il a été fait avec le papier que je vous ai laissé relatif aux chemins de fer. Nous comptons quitter Florence jeudi prochain, nous irons à Rome et de là à Naples. Adressez moi vos lettres dans cette dernière ville.

Je quitte Florence avec regret. Pour moi cela a toujours été la ville de prédilection tout est si beau si poétique, tout est harmonieux à l'exception du théâtre, pas une ligne de trop, rien qui ne satisfasse complètement la vue, mais en ce moment du moins pas une note qui ne soit fausse, que sont devenus les belles voix des Italiens. Si Dieu nous prête vie et si nos moyens le permettent je viendrai passer l'hiver prochain avec Sacha et une partie de mes enfants entre Florence, Rome et Naples.

Depuis le débarquement des Français, les Italiens sont beaucoup plus calmes, l'autre jour pendant que nous étions à visiter les appartements du roi au palais Putti³⁴, on a envoyé un bataillon de soldats fusils chargés pour garder la Majesté, en sortant nous avons trouvé la Piazza de la Signoria et la via Calzopoli encombrées mais ce monde n'avait nullement l'air de vouloir far bataglia. Il paraît toute fois que Garibaldi veut se faire tuer et qu'il ne cèdera que devant la force. Les Italiens savent maintenant que tôt ou tard ils auront Rome avec ou sans Garibaldi et ils sont contents.

J'ai rencontré l'autre soir Strambio Iura³⁵, a été quelques jours à Florence mais en ce moment il se trouve à Côme. Vegezzi est à Turin.

Je baise les mains à Zoé.

Votre tout dévoué
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/87, orig.

³⁴ Palatul Pitti, unul din cele mai mari muzee din Florența, înălțat palat, construit (între secolele XVI–XVIII) pentru familia Pitti, aflată în rivalitate cu familia Medici.

³⁵ Strambio Iosif Annibal – Iura.

6

1867 noimbrie 2, Florența. Ion Strat scrie despre călătoria pe care o face împreună cu Ion Ghica în Italia, compară modul de primire al turiștilor în Franța și Italia, își exprima admirația față de operele de artă din Florența. (Scrisă pe ultima filă a scrisorii lui Ion Ghica cu aceeași dată).

IUBITE MIȚĂ,

Iată-ne instalați de cinci zile pe malurile minunatului Arno. Avem patru ferestre care se scaldă în undele lui și ne bucurăm toată ziua de cea mai admirabilă panoramă ce se poate vedea. Arno pentru noi a devenit un fel de Iordan al mintuirii căci ne-a făcut să uităm necazurile și adâncile răni făcute moralului și pungei noastre prin hoțiile și obrăznicile Parisului. Aici, iubitul meu nu riscă căneva să fie bătut de vre-un birjar care nu s-a sculat cu chef dimineața, nici insultat de vre-un garçon de cafè căruia nu-i place nasul dumitale, nici dispoiat pînă la piele de birtași, negustori, directori de teatru și pînă și ouvreuses de loges ca în Babylo-nul modern în care trăiți.

Oamenii pe aici nu au ajuns încă la acea perfecțiune de moravuri ca să considere pe străini ca un miel a lui Dumnezeu trimis spre înjunghiere. Sub raportul material ducem dar o viață liniștită, plăcută și cinstită. Sub raportul intelectual trăim toată ziua în societatea lui Rafael, Michelangelo, Tițiano, Rubens, Van Dyck etc. etc. și nu ne găsăm prea rău. Adevărul este că nu poți fi fără destulă elocință, ca să descrii plăcerea și fericirea de care te simți cuprins în Italia la vederea altor minuni și capodopere de artă.

Nu pot să-ți zic alta decît să faci toate chipurile ca să vii mai curînd și vei numi zilele ce le vei petrece în Italia între cele mai fericite ale vieții.

Complementele și omagiunile mele cele mai respectuoase D-nei Sturdza a cărei sănătate sperăm că trebuie să fie acum deplin restabilă. Serile și frumuseșile Italiei o vor dedesdăuna de urîtu ce a suferit la Paris.

Te îmbrățișez de mii de ori și îți doresc sănătate și fericire.

Strat.

Apropo, nici nu știi poate fericirea ce a dat peste noi, prin somn Abdul-Azir ne-a făcut pe toți Bey.

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/87, orig.

7

1867 noiembrie 14, Neapole. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la audiența acordată de împăratul Franței prințului Carol, numirea lui Ion Brătianu ministru de finanțe, dimisia lui Lascar Catargi de la președinția Camerei deputaților, mișcările populare din Italia, ocuparea Romei de către francezi, informîndu-l că intenționează să viziteze Vezuviul care a început să erupă atrăgînd turiști. Mentionat Garibaldi G.

Naples, le 14 Novembre 1867

CHER AMI,

Je viens de recevoir votre intéressante lettre du 5. Je crois vraiment que l'Empereur Napoleon change de politique et je ne suis pas loin de croire qu'il abandonne et Prince Charles et Roumanie; d'après une lettre qui je reçois de Paris il aurait fait répondre à Bratiano qui lui demandait une audience qu'il ne voulait pas en entendre parler et qu'il ne se souciait pas qu'il fut ou non ministre et que le Prince Charles n'avait qu'à faire ce qu'il voulait... Le Prince a pris cette réponse à la demande d'audience de Bratiano pour un consentement et pour du bon vouloir de l'Empereur pour Jean Bratiano et il l'a nommé immédiatement ministre des finances. Lascar Catardji²⁶ a donné sa démission de la présidence de la Chambre.

Ce qui se passe en Italie est exactement le parallèle de ce qui se passe chez nous ; à entendre parler un Sicilien ou un Napolitain c'est croire entendre parler un Moldave ou un Oltean.

Les Italiens sont devenus pour les Français des ennemis implacables ; mais aussi Victor Emanuel ³⁷ a cessé d'être le roi chéri et aimé, il est beaucoup plus détesté dans certaines parties de l'Italie que ne l'était le roi de Naples avant 1848 et au fond de tout cela la guerre civile peut être au une armée de 300 mille hommes pour contenir les Italiens, on est obligé de tenir à Naples une garnison de 40 bataillons. (sic).

La misère est très grande et le manque d'argent se fait sentir de mille manières. Vous ne pouvez vous figurer comme ce que je vois en Italie me rend triste. L'Empereur Napoleon en agissant comme il l'a fait dans l'affaire de Rome ³⁸, nous a porté un coup terrible, soyez bien persuadés qu'il parlera au nom de l'occupation de Rome quand la question des couvents reviendra sur la tapis.

Il parlera au nom des coups de fusils tirés par les Français contre les Garibaldiens ³⁹, toutes les fois qu'il jugera l'occasion opportune de se mêler des affaires de la Turquie non pas au profit des Grecs ou des Slaves, mais à son profit à elle.

Je compte partir dimanche pour Messine et de là pour Athènes. Ici depuis deux jours nous avons le fiasco, aussi hier on ne pouvait pas se promener au soleil, tant il faisait chaud. Demain nous allons au Vésuve qui se met en train depuis hier, la nuit jette des flammes, lance des pierres et fait toute espèce de farces de sa façon. Les Napolitains sont enchantés, car cela va attirer des étrangers.

Je compte passer ma journée d'aujourd'hui à admirer de nouveau le beau musée de sculpture de Naples.

Embrassez Zoé de ma part, dites lui de se rendre bien portante au plutôt et venez voir l'Italie, c'est une étude politique des plus intéressante en ce moment, surtout pour nous.

T.a.v.

Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/88, orig.

8

1867 noiembrie 16, Neapole. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la călătoria sa în Italia, intenția de a o continua în Grecia pentru a nu participa în țară la alegerile pentru noua Cameră a deputaților. Apreciază că dacă vor învinge „roșii” se vor complica relațiile externe, că trebuie evitate complicațiile din care ar putea profita pentru a interveni puterile din Europa. Își expune părerea sa asupra mișcărilor populare din Italia și activitatea lui Garibaldi. Menționați C.A. Roselli și I.C. Brătianu.

Naples, le 16 Novembre 1867

CHER AMI.

Des quatre lettres que vous m'avez adressées à Naples, jusqu'ici je n'en ai reçue qu'une, celle du 9. Je compte partir demain pour Messine, je laisse ordre de m'expédier les lettres qui arriveront à Athènes. Figurez vous que depuis mon départ de Paris je suis sans nouvelles de Sacha, sans être inquiet, je suis contrarié. J'espère avoir de ses nouvelles à Athènes. J'aurai volontiers prolongé mon séjour en Grèce jusque vers le mois de Janvier si cela ne contrariait pas ma femme car je dois vous avouer que je n'aimerais pas assister à toutes les violations et à toutes les turpitudes qui auront lieu pendant les nouvelles élections. Pourquoi avoir dissout

³⁶ Catargiu Lascăr (1823–1890) moșier, fruntaș al Partidului Conservator, președinte al Adunării deputaților, fost ministru de Interne (1871 martie 12–1876 aprilie 3, 1889 martie 29–noiembrie 4; 1891 februarie 21–1895 octombrie 3), și președinte al Consiliului de Miniștri (1866 mai 11–iulie 4; 1871 martie 12–1876 aprilie 3, 1889 martie 29–noiembrie 4; 1891 noiembrie 27–1895 octombrie 3).

³⁷ Victor Emanuel (dinastia de Savoia) rege al regatului Sardiniei (1849–1861) și primul rege al Italiei unificate (1861–1878).

³⁸ Temându-se de acțiunea revoluționară a lui Garibaldi ce acăpase din Caprea și ridicase în Toscana o parte din populație pentru a cuceri Roma, trimite soldații care sub pretextul sprijinirii statului papal au ocupat Roma unde au rămas până în 1870.

³⁹ Garibaldi Giuseppe (1807–1881) erou național al poporului italian, unul din conducătorii luptei pentru unificarea Italiei pe cale revoluționară.

cette Chambre élue librement et dans laquelle toutes les opinions et tous les partis bons ou mauvais étaient représentés, est-ce pour en avoir une de la façon Rossetaky et Cie, mais ce n'est ni juste ni prudent. Ces messieurs parlent toujours au nom de l'opinion publique ; mais est ce respecter l'opinion que de renvoyer une Chambre qui la représente dans toutes ses parties ; mais ils disent que si elle représentait l'opinion en 1866 elle ne le représente plus en 1867. C'est possible mais alors il faut réunir le peuple tout les jours à Tirgu Cucului pour lui demander son opinion sur chaque chose et non pas seulement le peuple de Bucarest mais tout le pays. La loi a prévu des époques, des termes fixes pour consulter la nation la constitution l'a fixée à 4 ou 5 ans.

Les élections libres donneront une Chambre identiquement la même, les élections, comme je crois qu'ils ont l'intention de les faire, possible qu'elles donnent une Chambre rouge qui encouragera et appuiera les Rosetty et Bratiano et dans ce cas nous aurons de grandes complications et du dehors et du dedans.

Il était cependant si facile au Prince d'éviter toutes ces complications, il n'aurait eu qu'à opter pour la Chabre comme il l'a fait en Mars en acceptant notre démission⁴⁰.

Comment ne voit-il que l'Europe traverse en ce moment de grandes difficultés et que les petits et les faibles doivent éviter de troubler l'eau pour éviter de créer aux grands et aux ambitieux des prétextes de leur faire du mal. Décidément le Prince est mal conseillé et ces messieurs qui se disent ses dévoués lui montent.

Garibaldi est un homme pour le caractère duquel j'ai la plus grande vénération, mais si vous voyiez en ce moment cette pauvre Italie vous pourriez juger du mal que ce brave homme et son parti ont fait à ce pays. C'est navrant. La question de Rome n'est rien en comparaison des difficultés intérieures on a tout sacrifié à l'Idée de Rome capitale et on a porté la misère et le malaise par toutes les provinces. Aujourd'hui il n'y a pas un Italien des plus patriotes qui ne vous dise qu'on était bien mieux auparavant. Les Siciliens sont franchement séparatistes, les Napolitains ne parlent que des vertus des Bourbons, le roi est perdu dans l'opinion et on n'espère pas beaucoup en son successeur s'il vient à abdiquer. Aussi l'Autriche à raison de répondre à la note française qu'il y a de plus grandes difficultés en Europe que celle de Rome. D'ailleurs sachez que les Romains tant de la ville que des campagnes ne veulent pas entendre parler de l'union, je le sais pertinemment, voyez comment les troupes envoyées sur le territoire pontifical ont été reçues par les habitants.

Je vous écrirai de Athènes et quand je serai à Bucarest je vous tiendrai au courant de tout. Faites moi savoir.

5970—5101—3775

7263—5031—8542

1938—2259—5000

5976. Dans ma prochaine lettre je compte vous donner quelques renseignements qui doivent vous servir dans le cas ou vous feriez un voyage en Italie.

Baisez la main à Zoé pour moi. Je lui souhaite l'autorisation de quitter canapé, chambre et Paris.

Votre ami et frère,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/89, orig.

9

1867 noiembrie 19, Roma. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza că datorită îmbolnăvirii lui Strat și-au schimbat ruta călătoriei spre Atena, s-au reîntors în Roma unde au întâlnit soldați francezi și adepți ai papei și au participat la aniversarea bisericii St. Petru remarcând pe Cardinalul Antoneli și pe Lister. Îl anunță că-și vor continua drumul spre Veneția și Viena. Menționat: Romalia.

Rome, le 19 9^{br}. 1867

MON CHER MITICĂ,

Vous serez tout étonné de recevoir une lettre de moi datée de Rome, mais le jour de notre départ de Naples Strat ayant eu de très mauvais symptômes de sa maladie du foie, savoir douleurs et crachements de sang, a dû consulter Romalia qui lui a défendu expressément

⁴⁰ Se referea la demisia guvernului prezidat de Ion Ghica între 1866 iulie 15—1867 martie 1, în cadrul căruia D. A., Sturdza era ministru al Lucrărilor publice.

les voyages par mer ; d'autre <part> l'incertitude de trouver le bateau à Messine et de pouvoir le prendre et puis de savoir si une fois tout cela fait—on est admis en libre pratique à Athènes, tout cela ensemble nous a fait prendre la route de Rome, de Venise et celle de Vienne. D'ailleurs on ne peut jamais regretter de passer par Roma. Il est vrai qu'on ne rencontre dans les rues que Zouaves du pape, des prêtres et des soldats français, mais il y a tant de merveilles de l'art à voir hier nous avons assisté dans la chapelle Clémentine à une des plus belles messes qu'on puisse entendre ; c'était l'anniversaire de la consécration de l'église de St. Pierre et tout se fait actuellement avec plus grande pompe. Parmi les cardinaux nous avons remarqué le cardinal Antonelli et dans le chœur Lister qui chantait de tous ses poumons.

Nous allons aujourd'hui au Vatican.

Je baise les mains à Zoé et je vous embrasse fraternellement tous les deux.

Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/90, orig.

10

1867 noiembrie 27, Viena. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza despre călătoria sa prin Italia referindu-se la situația din Roma, mișcările populare, opoziția contra lui Menabrea și a ministrului de Interne, guvernarea temporară a papei ; il înștiințează că intenționează să-și continue călătoria și-l sfătuiește cum să procedeze într-o viitoare călătorie în Italia.

Vienne, le 27 Novembre 1867

CHER AMI,

Nous voila tous gelés rendus à Vienne, il fait un froid excessif pour la saison et cependant je préfère cet inconvenient à la tristesse qui régnait à Rome, ici la joie partout là, on ne rencontre dans les rues que des prêtres et des soldats, les zouaves du pape sont d'une insolence que vous ne pouvez vous figurer. Les cafés encombrés de jeunes gens de famille ayant endossé l'uniforme de soldats du pape et se donnant des air de croisés, j'ai vu avec une certaine satisfaction que les officiers français évitent leur société. Les Italiens ont beaucoup de défauts mais ils ont une grande vertu, celle de savoir aimer leur pays, aussi j'espère qu'ils ne pousseront pas plus loin leur colère contre le roi et la dynastie, et qu'ils se contenteront de crier un peu contre Menabrea⁴¹ et surtout contre le ministre de l'intérieur. Ce-ci à la condition qu'on leur laisse l'espoir d'avoir Rome. Quand on a vu Rome il est impossible de ne pas se convaincre que le gouvernement temporel du pape n'est pas seulement un scandale politique mais aussi un scandale religieux. Figurez vous qu'on a refusé de remettre le corps de Cairoli à la famille, c'est du Mexicain tout pur.

Je compte partir demain pour Pesth ou j'attendrai le bateau qui ne part que mercredi 4 décembre si le Danube ne gèle, dans ce dernier cas je serai obligé de m'en retourner par Temeswar et Crownstadt voyage assez désagréable en hiver. Si le froid d'aujourd'hui continue un ou deux jours le Danube ne peut manquer de gélér. Aussi je dois vous recommander de vous habiller très chaudement pour passer les Alpes, de plus, assurez vous à Paris de bonnes places dans le coupé ou d'une voiture particulière qui gagne toujours deux ou trois heures sur le courrier ; cela coûte un peu cher, d'ailleurs on est très bien dans le coupé de la dilligence qui porte le courrier.

Informez-vous pour tout cela au bureau rue Auber maison du Grand hôtel près le nouvel Opéra. Evit <ez> tant que vous pourrez de passer par les états du pape, où c'est tracas-

⁴¹ Menabrea — Luis Fredric (1809—1896), om de stat italian.

sier avec les passeports et la douane et la direction des chemins de fer n'a aucun égard pour les voyageurs, on est très inconfortablement. J'ai quitté Turin, Gênes, Florence, Naples et Venise avec regret j'avais hâte de quitter Rome.

Mes. a. à t. les deux,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/91, orig.

11

1867 decembrie 7/19, București. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la situația din țară după sosirea sa din călătorie: modul în care a fost primit de prințul Carol, dizolvarea Camerei deputaților, propaganda „roșilor” pentru a-și asigura majoritatea în noua Cameră, poziția lui I. C. Brătianu față de împrumutul Oppenheim, formarea unui comitet al politicienilor de dreapta pentru editarea unui jurnal, candidatura lui I. Florescu la Dimbovița. Menționați: Ion și Gh. Cantacuzino. Scrisoarea include și un text cifrat nedescrisat.

Bucarest, le 7/19 Décembre 1867

MON CHER MITITZA

Arrivé ici avant hier de Ghergani j'ai trouvé votre très intéressante lettre du 6 décembre. Je vous écris seulement pour vous en accuser réception, car il m'est impossible, assailli comme je le suis dès huit heures du matin jusqu'à minuit, de pouvoir vous écrire une lettre pour vous décrire et vous dire tout ce qu'il en est du pays.

La Chambre a été dissoute sans motifs⁴² et rien que pour faire venir à tout prix une Chambre à Mr. Bratiano. Aussi le gouvernement ne se gêne pas d'agir même scandaleusement. Dans sa circulaire, Bratiano déclare qu'il va exercer une influence morale et en réponse aux attaques des journaux il répond en faisant l'apologie du papiermonnaie et en condamnant l'emprunt Oppenheim⁴³ en particulier et tous les emprunts en général.

Les messieurs de la droite ont formé un comité et un journal⁴⁴, le journal est ridicule et leur action absurde, pour vous en citer un exemple je vous dirai que Georges Cantacuzène combat la candidature de Jean Cantacuzène⁴⁵ et j'ai de bonnes raisons pour croire que leur candidat à Dimbovitza est J. Florescu⁴⁶.

Tenez-vous pour dit que Bratiano fait la guerre à l'influence française et que déjà 4175 — 1078 — 5102 — 7508 — 5127 — 8433 — 6510 — 1708 — 1702 — 0140 — 7346 — 5100 — 6087 — 0416 — 1702 — 5181 — 0140 — 5015 — 5044 — 5091 — 8300 — 6106 — 0943 — 0943 — 5025 — 5064 — 7445 — 5066 — 6236 — 8053 — 1231.

Le Prince aussitôt mon arrivée m'a fait dire qu'il désirait me voir et m'a reçu de la manière la plus gracieuse. Vous ne pouvez pas vous imaginer toutes les intrigues et les calomnies de ces messieurs les rouges. Je vous en parlerai dans ma prochaine lettre, je déplore de tout mon cœur le faible du Prince pour ces mauvais drôles qui compromettent son nom et son prestige.

Mes respects à Zoé
V, tout dévoué ami et frère,
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/92, orig.

⁴² La 1/13 noembrie 1867 Ștefan Goleșcu obține aprobare pentru dizolvarea ambelor corpuri legislative ceea ce a provocat o mare iritare în rândurile conservatorilor și a liberalilor moderați.

⁴³ Oppenheim, reprezentantul consorțiului anglo-austriac căruia i s-a concesionat în 1867 construirea liniei Ițcani-Roman.

⁴⁴ Gruparea „Jună dreaptă” (moșieri conservatori moderați) care a scos la 2/20 noiembrie 1867 — o gazetă proprie „Terra” redactată de N. Blaremburg, Aristide Pascal și Petre P. Carp.

⁴⁵ Cantacuzino Ion (1829–1898), om politic, ministru la Justiție (1866 mai 11–1867 februarie 28), Finanțe (1870 februarie 2–aprilie 19).

⁴⁶ Florescu Ion Em., general, membru al Partidului Conservator, ministru la Război (1871 martie 14–1876 aprilie 3), președinte al Consiliului de Miniștri (1876 aprilie 4–26).

12

1867 decembrie f.z. București. Ion Ghica îl felicită pe Dimitrie A. Sturdza cu ocazia anului nou informându-l că intenționează să efectueze niște experiențe.

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/93, orig. lb. franceză.

13

1868 februarie 12/24, București. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la interpelarea făcută de P. Carp în Camera deputaților în legătură cu grupările revoluționare bulgare din țară și relațiile cu Rusia, răspunsul dat de I. C. Brătianu, eforturile guvernului de a achita anuitățile Oppenheim și oferta primită de prințul Carol din Berlin pentru concesionarea construirii de căi ferate, activitatea politică a lui Arion și proiectul de lege pentru reformarea Curții de Casație, poziția lui C. Hurmuzache față de I. C. Brătianu. El înștiințează că intenționează împreună cu un grup de tineri să editeze un jurnal. Menționați: Al. Papiu Ilarian, Manton Rufu, Cantacuzino, N. Ionescu, Costaforu, Teodor Mehedințeanu, I. Strat, Kalinderu, Cantili, Pantazi <Ghica> etc.

Bucarest, le 12/24 février 1868

CHER AMI,

Notre ministère nage comme un marsouin dans les eaux troubles de la Russie. Je suis fâché que ce soit de Carp⁴⁷ soit venu interpellier d'une manière intempestive et sur l'affaire des bandes Bulgares⁴⁸ pour lesquelles il n'y avait aucune preuve, ce qui a donné l'occasion à Brătianu de faire un discours patriotique et se faire applaudir par toute la junte rouge. La belle situation que lui a fait Carp poussé par Blarenberg⁴⁹ ne l'a pas empêché de dire beaucoup de bêtises et même des choses qui feront beaucoup de tort en Occident à notre grand ministre. Lisez les débats de la Chambre à ce sujet. Hourmouzaki⁵⁰ est en admiration pour Brătianu et même il aurait dit au Prince que le discours de ce grand ministre était sublime.

Depuis dix jours on a lancé cette espèce de sanglier qu'on nomme le fort Arion⁵¹ contre la Cour de Cassation, on l'a trainée dans la boue à propos de l'affaire Bascovanu avec M-me

⁴⁷ Carp Petre. (1837–1918), jurnalist, fruntaș al Partidului Conservator, ministru la Instrucțiunea publică și culte (1870 mai 23–decembrie 14; 1878 ianuarie 30–aprilie 3); Externe (1888 martie 23–1889 martie 28), Agricultură, domenii, industrie și comerț (1891 decembrie 18–1895 octombrie 3), Finanțe (1900 iulie 7–1901 februarie 3, 1910 decembrie 29–1912 martie 27), președinte al Consiliului de Miniștri (1900 iulie 7–1901 februarie 13, 1910 decembrie 29–1912 martie 27).

⁴⁸ Este vorba de aprinderea de către guvern a grupărilor revoluționare bulgare constituite pe teritoriul țării noastre. Conservatorii prin interpelarea lui Carp la 1/13 februarie intenționau să critice politica externă a guvernului în special apropierea față de Rusia și colaborarea cu revoluționarii bulgari și chiar să-l înlăture. În locul primului ministru a răspuns I. C. Brătianu care, demonstrând necesitatea alianței cu Rusia și popoarele din Balcani pentru ca România să-și asigure în următoarele coalții o situație corespunzătoare, a convins deputații înlăturând votul de blam pentru guvern.

⁴⁹ Blarenberg Nicolae (1837–1896) moșier, deputat, fost ministru la Justiție (1891 decembrie 18–1895 octombrie 3), ziarist.

⁵⁰ Constantin Hurmuzachi (1811–1869), jurist consult, fiul lui Eudoxiu Hurmuzache.

⁵¹ Arion Anton, om politic, prieten și colaborator al lui Ion C. Brătianu și ministru la Justiție (1867 august 17–28; 1867 noiembrie 13–1868 aprilie 30).

Duchateau, ex. M-me Phérékidi⁵², il a de plus donné un projet de loi pour la reformation de la Cour :

1. Les juges seraient nommés sur une double liste présentée par la Chambre,

2. Une commission de la Chambre en permanence surveillerait les travaux de la Haute cour de justice.

On dit que le ministre est poussé par Papiu⁵³ qui perd la tête positivement. Avant hier il a mis le Kneaz Cantacuzène sous jugement accusé de faux. L'affaire s'est passée ainsi : l'honnête Popasso⁵⁴, avocat de la municipalité de Galatz, devait faire un recours en cassation contre un arrêt de la Cour contre la ville de Galatz. Cet honorable avocat a trouvé bon d'envoyer le papier et de garder la taxe, le Kneaz a demandé par son ami Mantou Raufou⁵⁵ par télégramme si le recours avait été reçu à la cour, celui-ci, après avoir examiné le livre des entrées et ayant vu que le recours était enregistré, n'a pas cherché plus loin pour voir si l'argent avait été aussi reçu, a répondu au primar Roufou que le recours avait été reçu et il a signé Pr. Cantacuzène c.a.d. Prince Cantacuzène. Plus tard la Cour appelée à juger n'est pas entrée dans l'examen de l'affaire vu que le recours n'avait pas été fait dans les formes à cause du non paiement de la taxe et la ville de Galatz a perdu son procès. À la suite de cela la municipalité a fait un procès au vertueux Popasso qui a été condamné en première instance à 1 1/2 an de prison ; en cour d'appel Popasso a exhibé le télégramme de Cantacuzène comme réponse du président et il a obtenu son acquittement, aussi à l'heure qu'il est il siège à la Chambre tandis que l'autre sera peut être condamné comme faussaire.

N. Ionesco⁵⁶ a fait une interpellation au ministère au sujet des attaques faites à la haute magistrature du pays, la discussion a duré trois jours dans la Chambre. Costaforo⁵⁷ a fait un magnifique discours, malgré sa violence et les choses intempestives et inopportunes qu'il a dites et le tout a fini par un motion de blâme contre le ministre de la justice. Je vous recommande à lire les débats.

Il y a quelques jours Bratiano a demandé à la Chambre un crédit de plusieurs millions, 2 1/2 je crois, pour payer des annuités Oppenheim. Le grand Mehedinziano⁵⁸ se vante de nous faire payer 600 mille francs pour la conversion du temre des payements, des intérêts proposés par Sheiyer et que nous avons acceptés ; voyez, je vous prie Shayer et demandez-lui à vous faire le compte exact de cette opération et envoyez-le moi au plutôt. Chayer demeure dans la rue du Conservatoire nr. 15, je crois.

Tâchez de venir au plutôt et informez-vous sur l'état de ribote dans lequel Démètre Bratiano s'est mis au diner de M. de Beust, il paraît qu'il aurait palré de la Transylvanie et que cela aurait fait le plus mauvais effet, à tel point que sa mission relativement à la juridiction consulaire a échoué complètement.

Nous sommes en train de faire un journal 20 jeunes gens les plus purs et les plus instruits se sont engagés à écrire. J'ai promis votre concours pour 1/20 dans la rédaction. Strat⁵⁹, Vernesco⁶⁰, Liteano, I. Cîmăneano, Gr. Mano⁶¹, Berendey⁶², G. Lahovary, Calendro⁶³, Marcovits, M. Steriad, Schina le procureur, B. Ganesco, Cantili⁶⁴, Carabaulea, Pantazi⁶⁵, D. Stourdza, I. Ghica, Voinesco, Minco et un grand nombre d'autres jeunes gens instruits qui demandent à prendre part.

Félicitez Zoé sur sa bonne santé, ses parents désirent la voir et je crois qu'il serait très bon que vous reveniez au plutôt, le Prince a l'air de désirer votre retour.

⁵² Soția lui Perichide Mihael, om politic, ministru la Justiție (1876 aprilie 27 – iulie 23; 1881 aprilie 10 – mai 10; iunie 9 – noiembrie 15); *Lucrări Publice* (1878 noiembrie 25 – 1879 iulie 10); *Externe* (1885 decembrie 18 – 1888 martie 22, 1918 decembrie 29 – 1919 iulie 5); *Interne* (1897 martie 31 – 1899 aprilie 10, 1909 decembrie 15 – 1910 februarie 5); *Ministru secretar de stat* (1916 decembrie 11 – 1917 iulie 10).

⁵³ Papiu Ilarian Alexandru (1828 – 1878) istoric și jurist, democrat revoluționar din Transilvania, profesor.

⁵⁴ Popasu Pandele, deputat de Covurlui în Adunarea deputaților.

⁵⁵ Manton Rufu, deputat de Covurlui în Colegiul II al Adunării Deputaților.

⁵⁶ Ionescu N. deputat, ministru la Externe (1876 iulie 24 – 1877 martie 24).

⁵⁷ Costaforu Gheorghe (1821 – 1876), om politic, fruntaș al Partidului Conservator, deputat, senator, agent diplomatic, ministru de Externe (1871 martie 12 – 1873 aprilie 20), primul rector al Universității din București.

⁵⁸ Mehedințeanu Th., deputat, capitalist, bancher. În 1867 Ion Ghica a înființat împreună cu acesta „Compania română pentru exploatarea și comerțul cu păcură”.

⁵⁹ Strat Ion (1830 – 1870), doctor în drept, profesor de economie politică la Universitatea din Iași și București, ministru la Finanțe (1865), Culte și Instrucțiune publică (1866 iulie 19 – 1867 februarie 28).

⁶⁰ Vernescu Gh. D. (1833 – 1899), deputat, ministru la Interne (1876 aprilie 27 – 1877 ianuarie 26), Justiție (1888 noiembrie 12 – 1889 martie 28), Finanțe 1889 martie 29 – noiembrie 4; 1891 februarie 21 – noiembrie 26).

⁶¹ Manu George (1833 – 1911) colonel, om politic, ministru la Război (1869 iulie 14 – 1870 decembrie 14), Agricultură, domenii, industrie și comerț (1891 noiembrie 27 – decembrie 17).

⁶² Berendel Grigore, deputat al județului Romanai în Colegiul III al Adunării deputaților.

⁶³ Kalinderu Nicolae (1835 – 1902), medic român, profesor la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei.

⁶⁴ Cantili George, ministru la Culte și Instrucțiunea Publică (1878 noiembrie 25 – 1879 iulie 10).

⁶⁵ Ghica Pantazi (născut în 1829), fratele lui Ion Ghica, magistrat, colaborator al ziarelor „Românul”

Votre beau frère Alexandre Balsh, est ici, s'est un charmant homme. Mr. G. Soutzu⁶⁶ a passé aussi quelques jours à Bucarest, mais presque invisible, je sais que le Prince lui a parlé de vous.

Oppenheim a passé ici plusieurs semaines pour son chemin de fer, on l'a berné : Le Prince m'a parlé hier d'une demande de concession de Berlin⁶⁷.

Tout à vous de cœur,
Ion Ghica

P.S. Ci-joint la transcription des inscriptions que vous m'avez demandées pour M. Desjardin, Mavros qui en connaît la provenance est difficile à décider, j'ai marqué quelques une et je vous transmettrai les autres quand il me les donnera par numéro.

I. Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/95, orig.

14

1868 f.l.z. Ion Ghica scrie lui Dimitrie A. Sturdza referitor la părerile prințului Carol față de acesta, frământările din Camera deputaților, întâlnirea lui I. C. Brătianu aflat în Italia cu G. Mazzini, raporturile dintre C. Hurmuzachi și „roșii” etc.. Menționați : Fătu, Negri, Petrescu, Matei Sturdza etc. Fragment.

1868

ne comprend rien à ce jeu. Déjà le parti Negri⁶⁸ a imposé à Rosettaky et C-ie un président appartenant à eux, Fătu⁶⁹ a été du contre Hourmouzaky qu'on a fait sortir de sa tanière avec l'amorce de la présidence, aussi notre vieil ami semble très vexé et fait bonne mine à mauvais jeu. Je regrette qu'il ait eu la faiblesse de se placer dans la Chambre entre Rosettaky et Petresco⁷⁰ frunte rasă. Hier j'ai vu Hourmouzaky chez lui, je suis resté longtemps à causer avec lui et j'augure qu'à moins qu'on ne le prenne pour président du Conseil, il rompera bientôt avec les rouges et que même pour le cas où il entrerait au ministère avec Brătianu il n'irait pas longtemps.

Je vois le Prince très rarement, la dernière fois que je l'ai vu seul il m'a beaucoup parlé de vous, il m'a dit qu'il répondrait à votre lettre qui paraît avoir bon effet et depuis j'ai su qu'il vous a fait répondre une lettre aimable par le maréchal du Palais, il m'a dit à plusieurs reprises qu'il désirait que vous retourniez bientôt dans le pays, je crois qu'il sent le besoin d'avoir un secrétaire. J'ai eu presque envie de lui parler de votre frère Mathieu, mais je sais qu'en ce moment c'est impossible.

Vous savez que D. Brătianu en allant à Florence a passé plusieurs jours à Lugano pour expliquer sa conduite et celle de son parti à Mazzini⁷¹.

Vous voyez cher ami nos misères, je suis fort inquiet.

⁶⁶ Suflu Gheorghe, moșier, om politic.

⁶⁷ Desigur este vorba de oferta consorțiului prusian condus de Strousberg B. H., prințul de Hohenlohe-ducele de Ratibor și contele Lehnendorf, cărui l s-a concesionat în 1868 construirea principalelor linii de cale ferată : Roman - Tecuci ; Galați - Galați - Brăila - Buzău - Ploiești - București și București - Pitești - Craiova - Turnu Severin - Vîrlorova.

⁶⁸ Negri Constantin (1812 - 1876), om politic de orientare liberal-democratică.

⁶⁹ Fătu Anastasie, deputat, președinte al Adunării deputaților aleasă în noiembrie 1867.

⁷⁰ Probabil Petrescu O, politician, deputat al județului Teleorman, în Colegiul IV al Adunării deputaților.

⁷¹ Mazzini Giuseppe (1805 - 1872) revoluționar și publicist italian, unul din conducătorii mișcării de eliberare națională a poporului italian.

Je baise mille fois les mains à Zoé, ma femme est en train de lui écrire et pour ne pas la distraire trop de ses belles occupations, je remets au prochain courrier ma réponse à ta bonne et charmante lettre.

Votre ami et frère
Ion Ghica

Arh. St. Suceava, colecția Documente, pach. XII/96, orig.

15

1868 ianuarie 21. Alexandrina Ghica scrie nepoatei sale Zoe, soția lui Dimitrie A. Sturdza despre lecțiile de muzică pe care le ia de la Eduard Wachman și starea sănătății sale rugînd-o să transmită unei persoane o cutie cu pipe antice.

Arh. St. Suceava. colecția Documente, pach. XII/94, orig. lb. franceză.

FACSIMILAREA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ — O PROBLEMĂ DE ACTUALITATE

OLIVIA STRACHINĂ

În ultima vreme tot mai mulți specialiști, muzeografi, bibliotecari și arhiviști animați de preocuparea de a ocroti de vicisitudinile unei expunerii îndelungate în muzee și expoziții documente originale, de mare valoare istorică și adesea însoțite și de una artistică, recurg în atingerea obiectivelor culturale de valorificare și popularizare a patrimoniului nostru spiritual, de instruire și educare — pe care le au instituțiile lor, la facsimil ca mijloc eficient de realizare.

Facsimilul, în cazul nostru de reproducere * ținând seama de destinația lui, trebuie să fie o copie fidelă a documentului original. Supus criticii el trebuie să corespundă întocmai cu originalul și să reziste exigențelor științifice.

Odată cu apariția acestui fenomen au apărut și primele întrebări privind tehnica facsimilării, clasificarea facsimilelor, terminologia utilizată în procesul de creație, paternitatea lor, perspectivele și organizarea muncii ș.a.m.d. Asupra citorva dintre ele dorim, în continuare, să ne împărtășim opiniile.

Majoritatea facsimilelor executate în scopuri muzeistice, însă, nu reproduce integral documentele originale ci, numai acea parte care urmează să fie expusă la vedere.

Din Liturghierul grecesc arăbesc, tipărit la Snagov în 1701, de exemplu, pentru demonstrație tematică, un muzeu nu are nevoie decât de o foaie volantă sau două pagini consecutive, care desfăcute, acoperă cu iscusință ambalajul cărții respective expus în vitrină. De mai mult nici nu este nevoie. Cu totul alta este situația unui facsimil al scrisorii lui Neacșu de la 1521, care nu poate fi executat decât în întregime sau al documentului din 1646, aprilie 6, de la Matei Basarab în care se face prima mențiune documentară a unei mori de hîrtie ¹.

Trebuie spus, însă că despre prezența facsimilelor în muzeele din țara noastră s-au scris pînă acum extrem de puține lucruri ². Pe undeva

* N. A. Îndrăznim să afirmăm că pentru anumite scopuri între care reconstituirea unor documente ce nu oferă conservatorului și restauratorului garanția păstrării lui îndelungate cu ajutorul tehnicilor actuale se prefigurează o altă categorie de facsimile pe care le numim de *reconstituire*.

¹ Arh. St. Buc., fond M-reă Cozia, XLVI/6, facsimil executat pentru Muzeul de Istorie al R.S. România.

² Vorbind despre tehnica facsimilării, ne simțim datori să menționăm că primele noțiuni teoretice și practice scrise în acest sens în țara noastră aparțin lui Adrian Corbu, unul din animatorii facsimilării documentelor pe baze

se plătește tribut ideii acreditate de altfel și de Adrian Corbu că vizitatorii nu trebuie să știe că sînt în fața unor copii făcute întocmai, documente facsimile, și nu a originalelor.

Și mai puține lucruri s-au scris despre tehnica folosită pentru executarea facsimilelor. Explicația constă, după părerea noastră, în aceea că autorii se văd nevoiți să elaboreze altă tehnologie și să folosească alte metode pentru executarea fiecărui facsimil. Se poate astfel afirma fără nici o exagerare, că de complexitatea problemelor noi pe care le ridică un facsimil depinde în mare măsură interesul și pasiunea autorului pentru executarea lui.

Acest lucru conferă fiecărui facsimil valoare de unicat, și face ca tehnica respectivă să nu poată fi folosită cu aceleași rezultate chiar în condițiile în care s-ar executa două facsimile după același original, de același autor.

Vorbind la modul general, despre tehnologia facsimilului muzeistic, Adrian Corbu menționează că „pentru a asigura asemănarea, orice facsimilare trebuie să pornească pentru piesele bidimensionale de la o reproducere fotografică inițială de perfectă calitate, la mărime naturală care se copiază apoi prin transparență sau proiectare prin diapozitiv pe suportul respectiv, sau de la un mular pentru piesele tridimensionale”³.

Această tehnologie dă unele rezultate în cazul facsimilelor executate pe suport de hirtie. Ea nu se recomandă în aceeași măsură pentru documentele cu scrieri suprapuse ** și este improprie pentru miniaturi care au pe dedesupt un strat de chinovar și de aur precum și pentru facsimilele cu suport de pergament.

În practica de toate zilele, pentru a asigura asemănarea sub aspectul ei formal dintre document și facsimil se folosesc mai multe tehnologii, fiecare din ele reprezentînd unele avantaje numai pentru o anumită categorie de document. Nici una din aceste tehnologii însă nu poate evita execuția manuală a facsimilelor.

În ce ne privește considerăm a fi mult mai importante decît asemănarea formală, unele aspecte specifice fiecărui document și în care se oglindesc ca într-o picătură de apă o întreagă epocă istorică.

Fiecare limbă în care sînt scrise documentele, a avut o evoluție proprie. Fiecare scriere prezintă particularități specifice unor epoci și mai ales unor școli de caligrafi. Tehnica facsimilării trebuie să țină cont de toate acestea cu cea mai mare acuratețe științifică.

Respectarea acestor cerințe impune o anumită îndemănare de a te adapta azi la scrisul cursiv de la începutul cancelariei țărilor românești, mîine la scrisul „brîncovenesc” și reclamă serioase cunoștințe de istoria limbii, de paleografie — condiție de care tehnica facsimilării este oarbă.

etnografice în scopuri muzeistice. Tot el a reușit să creeze un colectiv de autori care acum patru ani au pus bazele primului muzeu conceput pe bază de facsimile. Ne referim la Muzeul Universității din București, al cărui exemplu, a fost urmat la scurt timp de Muzeul Municipiului București, de Muzeul literaturii române precum și de mai multe muzee județene și memoriale din Cluj, Galați, Rm. Vilcea, Ploiești, Brașov, Tîrgoviște, ș.a.

Cu ocazia unui sondaj, făcut în 1970 de grupul de lucru al Comitetului Național Român ICOM, s-a constatat că 32% din materialele ilustrative folosite din muzee sînt facsimile, fotografii și reproduceri color. Vezi în acest sens Florian Georgescu, Panait I. Panait, *Studii privind activitatea cultural-educativă a muzeelor*, în „Revista Muzeelor”, nr. 6/1970

³ Adrian Corbu, *Facsimilul în muzee*, în „Revista Muzeelor”, nr. 1/1971, p. 20.

^{**} N. R. Pentru facsimilarea documentelor cu scrieri suprapuse precum și pentru miniaturi cu substrat de chinovar, în 1969, Olivia Strachină a brevetat o inovație care permite folosirea documentului.

Plăngele privind obiectul acestui articol sînt anexate la sfîrșitul revistei.

Manuscrisele executate pe teritoriul patriei noastre au beneficiat de o caligrafie foarte corectă și frumoasă; vechii caligrafi dovedind multă pricepere în așezarea corectă a textului în pagină și în minuțiozitatea materialelor și uneltelor de scris.

Nicolae Iorga și Const. Moisil au atras atenția în repetate rânduri asupra necesității studierii și popularizării elementelor miniaturistice de pe vechile manuscrise, care vorbesc despre talentul, pricepera și dragostea de frumos a strămoșilor noștri.

Or nici aceste cerințe nu se pot realiza fără o anumită pricepere în arta miniaturistică, și mai ales fără cunoașterea tehnologiilor folosite de unele școli de caligrafie, tehnologii pe care tehnica facsimilării te obligă să le redai întocmai.

Prof. Aurelian Sacerdoțeanu atrage atenția asupra reprezentării lor plastice care ascund în spatele lor o anumită erudiție de idei și mai ales prezența unor idealuri⁴.

Cercetările viitoare s-ar putea să descopere și alte aspecte care până acum au scăpat vederii sau au fost ignorate⁵.

Deosebit de important este ca autorului de facsimile să nu-i scape nimic și dacă se poate să încerce o scoatere în evidență a ceea ce un document are mai caracteristic. Acest lucru este posibil printr-o ușoară întinerire a anumitor culori sau cerneluri precum și prin folosirea anumitor culori la patinare și chiar a unor metode diferite.

Am enunțat doar câteva din cerințele cărora tehnica facsimilării trebuie să le facă față și care, după părerea noastră, fac din execuția unui facsimil un teren vast de cercetare și confruntare a unor cunoștințe din cele mai diferite științe.

Privite astfel facsimilele ni se înfățișează ca un produs de sinteză între cercetarea istoriografică, cunoașterea și folosirea diferitelor tehnologii de execuție.

Considerăm, de asemenea, necesar să subliniem faptul că folosirea anumitor tehnologii de execuție depind și de talentul artistic, de forța de reproducere a celui care este chemat să realizeze facsimilul. Este un adevăr aproape axiomatic că valoarea spirituală proprie a unui facsimil este cu atât mai mare cu cât reușește să redea, să transmită valoarea spirituală a documentului facsimilat. Desigur ori cât ar dori autorul să redea cu exactitate documentul intervin în munca sa imaginația, inspirația și particularitățile talentului său, care condiționează reproducerea, care dă noii creații caracter de originalitate.

Existența facsimilelor într-un număr destul de mare și de variat, ne obligă să încercăm o primă clasificare a lor. Un prim criteriu ar fi cel al suportului pe care au fost executate, deosebind astfel, două categorii și anume: a) facsimile cu suport de pergament. În această categorie propunem să se includă și imitațiile de pergamente; b) facsimile cu suport de hirtie.

Cel de al doilea ar fi al tehnicii de scriere care le clasifică în trei categorii: a) manuscrise; b) tipărituri; c) mixte (lucrări care reproduc

⁴ A. Sacerdoțeanu, *Orientări în paleografia română*, în „Revista Aihvelor” nr. 1/1968, passim, Idem, *Sigiliul domnesc și slemă țării*, Ibidem, nr. 2/1968, passim; Idem, *Hrisovul cu sigilii multiple al lui Vladuț Vodă către brașovenii* în „Revista Muzeelor” nr. 4/71, p. 332

⁵ Documentul din 1511 dat de Vlaicu volevod este întărit cu 13 sigilii. Sigiliul regentului are șnur tricolor

actele de naștere, pagini din registru, inventare etc, precum și tipăriturile care au unele adnotări scrise de mână).

Este de așteptat ca odată cu creșterea numărului de faesmile să apară și alte categorii și deci și nevoia unor noi criterii de clasificare.

Pentru a satisface cererile de facsimilare, în țara noastră au apărut mai multe grupuri de autori și odată cu acestea s-au pus în circulație o serie de termeni „de specialitate” a căror folosire incorectă poate provoca unele confuzii nedorite.

Trebuie spus că nici în rîndurile autorilor lucrurile nu stau prea bine. Unii își denumesc produsul muncii lor *facsimile*, alții *copii figurative* sau *mulaje*.

După părerea noastră, termenul cel mai corect este cel de facsimil introdus în practică și în teorie de Adrian Corbu și care înseamnă „făcut asemenea” (facsimile) cu originalul.

Spre deosebire, însă, de alte lucruri făcute asemenea, facsimilul este reproducerea unui document, a unei opere de artă, a unui sigiliu etc. cu ajutorul unei tehnici și a unor materiale care permit redarea corectă a materialității originalului, a tehnicii cu care acesta a fost executat și a imaginii cu toate particularitățile ei specifice: dimensiuni, culoare, vechime etc.

Cît privește termenul de „copie figurativă” considerăm că se folosește corect numai în cazul reproducerii a cărei execuție are puține lucruri comune cu tehnica facsimilării și mai ales cu cerințele ei științifice enumerate mai sus.

Cu totul improprie ni se pare folosirea termenului de mulaj, în loc de facsimil. Mulajul este scheletul de ipsos, de carton sau de ceară pe care se execută facsimilul documentelor tridimensionale: cărți, sigilii etc.

În tehnica facsimilării se folosesc unii termeni pe care nu-i putem evita. Din acest motiv precizarea accepțiunii lor este fără îndoială o problemă a viitorului imediat și a tuturor acelor a căror muncă este legată de facsimil.

O problemă viu disputată în rîndurile autorilor de faesmile din țara noastră este cea a paternității facsimilelor. Unii consideră că facsimilul trebuie să fie produsul unei singure persoane, indiferent cît timp îi ia: o săptămînă, o lună, două luni. Alții, dimpotrivă, consideră că facsimilul trebuie să fie produsul unei munci colective.

Considerentele de la care pornesc partizanii celei de-a doua opinii, nu au în vedere atît scurtarea duratei de execuție deși și acest lucru contează foarte mult, cît faptul că este foarte greu, dacă nu chiar imposibil ca o singură persoană să poată face față în aceeași măsură la toate cerințele tehnicii facsimilării.

Pentru a înțelege și mai bine cum stau lucrurile, considerăm necesar să precizăm că pînă și partizanii unei singure persoane în exclusivitate se văd nevoiți să apeleze din cînd în cînd la cîte un colaborator pentru a le face mulaje sau matrițele metalice pentru executarea sigiliilor și în totdeauna își asigură colaborarea unui paleograf care să supravezeze execuția corectă a textelor.

Trebuie spus că aceste forme de colaborare mulțumitoare în cazul facsimilelor de reproducere, destinate scopurilor muzeistice, ar trebui

însotită de aceea permanentă a unui delegat din partea instituțiilor păstrătoare de materiale de arhivă legate într-un fel sau altul de problemele facsimilării documentelor din propria colecție. Lucrind o perioadă mai îndelungată de timp cu autorii și păstrind tot timpul legătura cu unități beneficiare specialistul respectiv s-ar familiariza cu tot ceea ce acest domeniu de activitate impune. El ar putea deveni astfel un colaborator deosebit de util și folositor autorilor de facsimile. Prezența delegatului este o măsură minimă în organizarea științifică a acestei activități, care capătă amploare zi de zi. Prezența unor laboratoare, în condițiile în care o serie de cadre se formează am putea spune la școala neorganizată însă a „facsimiliștilor” ar însemna un adaos de forțe prețioase tuturor celor care luptă pentru conservarea patrimoniului național documentar-istoric. Făcînd aceste propuneri adăugăm opiniile noastre la cele exprimate de alți specialiști în alte reviste ⁶ și ne gîdim că este deosebit de important să se înceapă căutările pentru soluțiile optime unei asemenea realizări.

Pentru fixarea unei imagini mai reale asupra opiniilor expuse în rîndurile de mai sus am găsit cu cale că ar prezenta interes o comparație între originale și facsimilele de reproducere cu ajutorul mijloacelor pe care ni le poate pune la dispoziție revista — cîteva planșe color, executate după originale și facsimile, Planșele color făcute atît pentru originale cît și pentru facsimile păstrează fie imaginea întreagă redusă la aceeași scară fie părți din ele pentru a reda detaliul.

⁶ A. Corbu, *op. cit.*, p. 18.

ÎN LEGĂTURĂ CU CEL DINTÂI ARZ ÎNAINȚAT PORȚII DE CĂTRE TUDOR VLADIMIRESCU

Indirect, din corespondența diplomatică a vremii¹, se cunoaște că Tudor Vladimirescu a înaintat plîngerea sa către Poarta Otomană, datată de istorici cu 23 ianuarie 1821, nu numai prin intermediul lui Derviş-Paşa, muhafizul din Vidin, ci și prin Alexandru, țarul Rusiei ca și prin Francisc I, împăratul Austriei.

Recent, au fost găsite în arhivele Vienei altul exemplarul arzului trimis lui „Franț Intliul”, cîlt și scrisoarea de însoțire „de la tot norodul rumănesc din Valahia”. Dacă textul arzului nu prezintă vreo diferență față de acela publicat de Em. Vîrtosu² după cîrorna autografă, în schimb scrisoarea inedită către împăratul Austriei, ca și documentul care ne informează despre soarta acestei scrisori nu sînt — considerăm — lipsite de interes, spre a le face loc în publicația de față.

Scrisoarea originală, prevăzută cu pecete de închidere, poartă — spre deosebire de arzul anexat nedatat — data de 26 ianuarie 1821. Acuzația este aici — spre deosebire de scrisoarea adresată muhafizului din Vidin — îndreptată în general împotriva grecilor fanarioți vino-vați de „ticăloșia” țării și care „ne-au închis drumul și ușile prea puternicii noastre împărății... nemaiaivînd unde să ne plîngem”. Agățîndu-se de componenta română din titulatura împăratului Austriei și amintindu-și probabil și de ocupația austriacă a Olteniei din secolul anterior, care, aparținînd trecutului, îi va fi părut, desigur, mai blîndă decît jugul actual al grecilor fanarioți, Tudor se adresează lui Francisc I ca unui „părinte al strămoșilor noștri”, de la care așteaptă nu numai oficial de mijlocitor al jalbei către Poartă, ci și sprijinitor, ca „să ne cîștigăm îndestularea cererii noastre”. El se oferă să vină cu o delegație, pentru a expune și oral situația de mizerie a țării.

Dar scrisoarea și arzul adresat la Viena nu-l găsesc pe împărat acasă. Acesta, alături de ministrul său de externe, principele Metternich, se afla la congresul de la Laybach, intrun-rit în vederea măsurilor pentru înăbușirea răscoalelor din Italia. Îndreptate de la Viena la Laybach, unde nu se găsea la îndemînă un interpret de limbă română, scrisoarea și arzul au rămas enigmatice pînă tîrziu, la începutul lunii martie. Pe ziua de 3 martie, Metternich expediază comandantului militar din Agram (Zagreb) cele două acte, spre a fi traduse. Dar nici aici ele nu au mai mult noroc, căci nici interpreții de la cele două comandamente, nici preoții și negustorii solicitați n-au fost în stare să descifreze și să traducă cele două acte scrise în limba română cu caractere cirilice. Pe ziua de 7 martie ele sînt trimise la Carlstadt (Carlo-văț), de unde, în fine, se reîntorc însoțite de traducerea latină a lor, care se găsește în arhiva din Viena, ca anexă a aceleiași unități de păstrare.

Între timp, împăratul luase cunoștință despre arz și pe altă cale: la 13 februarie 1821, Fleischhackl v. Hakenau, consulul austriac de la București, înaintase o copie a arzului³.

ELENA MOISUC

¹ Mihail Popescu, *Contribuțiuni documentare la istoria revoluției din 1821*, București, 1927, p. 4-7; Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eleristă în Țările Românești*, București, 1945, p. 147, nota 3; p. 201, nota 2; N. Corivan, *Informații inedite din Arhiva Ministerului de Externe de la Viena cu privire la răscoala lui Tudor Vladimirescu*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Iași, 1963, V, p. 199.

² Emil Vîrtosu, *Pagini de revolid*, București, 1936, p. 35-37; *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, București 1959, p. 208-210.

³ Hurmuzaki, *Documente privind istoria României (seria nouă)*, II, București, 1907, p. 609.

1

1821 ianuarie 26. Scrisoarea lui Tudor Vladimirescu către Francisc I, împăratul Austriei, în care îl roagă să trimită și să sprijine jalba către Poartă.

PREA ÎNĂLȚATE ȘI PREA MILOSTIVE ÎMPĂRATE

Dintr-această prea plecată jalbă a noastră, ce o dăm către prea puternica Împărăție, stăpînitoarea noastră, se va da Măririi Împărăției Tale deplină pliroforie * pentru jalnica stare a noastră.

Și fiindcă de la o vreme încoace grecii fanarioți ne-au închis drumul și ușile prea puternicii noastre Împărății și așa ne mănincă numiții pre noi de vii, nemaiavind unde să ne plingem. Și fiindcă ticăloasă țara noastră de multe ori mai înainte au avut milă și ajutor de la Împărăteasca Mărire cesaro-crâiască a romanilor, ca de la un părinte al strămoșilor noștri, și acum căzînd către milostivirea Măririi Împărăției Tale și cu lacrimi fierbinți ne rugăm ca să binevoii a porunci ca să se trimită jalba noastră către prea puternica noastră Împărăție și să i se arate jalnica noastră stare.

Și iarăși fierbinte ne rugăm ca prin mijlocirea Măririi Împărăției Tale să ne cîștigăm îndestularea cererii noastre.

Și dacă va fi primit auzului Împărăției Tale glasul plîngerii noastre și va fi de trebuință, vom veni cîțiva dintre noi de vom arăta și prin grai înaintea Măririi Împărăției Tale ticăloșia noastră întru care ne-au adus mai sus numiții.

Iar anii Măririi Împărăției Tale să fie de la Dumnezeu mulți întru fericire.

1821 ghen. 26

Ai Împărăției Tale prea plecați și supuși robi, noi tot norodul
rumânesc din Valahia

Către prea înălțatul Împărat al Austriei, Franț întîiul, de la tot norodul rumânesc din Valahia
prea plecată jalbă la Viena

2

1821 martie 7, Zagreb. Raportul lui G. Gyulai, comandant militar, către Metternich despre trimiterea la Carlovăț a scrisorii și a arzului lui Tudor Vladimirescu, neputînd fi descifrate și traduse în Zagreb.

EUER DURCHLAUCHT!

Die gleich nach Empfang des verehrlichen Erlasses vom 3. ten dieses zur Uebersetzung des mitgefolgten wallachischen Schreibens hier angestellten Versuche sind nicht gelungen: weder die bei den heisigen beiden General-Kommanden angestellten Dollmetsch, noch auch sonst jemand von denen unter der Geistlichkeit und dem Handelsstande hier bestehenden Altgläubigen und Bosniaken können die Schrift lesen, sie ist ihnen ganz fremd, und überhaupt, nach Aussage der competenten Sprachkundigen, weder literarisch griechisch, noch cyrillich oder glagolitisch.

Um aber nichts zu verfehlen, dem von Euer Durchlaucht geäusserten Wunsche nachzukommen, habe ich das obige Schreiben in gleicher Absicht nun auch nach Carlstadt

Arh. St. Buc., Colecția Microfilme Austria, rola nr. 117, c. 1056-1062
Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Staatskanzlei, Provinzen, Militärgrenze, fasc. 1.
* Informație lămurire

mit der nöthigen Vorsicht: dass die allfällige Uebersetzung bloss unter vor auszugehender Beeydung des betreffenden Individuums und in Gegenwart eines Herrn Generalen statt finde, gelangen lassen.

Indem ich Euer Durchlaucht hiervon die vorläufige Eröffnung zu machen die Ehre habe, muss ich mir daher bloss noch vorbehalten, das weitere Resultat dessen gleich nach Einlangung der von Carlstadt erwartenden Antwort unverweilt nachzutragen.

Genehmigen Euer Durchlaucht die erneuerte Versicherung jener ausgezeichneten Hochachtung, mit der ich zu geharren die Ehre habe.

Euer Durchlaucht

ganz gehorsamster Diener, G. Gyulai

Agram, am 7. ten Maerz 1821

Arh. St. Buc., Colecția Microfilme Austria, rola nr. 117, c. 1056–1062, Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien. Staatskanzlei, Provinzen, Militärgrenze, fasc. 1.

Traducere

ALTEȚĂ

Încercările făcute aici, îndată după primirea cinstuitului ordin din 3 martie, de a traduce scrisoarea valahă anexată, n-au reușit; nici interpreții angajați la cele două comandamente generale de aici, nici altcineva dintre pravoslavnicii și bosniacii existenți aici printre preoți și negustori nu pot citi scrisul; el este pentru ei complet străin și în general, după afirmația cunoscătorilor de limbă competenți, acest scris nu este nici grec literar, nici cirilic sau glagolitic.

Pentru a nu lăsa însă nimic neîndeplinit în vederea executării dorinței exprimate de Alteța Voastră, am expediat, în același scop, și la Carlovăț amintita scrisoare, cu precauția necesară: ca eventuala traducere să se efectueze numai după ce persoana respectivă va fi depus jurămint și numai în prezența unui domn general.

Având cîstea de a informa provizoriu despre aceasta pe Alteța Voastră, trebuie deci să-mi rezerv dreptul de a reveni neîntîrziat cu rezultatul acestui demers, îndată după sosirea răspunsului așteptat de la Carlovăț.

Permiteți-mi, Alteță, să vă asigur din nou de deosebita stimă cu care am onoarea a rămîne

Al Alteței Voastre
prea supus servitor, G. Gyulai

Agram, 7 martie 1821.

DOUĂ BURSE PENTRU STRĂINĂTATE ACORDATE DE GUVERNUL PROVIZORIU DIN 1848

În legătură cu interesantele *Știri noi privitoare la bursieri români în străinătate (1820–1877)* recent publicate în această revistă de V. Grozav¹, o utilă completare, o poate constitui cazul a doi tineri care au fost propuși pentru burse de studii în străinătate de către efemera Locotenență Domnească din august-septembrie 1848, dar care pentru motive politice, în urma

¹ „Revista Arhivelor”, anul XLVII, vol. XXXII, nr. 1, București, 1970, p. 112–129.

înăbușirii revoluției și a arestării sau risipirii acelor ce luaseră parte la aceasta, nu au mai putut beneficia de ele. Este vorba de tinerii pașoptiști Gheorghe Crețeanu, născut la 29 septembrie 1829, cunoscut poet, scriitor și om politic², și Grigore Peretz, născut la 14 septembrie 1827, frate vitreg al lui Cezar Bolliac și „tovarășul lui credincios în revoluția de la 1848, în toate peripețiile exilului de zece ani și care l-a urmat și în viața politică de după întoarcerea lui în țară”³. Interesul mai aparte al acordării acestor burse rezultă din personalitatea celor doi tineri și din implicațiile politice ale alegerii lor. Întrădeavăr, dacă — după cum se arată în raportul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Locotenența Domnească⁴ — alegerea s-a făcut pe baza rezultatelor foarte bune pe care Grigore Peretz și Gheorghe Crețeanu le-au obținut la absolvirea studiilor la Colegiul Național „Sf. Sava”, nu ne putem totuși îndoi că s-a ținut seamă, foarte probabil chiar cu precădere, și de meritele lor în activitatea revoluționară: Grigore Peretz era unul din cei trei tineri care la 9 iunie 1848 trăseseră asupra domnitorului Gheorghe Bibescu⁵, iar Gheorghe Crețeanu rostise o înflăcărată „Orațiune funebră” zece zile mai târziu, la înmormintarea celătenilor omorâți cu ocazia arestării membrilor guvernului provizoriu.

Documentele înfățișate, datînd din intervalul 16–28 august 1848, arată scopul acordării bursei (formarea de tineri cu „învățături speciale”), îndatoririle beneficiarilor (inclusiv chezașia unuia din părinți), cuantumul și modalitatea de plată a sumelor acordate pentru întreținerea în străinătate a tinerilor, pentru călătoria lor la Paris (cu ocolire prin Constantinopol din pricina evenimentelor din Ungaria) și pentru cumpărarea cărților necesare studiilor lor.

Bursele acordate de Locotenența Domnească au fost desigur anulate după restabilirea guvernului regulamentar. De Peretz se știe că, scăpat din arest, a trecut în Transilvania, unde „a împărțit cu Bolliac și exilul revoluționar”⁷; de aceea nici nu-l aflăm în evidențele studenților români de la Paris⁸. Cit privește pe Gheorghe Crețeanu, acesta va fi rămas și el ascuns sau refugiat pe undeva timp de un an, căci prima lui înscriere la Facultatea de Drept din Paris⁹ — unde s-a dus probabil fără bursă — datează din 5 noiembrie 1849.

RADU CREȚEANU

1

1848 august 16. Raport al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Locotenența Domnească privind trimiterea în străinătate pentru studii de specialitate a tinerilor Gheorghe Crețeanu și Grigore Peretz.

Către Locotenența Domnească
Nr. 865, august 16 1848.

Pentru trebuința ce este a se pregăti juri* cu învățături speciale, atît în trebuința școalelor publice cît și în alte ramuri de servicii public, Ministerul, făcînd alegerea pentru aceasta dintre școlari care au săvîrșit cursul învățăturilor în Colegiul Național cu mai mult progres, găsește că tinerii Iorgu Crețeanu și Grigorie Peretz răspund la această chemare despre toate cerutele calități și propun Onorabilei Locotenențe ca să dea deslegare a se ajuta acești tineri la desăvîrșirea învățăturilor speciale în Universitățile Europei luminate, slobozindu-li-se din Casa Școalelor un ajutor de cite 200 galbeni pe an în termen de patru ani, cu îndatorire

² Amănunte la Constantin Măclucă, *G. Crețeanu*, în „Gazeta Literară”, nr. 3/20 ianuarie 1966.

³ Ovidiu Papadima, *Cezar Bolliac*, București, 1966, p. 20.

⁴ Vezi documentul I.

⁵ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 29.

⁶ Publicată în extenso în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 696–699.

⁷ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 30.

⁸ El trecuse în schimb bachelareatul la Paris înainte de revoluția din 1848, la 17 ianuarie 1848 (cu mențiunea „assez bien”), desigur — așa cum indică el vîrsta lui de 21 de ani la data respectivă — după absolvirea cursurilor de la Sf. Sava; vezi Pompiliu Eliade, *Din arhivele Sorbonei*, în „Viața Nouă”, an I, București, 1945–1946, p. 224.

⁹ Licența o la 23 aprilie 1853, după care se întoarce în țară; Pompiliu Eliade, *Din arhivele Școlii de Drept de la Paris*, în „Viața Nouă”, an I, București, 1945–1946, p. 376.

* Scrie inițial „tineri”, corectat apoi prin „juri”.

ca cel dintâi să se aplice la studiul științelor literare, cel de-al doilea la învățătura limbilor orientale și mai cu seamă a limbii turcești.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 1509/1848, f. 1.

2

1848 august 19. Decret al Locotenenței Domnești dispunând trimiterea în străinătate pentru studii de specialitate a tinerilor Gheorghe Crețeanu și Grigore Pereț.

DREPTATE FRĂȚIE În NUMELE POPORULUI ROMÂN Locotenența Domnească

Văzându-se raportul D-le cu No. 865 prin care arăși trebuința ce este a se forma un cu învățături speciale, atât în trebuința școalelor cit și altor ramuri de serviciu public, Luând în considerație recomandăția ce faci în favorul DD. Georgie Crețeanul și Grigorie Pereț de a se trimite cu cheltuiiala Statului în Universitățile Europei.

Locotenența încuviințează părerea Dumitale și decretă a se trimite numiții tineri, dându-li-se cite două sute de galbeni pe an din Casa Școalelor în curs de patru ani; iar dumneilor se vor îndatora prin inscripuri către Direcția Școalelor a servi patria ori-unde ar fi chemați, dupe cunoștințele câștigate, fiind cel dintâi dator a se aplica la studiul științelor literare și a lua diploma de licențiat *ès-lettres*, iar cel de al doilea a învăța limbile orientale și mai cu seamă cea turcească.

Domnul Ministru al Instrucțiunii Publice va aduce la îndeplinire acest decret.

Membrii Loco-tenenței,
(ss) N. Gulescu
Hr. Tell
I. Eliade

Ministrul Trebilor din Afară (ss) I. Voinescu II

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice
No. 1848 avg. 19
București.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 1509/1848, f. 3.

3

1848 august 20. Raport al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către Locotenența Domnească propunând să se acorde tinerilor Grigore Pereț și Gheorghe Crețeanu, un plus de ajutorul de cite 200 galbeni pe an, o sumă de cite 100 galbeni pentru drum și cumpărare de cărți.

Către Locotenența Domnească.
No. 898, avgust 20 1848

Pentru trimiterea tinerilor Pereț Grigore și Iorgu Crețeanul spre complectarea învățăturilor la Academii Streine, căror tineri Onorabila Locotenență a bine voit a slobozi cite 200 galbeni pe an din Casa Școalelor, fiind trebuința a se înlesni acestora și cheltuiiala drumului

de aici pînă la Paris, Ministerul este de părere că pentru această cheltuială a drumului și pentru cumpărarea de cărțile de înția trebuință, să li se sloboadă iarăși din Casa Școalelor cite 100 galbeni. Această chipzuire Ministerul o supune On. Locotenențe ca să bine voiască a da deslegare la aducerea la îndeplinire.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 1509/1848, f. 4.

4

1848 august 23. Raport al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice cerind ca, pe lingă suma de 100 galbeni aprobată de Locotenența Domnească tinerilor Grigore Pereț și Gheorghe Crețeanu pentru cheltuiala drumului la Paris, să li se mai dea 40 galbeni în plus, deoarece ei nu vor putea trece prin Ungaria din pricina turburărilor, fiind nevoiți să ocolească prin Constantinopole.

Dreptate Frăție
Onorabilei Locotenență Domnească
Ministrul Instrucțiunei Publice

Prin rezoluția Onorabilei Locotenență pusă asupra raportului No. 898 este a se slobozi domnilor G. Pereț și Georgie Crețeanul cite una sută galbeni pentru călătoria de aici pînă la Paris și pentru cumpărătoare de cărți de înția trebuință. Dar fiind că numiții arată că dupe informațiile ce-au luat nu pot trece prin Ungaria din pricina turburărilor de acolo și că, fiind siliți a trece pe la Constantinopole, li se adaugă pe acest drum cheltuiala cu patru zeci galbeni mai mult, Ministerul găsește că este dreaptă această propunere și o supune Onorabilei Locotenențe ca de se a aproba să dea deslegare spre aducere la îndeplinire.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 1509/1484, f. 4.

5

1848 august 25. Decret al Locotenenței Domnești acordind tinerilor Grigore Pereț și Gheorghe Crețeanu cite 50 galbeni pentru cheltuielile de drum și instalarea.

DREPTATE FRĂȚIE
ÎN NUMELE POPORULUI ROMAN
Locotenența Domnească

Din raportul D-le cu No. 898 văzîndu-se trebuința ce este ca pe lingă suma de două sute galbeni pe an ce s-a hotărît a să da tinerilor Grigore Pereț și Gheorghe Crețeanul ce să trimit la Paris spre complectarea învățăturilor, să li se adaoge și banii trebuincioși pentru înlesnirea drumului,

Locotenența cunoscând că cinci zeci galbeni sînt prea de ajuns pentru cheltuiala drumului și instalarea,

Decretă a se da numiților o sută galbeni pentru amîndoi.

D. Ministru al Instrucții Publice va aduce la îndeplinire acest decret.

Membrii Locotenenței,

(ss) I. Eliade

Chr. Tell

Ministrul Treburilor din Afară,

(ss) I. Voinescu II

Domnului Ministru al Instrucții Publice

No. 481

Anul 1848 avl. 25

București.

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosar 1509/1848, f. 6.

6

1848 august 28. Scrisoarea de chezășie a lui Zamfir Crețeanu, tatăl lui Gheorghe Crețeanu, cum că acesta va servi în țară ca profesor tot atîția ani cît va fi ținut la Paris pentru studii de Casa Școalelor.

Eu supținsemnatul mă chezășuesc pentru fiu-meu George, pe care Onorabilul Ministeriu al Instrucției a binevoit a-l trimite la universitățile Parisului pentru completarea învățăturilor cu bani din Casa Școalelor, ca, pe cîtă vreme va fi ținut acolo, atîta vreme va fi îndatorat, după săvîrșirea studiilor, a servi școalei în calitate de profesor.

(ss) Z. Crețeanu

Anul 1848 august 28

7

1848 august 28. Adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice către casierul Casei Școalelor pentru trimiterea casei Hagi Constantin Popp din Viena a sumei de 200 galbeni, reprezentînd subsidiul pe șase luni acordat tinerilor Grigore Pereț și Gheorghe Crețeanu.

DREPTATE FRĂȚIE

No. 938, avl. 28 1848

Domnul Casier al Școalelor,

Prin decretul Onorabilei Locotenente Domnești cu No. 456 se hotărăște a se trimite cu cheltuiala din Casa Școalelor tinerii Grigore Perețu și Georgie Crețeanul la universitățile Europii spre completuirea învățăturilor cu cite două sute galbeni de fie care pe an. De aceia se scrie Domnii Tale să trimiți galbeni doo sute prin poliță, cheltuiala acestora pe șase luni, în primirea Domnului H. Const. Popp de la Viena, ca să le răspundă la Paris banii cuveniți pe

‘iecare trimestru. Iar această sumă de 200 galbeni o vei trece în articolul legiuit prin buget pentru aceasta.

1848 august București

Salutare și Frăție
Ministrul Instrucției Publice

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice Țara Românească, dosar 1509/1848, f. 2.

UN MEMORIU AL LUI LIVIU REBREANU

La finele deceniului trei, creația literară -- artistică și științifică, dur afectată de simptomele crizei de sistem, ce se pregătea să tulbure întreaga viață materială și spirituală, a intrat în impas. Redacțiile și tipografiile editurilor manifestau o tot mai vădită indiferență față de manuscrisul de creație structurală; cartea cu adevărat literară și cu adevărat științifică era înghițită de pericolul dispariției, în timp ce acea de idei și gusturi ieftine continuă să supraviețuiască.

Sesizînd pericolul, grație simțului său creator și gândirii sale sintetice, Liviu Rebreanu, președintele Societății scriitorilor români, avertiza, prin memoriul de față, departamentul în drept asupra primejdiei cu putere de fatalitate: „*Fenomenul trebuie să îngrijească pe oricine se gîndește la viitorul intelectual al țării, cu atît mai mult Ministerul Artelor care are oarecum răspunderea oficială a propagării literelor române. Primejdia e cu atît mai mare cu cît efectele ei se fac mai tirziu simțite*”. Personaj reprezentativ al culturii românești a timpului, marele prozator avertiza, de la înălțimea prelențiilor și menirii culturii românești a intereselor naționale: „*Dacă vrem ca în viitor cultura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să nu se fină seama că cultura, înainte de toate e creație originală și că deci, în primul rînd, această creație se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei culturi într-adevăr naționale, singura cu adevărat prețioasă și folositoare intereselor superioare ale neamului*”.

În plină activitate creatoare, Rebreanu, întru chiparea intelectualității legate, prin pană și cuget, de tot ceea ce se putea chema popor român -- izvor unic și nesecat de autentică creație literară -- avertiza, în continuare, asupra vitalității creației continue, singura capabilă să hrănească rădăcina eternității: „*În eternitate nu ne vom putea alimenta numai din ceea ce s-a produs pînă azi. Creația continuă e principiul vital al culturii*”.

Rebreanu evidențiază, pregnant, „dezinteresul statului” față de drumul ascendent al culturii românești, cerînd -- și propunînd -- soluții firești pentru scoaterea din impas a editurii de carte reprezentativă pentru puterea de creație și gîndire a națiunii noastre.

Valoarea documentară a memoriului de față, cu întreg complexul său de idei, crește în raport cu valoarea autorului care, la acea dată, produsese deja -- prin „Ion”, „Pădurea spin-zuraților” și „Ciuleandra” -- o cotitură în dezvoltarea prozei române moderne, a culturii românești în general.

MARIN RADU MOCANU

Societatea Scriitorilor Români
București 4, Bulevardul Elisabeta Telefon
No. 108/ 1928 7 iunie 1928

DOMNULE MINISTRU

Examinînd producția cărții românești în ultimii ani, se constată o continuă scădere. În loc ca energiile creatoare, atît ale scriitorilor cît și ale editorilor, să urmeze o curbă ascendentă, cum ar fi firesc în România nouă aproape triplă ca teritoriu și populație numărul cărților noi ce apar rămîn în urma celor ce apăreau înainte de Unire.

D-sale DOMNULUI MINISTRU AL ARTELOR ȘI CULTELOR

L o c o

Fenomenul trebuie să îngrijească pe oricine se gîndește la viitorul intelectual al țării, cu atît mai mult Ministerul Artelor care are oarecum răspunderea oficială a propășirii literelor române. Primejdia e cu atît mai mare cu cit efectele ei se fac cu tîrziu simțite.

Guvernele române se arată veșnic și mult preocupate de problema culturii românești. Pe lîngă eforturile de-a intensifica și a face eficace învățămîntul de toate gradele, se desfășoară o amplă activitate pentru răspîndirea culturii în cercuri cît mai largi, prin șezători, conferințe, cărți, etc. În acest timp însă se pare că scapă atenției tocmai temelia ori a căror eforturi culturale serioase : cartea. Dacă vrem ca în viitor cultura românească să aibă mai mare amploare, nu se poate să nu se țină seama că cultura, înainte de toate, e creație originală și că deci, în primul rînd, această creație se cuvine să fie stimulată prin toate mijloacele posibile spre a dobîndi instrumentele indispensabile pentru dezvoltarea unei culturi într-adevăr naționale, singura cu adevărat prețioasă și folositoare intereselor superioare ale neamului. Ce se va face școala românească, ce se vor face numeroasele echipe de propagandă culturală dacă mine ne va lipsi cartea, adică însuși materialul, singurul pe care se bazează învățămîntul și propaganda? Și dacă temelia culturii noastre, ca a tuturor, este cartea, producătorii cărții trebuie în primul rînd stimulați, ca prin intensificarea ei să se procure școalei și celorlalte mijloace de răspîndire a culturii, elemente cît mai numeroase de viață. În situația actuală însă a producției cărții românești, dacă desinteresul statului va continua, sîntem amenințați să ne pomenim, într-un viitor poate nu tocmai depărtat, și fără scriitori și fără editori. În eternitate nu ne vom putea alimenta numai din ceea ce s-a produs pînă azi. Creația continuă e principii vital al culturii. În împrejurările de azi energiile creatoare se află într-o clipă de grea cumpănă. Editorii, din cauza lipsei de capital, de cîtiva ani își restrîng din ce în ce tipărirea operelor noi. Cărțile desfăcîndu-se anevoie și deci cerînd imobilizarea de capitaluri tot mai mari, editorii au ajuns să nu mai îndrăznească a tipări decît opere de scriitori consacrați a căror desfacere le asigură recuperarea capitalului într-un rîstimp convenabil. Astfel poezia, nuvela, drama, critica, studiile, care în general se vînd mai greu, nu mai figurează aproape de loc în cataloagele editorilor. Scriitorii tineri pe de altă parte sînt nevoiți să-și păstreze în sertare manuscrisele și, desgustați, să renunțe definitiv. Cîte talente nu se vor fi pierzînd, care altfel încurajate ar putea sluji literelor românești?

Statul, care ajută și încurajează industria, comerțul, agricultura, e cu atît mai obligat să se îngrijească de prosperitatea sufletească a țării, mai ales că aceasta nefînd de necesitate imediată, nu strigă atît de mult. Alte țări, cu trecut literar multiseclar, nu încetează a chibzui și aplica diferite metode spre a asigura dezvoltarea normală a creației literare și științifice. Pînă și Franța, a cărei literatură clasică constituie o comoară fără pereche în lume, unde scriitorii și editorii desfășoară o activitate neîbătuit de bogată, rezemîndu-se pe multe milioane de cititori, găsește totuși necesar să cumpănească o legiferare specială pentru a veni în ajutorul scriitorilor, asigurîndu-le condiții de viață și producție mai bună. Cu atît mai mult la noi, al căror trecut literar e atît de modest, care trebuie să facem eforturi imense pentru a răscumpăra un trecut neprielnic activității spirituale, care nu ne putem bizui decît pe un contingent redus de cititori - sîntem datori să ne îngrijim de soarta cărții românești, s-o ocrotim cel puțin cît o industrie națională oarecare, să încurajăm și stimulăm efortul creatorilor ei.

Ceea ce s-a făcut pînă acum, dealtfel prea puțin, nu mai poate continua. Prin mici ajutoare bănești acordate întîmplător scriitorilor, prin achiziționări de cărți făcute la voia întîmplării și mai totdeauna fără a se ține seama de valoarea operelor nu se slujește efectiv creația și nici nu se poate stimula editura românească. Inițiativa particulară, oricît de bine intenționată se izbește de prea numeroase dificultăți economice spre a putea face față, singură, cerințelor reale.

Iată de ce ne permitem, Doamnele Ministru, a vă înainta în cele ce urmează, un proiect care se poate realiza cu mijloacele normale ale Ministerului și care totuși credem că ar putea da rezultate importante pentru propășirea cărții noastre.

Pornim de la principiul că Statul, în speță Ministerul Artelor, nu poate și nu trebuie să ajute decît munca efectivă sub formă de operă literară sau științifică. Și apoi același ajutor trebuie să cuprindă simultan pe toți colaboratorii operei ajunsă în public : scriitor, editor și librar.

Ținînd seamă de acestea socotim că Ministerul Artelor ar putea rezerva o sumă din subvențiile cu caracter nedefinit care să întîlnească tipărirea de opere literare și științifice, în felul următor :

O comisie permanentă, atașată Ministerului de Arte și compusă din scriitori, oameni de știință și reprezentanți ai editorilor, s-ar însărcina cu examinarea manuscriselor operelor scriitorilor și savanților care ar dori să beneficieze de sprijinul Ministerului. Comisiunea n-ar avea să se pronunțe asupra valorii intrinsece a operei prezentate, ci numai asupra unui nivel de publicabilitate, ca astfel comisiunea să nu devie și nici să poată fi privită ca un oficiu de cenzură

a operelor respective. Avizul de publicabilitate dat de comisiune ar constitui o obligație pentru minister, în marginile mijloacelor sale stabilite, de a subveni la cheltuielile de tipar ale operei respective.

Pe baza acestui aviz autorul ar putea trata cu un editor asupra onorarului și condițiilor tehnice de tipar. Editorul ales va prezenta Ministerului un deviz de costul tiparului pentru numărul de exemplare fixat de comisiune, iar Ministerul, din fondurile sale, va avansa editorului, în contul operei respective, suma necesară pentru confecționarea cărții. Cartea va trebui să apară apoi, în editura respectivă și constituind proprietatea editorului respectiv, printr-un termen anume fixat, Editorul rămâne responsabil față de Minister pentru suma de bani primită care va fi obligat s-o ramburseze fie printr-un număr de exemplare de ale cărții respective egal cu suma primită, fie în bani fără dobândă, plățibili Ministerului la sfârșitul desfacerii cărții sau cel mult în trei ani de la apariția ei. Editorul va fi ținut să verse autorului la apariția cărții 25 % din onorariul cuvenit, iar restul din trei în trei luni pînă la împlinirea unui an de la apariție.

Nu se vor acorda asemenea ajutoare decît editorilor care prezintă depline garanții de solvabilitate și numai întrucît editează în mod obișnuit opere de autori români. În nici un caz nu se vor putea acorda unui editor ajutoare pentru tipărirea de cărți decît cel mult în proporția de 1—1, adică după o carte de autor român contemporan tipărită pe cheltuiala sa, una de tipărit pe cheltuiala Ministerului.

Numărul de exemplare ce se vor tipări se va fixa, pentru fiecare carte de autor român, ținîndu-se seamă de avizul editorului respectiv.

Socotim cu 60.000 lei costul unei opere, prin acest mijloc s-ar putea lesne tipări într-un an 100 cărți, în afară de cele ce se tipăresc normal, iar cheltuielile Ministerului n-ar fi nici măcar cît subvenția celui mai modest Teatru Național din provincie. Și pe cînd subvenția ce se dă unui teatru e pierdută, iar efectele obținute în schimbul ei sînt trecătoare, ca a oricărui spectacol, cele 100 cărți răspindite în vre-o 500 000 exemplare ar rămîne permanent în casele cititorilor și pe deasupra Ministerului i s-ar înapoia suma subvenției acordate, fie în numerar, fie în cărți de aceeași valoare, care i-ar îngădui să-și îmbogățească constant și automat bibliotecile existente sau ce s-ar mai crea. Pe de altă parte prin aceiași bani, care s-ar întoarce totuși Statului s-ar asigura : scriitorilor un onorariu demn și în conformitate cu activitatea efectiv desfășurată, un onorariu a cărui plată în termen fix ar fi garantată (s-ar evita astfel spectacolul scriitorului client al milei ministeriale); editorilor o posibilitate de a lucra mai intens, avînd și un beneficiu onorabil, de-a redobîndi încrederea în ei înșiși și de-a se întrece în a pune mai mult capital propriu spre a putea obține și concursul Ministerului; librarilor mijloace mai multe de existență și rivnă mai bună de-a desface cărțile românești și de a le prefera cărților străine.

Ne îngăduim să adăogăm, Domnule Ministru, că de această solicitudine ar beneficia în mod firesc, tocmai operele care azi, din cauza diverselor dificultăți, nu se mai tipăresc aproape de loc, deși poate că ele sînt mai necesare culturii noastre decît cărțile mai favorizate de publicul cititor. Ar fi astfel poeziile, critica, drama, istoria literară, eseurile de tot felul, lucrări științifice de popularizare sau de specialitate, etc. S-ar putea da un avînt special și traducerilor bune, după autorii clasici străini, procurîndu-se mijloace de cîștig cîștit altlor scriitori care azi tînjesc...

Dar nu insistăm, Domnule Ministru, nici asupra perspectivelor ce s-ar deschide astfel producției cărții românești, nici asupra amănuntelor de organizare a realizării acestei propuneri. Un regulament special, amănunțit, s-ar putea lesne alcătui, în care să se prevadă toate.. Societatea Scriitorilor Români, prin subsemnatul și alți reprezentanți ai ei, ar fi deosebit de bucuroasă să se puna la dispoziția Dv. pentru tot ce privește înfăptuirea unei opere de la care noi așteptăm rezultate deosebit de fericite pentru viitorul cărții noastre românești.

Nu ne îndoiim că veți binevoi a chibzui cu toată solicitudinea cuvenită propunerea noastră și că, adoptînd-o, veți pune-o în practică în cel mai scurt timp posibil. Va fi prima încercare serioasă din partea Ministerului Artelor de a acorda și literelor sprijinul și importanța ce le merită, cu atît mai mult cu cît sacrificiile materiale cerute sînt, credem, cum nu se poate mai reduse.

Primiți, Domnule Ministru, expresiunea deosebitei noastre stime.

Președinte,
L.S. Liviu Rebreanu

GLOSAR DE CUVINTE GRECEȘTI

Cuvintele din prezentul glosar au fost extrase din documentele grecești de la Direcția generală a Arhivelor Statului, din fondul „Hagi Ianuș”, care cuprinde corespondență comercială între diferite case de comerț sau persoane care aveau această indeletnicire. De aceea ele sînt un prețios izvor pentru cunoașterea limbii vorbite din epoca în care au fost scrise, adică sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în speță limba română, dar mai ales dialectul aromân. Textele sînt transcrise întocmai, adică păstrîndu-se ortografia fiecărei persoane în parte, cu rare intervenții în ceea ce privește accentul. Traducerea s-a făcut uneori mai liber, întregindu-se, unde era cazul, cu cuvinte ce au fost puse între paranteze.

N. SĂNDULESCU

*Αλαντζιέρτι (τὸ) = alantiert, alafoert, altă denumire a pașachinei

„... νὰ μοῦ στείλῃ 50 οκδ. ἡσκιλίπ αἰλάντζιέρτι τὸ αὐτοῦ λεγόμενον πρησιοτίνι δπου κάνουν τὴν κίτερνῃν βογιά τὸ ὁποῖον αὐτὸ ἥδος γίνεται εἰς τὰ μαπατζίνια, ὅμως νὰ μὴν εἶναι ἀπὸ τὸ καμπάτικον, νὰ εἶναι φυλὸν δπου ἦναι τὸ σπουδ τοῦ κοχιαστό“.

(Arh. St. Buc., fond „Hagi Ianuș”, VI/26) „... ca să-mi trimită 50 de ocale de alafoert „ischilip”, care acolo se numește brîndușă, din care se face vopseaua galbenă, al cărei aspect este <asemănător cu> al mărăcinilor, dar să nu fie din aceea de cîmpie, să fie subțire și care are sămînța acoperită cu coajă”.

În fondul „Hagi Moshu”, într-o scrisoare a acestui negustor către Baltagi din Marsilia la 4 iunie 1835 se găsește următoarea frază: „Σὰς παρακαλῶ νὰ μὲ βαστάτε πληροφ-πρημένος περὶ τῆς τιμῆς... τῶν σιταρίων λινοσπόρου καὶ ἀλλὰζοχερίου (πατῆκλινας)...”.

(Arh. St. Buc., Ms. 814, f. 519). „Vă rog să mă țineți la curent cu prețul... cerealelor (grîului), seminței de in și alazoherului (pașachinei)...”.

*Αλμοτίζω = a reține, a opri, a sechestra (marfa), a pune de o parte. a) Cînd este vorba de bani: „... Μοῦ λείπουν γρ<όσια> 6501 πρου μ’ ἀλικότρησαν ἀπὸ τὸ λογαριασμόν“.

(Arh. St. Buc., fond „Hagi Ianuș”, XV/141).

„Îmi lipsesc 6501 groși pe care mi i-au reținut din socoteală”.

b) Cînd este vorba de marfă: „... „δτι τ’ ἀλικότρησε <τὸ πράγμα> ὀφιτζέρως τοῦ Πομανατζίου, δὲα τὶ αἰτίαν, δὲα ἡξερω“.

(Ibidem, XVI/3).

„<Spune> că i-a reținut marfa ofițerul de la Romani din ce cauză, n_u știu”.

*Αλμπιζόνι της = la trebuință, la cererea... ; este vorba de polițe care au această indicație. it. al bisogno = la nevoie, la cerere.

‘Αυτὴ ἡ πόλιτζα ἔχει τὸ ἀλμπιζόνι της... .

(Ibidem, XVI/12).

„Această poliță are <indicația>, la cererea... , cînd va fi de trebuință... (urmează numele persoanei)”.

- *Απανσιζικα = advb. pe neașteptate. arom. apansız „inopinat” <tc. apansyz „subit, de o dată”.
- (Ibidem, XIV/155). „Pe neașteptate s-a ivit o ocazie, deoarece vine prietenul într-acolo”.
- *Αρεστιάρω = a popri (marfa); în românește cuvîntul „a aresta” nu se referă decît la persoane; aici are sensul fr. arrêter, ca în expresia „mettre arrêr sur . . .”
- „... λέν δτι έχθες έρθεν μίν σταφέταν από μείσα διά ν'άρεστιάρουν πράγμα του επιδίτις χρεοστί μείσα”.
- (Ibidem, XV/134). „Spun (despre o persoană) . . . că ieri a sosit o ștafetă de la Viena ca să-i pună sechestrul pe marfa lui, pentru că are datorii la Viena”.
- *Αριάρω = a sosi, a veni. Din fr. arriver; se folosesc mai ales formele de la aorist, în texte.
- „Τώρα σάς λέγομε δτι ο άθωπος του Άναστασις από το Ιωάνινα αριάρισεν εδω προχθές, και δέν έμπορεί να άπεράση”.
- (Ibidem, XIV/2).
- „Acum vă spunem că omul lui, Anastasie, a sosit alaltăieri aici de la Ianina, și nu poate să treacă (adică să intre în Țara Românească)”.
- *Αρσιζης = îndrăzneț.
- arom. arsz „obarnznic, impertinent”, <tc. arsyż „impertinent, obraznic” cf. alb. arszëz.
- „Τόσι εφ'ον άρσιζιδες έπικαι το έλο τους από τον Τζικα”.
- (Ibidem, XVI/129).
- „Cîți au fost îndrăzneți și-au luat marfa lor de la Gica”.
- *Αρτιρμάς(ή) = diferență (în plus, dar de cele mai multe ori în minus) la mărfuri.
- arom. artiriznă „prisos” și artirsire „urcare de preț” <tc. artyq „mai mult, peste, pe deasupra”.
- „... διά να είδω άν είναι σοστόν ή όχι ή άν δώσει άρτιρμάν διατι ήμπορεί να γίνουν”.
- (Ibidem, V/175).
- „<Trebuia să-i comunice cantitatea de cirmiz și lulachi> ca să văd dacă este exact sau nu sau dacă dă <vreo> diferență, pentru că se poate să se întimplă <asemenea lucruri>”.
- *Αχμάκης = adj. prost, nepriceput.
- arom. ahmac „prost, neghiob, nătărău” <tc. ahmaq „prost”.
- „Επειδ ή δέν είναι άχμάκιδες εδω, άλλ'έχουν ιδεαν διά τά αυτου”.
- (Ibidem, XV/34). „Pentru că aici nu sînt nepricepuți, ei cunosc ceea ce <se petrece> acolo”.
- Βέτα(ή) = (uneori) capră.
- „Εδω λένε το έως γρόσια 7 ή βέτα με το κατζίκι της <είναι>”.
- (Ibidem, XV/91). „Spun (unii) că aici <coșlă> 7 groși o capră cu iedul ei”.
- Βεζινέ(τò) = cîntar mic, balanță.
- arom. vizné, veziné, ziviné „cîntar mic” <tc. vezné „balanță”.
- „Περικαλώ να με στίλες ένα βεζινέ”.
- (Ibidem, XVI/14). „Te rog să-mi trimiți un cîntar mic”.
- Γαίλές, έδος (τò) = grijă, supărare.
- „Και τών κατάρμερος γαίλεδων μου δέν μου το έσυγχώρεσαν να σάς γράψω”.
- (Ibidem, XVI/75). „Și din cauza grijilor (zîlnice) nu am putut să-ți scriu”.
- Γιολτζής = adj. ocupat, tracasat.
- „... όπου ήμου γιολτζής, καιρόν δέν ήχα... ”
- (Ibidem, XVI/147) pentru că am fost ocupat, nu am avut timp... ”.
- Γράζω = a da; folosit mai ales al formele de aorist.
- „Και ε "Ιλας το μπάνησεν μπιτιρμέδες... και τά καδιλίγια του γράζουν λόθρες και λέγει δτι έρίσκει με κυράν”.
- (Ibidem, XII/45). „Iar Ica a trimis bitirmede... și județele îi dau chitanțe, iar <el> spune că găsește <căruțe> cu chirile”.
- Γραφτάρις, -δος(ó) = boier; grecizarea cuvîntului rus. граф = conte.
- „Διά τον Τζα-άλί μου λέγει δτι θέλα του αλάζουν άπ' αυτού έ-τζι μου είπεν έψές δτι πορα το όμιλουν και ει γραφτάριδες”.
- (Ibidem, XV/28). „În legătură cu Ceatali îmi spune <prietenul> că îl vor schimba de acolo, așa mi-a spus ieri că acum o spun și boierii”.
- Γουρλίτικον = adv. cu noroc.
- arom. ogûr, ugûr <tc. oughour, oghour „noroc” cf. alb. ogur, ugur „noroc”.
- „Τò μούλι Κονσταντινέστι και Μογοσέστι έπηρεν τέλος άπάνω μου... εις το μεζάτι και να είναι γουρλίτικον”.
- (Ibidem, XII/11). „În ceea ce privește moșia Constantinești și Mogoșești afacerea a luat sfîrșit în favoarea mea... la vinzarea publică și să fie cu noroc”.

Δεξές, -δος(τὸ) = cămilă (<tc. deve = cămilă).

„Τὰ νήματα μας τὰ φορτώνουμεν μετὰ δεξέδες καὶ ὅταν τὸν χειμῶναν διὰ τὴν ἑλλειψίν των δεξέδω, τὰ ἐφορτώνουμεν εἰς τὰ ἄλογα“.

(Ibidem, XIV/67), Fieele noastre le încărcăm pe cămile și cînd <era> iarnă, din lipsă de cămile le-am încărcat pe cai“.

Erlichir = textilă de calitate inferioară din bumbac.

„<Extras dintr-o socoteală>: 60 de taleri și 10 parale: două anierde de noapte de erlichir“ (Ibidem, XVI/50).

*Εχλεττής, ες = înșelător, necinstit.

arom. ehle (grămăsteni) adj. invar. „înșelător“ <tc. ehli „competent, care are competență“.

„Σὲ στέλλω (τὸν γραμματικόν) πῶρα εἰς τὰς πόστες... ὅπου ἐχλεττὴ δὲν εἶναι... εἶναι πιστός...“

(Ibidem, XVI/4).

„Acum îl trimit (pe grămătic) la poște... pentru că nu este <un om>, înșelător... este cinstit...“.

Ζαπειτέδες (οἱ) = administratori, guvernatori. Este o grecozare a arom. zăbil, zăpit <tc. zăbyl „cei care guvernează, administrator, subprefect“.

„...ρότα τὸν γουποδάρι Γούλα ὁποῦ ἰδῇ τοι τραπὸ ἀπὸ τοὺς ζαπειτέδες τῆς Κλάδοδας“.

(Ibidem, XVI/80).

„...întrecă-l pe gospodarul Iova ca să vadă (Hagi Ianuș) ce pățesc de la administratorii (funcționarii) din Cladova“.

Ζαρχαίσιζος, εν = greu, dificil.

„Ζαρχαίσιζον πιστεύω νὰ εἶναι τὸ διάλεγμα <τῶν μαλλιών>“.

(Ibidem, XVII/1). „Cred că are să fie dificil cu alegerea lîinii“.

Ζορπαλίκι(τὸ) = violență; cu de-a sila. arom. zurbălike „violență“ <tc. zorbalyk „violență“.

„Ὁ Γυόγγας με ζορπαλίκι χωρὶς νὰ θέλει τινὰς πραγματευτής...“.

(Ibidem, XV/32). „Goga, cu de-a sila, fără să dorească vreun negustor...“.

*Ἰμα (τὰ) (?) = cereale.

„Ἐγὼ τὰ ἴμα ἀλονίζω.“

(Ibidem, XVII/66). „Eu treier cerealele“.

*Ἰνάμια (τὰ) = orinduiale, polițe care sînt plătite numai de visterie, chitanțe oficiale.

„Τὰ Ἰνάμια ὁμῶς ὅπου κατὰ συνίθειαν τὰ πληρώνει ἡ ἐπιστερκία δὲν τα σημιώνετε, ἀλλὰ οὔτε τὰς ἀδεφρινίζτας μὰς τὰς στέλλετε“.

(Ibidem, XVI/128). „Inamurile însă, pe care conform obiceiului le plătește visteria, nu le treceți în însemnare și nici adeverințele nu ni le trimiteți“.

2) „Olacele ce merg cu inam“.

3) „...fiindcă dintr-această pricină stau socotelile inamurilor pã două luni nesăvîrșite...“

(Ibidem, XVII/108).

*Ἰουσκίουζαρκί(τὸ) (?) = funcția de sameș, supraveghetor; sămeșie, tc. işghiuzar, sameș, supraveghetor“.

„...φαίνεται... ὅτι εἰς προθυμία καὶ χρησιμότητα καὶ ἰουσκίουζαρκί ἐνεκράθησε“.

(Ibidem, XII/95). „Se pare că și-a ținut funcția de sameș cu zel și mult folos“.

*Ἰσόδιζμα(τὸ) = sfîrșit, terminare. Formație hibridă cu sufixul μα de la cuvîntul rom. istov<v. sl. istovŭ „real, adevărat“, cu sensul de „sfîrșit, încheiere“.

„...καὶ τὸ Ἰσόδιζμα ἕως εἰς τὰς 20 καὶ 25...“

(Ibidem, XVII/84). „Și sfîrșitul va fi pînă la 20 și 25 <ale lunii în curs>...“.

Καγαλίτικος, ον = nefolositor, de proastă calitate.

„...καὶ καλίτερα πῶς δὲν τὸ πῆρες ἡ τιμίωτη σου καὶ τὸ μούλκι τι εἶναι καγαλίτικον...“

(Ibidem, XV/13)... „și mai bine că nu ai luat dumneata <această moșie> pentru că este de proastă calitate...“.

Καλὲμ τζικέλ = (?) trestie mirositoare; obligeană, abligeană, plantă cu miros aromatic, cu flori galbene, ce crește pe marginea apelor (acorus calamus), folosită pentru doctorii. (Candrea-Adamescu).

„...καὶ στίλτον νὰ πάρει καλὲμ τζικέλ κίτερνω διὰ νὰ τοῦ κάμω τὸ γιατρικὸ...“

(Ibidem, XVII/3)... „și trimite-l să ia obligeană galbenă, ca să-i fac doctoria...“.

*Καμπούλι(τὸ) = acceptare, primire, concesie.

arom. căbule „consimțămînt, încuviințare“ <tc. gaboul „acord, primire, acceptare“>. Expresia: κάμνω καμπούλι „a accepta, a îngădui“.

„...καμπούλι νὰ μὴν τὸ κάμης σταῖς χρυσαῖς ἡμέραις σου... νὰ μὰς χαλάσουν δύο ἀνθρώποι...“.

(Ibidem, XIV/87). „...și să nu îngăduie în zilele tale fericite... pe noi să ne piardă (distrugă) doi oameni”.

Κασαθέτι (τό) = grijă.

arom. căsăvete „supărare, grijă”; tc. qassâvet „grijă, supărare”; cf. alb. kassavet „grijă”.
 „...ὁμος τὸ κασαθέτι μου εἶναι πάντοτε ὅσαν νὰ εἶσε ἡ ἀφεντιά σου...”

(Ibidem, VI/130). „...Însă grija mea este totdeauna. ca și cum ași fi dumneavoastră (personal)...”.

Κευσηζης, ες = cu toane.

“Λέγει, ὅτι εἶναι κομ<μ>ᾶτι κευσηζης

(Ibidem, XVI/75). „Zice (despre o persoană) că este puțin cu toane (puțin cam nebun)”.

Κίτερνα (τά) = galbeni (monede); de la grec. κίτρινος η. ον. „de culoare galbenă”.

„Τώρα βάλαμαν ἕνα φίλον νὰ τᾶξι του ἀγιοτάντι του ἔως 200 κίτερνα”.

(Ibidem, XV/53). „Acum am pus pe un prieten de i-a „plasat” aghiotantului acestuia cam 200 de galbeni”.

Κνέτζος (ὁ) = boier din divan, nobil; din rus. княз = conte.

„Τὸ μετὰ τῶν πανευγενεστάτων κνέτζων Διθανίτων ἀσφαλισμένων κοντρακτων...”.

(Ibidem, XVI/13). „Contractul întărit de preacinstiții boieri din divan...”.

Κομφουζιόνε (ή) = incurcătură; din it. confusione „amestecătură, neorînduială”.

“...τὸ ὅπολον καὶ ἤφερε κάμποσιν κομφουζιόνε...”.

(Ibidem, XVI/62). „...ceea ce a produs și mare incurătură”.

Κοπαρδίζω = a lua, a pune mina, a obține.

“...καὶ ὡς ἰδία τῆς ἄσπρα ἄς κατὰβάλη καθε ἐπιμέλειαν νὰ τὰ κοπαρδίση...”

(Ibidem, XVII/135).

„...și ca și pentru banii dumitale proprii să-și dea domnia ta ceva osteneală, ca să-i obțină...”.

Κουτρομπουζία (ή) = contribuția (la aprovizionarea cu zaharea a armatelor rusești).

„...πλὴν σὰς γράφο νὰ δόσται 283: √ τζετιφέρτικα> ἀλεύρι δι’ ἀποπληροσιν τῆς κουτρομπουζίας”.

(Ibidem, XIV/180). „Dar îți scriu să dai cele 283 1/2 cetferte de făină pentru achitarea (împlinirea) contribuției”.

Κοφατίρι (τό) = cvartir, din rus. cu același sens.

„...διὰ τὴν διαφέντεψιν τοῦ κοναχίου... ὅπου νὰ μὴν εἶναι κοφατίρι”.

(Ibidem, XII/3). „<S-a adresat generalului Zass>... pentru apărarea conacului. . ca să nu fie <transformat în> cvartir.

Κράφας, καράφι (ὁ) = conte; notarea unei pronunții greșite a cuvîntului rus. рраф „conte”

“Ἐχθὲς ἔδωσεν νότα εἰς τὸ Διδάνι ὁ κράφας...”.

(Ibidem, XII/1). „Ieri a dat o notă în Divan contele...”.

Κριμόρη (ή) = cirmiz, alchirmez, plantă originară din America de Nord, cu fructele ca niște boboci roșii ce se foloseau la colorarea vinurilor și rozolurilor.

„...πλὴν στίλε μου καὶ μισὴ ὀκ<α> κριμόρη”.

(Ibidem, XVII/30).

Polihrone Costa Petru vrea să facă șampanie și scrie fratelui său, Iliagi Ianuș, la Craiova să-i trimită sticle, dopuri „...dar trimite-mi și jumătate oca de cirmiz ...”, ca să coloreze șampania.

Λεφόσης < = lefas (Scriban : „lefezin, soldat mercenar”); aici, „funcționar de stat cam cu aceeași funcție ca mumbașirul”.

„’Αν τίχι καὶ πᾶνι κᾶνας λεφόσις εἰς Μογοσέστι...”.

(Ibidem, XVII/20). „Dacă se întîmplă să meargă vreun lefas la Mogoșești...”.

Λιτιγάντε (ὁ) = prigonitor, gilcevitor; it. litigante „reclamant”

„...ἡ εἰς ἀπεκρίθμεν ὅτι λιτιγάντε δὲν ἤμεθα, ἀλλὰ παραγματευτής...”.

(Ibidem, XVI/191,192).

„...noi am răspuns că nu sîntm gilcevitor, reclamant, ci negustor...”.

Λόθρες (οί) = lotre, bonuri de plată, chitanțe eliberate mai ales pentru căruțele luate cu chirie. În documentul 84, pachetul XVII sinonim cu „ὁμολογία”

a) „Τὰ φλιτούρια τὸν ὀσιτζάνον μου τὰ περιχλῆτες καὶ μου τὰ στέλνης διὰ νὰ τοῦ σουφρόσο ὁμολογία”.

„Îmi anexezi foile (însemnările) osicenilor (sătenii din satul Osica) și mi le trimiți ca să le dau zapise”.

Τὸ χορίον Σλατιόρα χρεοστοῖν 131 ἀμάξια; ἐτίμασαν λοθρες διὰ 40 ἤτοι 50 ἀμάξια”

(Ibidem, XVII/84). „Satul Slătioara este obligat <să dea> 131 de căruțe; au pregătit chitanțe pentru 40 sau 50 de căruțe”.

Μαγίστρες (οι) = un fel de corăbii.

„Ὁ Γόγγυος ἐφόρτισε δύο μαγίστρες ἀπὸ Μπούρζα διὰ τὴν Βίτα <μὲ ἄλασι>.”

(Ibidem, XVI/142). „Goga a încărcat două corăbii <cu sare> de la Birza pentru Vidin. Μακούλικος, η, ο = scăzut, mai mic (vorbind de preț, mai ales).

„...ἀμάρτια ρουσικά καὶ μὲ μακούλικους κινάδες... εἶναι δουλιὰ!”

(Ibidem, XVI/54). „<Să transporte lână cu> căruțele rușești și cu chirii mai mici... asta afacere!”

Μάταμ = conj. deoarece, de vreme ce, intrucit, chiar dacă, arom. măta „din nou, mai”.

„... μὲν εἶπεν νὰ τὸ γράψω νάρθῃ μάταμ καὶ εἴθων εἰ ἑλάχι.”

(Ibidem, XVII/103). „...mi-a spus să-i scriu să vină de vreme ce au venit și țărani”.

Μούτλακ = adv. neapărat. arom. mûtlac „sigur, cu siguranță. <tc. moultaq „absolut”. Pentru exemplu vezi cuvîntul φουδάτο.

Μπαλαζούρια (τά) = vite mici (oi, capre).

„Διὰ τὰ μπαλαζούρια σὰς ἔγραφα ἐχθὲς ἔρθε ἕνας καὶ ζιτούσε νὰ κάμωμαι κοντράτον διὰ 4000 πρόβατα.”

(Ibidem, XVI/134).

„În ce privește „balazuria” v-am scris ieri <că> a venit cineva și a cerut să facem un contract pentru 4000 de oi”.

Μπαμπανάτζα (ή) = porumb, uneori folosit și cu sensul de „mălai” sau „cereale” în general; mai rar chiar și cu sensul de „orz”, arom. babanață „pline de mălai”.

v. Π. Ἀρβανιτίου „Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον”, „ἄρτος ἐξ ἀραβοσίτου”

„... καὶ διὰ τὰ μετριὰ τῆς μπαμπανάτζας καὶ ἕως αὐριοῦ ἐβγάζονται τὰς προσαγές.”

(Ibidem, XV/65).

„...și pentru banii babanaței și pînă mline vor fi scoase poruncile <necesare>”.

Μπιζούρι (τὸ) = grîu sau orz, în orice caz o cereală păioasă în genul acestora; ca și cuvîntul precedent este folosit uneori și cu sensul general de „cereale” „zaherea”. Pentru exemplu vezi cuvîntul χλημίτις. De la acest cuvînt a fost format verbul μπιζουριάω „a lua prin înșelăciune, a șterpele”. Ex. „... καὶ θέλα δόσο ἀγογὶν νὰ μὴν τὰ μπιζουριάσων ἄλι, (Ibidem, XV/141). <Pentru cei 6501 groși care lipsesc> voi da o reclamație, ca să nu-i șterpelească alții”. De asemenea există și un derivat de la acest verb. folosit mai ales la plural τὰ μπιζουριάσματα „inșelăciuni, șmecherii, abuzuri”. Ex. „... καὶ τὰ μπιζουριάσματα εἶτον ἀλιπὸς καὶ αὐτὸν ἔπρεπε νὰ διαφενέψουν”

(Ibidem, XV/134). Este vorba despre o persoană ne numită despre care semnatarul scrisorilor respective spune: „...și în ceea ce privește șmecheriile a fost ca o vulpe și pe acesta trebuia să-l aperse”.

De fapt substantivele acestea: μπιζούρι, μπαμπανάτζα, χλημίτις sînt denumiri specifice ale unor plante pentru care posibilitatea de identificare este extrem de redusă. De aceea ele au fost redată în traduceri prin transcrieri: bizuri, babanață, hlmit; se folosesc alături de celelalte denumiri ale cerealelor obișnuite: στάρι „grîu”, ἀραβόσιτον „porumb”, κριθάρι „orz” etc., ceea ce înseamnă că diferă de ele, deși uneori am tradus μπιζούρι cu „grîu”, χλημίτις cu „orz”, totuși noțiunile nu se suprapun perfect, deoarece este vorba nu de aceleași plante, ci de unele înrudite, asemănătoare. Despre μπιζούρι se spune (Ibidem, XVIII/52) că „se treieră” deci este vorba de o păioasă, o cereală.

Cuvîntul este interesant și pentru că îl putem pune în legătură cu cuvîntul dacic μίτζλα (v. 1. μίτζλα, μίτζουλα), de care au fost apropiate: rom. mazăre, arom. mádzăre, alb. modhullë². Autorul demonstrează extrem de convingător proveniența acestor cuvinte, române și albanez. din cele două forme pe care le consideră variante dialectale: μίτζλα și μότζουλα. Pe linia acestei demonstrații, cuvîntul discutat aici ar putea proveni dintr-o formă* μίτζουλα cu schimbarea accentului pe penultima silabă ca în grec. μπιτζέλι. Schimbarea consonantică inițială este frecventă la cuvintele din substratul trac.³ Așa cum am mai spus este greu de găsit planta care se ascunde sub această denumire, avînd în vedere cît de complicat este lexicul etno-botanic.⁴ O apropiere în ceea ce privește sensul lui μπιζούρι se poate face de arom. arvov⁵ care pe lingă „lînte (Lens esculenta), ”orobe, pois chiche” mai denumește și un „sorte d’avoine”. În același fel și cuvîntul amintit, avînd în vedere pro-

² Vl. Gheorghiev, *Die dakischen Glossen und ihre Bedeutung zum Studium der dakischen Sprache*, in „Linguistique Balcanique”, VIII, 1964, p. 10. Cuvîntul figurează în Dioscoride „De materia medica”, III, 36, 1 (după Tomasek). Die alten Thraker, II. Wien, 1893).

³ C. Poghir, *Istoria limbii române*, Cap.: „Lexicul românesc de origine autohtonă”, p. 16 (dactilo).

⁴ C. Poghir, *L'alternance m/n/b en thrace et en albanais*, in „Linguistique Balcanique”, VI, 1963, p. 97–101

⁵ O demonstrație a acestei afirmații în: Al. Borza, „L'alac” (engrain, triticum monococcum) chez les roumains, „Etude botanique et d'histoire culturelle”, Sibiu, 1945.

⁶ Tache Papabagi, *Dictionarul dialectului aromân*, Edit. Acad. R.P.R.; București, 1963.

veniență fonetică, s-ar putea să fi denumit și o plantă apropiată mazării, dar și una apropiată de cereale având în vedere sensul dat de documente. Faptul că a existat în secolul al XVIII-lea și denumirea unei localități (astăzi dispărută) derivată de la acest cuvânt și anume Bizurești (jud. Ilfov),

ne face să credem că *μπίζουρι* a avut o circulație mai redusă, ca apoi să fie abandonat

Μπόι (τό) = talie, statură, înălțimea omului, din tc. „boi” „statură, fir, iță”.

aici: „măsură”

„...νὰ κυτάξης μικρὸ μποῖ σακιά διὰ κοσάρα καὶ ὅχι μεγάλῃ”.

(Ibidem, XVIII/5).

„...să ai grijă de saci de măsură mică pentru coșară și nu <saci> mari”.

Μπουλάσιγκης, es = rău platnic, datornic.

„Ὁ Δάδας εἶναι μπουλάσιγκης καὶ βλέπω χρεουστῇ εἰς πολλοὺς”.εἶναι μπουλάσιγκης καὶ δὲν πληρώνει”.

(Ibidem, XV/91). „Dada este rău platnic și văd <că> datorează <bani> la mulți”.este rău platnic căci nu plătește”.

Μπουδαλός (ὁ) = prost, nepriceput, dobitoc.

arom. budilă „imbecil, prost” <tc. boudala „prost” cf. alb. budallaque „imbecil, prost”.

„...μόνον μὲ κακοφαίνεται ὅπου ἐστάθηκα τόσον μπουταλός νὰ ἐγνωρίζω φίλους”.

(Ibidem, XIV/75) „...numai îmi pare rău că am fost alit de prost incit să-i consider prieteni”.

Ναζαρχής = favorit, protejat. Cuvind format de la substantivul *ναζάρι* din tc. nazar „fa-voare, grație”.

„...κολονέλον γκινεράλην ῥομαῖον πρόην κομα<ν>τάντην τῆς Σιλίστρας εἶναι ὁ πρῶτος ναζαρχής τοῦ ἀρχιστρατηγού

(Ibidem, XVI/3). „<Să meargă la> generalul-colonel grec, fost comandant al Silistrei <care> este primul favorit al generalismului”.

Ντάιμα = adv. totdeauna.

arom. daima „totdeauna, fără încetare” <tc. dăymă „mereu”.

„...καὶ τὰ ἤξευρεται καὶ ντάιμα καὶ την σήμερον”.

(Ibidem, XVI/103). „...și le știți <pe toate, sint> astăzi ca și totdeauna” (adică nu s-a întâmplat nimic nou).

Ὀκρίάνικος, η, ο = de rasă (animle).

arom. okren, oăcărnu, „oaie albă, cu capul sau picioarele negre”.

<slv. okren.

Este format un adjectiv de la alt adjectiv, cu cel mai răspândit sufix adjectivul grecesc „-ικός”. Grecizarea formelor aromâne este un procedeu des întâlnit în scrierile acestor negustori de origine aromână.

„Ἰσάλαται χέρι πρότα τόρα στὰ ὀκρίανικα καὶ μὲν κάνομαι σὺν ἄλλοις”.

(Ibidem, XVI/10). „Pune mîna mai întîi pe <oi> de rasă și să nu facem ca altădată”.

Ὀραντουάλα, ῖντουάλα (ή) = poliță.

„Σὰς ἔγραφα περικλόντας σὰς καὶ 4 ὀραντουάλες νὰ λῆθης αὐτοῦ γρ<όσια> 17.650 ὡς διαλαμάνουν”.

(Ibidem, XII/1). „V-am scris anexindu-vă și 4 polițe să fie acolo groși 17.650 după cum indică celele”. „Tată dară orînduiala duminicului... Dumitrache de unde să vă răspundă banii toți”. (Ibidem, XVI/25).

Παλαμάρι (τό) = sensul general este „cablu, parimă”, arom. pālamar „frînghie”, parima, tc. palamar, din it. paramarra. În texte apare în expresii diferite cu sensul de „stăpînire, posesiune”.

a) „...νὰ μὴν ἀπεράσουν εἰς ἄλλο παλαμάρι(....să nu treacă în altă posesiune”).

(Ibidem, XV/65).

b) „...που νὰ μὲν μᾶς ἔχουν στὸ παλαμάρι <τους>”.

(Ibidem, XVIII/86); „...ca să nu ne aibă pe noi sub stăpînirea (comanda) lor „adică: „să nu fim la chereumul lor”.

Παρτζάλιζ (τὰ) = parcea, legătură; din tc. parča „bucată de stofă, legătură”.

„...σὰς στέβνω καὶ τὸ κουσούρι μαλὶ τηφλοπραγματίας τοῦ Δάδα εἰς 1 ψάτες καὶ εἰς ἄλλα περτζάλια”.

(Ibidem, XVII/8).

„...νὰ trimit restul linii marfa de nimic a lui Dada, în 4 rogojini (posibil să fie unitate de măsură) și alte legături (pachete, colete)”.

- Πέλικιμ = adv. poate; arom. béliki „poate, tc. belki „poate”.
 „Ἀν ζήσωμεν πέλικιμ γιουρουστίσωμεν καμμίαν φοράν”.
 (Ibidem, XVII/49).
 „Dacă o să trăim, poate o să ne întoarcem vreodată <acolo>”.
- Ποκόμβινικος (ό) = polcovnic, din cuvîntul rusec cu același sens, o stilcire a acestuia, desigur.
 ...σίμερις σέ ἔγραφα ὅτοι με ἔκραξε ὁ ποκόμβινικος ἱος τοῦ Ἰσαία...
 (Ibidem, XVI/80). „...astăzi îți-am scris că m-a strigat polcovnicul, fiul lui Isaia...”.
- Ποτπορούτζικος (ό) = podporucic, grad inferior în armată și administrația rusească; din cuvîntul rusec cu același sens.
 „Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρών μας ἀρικιᾶλος ποτπορούτζικος Ποτγούρσις...”
 (Ibidem, XVI/65). „Cel care aduce prezenta noastră <crisoare>, funcționarul podporucic, Podgurski...”
- Ποτράζνικος (ό) = asociat, din rus. подружник „asociat”.
 „Οἱ ῥηθέντοι ποτράζνικοι χρεωστούσαι διὰ...”
 (Ibidem, XVI/13). Numiții asociați sînt datori să...”.
- Πρημούρα, πρεμούρα (ή) = nerăbdare.
 „Προσμένω... μετ' ἄκρας μου πρεμούρα νὰ ἀκούσω...”
 (Ibidem, XV/18,36).
 „Aștept...cu mare nerăbdare <din partea> mea să aud...”.
- Πρησιόνη (ή) = brîndușă, v. ἀλαντζιέρτι (τὸ).
 Ῥότζικος, ῥότζικαῖ = rus, rusec, rușii; această formă este mult mai des întîlnită decît cea obișnuită în dicționare „οἱ Ῥώσοι”.
 „Ὁ ῥότζικος ποῦνε στήν πόσιαν καὶ ἐξαίταξεν καὶ αὐτοῦ καὶ ἐξαίτάζω καὶ ἐγὼ ἐδό”.
 Rusul care este la poșta a căutat și acolo și caut și eu aici”)
 (Ibidem, XV/65).
- Σαβίτζω, σαυδίζω = a amîna.
 a) „...τῶσων καιρὸν ἅπευ γιλλάσαταν τῶν πατερρᾶν μω καὶ τῶν σαβίτησαταν με τῶ σίμερυν καὶ με τὸ αὔριων”
 (Ibidem, XVII/10).
 „...de atîta vreme de cînd v-ați bătut joc de tatăl meu și l-ați amînat de azi pe mîine”.
 b) „Ἐπειδὴ οἱ ἀρχόντες κρηγυθᾶνοι εἶναι ψεύτοι καὶ με τὸ σήμερον καὶ αὔριον σαυδίζου τὸν κόσμον”
 (Ibidem, XVII/135). „Pentru că boierii craioveni sînt mincinoși și amînă lumea de azi pe mîine”.
- Σαχλαμάρες, σαχουλαμάρες = chitanțe.
 „Ὅμως πάλιν στοχάζομαι ὅτι ἀρ'οῦ βιζῶσες τὲς σαχλαμάρες πρέπει τὰ ταβίλια νὰ τὰ ἐβάσταξες καὶ νὰ ἐγράξες λόθρες ἀπὸ δικές μας...”
 (Ibidem, V/126). „...însă din nou mă gîndesc că după ce vizezi chitanțele, trebuie să păstrezi bonurile și să dai lotre dintr-ale noastre”.
- Σεῶδᾶς (ό) = grijă; preocupare deosebită.
 arom. sîvdă „iubire, dragoste”; tc. sevdă „dragoste”.
 „Καιρὸν δὲν ἔχω οὔται ψομὶ νὰ φάω με τὸν σεῶδᾶν τοῦ ἀμπελίου”
 (Ibidem, VIII/79). „Nu am timp nici pîine să mînc, de grija vici”.
- Σκοροτζω = a cheltui.
 „Ἀσπρα δὲν ἐχω, ἐπειδὴ τὰ σφόδρισα διὰ πράμα”
 (Ibidem, XVI/147). „Bani nu am, pentru că i-am cheltuit pentru marfă”.
- Σορόκι (τὸ) = soroc, o unitate de măsură folosită mai ales cînd este vorba de blănuri, din rus. сороки „patruzeci”;
 „Νὰ μοῦ φέρεται τρία σορόκια κακούμια, ἐξ αὐτὸν ἓνα τοῦ κυρ Ζόη, καὶ δύο σορόκια νοῦρικες καλὲς καὶ δύο σορόκια συντζάπια καὶ σαμουρία”
 (Ibidem, XVII/71). „Să-mi aducă (din Rusia) trei sorocuri de cacum, dintre acestea una <este> a lui kir Zoe, și două sorocuri de nuci bune și două sorocuri de sîngeap și samur”.
- Σουφρώνω = a lua, a face rost, a pune mîna pe..., a stringe. un sens cu totul diferit decît cel pe care-l dau de obicei dicționarele.
 „Ἐλαθα καὶ φιτάντζιες διὰ τοὺς ἰδίους ἀπὸ 35 ἀμάξια καὶ 6 1/2 στίτζινα καὶ θέλω τοὺς σουφρώσω ὅς γράφεις, ὅχι περισσότερα”
 (Ibidem, XVII/84). „Am primit și chitanțele pentru aceleași <persoane> de la 35 de căruțe și 6 1/2 stîljenși și am să le iau după cum scrii, nu mai mult”.
- Σοφιλάρης, ες = deștept, șmecher; de la „, σοφός”, cu un sens evident ironic.
 „...πλὴν ἤξεύρω ὅτι εἶναι σοφιλάρης...”
 (Ibidem, XV/91). „... Dar știu că este șmecher...”.

Ταβιλια (τά) = bon, mandat de datorie, inscrip^t de plată, din tc. tahvil cu același sens. Cf. și *taqvil* în glosarul din „Documente economice din Țara Românească 1800 – 1850” culese de I. Cojocaru, E. S. București, 1958. La fel și „Glosarul” de la „Catalogul Documentelor Turcești”, vol. I, București, 1960. Pentru text v. cuvintul *σαχλαμάρα*.

Ταξέτ(ι)κος, η, ο = proaspăt (alimente), recent, de curind.
arom. tazé, tazétcu, proaspăt”. <tc. tázé „proaspăt” Al doilea sens întâlnit numai în documente.

1)...μερικὰ ψάρια 9 ταξέτικα...

(Ibidem, XVII/88). „Ți-am trimis niște pești, 9, proaspeți...”

2)...„Ἐδήκεν ἡ προσταγή εἰς τοὺς ταξαιτικούς βουργάρους καὶ βλάχους ὁποῦ εἶναι ἐρχόμενοι ἀπὸ πέρα”.

(Ibidem, XVII/88). „A ieșit o poruncă pentru bulgarii și vlahii care au venit de dincolo de curind, recent”

Ταιριές (δ) = dairea, în texte cu sensul de „trupă”, partidă”, prin analogie cu sensul vechi al cuvintului „*taraf* partid, gașcă”.

...„ὅτι ὅχι μόνον ὁ εἰδικὸς ὅτι εἶνε καλὸς ἄνθρωπος παρὰ καὶ ὅλος ὁ ταιριές του...”

(Ibidem, XVI/27). <Astrino a aflat> că un numai el însuși (generalul) este un om bun, ci și întreaga partidă sa”...

Τζαίλης, ες = morăcănios, ursuz, supărăcios.

arom. geálă „(femeie) arțăgoasă, certăreață”.

cf. și alb. xhel „mort”.

„Μὲ δλον ὁποῦ καὶ αὐτὸς εἶναι τζαίλης στοχάζομαι ὅμος ὅτι δὲν σας ἔσφαλεν εἰς τίποτα”.

(Ibidem, XVI/74). „Cu toate că și acesta este ursuz, arțăgos, cred însă că nu v-a greșit cu nimica”.

Τζαλιστῶ = a se strădui, a-și da osteneala.

„Καὶ τζαλιστούμε ὅσον ἡμπορέσομε διὰ τοῦτο ἐδῶσαμεν ἡδισιν καὶ ἡς τοὺς ψομάδες”.

(Ibidem, XVI/143). „... și ne străduim cât putem pentru aceasta ; ; am dat de veste și brutarilor...”

Τζαμπαλατίζω = a vorbi, a discuta, a se ocupa de ceva, a insista.

„Καὶ μὲ πρότα νὰ μὰς τὲς προφτάσις διὰ νὰ ξεγλιτόσομαι καὶ εἴστερος ἔχο νὰ τζαμπαλατίζω διὰ ἔκινες ποῦ σοῦφροσα, τι ἐγὼ λέγο ὅτι τὸ δῶσαμεν περιτὸ ἀπὸ τὸ περισινὸν κοντράτο μας”.

(Ibidem, XVI/10). „Și mai întâi să-mi trimiți <cefturile de făină> ca să lichidăm <socoteala de anul trecut> și după aceea am să mă ocup de acelea pe care le-am strîns, pentru că <am să> spun că le-am dat ca surplus la contractul nostru de anul trecut”.

Τζανάκι (τὸ) = strachină, blid.

arom. činác, čianake, „strachină de pămînt ars”, tc. tchanaq „blid de pămînt ars”, alb. čanak,

...„τζανάκια μικρά καὶ μεγάλα...”

(Ibidem, XII/100). „<Să cumpere> strachini, mari și mici...”

Τζαρέ (δ) = mijloc, remediu.

arom. čearé „remediu, mijloc”; tc. tcháré „mijloc”; cf. alb. çaré „remediu”.

„Ἀδέλφε, διὰ ταῖς νοῦρκαῖς καίμε τζαρέν νὰ τὰς ξεκαμῆς χωρὶς ἄλλον ὅπως ἡμπορέσης”.

(Ibidem, XVI/36). „Frate, în ceea ce privește nurele, găsește un mijloc ca să lichidezi cu ele neapărat, cât poți <de repede>”.

Τζαφαλίτικός, τζαφελίτικον = (galben) prost, cu lipsă.

...„διὰ τὰ θασιλικὰ φλοριά... τ’ ἄλλαζα μόνον ἓνα μου εὐγαλαν τζαφαλίτικον...”

(Ibidem, XV/53). „... în ceea ce privește galbenii împărătești... i-am schimbat ; numai pe unul mi l-au scos „cu lipsă”...”

Τζέκα (ῆ) = monetărie, depozit de abni.

...„ῆς ἔχουν τζέκα, πλὴν ἀπὸ τὰ γρ<όσια> 7:00 κάτω μὴν τὰ δώσης”.

(Ibidem, XV/112). <Toți vin să le împrumutăm bani> ne socotesc depozit de bani, dar să nu le dai cu <o dobîndă> mai mică de 7 groși și 60 de aspri”.

Τζιβιδίζω = a face față, a fi capabil, a izbuti.

...„καὶ ὁ Κόστας κεφάλι δὲν ἔχει νὰ τζιβιδίσει”.

(Ibidem, XVII/3) „... și Costea nu are cap, ca să facă față <la toate>”.

Τζίφι (τὸ) = ciudă, ranchiună.

arom. gîfă „glumă”, gîufă”, „tărăboi, scandal”; tc. djefá „jignire, ofensă”.

...„γράφει ὁ Τζατάλις ὅτι ὅλο τὸ τζίφι του τόχι στὸν Παρτάλι”.

(Ibidem, XVII/112). „... scrie Ceatali că toată ranchiuna lui este împotriva lui Partalis”.

Τζούμιδες (οί) = ciume, nesuferiți (oamenii).

Τοὺς ζεῦρις ὅτι εἶναι ὅλι τζούμιδες“

(Ibidem, XV/53). Ii știu că sînt toți <niște> ciume (niște nesuferiți)“.

Τζούπρα (ή) = fiică, copilă.

arom. ciupră „fiică” ; alb. çupë „fetiță” și çupëri „fetițe, copile”.

... καὶ νὰ εἶναι διὰ τὴν τζούπρα καλὰ...“

(Ibidem, XVI/103)... chiar dacă ar fi bine pentru fiica <lui>...“.

Τζούτινα (τά) = galbeni (monede).

În aceeași scrisoare, două fraze, despre aceeași chestiune.

a) ... νάχω τὸ ῥεπόρτον διὰ τὴν ἐτίαν τὸν 1760 ±...“.

(Ibidem, XVII/6)... să am raportul referitor la cei 1760 de galbeni...“.

Și mai jos :

b) ... τῖρᾶ νὰ μοῦ προφάσης τὸ ῥεπόρτον διὰ τὰ 1760 τζούτινα...“.

(Ibidem, XVII/6)... vezi să-mi trimiți raportul despre cei 1760 de galbeni...“.

Τολαντρίτζιδες (οί) = pungăși, șarlatani.

... καὶ φοβίθι... εἶναι τολαντρίτζιδες...“

(Ibidem, XVI/129)... și se teme... <deoarece> sînt pungăși...“

Τουκουμέδες, τοκουμέδες, ντουκμέδες (οί) = tucumede, ducmede, monede turcești, cu valoare variabilă : 5 groși și jumătate 5 groși și 10 sau 16 parale, 5 groși și 20 de parale bucata.

... τουκουμέδες θασιλικά...“

(Ibidem, XV/65)... tucumede împărătești...“

Φάρκη (ή) = diferență, deosebire.

arom. fărke „distincție, diferență”, din tc. farq „diferență”.

„Πράγμα εἶναι παστρικά, μάλιστα τὰ ἐδώθε ἔχουν φάρκην”

(Ibidem, XVI/152). „Marfa este curată, mai ales <mărfurile> de aici au o diferență (adică sînt deosebite, sînt f. bune)”.

Φλικούρισμα (τὸ) = diferend, neînțelegere „controversă, încurcătură.

„Διὰ τὸ σπιρὶ νὰ μὴ ἴνε φλικούρισμα <ὅ>τι ἂν ἴτον ἐξέειον, ὅς τοῦ ἔγραφεν ὁ πετερός τοῦ ὁ φίλος ἔπρεπε νάρθι νὰ ματαμόσι”.

(Ibidem, XVII/39). „În legătură cu brobințele să nu se întimplă vreo încurcătură, căci dacă ar fi fost <ceva> sigur cum i-a scris socrul lui, prietenul trebuia să vină să mă întilnească”.

Φλιτούρι (τὸ) = foaie, scrisoare, act, chitanță.

”Ἐδωσα καὶ τῆς Ἀντίτζας τὸ φλιτούρι σου καὶ διαδάζοντας...”

(Ibidem, XV/53). „I-am dat și lui Antița scrisoarea ta și citind-<o>...”.

Φουσάτο (τὸ) = sat.

arom. fusâte, fsat „tranșee, șanț.”

gr. φουσάτο „castra, fossa munită”

alb. füsate „fortăreață, castel, cetate”.

it. fossato „șanț, groapă”. Toate sînt derivate din lat. fossa.

Este interesant cum formele de mai sus ilustrează evoluția cuvintului lat. *fossatum*, altfel ca formă exterioară cit și în ceea ce privește conținutul, spre rom. *sat*. Cuvintul din textele grecești discutate aici are o formă destul de veche, dar sensul este cel care s-a impus în românește. Tache Papahagi afirmă în legătură cu cuvintul „sat” la aromâni : „Azi cuvintul este aproape necunoscut”¹ și asta pentru că s-a impus gr. χωριό. Forma intermediară *fsat* din aromână arată cum s-a ajuns la forma *sat* în românește. Tă φούσατα (Ibidem, XVII/151) este pentru φούσατα „i”, fiind aici introdus pentru ușurarea pronunțării, lucru normal și f. des întilnit de altfel.

... ἰδὲ διὰ αὐτὰ τὰ διὸ φούσατα (sic! accent greșit!) μούτλακ κάμε ὅτι κάμε καὶ βιγάλε τὰ φλιτούρια”.

(Ibidem, XVII/140).

... iar în ceea ce privește aceste două sate neapărat fă ce-oi face și scoate foile (chitanțele).

Mai jos sînt date numele celor două sate : Măgeștii și Măgești-Sîrbi.

Χαζίρι = adv. gata, pregătit (ă). Uneori apare și forma adjectivală χαζίρικος cu același sens.

arom. hăzire advb. „gata” ; tc. hâzyr „gata”.

... καὶ μὲ γράφει διὰ τὸ πρᾶγμα ὅτι εἶναι χαζίρι ἕως 80 ἀμάξια”.

(Ibidem, XII/42).

... și îmi scrie despre marfă că este gata, <cam> pină la 80 de căruțe”.

¹ Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic”, Edit. Asad. RPR, 1963, p. 916, care trimite și la Th. Capidan „Românii nomazi”, in D.R., IV, 1926, 183-352.

Χαμούρα (ή) = agio, baș.

„...εις χαμούρα Βιδινίου...”

(Ibidem, XII/60). „...pentru agio la Vidin <am cheltuit ...groși> ...”.

Χάρτζι (τὸ) = (aici) consum, desfacere.

arom. harghe „cheltuială, impozit”; tc. khardj „cheltuială”

„...ἀγρία καὶ τὸ μπουρουντζούκι εἶναι χάρτζι βωσσίας ὅταν ὅμως συμφέρει εἰς τὴν τιμὴν

(Ibidem, XVII/19).

(„...deși și borangicul are desfacerea <bună> în Rusia; cind însă este convenabil în ceea ce privește prețul <atunci să trimită>).

Χήνα (ή) = (aici) o mie : χήνες (ol) = mii; de fapt înseamnă în mod curent „giscă”.

a) „...<τὸ μούλι> ἔχει χίνα στίτζινα”.

(Ibidem, XVII/89). „...<moșia> are 1000 de stinjeni”.

b) „...ὥς 30 χήνες μπιζούρι...”

(Ibidem, XII/1). „...<a strins> pînă la 30 de „giște” bizuri”, (adică 30.000 de <ocale> bizuri).

Χλημίτις (ὁ) = hlimit, orz; uneori folosit și pentru a denumi „griul”.

„...ὁμολογία νὰ μὰς δόσουν τριζούρι καὶ χλημίτιν... καὶ ὁ χλημίτις πρὸς γρόσια > 5 ὅς τὰ 6 τὲς 1/10”.

(Ibidem, XVII/151).

„...<să facă> zapise ca să ne dea bizuri și hlimit ...și hlimitul cu groși 5 pînă la 6 sula <de ocale>”.

SFATUL DOMNESC ȘI ALȚI MARI DREGĂTORI AI ȚĂRII ROMÂNEȘTI DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

Lista cronologică și cursus honorum. I

THEODORA RĂDULESCU

Evoluția societății românești în secolul al XVIII-lea impune un nou sistem de administrare a țărilor române. După reformele lui Constantin Mavrocordat care își recompensează boierii prin slujbe, dar pentru a ajunge la ele îi obligă să învețe și multă carte¹ se remarcă o creștere considerabilă a numărului dregătorilor exponenți a circa 238 familii. Pe măsura îmbunătățirii organizării aparatului de stat, a apariției unor instituții noi, se ivește necesitatea divizării atribuțiilor acestor dregători, lucru ce se constată mai ales începând cu prima domnie a lui Alexandru Ipsilanti, după pacea de la Kuciuc-Kainargi (1774).

Evenimentele externe, îndeosebi cele patru războaie dintre marile puteri vecine: Rusia, Austria, Turcia², care au afectat teritoriul românesc, au produs și ele mari frământări în viața politică internă a Moldovei și Țării Românești.

Noul sistem de administrare, suprapunerea elementului grec aceluia pămîntean, concurența pentru ocuparea slujbelor, adesea nu numai între boierii din același principat, imixtiunea puterilor beligerante în guvernarea țărilor și atitudinea politică față de puterea străină ocupantă au dus la o mare instabilitate, la fluctuații în posturi mari și mici în dregătorii. Cunoașterea succesiunii dregătorilor și a aceluia care le-au îndeplinit în limitele unor date, stabilite cit mai precis cu putință, nu se poate face însă fără cercetarea tuturor izvoarelor istorice și întocmirea unor instrumente de lucru care să-i ajute pe cercetători în documentare și să-i ferească de eventualele erori.

Imensitatea materialului documentar pe care trebuie să-l supună analizei cercetătorul și exactitatea cu care se cer întocmite studiile în domeniul istoriei subliniază importanța și necesitatea publicării instrumentelor de lucru. Dar a le atribui numai inițiatorilor nu ne mulțumește. Roade ale unor investigații în timp care nu de puține ori depășește pe cel al creatorilor de monografii și sinteze, instrumentele de lucru sunt destinate să ușureze eforturile oricărui cercetător al lor cu sau fără pregătire de specialitate.

Publicarea numeroaselor volume de documente și inscripții, a listelor de dregători din sfatul domnesc din diverse secole și a dicționarelor, sint o mărturie în acest sens. Ea a devenit o preocupare de seamă a istoriografiei noastre. Cu gândul de a contribui la înlesnirea muncii cercetătorului, în cazul nostru asupra secolului XVIII, am pornit la întocmirea acestor liste de dregători ai Țării Românești. Datorită faptului că față de experiența anterioară³ am folosit o altă metodă, considerăm că pentru înțelegerea și înlesnirea utilizării listelor noastre sintem datori cu unele lămuriri.

Inițial am crezut că pentru a le întocmi va fi suficientă cercetarea exhaustivă a hrisoavelor secolului, care redă în întregime divanurile (sfaturile) domnești, ele constituind materialul cel mai autentic. O primă redactare pe etichete cu toate hrisoavele, pe domnii, cu toți dregătorii și trimiterile respective ne-a condus la concluzia că n-am realizat ceea ce trebuie. Totuși munca, utilă, a constituit punctul de reper în toată documentarea ulterioară. A doua redactare a lucră-

¹ Arh. St. Buc., colecția Diplomatiei, nr. 20, orig. (vezi fig. VIII).

² Războiul austro-turc din 1716 – 1718; ruso-austro-turc din 1735 – 1739; ruso-turc din 1768 – 1774; ruso-austro-turc din 1787 – 1792.

³ D. Mloc și colab. *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV – XVII*, în: „Studii și materiale de istorie medie” IV (1960), p. 505 – 583 (în continuare, „Lista dregătorilor”).

rîi sub formă de liste tot pe baza aceluiași material, fără subsol, cu lacune mari în cronologie și componența divanurilor, deoarece ajunsesem numai pînă la pitar, deși în divanurile secolului apăreau și alți mari dregători (serdar, medelnicer, șătrar) cu unii omonimi neidentificați, ne-a determinat să lărgim aria cercetării la întregul material arhivistic, la cronicile secolului și la o bibliografie selecționată — colecții de documente și inscripții, monografii, genealogii și alte diverse studii speciale publicate, pentru a întocmi un instrument de lucru cit mai complet, folositor și ușor de verificat prin trimitere în subsol la surse⁴.

Imensul număr de informații extrase din acest material în care abundă erorile (de dată, de funcție și nume), le-am studiat în mod critic și nu am acceptat decît pe acele ce concordau cu documentele oficiale, judecînd de la caz la caz ce putea rămîne valabil în ascensiunea unei cariere de dregător în lumina datelor biografice. Mărturisim, însă, că din bibliografia folosită (mai ales documente de familie), nu totdeauna am verificat trimiterele, din economie de timp, mai ales dacă se realiza acea concordanță, și pe considerentul că la bază trebuie să fi fost o sursă de încredere.

Ordinea dregătorilor, pentru primii cinci ce apar în fruntea sfatului de taină al domnului, formînd protipendada (η πρωτῶν πεντάς = primii cinci), am păstrat-o la fel ca în listele precedente. În ce privește ordinea celorlalți șapte pînă la pitar, ce apar constant, dar cu oarecare diferențiere după importanța dată de domn persoanei sau dregătoriei am dat cîteva fotografii de documente (fig. VII—XIX) care să poată ilustra și înmulțirea vornicilor și logofeților în a doua jumătate a secolului, precum și unele excepții din aceeași perioadă. Pentru ceilalți mari dregători, așa-ziiși din afara sfatului de taină, am adoptat o ordine după frecvența apariției lor în documentele originale sau celălalt material. Sînt și excepții de la situația normală pe care am ales-o din anumite considerente. De pildă *vel cuparul*, care era paharnicul intim al domnului, avînd aceleași atribuții cu *vel paharnicul*, fiind prea rareori consemnat în documente și cronici, și numai în postura de fost l-am situat în subsolul dregătoriei de *vel paharnic*.

Deși *vel vornicul de Tirgoviște*, era un dregător cu atribuții restrinse, locale, existent în sfat pe o perioadă de timp limitată, l-am situat la capitolul marilor vornici pentru a fi găsit mai ușor în liste.

Pe *vel clucerul de arie*, însă, care în acest secol se numără printre marii dregători din sfatul țării, dar foarte rar apare ca martor în hrisoave, l-am situat printre „alți mari dregători”.

În ce privește boierii de rangul al doilea care de obicei asistau la sfatul domnului am dat o importanță deosebită *utori logofătului*. Acest mic boier nu numai că și depunea iscăliura pe hrisov, dar își specifica și contribuția la întocmirea documentului, prin formula tipică *prociț, procitoh* (am citit), garantînd corectitudinea redactării. Am considerat că apariția lui, constantă în toate hrisoavele, demonstrînd continuitate în slujba cancelariei domnești, poate servi la datarea documentelor cu lacune, completarea datelor referitoare la cariera dregătorilor etc. și la anumite concluzii ce se pot desprinde asupra vieții social-politice a secolului.

Semnele întrebuinte în liste sînt următoarele : liniuța, — dintre cele două date înseamnă continuitate, spre deosebire de ; care înseamnă că între cele două date nu am mai avut alte informații. Paranteza rotundă () cuprinde variantele numelor. Parantezele ascuțite < > semnalează intervenția noastră, identificări sau completări. Cînd în paranteze ascuțite am pus lunile alături de an, înseamnă că respectivul dregător ne-a apărut în luna următoare în situația de fost, în acea dregătorie, sau în altă funcție.

Loc alb în paranteze unghiulare într-un aliniat, ca și loc vacant, pune în evidență lipsa din sfat a titularului dregătoriei la întocmirea documentului oficial, sau lipsa oricărei informații pentru acea dregătorie pe un timp mai îndelungat.

Alineatele din partea superioară a paginii reprezintă schimbările survenite în cronologia fiecărei dregătorii, iar numărul dat alineatului are corespondența în subsol. În alineatele de sus sînt redată din motiv de economie a spațiului, numai prima și ultima dată cînd apare un dregător cu continuitate în acea dregătorie, iar în subsol sînt indicate sursele informative.

Deși am dat prioritate informațiilor din actele originale, am folosit și altele mai puțin certe, care ne atestau prelungirea existenței dregătorului în aceeași funcție.

Așadar, dacă am dat uneori informații extreme numai din copii sau alte materiale îndoielnice ca exactitate, înseamnă că în intervalul de timp indicat, prezența dregătorului este confirmată, totuși, și în documente originale.

⁴ Pentru documentare au fost studiate importante fonduri arhivistice păstrate la instituțiile din capitală : Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Direcția generală a Arhivelor Statului, Muzeul de istorie a Municipiului București, Biblioteca Centrală de Stat, Muzeul Militar Central. Din județe au fost parcurse inventarele de la Filiala Arhivelor Statului din Brașov.

De asemenea am folosit informații precum și multe identificări făcute pe baza arhivei personale a apreciatului genealogist G. D. Florescu, două condiții de moșii din arhiva particulară a lui N. Crețulescu, informații oferite de P. Cernovodeanu din lucrările sale în manuscris și cîteva fișe ale unor documente din arhiva Muzeului orașului Ploiești puse la dispoziția noastră de regretatul profesor N. Simache. Tuturor le aducem vii mulțumiri pe această cale.

Dacă am avut o informație din copie cu data completă și o alta incompletă într-un document original cu același an, am preferat documentul original, dînd în paranteză <f.1., zi.> Informația de această natură, reprezentînd după cum se vede o incertitudine în date, am situat-o după luna august, ca acele documente care erau date cu vîleat, adică cu două posibilități de date: din lunile ianuarie-august, sau septembrie — decembrie.

Pentru trimiterea la documentele din arhiva Bibliotecii Academiei Române, numărul roman este al pachetului de documente, iar cel arab reprezintă numărul documentului din pachet, ele fiind aranjate cronologic. La Arhivele Statului, documentele fiind ordonate pe fonduri și colecții arhivistice am dat trimiterea astfel: Colecția Diplomatică/20, adică documentul 20 din colecția cu această denumire, reprezentînd hrisoavele normative ale istoriei Țării Românești.

Trimiterea din manuscrise nu le-am dat pe întinderea întregului document, ci numai la pagina sau fila cu informația ce ne-a interesat; cînd priveau pe dregătorii ce au avut o continuitate a carierei lor, în Oltenia (Ion Glogoveanu, Costandin Strimbeanu, ș.a.), nu totdeauna am dat sursa informațiilor, fiind prea numeroase și mai ales nefăcînd parte din tema noastră.

În cazurile cînd trimiterea se referă la o sumă de pagini sau file de manuscris, înseamnă că aproape în tot manuscrisul se găsește informația respectivă.

Cum foștii mari dregători, *biv vel*, apar în continuare printre slujbașii secolului în funcții de judecători sau ispravnici de județe, și listele noastre nu au putut asigura o continuitate totală cu toată străduința noastră, am considerat că adăosul acestui capitol în mod cronologic în subsolul fiecărei dregătorii, n-ar fi decît un cîștig pentru completarea listelor. Datorită existenței a trei categorii de *biv vel*, sînt necesare alte cercetări spre elucidarea completă a situației lor. Istoricii care se vor ocupa mai îndeaproape de istoria secolului al XVIII-lea vor putea face diferența între divanurile din Oltenia și cele din Țara Românească lucru ce nu l-am realizat noi, fiind obiectul temei de față. Am inclus însă această problemă aici întrucît ne-am lovit de ea pentru cazurile cînd în documentația noastră nu am găsit pe marii dregători din sfatul Țării Românești decît în postura de *biv vel*. Pentru cei de care ne ocupăm, rămîne ca alte documente să-i ateste cînd în funcțiile pe care le-au ocupat. Din cercetarea noastră am ajuns la concluzia că, în afara divanului Oltenei, instituit de ocupațiile străine în vederea administrației locale, după modelul celui din Țara Românească, cum spune și I. B. Bobescu (Wangi), județele de peste Olt sau Valahia Mică, aveau un divan permanent la Craiova cu caimacam, înalt funcționar și locțiitor domnesc, care, împreună cu șase boieri de clasa întâia sau a doua, numiți de domn, administrau și împărțeau dreptatea în acea regiune a țării, iar caimacamul pronunța hotărîrea cu drept de apel la divanul domnesc⁶. Poate în mod eronat am considerat pe unii cunoscuți boieri olteni în sfatul domnesc al Țării Românești, cînd cunoșteam că și-au început cariera la București. Așa de exemplu, Hagi Stan Jianu, îl găsim martor la București, în situația de *biv logofăt de vistierie* (vezi fig. XI, rîndul 7) la 1765, iar în 1787 iunie 8, îl găsim *vel postelnic*, cînd în sfatul domnesc este Costandin Filipescu între 1786 iulie și 1787, iunie 24. Dat fiindcă în 1765 el era la București, l-am intercalat în lista postelnicilor, aceasta, pe temeiul unei informații dintr-un document original, deși, nu cu toată convingerea. Nu același lucru l-am putut face în 1778, cînd, într-o inscripție apare tot *vel postelnic*, alături de fratele său, Zamfir Jianu *vel șetrar*. Expunem acest caz, dîndu-ne seama că l-am tratat în mod arbitrar spre a atrage atenția cercetătorilor. Informația cu Stan Jianu luată dintr-o inscripție publicată nu am reținut-o pentru că la acea dată era în sfat Costache Raleț. Dimpotrivă, în cel-l privește pe Zamfir *vel șetrar* am dat altă interpretare pentru că la acea dată nu am găsit altă sursă pentru această dregătorie. Un alt argument care pledează pentru existența divanului din Craiova este faptul că în documentele originale apare în sfatul Țării Românești în 1780 — 1781, *vel stolnicul* Dumitrache Fălcoianu și în aceeași dregătorie în Divanul Craiovei îl găsim la 1780 decembrie 5 — 1781 februarie 6 pe Ion Glogoveanu, cunoscut boier oltan⁶.

În a treia categorie, la capitolul „*biv vel*”, am încadrat pe slujbașii care apar în Țara Românească în această postură (de exemplu *biv vel paharnicul* Mîche), dar despre care avem informații că au fost marii dregători la Patriarhia din Constantinopol de unde au venit odată cu domnul ce-i ocrotea.

Cînd am găsit mai multe informații de acest fel asupra unui personaj pe o perioadă mai lungă, de exemplu despre Toma Rătescu *biv vel șetrar* între anii 1751 — 1768 sau Radu Socoteanu în anii 1753 — 1759, evident, am redat numai prima dată, cea de a doua neaducînd nimic nou. Dacă am avut o singură informație despre *biv vel vistierul* Costandin Prisăceanu, am reținut-o, fiind dintr-un document original.

⁶ I. B. Bobescu (Wangi), *Mecanismul de guvernare al Țării Românești înainte de Regulamentul organic*, în „Revista de istorie, arheologie și filologie”, X, p. 318.

⁶ T. Bulat, *Contribuții documentare la istoria Oltenei, sec. XVI, XVII și XVIII*, Rm. Vilcea, 1925, p. 96; Bibl. Acad. R. S. Româna, CCCXCVII/54 orig.

Dând importanța cuvenită manuscriselor și copiilor, întrucât copiii uneori încreau datele și nu citeau cu atenție numele, am zăbovit mult timp cu interpretarea datelor ce ne furnizau. Cercetătorul avisat știe că în orice informație de mînă două : cronici și documente particulare, genealogii și pisanii, poate în mod conștient, din motive personale, uneori se denatura adevărul privind funcțiile, gradul dregătoriei etc. Istoricii vor constata nepotriviri între aceste izvoare și prezentele liste întocmite după criteriile expuse mai sus. Dăm un exemplu dintre altele altele spre a se vedea cum am lucrat, fără a exclude posibilitatea că în cazul apariției unor documente mai lămuritoare ipoteza noastră să fie infirmată. Iane Dimboviceanu vel clucer, apare cititor al bisericii Bălăceștilor din Șomânești ⁷ în 1749 septembrie 15. Într-o publicație de documente particulare ⁸ îl găsim biv vel clucer de arie în 1751 februarie 7, și în această situație e confirmat și de un act original din 1752 februarie 20, că „a sintetisat” documentul ⁹. După criteriul amintit noi l-am intercalat în lista clucerilor de arie.

O altă informație dintr-o arhivă particulară (G. D. Florescu) despre Radu Bărcănescu vel clucer în 1782, a fost confirmată de un document original ¹⁰ ca fiind biv vel clucer, așadar, i-am dat cuvenita importanță acestui izvor particular.

În legătură cu folosirea cronicii lui Radu Grecianu facem mențiunea că am folosit edițiile din 1961 și 1970, întrucât editorii și-au ales manuscrise diferite, care împreună ne-au completat documentarea.

Cum în timpul administrației străine conducerea țării se făcea incontestabil din București, dregătorii care apar în acest timp i-am situat la Țara de Sus, Ilfovul fiind înglobat printre județele acestei părți administrative a țării și documentele oficiale din acest rastimp aveau titulatura emitentului : „Divanul Principatului Țării Românești”. Deoarece nu toți dregătorii făceau parte din forul suprem de conducere alături de reprezentanții puterii străine și bisericii autohtone și timp de câteva luni, pînă se reglementa situația cu venirea noului domn, funcționau divanuri concomitent, am adăugat ca o specificare la dregător, din care instituție făcea parte. De asemenea, în timpul ocupațiilor străine, constatăm mai mulți velii într-o dregătorie de care cu siguranță era mai multă nevoie pentru administrarea țării. Dregătorii apar cronologic după informațiile noastre, dar rămîne ca o chestiune de studiat în viitor, dacă au succedat sau au funcționat simultan, ceiiva fiind consemnați la aceleași date în documente originale.

Inițial, eram de părere că unei singure indicații dintr-o inscripție nu trebuie să-i acordăm credit. Ajunși în stadiul actual al lucrării, cu o viziune mai clară asupra întregului material, am ajuns la concluzia că e bine să o semnalăm, ținînd seamă de natura ei și prestigiul științific al editorului ¹¹. Cazul vel stolnicului Manta Fărcășanu decedat în 1733, credem că este bine să se elucideze pe baza unei noi documentări ce va ieși la iveală.

Disponind de o posibilitate mai mare de control, ne-am permis să corectăm informațiile de care ne-am folosit, sau să le completăm, luîndu-ne răspunderea științifică precizînd cu „identificarea noastră”. Vom da unele exemple de modul cum am intervenit în informațiile folosite fără a da lucrarea sau numele autorului, aceasta fiind lipsit de interes, mai ales că ei nu au avut posibilitatea noastră și scopul lucrării a fost foarte departe de obiectul nostru. În cazul vel medelnicerului < Athanasie > Amiras, editorii inscripțiilor neavînd suita informațiilor noastre, prudent au dat o prezumtivă datare pe o perioadă mai lungă. Am reținut din informație doar ce concorda cu documentele originale parcurse, precizînd și limitînd timpul apariției lui în această dregătorie.

Un caz special de interpretare și identificare, vom expune aci, fiind discutabil. Este cazul lui Mincu vel pîlar în 1770, pe care l-am identificat cu un Bucșănescu, boier din Vilcea (cătunul Buceșani, satul Ionești). În biserica zidită de paharnicul Udrea Zătrașanul este zugrăvit paharnicul Mincu Bucșănescul cu soția și copilul Heruță ¹². Cum sfatul țării din 1770 era format de fostul ban al Craiovei, Manolache Ruset, devenit domn, presupunem că a adus de acolo pe toți colaboratorii săi, și e foarte probabil ca acel Mincu, dacă nu e același din inscripția bisericii, din 1747 cînd era numai paharnic mic, în 1770 să fi devenit vel pîlar, atunci desigur poate fi o rudă a lui.

Nu avem aceeași posibilitate de interpretare asupra dregătorilor din Moldova, care, înrudiți cu cei din Țara Românească, devin dregători aci, proprietari de moșii și chiar cititori de mînaștiri. Pe autorii care l-au enumerat pe Ioniță Racoviță vel vistier în 1752, printre donatorii mînaștirii Pantelimon făcîndu-i metoh mînaștiera Titireciu (Vilcea), desigur nu li interesa unde

⁷ Al. Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, București, 1904, p. 238.

⁸ I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grișore Cantacuzino*, București, 1919, p. 86.

⁹ Arh. St. Buc., fond Biserica Sf. Ion, București, XIX/7, orig.

¹⁰ Bibl. Acad. R. S. României, CXC VII/235, orig.

¹¹ A. Ellan și colab., *Inscripțiile medievale ale României - orașul București (1395 - 1800)*, vol. I, Edit. Acad. R. S. României, București, 1965, nr. 327.

¹² P. N. Năsturel, *Biserici, mînaștiri și schituri din Oltenia*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” XIV (1913), p. 93.

avea această demnitate. Pentru noi are însă importanță în mod special. Studiind toate informațiile ce l-ar fi putut atesta în sfatul Țării Românești, nu am găsit nici una. Ducându-ne la trimiterea din subsol și studiind documentul original, am constatat după limbă și topice, că era din Moldova. Așadar, fiind acolo vistier (rămîne ca și alte documente moldovenești din 1752 să-i confirme prezența în această dregătorie), face un act împreună cu fratele său Dumitrașco vel elucer din Țara Românească, privitor la clitoria bunicului lor, Mihai spătarul Cantacuzino. omorul la Constantinopol în 1716.

Vom expune în continuare un caz mai deosebit pentru a motiva corectarea făcută de noi. Într-un hrisov din 1798 mai 24¹³, dat de Constantin Gh. Hangerli voievod, un privilegiu de vinărici din dealul Topolovenilor după Valea Glimbocelului din județul Mușcel, dat mănăstirii Nucet, copistul Gheorghe biv treti logofăt scriind în componența divanului, doi vornici ai obștirii urmați de vel vornicul al patrulea, a omis pe al treilea. Evident, am reținut informația cu primul vornic al obștirii care coincidea cu celelalte informații ce aveam, pe Radu Golescu, iar pe Radu Slătineanu l-am încadrat la vel vornic al treilea avînd continuitate în această funcție din 1798 martie 2 pînă în 1799 ianuarie 5, așa cum reiese din suita tuturor documentelor originale.

De asemenea trebuie să semnalăm cercetărilor, numeroasele erori de dată din colecția de documente Hurmuzaki, fapt care de multe ori ne-a pus în derută. Deși cunoșteam că banul Manolache Lambrino murise prin 1745, am găsit aici informația că în 1751 mai 18¹⁴ mai era „Val [achia] cancellarius” (mare logofăt al Țării Românești). Studiind documentul din arhiva Brașovului, ne-am dat seama că cifra 3 fusese citită 5 și cu ajutorul listelor, am putut evita eroarea.

De altfel, necesitatea și operativitatea listelor o vom demonstra cu încă alte două exemple. Într-un document din 1779 februarie 27, iesească nouă veliți boieri, între ei fiind și G. elucer, pe care l-am identificat cu G. rigore Băleanu¹⁵. De asemenea, într-o publicație¹⁶, apare într-un document din 1733 aprilie 11, vel paharnicul Cost. pe care l-am identificat cu Cost. andin Ciuchi.

Întocmirea ultimei părți a lucrării, *indicele și cursus honorum*, s-a ivit ca o necesitate în elaborarea și controlul primei părți. Din multitudinea informațiilor extrase am reținut numai ce putea fi verosimil într-o carieră de dregător al veacului al XVIII-lea. Acest cursus honorum poate fi folosit și independent întrucît conține alfabetic exponenții tuturor familiilor boieresti care au avut un rol în conducerea statului. Apărînd ca o sinteză a întregii lucrări, cu cariera fiecărui dregător de la cea mai mică slujbă, mergînd uneori pînă la deces sau plecarea din țară, pentru o mai corectă identificare am recurs la informații suplimentare ce depășesc secolul. Fiecărui nume aranjat alfabetic, i-am dat toate variantele în paranteze rotunde sub care a figurat dregătorul în materialul parcurs, adăugîndu-i după caz și posibilități, identificarea în paranteze unghiulare, iar pentru identificarea în special a omonimilor am pus filiația (inițiala tatălui) în aceeași paranteză. Spre deosebire de liste, în care numele dregătorului apare așa cum l-am găsit în documentele indicate în subsol aci am dat ca un factor comun, toate variantele, pentru a apărea o singură dată, fiind mai ușor de reținut, și din economie de spațiu.

În liste am dat, conform celei amintite publicată în „Studii și materiale de istorie medie” în primul rînd, numele mic, apoi pe cel de familie. Indicele este ordonat alfabetic pe nume de familie pentru o mai ușoară utilizare și pentru a avea o rapidă viziune asupra marilor familii de boieri ce au deținut timp îndelungat cele mai importante dregătorii. La numele mic, deși această parte este considerată sinteză, am păstrat nomenclatura din documente: Costandin, Gligorie Isaac, iar numele compuse de familie în care se adăuga de obicei moșia sau județul unde avea moșii: Măgureanu, Drăgănescu, Tufeanu, Dimboviceanu, etc. . . de asemenea le-am redat, fiind o precizare în plus la identificarea lor.

Dacă variantele numelui sînt foarte apropiate de numele corect sau mai frecvent în documente, nu mai folosim trimitere cu, vezi ~. Pentru că dregătorii care apar de obicei numai cu numele mic sînt, sau rudele apropiate ale domnului grec, sau cunoștințele care-l însoțesc din Constantinopol și Moldova, pentru o mai bună identificare, cînd a fost posibil, am specificat: „văr cu N. Mavrocordat”, cumnat, nepot etc.

Dacă în liste nu apare nicodată numele întreg al dregătorului, dar în celălalt material așa-zis balast, apare numai o dată, evident, dăm numele întreg, fără paranteză.

Asupra numelui Iordache, deși este o variantă a numelui Gheorghe, trebuie s-o spunem că l-am luat ca atare, inserîndu-l după Ioan.

¹³ Arh. St. Buc., fond m-rea Nucet, XX/108, orig.

¹⁴ N. Iorga, *Documente privilegiate la istoria românilor*, în E. Hurmuzaki, XV/2, București, 1936, p. 1686

¹⁵ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 7, f. 112, v. copie.

¹⁶ I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău, 1836 - 1936*, București, 1937 p. 2 (în continuare *Seminarul din Buzău*).

Despre bibliografie trebuie s-o spunem că ea a apărut indispensabilă pe parcursul elaborării lucrării pentru a ajunge la oarecare concluzii, identificări sau completări. Cu toată convingerea plădăm pentru completarea bibliografiei la zi, deoarece numai în ultimul timp, pentru un personaj ce îl avem identificat în mod evaziv, Nestor <Craiovescu — Predescu>, l-am găsit cu numele complet, Nestor Craiovescu în cataloagele Academiei domnești din București, împreună cu alte date din cariera lui de dregător și jurisconsult din veacurile XVIII și XIX¹⁷.

Considerind îndreptarea erorilor, cit ne-a stat în puțință, utilă pentru viitoarele cercetări am întocmit și o listă alfabetică cu unele forme eronate de nume întâlnite în manuscrise, copii de documente sau publicațiile parcurse care n-au avut desigur întotdeauna scopul nostru, spre a se evita perpetuarea lor și truda pentru identificarea unor personaje inexistente.

În trei publicații¹⁸ din bibliografia folosită pentru abordarea temei noastre am găsit, de exemplu pe același Iordache Dudescu mare boier care iscălește împreună cu mulți alții, obșteasca anaforă a boierilor pămînteni în 1746 mai 9, cerind domnului Constantin Mavroordat înființarea de noi școli grecești pentru fiii de boieri în vederea obținerii slujbelor, cu rezoluția pozitivă a domnului. Acest nume însă fiind inexistent în toată documentația noastră, studiind documentul original¹⁹ am constatat că scria: „Costandin Dudescu biv vel logofăt”, cum de altfel a fost citit și de P. Teulescu²⁰.

Totodată am apreciat că pentru cititor ar prezenta interes adăugarea îndreptărilor noastre aici, imediat după enunțarea problemei în introducere. Acestea sînt: *Artache* Dimitrie vel paharnic în 1765 iunie 10, se va citi *Folache* ~²¹, *Asan* Dumitrache vel spătar în 1794 august 18 = *Manu* ~²², *Banu* Filipescu vel logofăt 1776 ianuarie = *Pană* ~²³, *Bălăceanu* Costandin vel clucer în 1745 martie 7 = *Brincoveanu* ~²⁴, *Beicul* Costandin biv vel stolnic în 1746 mai 9 = *Obedeanu* ~²⁵, *Brăiloiu* Ștefan vel vornic de Tirgoviște în 1745 mai 29 = *Brezoianu* ~²⁶, *Caragia* Nicolache vel postelnic 1763 iunie 4 = *Caragic* ~²⁷, *Ceanoglu* Costandin biv vel spătar 1792 iulie 13 = *Geanoglu* ~²⁸, *Chișoglu* vel spătar 1775 decembrie 25 = *Mişoglu* ~²⁹, *Cornea* Ioan vel paharnic 1794 august 18 = *Comăneanu* ~³⁰, *Dumitrache* Brezoianu decedat în 1716 = *Pătrașcu* ~³¹, *Dumilru* Grecianu biv vel pitar 1746 august 5 = *D<ra>ghici* ~³², *Filipescu* Mihai vel șetrar 1740 octombrie — decembrie = *Fălcoianu* ~³³, *Ianole* Costandin vel paharnic 1775 august 13 = *Geanoglu* ~³⁴, *Ion Manu* vel logofăt 1776 mai 9 = *Iulianu* ~³⁵, *Iordache* Costandache vel pitar 1793 iunie 16 = *Dumitrache* ~³⁶, *Iorgu* Văcărescu vel paharnic 1741 = *Barbu* ~³⁷, *Ipsilante* Ioan vel logofăt 1776 martie 8 = *Iulianu* ~³⁸, *Mazu* Alexandru vel spătar 1792 iulie 18 = *Manu* ~³⁹, *Măinea* vel șetrar 1713 mai 21 = *Mănăilă* <Mărăcineanu>, ~⁴⁰, *Prezneanu* Radu biv vel clucer za arie în 1757 mai 1 = *Prejbeanu* ~⁴¹, *Provanu* Preda vel paharnic 1776 ianuarie = *Prejbeanu* ~⁴², *Sercli* Gheorghe biv vel stolnic 1758 = *Serezli* ~⁴³, *Serecli* Gheorghe, idem, = *Serezli* ~⁴⁴, *Tica* Grigore vel vornic politie în 1799

¹⁷ Ar. Camariano — Cloran, *Acemiile domnești din București și Iași*, Edit. Acad. R. S. România, București 1971.

¹⁸ V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, I, București, 1892, p. 14; M. Berza, *Cultura Țărilor române în secolul al XVIII-lea*, în *Istoria României*, Edit. Acad. R.P.R., III, București, 1964, p. 529 — 530, Ar. Camariano-Cloran, *op. cit.*, p. 208.

¹⁹ Arh. St. Buc., colecția Diplomatică/20, orig. românesc (vezi fig. VIII și IX).

²⁰ P. Teulescu, *Documente istorice*, în „*Arhiva Românească*”, seria I, București, 1960, p. 80.

²¹ *Ibidem*, p. 120.

²² V. A. Urechia, *Istoria românilor*, V., București, 1893, p. 298.

²³ *Ibidem*, I, București, 1891, p. 89.

²⁴ G. Potra, *Mădăritrea Cobla (Dindăriei)*, Studii și documente 1905 — 1928, București, 1927, p. 80 (în continuare *Mădăritrea Cobla*).

²⁵ P. Teulescu, *op. cit.*, p. 120.

²⁶ Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi, MMDCCLXII/62, copie.

²⁷ G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594 — 1821)*, București, 1961, p. 456.

²⁸ I. Nistor, *Documente privitoare la istoria românilor*, în colecția E. Hurmuzaki, XIX/1, București, 1922, p. 609.

²⁹ Al. Găleşescu, *Eforia spitalelor civile din București*, București, 1899, p. 85.

³⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, V., p. 298.

³¹ M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 323.

³² *Magazinul istoric pentru Dacia*, ed. A. Tr. Laurian și N. Bălcescu, I, București, 1845, p. 287.

³³ P. Teulescu, *op. cit.*, p. 77.

³⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 59.

³⁵ *Ibidem*, VI, București, 1893, p. 244.

³⁶ P. Teulescu, *op. cit.*, p. 77.

³⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 5, f. 89, v. copie.

³⁸ *Ibidem*, f. 94, copie.

³⁹ Al. Găleşescu, *op. cit.*, p. 123.

⁴⁰ G. Potra, N. Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor (1632 — 1837)*, Studii și documente Ploiești, 1970, p. 896.

⁴¹ Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXIX/204, copie.

⁴² V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 89.

⁴³ J. D. Trajanescu, *Diferite inscripții*, în „*Buletinul comitetului monumentelor istorice*, IX (1916), p. 48.

⁴⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor XV*, București, 1906, p. 284.

decembrie 1 = Ghica ~⁴⁵, *Urmuzache* Ioan vel logofăt 1779 iunie 12 = *Moruzi Ianache* ⁴⁶, *Valasache* Grigore vel spătar 1783 septembrie 27 = *Balasache* ~⁴⁷, *Velichei* Ianachie vel sluger 1759 iulie 9 = *Halepiu* ~⁴⁸, *Vlad Țulcănescu* vel comis 1770 = *Vlăduț Gănescu* ⁴⁹, *Zaket* Iordache vel postelnic 1759 iunie 4 = *Geanet* ~⁵⁰.

Printre numeroasele erori, vom releva numai una de fond, făcută tot din lipsa unui instrument de lucru care să servească drept îndreptar.

Inscripția din biserica satului Doicești-Dimbovița ⁵¹, cu inițialele M.B. vel comis în 1737, mai 13, s-a interpretat greșit completându-se numele M<anolache> B<incoveanu>, care la acea dată nici nu se născuse. Știm de la cronicarul Radu Grecianu că moșia Doicești a fost cumpărată de Constantin Brincoveanu voievod de la Bălăceni ⁵², moșie pe care face case, biserică de piatră, heleșteu și vii. și le dăruiește fiului cel mai mic, Mateias, decapitat în 1714 împreună cu tatăl său. Cum actele acestei moșii se găseseră în condica Bărbăteștilor ⁵³, corectăm completarea printr-o altă interpretare mai verosimilă. M<ihai> B<ărbătescu> fusese vel comis în 1736 august 6 și, conform obiceiului, nu și-a precizat situația de mazil la data inscripției, omițind cuvântul *biv* (fost).

După cele arătate avem certitudinea că lucrarea noastră va îndeplini funcția de îndreptar și răspunzând la întrebarea cui va folosi lucrarea, îi determinăm mai bine pe consultanții ei.

1. *Editorii de documente* în munca cărora nesatisfăcătorul „indescrifabil”, va dispărea.

2. *Epigrafiștii* în publicarea inscripțiilor de pe relicvele istorice. Nu vor mai face supoziții asupra datării sau citirii numelor, ci vor putea aduce contribuții certe datorită altor elemente din prezenta lucrare.

3. *Istoricii secolului al XVIII-lea* în datarea unor documente fără dată, dar cu aspectul caracteristic secolului (hîrtie, filigran, grafie, limbă, ornamente, sigilii etc.). Analizînd textul documentelor, listele cronologice cu dregători, indicele și lista domnilor, vor găsi dacă nu datele cele mai precise, atunci cele mai probabile. Dar, nu numai documentele românești vor beneficia de acest avantaj, ci și cele grecești și turcești numeroase și indispensabile lămuririi multor probleme de istorie a patriei din acest secol.

4. *Genealogiștii* care în studiile lor vor folosi mai ales indicele, cursul honorum și identificările, nu numai ale personajelor omonime, dar și ale tuturor la care s-a putut face prin indicarea filiației cu inițiala respectivă, precum și prin indicarea bibliografiei din subsol.

5. *Arhiviștii* în datarea documentelor, identificarea numelui sau a iscăliturilor indescrifabile făcute de cele mai multe ori în caturi.

6. *Istoricii literari*, care se vor ocupa de cronicari și alți oameni de carte ai secolului cu demnități în stat. Cu ajutorul părții „cursus honorum” unde este expusă documentat întreaga lor carieră vor putea să le completeze biografia.

7. *Istoricii ai artei*, vor putea să descifreze tainele unor tablouri vechi, ale unor fresce cu ctitori, istoria costumelor de epocă, a biografiilor unor personalități.

8. *Studentii facultăților de istorie, învățătorii și profesorii* de la școlile de cultură generală în studiile lor de interes general sau local.

9. *Cercetătorii amatori ai istoriei patriei*, antrenați cu pasiune în studierea izvoarelor locale existente oriunde în țară (pisanile bisericilor, cruci, pietre de mormint, borne, inscripții pe obiecte sau cărți bisericești, documente etc.)

Fără îndoială că printre acești cercetători amatori mulți își vor da seama de utilitatea depozitării într-un fond public, a documentelor și cărților vechi ce le dețin prin moștenire sau cumpărare, decît păstrarea în sertarele proprii.

În sfîrșit în ciuda strădaniei noastre sintem conștienți că datorită imposibilității de a cerceta întregul material arhivistice din țară și cel existent încă în fonduri particulare, lucrarea noastră mai are încă lipsuri care prin contribuțiile altor cercetători pot fi puse la punct.

⁴⁵ C. Bollac, *Monastirile din România (Monastirile închinat)*, București 1862, p. 546.

⁴⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 7, f. 169, v. copie.

⁴⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 264.

⁴⁸ A.L. Găleşescu, *op. cit.*, p. 278.

⁴⁹ N. Iorga, *O scrisoare a lui Manoli Vodă* (în continuare „*Scrisoarea Manoli Vodă*”), în „*Revista istorică*”, 1925, nr. 1 — 3, p. 4.

⁵⁰ A.L. Găleşescu, *op. cit.*, p. 264, 267.

⁵¹ V. Drăghileanu, *Cărțile domnești Brincovenesti*, în „*Buletinul comisiilor monumentelor istorice*”, II (1909), p. 101 — 111.

⁵² R. Grecianu, *Istoria domniei lui Constantin Brincoveanu voievod (1688 — 1714)*, ed. A. Ilies, Edit. Acad. R. S. România, București, 1970, p. 232 (în continuare „*Domnia lui C. Brincoveanu*”).

⁵³ Bibl. Acad. R. S. România, Cabinetul de Manuscrise și Carte rară.

A se vedea și O. G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, București, 1937, p. 193, articolul „*Dolcești*”.

Totodată sperăm că lucrarea va fi un indemn pentru cercetători în elaborarea unui instrument de lucru asemănător și pentru Moldova *.

VEL BANUL *

CORNEA BRĂILOIU, 1693 mart. 24 — 1705 noiembr. 27⁶⁴.

... <loc alb>, 1705 dec. 20 — 1706 febr. 20⁶⁵.

COSTANDIN ȘTIRBEI, 1706 sept. 1 — 1715 dec. 8⁶⁶.

GRIGORE BĂLEANU, 1716 mart. 3 — 4⁶⁷,

... <loc alb>, 1716 mart. 7⁶⁸.

ȘERBAN BUJOREANU, 1716 mart. 18 — oct. 20⁶⁹.

RADU POPESCU, <1716 ante noiembr. 14>⁷⁰.

PANĂ NEGOESCU, 1717 mart. 4 — iun. 11⁷¹.

ȘERBAN HERĂSCU, (Năsturel), 1717 aug. 18 — sept. 12⁷².

PANĂ NEGOESCU, 1717 oct. 26⁷³.

ȘERBAN NĂSTUREL, 1718 mart. 9 — 1719 apr. 3⁷⁴.

... <loc alb> 1719 mai 22 — 1733 ian. 1⁷⁵.

MANOLACHE LAMBRINO, 1733 apr. 16 — 1735 noiembr. 15⁷⁶.

GRIGORE GRECIANU, 1736 aug. 6 — 1739 febr. 10⁷⁷.

MATEI CANTACUZINO — Măgureanu, 1739 apr. 9 — 1741 ian. 6⁷⁸.

MANOLACHE LAMBRINO, 1741 aug. 1 — oct. 28⁷⁹.

ANTONIE CALIARH, 1742 ian. 12 — 1744 ian. 12⁸⁰.

IORDACHE MORUZI, 1744 ian. <după 12> — mart. 30⁸¹.

GRIGORE GRECIANU, 1744 oct. 14 — 1748 febr. 4⁸².

* N. R. Utilitatea publicării acestui gen de lucrări care dispun de trimiteri la surse, a determinat redacția „Revistei Arhivelor” să insereze în cele patru numere pe anul 1972 listele cronologice ale marilor dregători ai Țării Românești din secolul XVIII. S-a adoptat soluția amintită deoarece listele depășesc posibilitatea de a fi incluse în unul sau cel mult două numere.

Cu convingerea că se vor putea aduce contribuții la îmbunătățirea lor, redacția pune la îndemna celor interesați posibilitățile de care dispune rubrica „Addenda et corrigenda”.

* Primul dintre dregătorii menținați la începutul secolului, este guvernatorul Olteniei, numit de domn dintre rudele sale cele mai apropiate sau cu maximă experiență în treburile dregătoresci.

Cu atribuții de ordin public, exercită în cele cinci județe o autoritate administrativă și judiciară aproape suverană, având și o curte similară domnului.

Cu atribuții militare, comandă în timp de război armata Olteniei, iar în lipsa domnului, întreaga armată a țării.

În timpul ocupației Olteniei de către austriaci (1717 — 1739), dregătoria cu denumirea de „vel ban Craleveschi”, cum se găsește în documentele mai vechi, fiind legată de funcție, devine pur onorifică. După reluare, fiind mereu în fruntea sfatului domnesc, și mai ales după 1761, începe să aibă reședința permanentă la București iar autoritatea asupra Olteniei s-o exercite numai nominal. Administrarea regională de fapt o efectuau ispravnicii județelor și calmăcamul Craiovei.

⁶⁴ D. Mloc și colab., *Lista dregătorilor*, p. 567; Bibl. Acad. R. S. România, XCV/2, orig.

⁶⁵ Arh. St. Buc., fond m-reă Hurezu, XXV/0, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MCDXLIII/18, copie. Titularul dregătoriei era în misiune la Poartă. (R. Grecianu, *Începutura istoriei luminații și preacrestinului domnului Țării Românești, Io Costandin Brîncoveanu Basarab Voievod*, în „Croniciari Munteni”, 11, ed. M. Gregorian, București, 1961, p. 136 (în continuare *Vișta lui C. Brîncoveanu*).

⁶⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 705, f. 411, copie; Ibidem, m-reă Râmnic, I/34, orig. În *Divanul Craiovei 1716 — 1720*; decedat ante 1768 (Gh. Dinulescu, *Bisericele Craiovei — înscuțări istorice*, în „Oltenia”, 1943, p. 71).

⁶⁷ Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXX/74, orig.; ibidem XIV/24, orig.

⁶⁸ Arh. St. Buc., fond m-reă Hurezu, IV/3, orig.

⁶⁹ Ibidem, Dintrunleam, XLV/27, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXV/18, orig.

⁷⁰ R. Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, Edit. Acad. R.P.R., București, 1963, p. 226.

⁷¹ Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/5, orig.; ibidem, XIV/23, orig.

⁷² Ibidem, LIX/50, orig.; Arh. St. Buc., fond m-reă Zlatari, XVII bis/5, orig.

⁷³ Bibl. Acad. R. S. România, LIX/53, orig.

⁷⁴ E. I. Virtosu, *O sudă de ani de la înfrângerea Așezimintelor Brîncovenști (1838 — 1938)*, București, 1938 p. 19; Bibl. Acad. R. S. România, LIX/51 orig.; decedat 1731. Informații furnizate de dl. G. D. Florescu pe baza documentelor din colecția personală (în continuare G. D. Florescu, *Acte*).

⁷⁵ Bibl. Acad. R. S. România, CXLI/32, orig.; Arh. St. Buc., fond m-reă Cotroceni, LVI/8, orig.

⁷⁶ Bibl. Acad. R. S. România, XIV/28, orig.; E. I. Virtosu *op. cit.*, p. 39.

⁷⁷ Arh. St. Buc., fond m-reă Bradu, I/43, orig.; C. Dapontes, *Ephémérides daces, ou Chronique de la guerre de quatre ans (1736 — 1739)*, E. Legrand, Paris, 1881, p. 182.

⁷⁸ C. Dapontes, *op. cit.*, p. 194; Bibl. Acad. R. S. România, DXCIV/58, orig.; decedat 1742 (I. C. Filitti, *Arhiva Ogorhe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 62).

⁷⁹ Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 25058, orig.; E. I. Virtosu, *op. cit.*, p. 63 decedat 1745 (G. D. Florescu, *Acte*).

⁸⁰ Arh. St. Buc., fond m-reă Bistrița, XLV/19, orig.; Bibl. Acad. R. S. România XCIV/21, orig.

⁸¹ Arh. St. Buc., fond m-reă Bistrița, III/45; orig.; Bibl. Acad. R. S. România, XC/251, orig..

⁸² N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905 — 1907, p. 123; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 690, f. 190 v. copie.

Fig. 1 — Costandin Năsturel-Herescu, mare ban (1700?—1765). Tablou de N. Grigorescu din colecția Eforiei spitalelor civile după o frescă dintr-o biserică (Reproducere din *Eferia spitalelor civile*, 1823—1923, p. 45).

COSTANDIN DUDESCU, 1748 mai 14 — noiembrie 25 ⁷³.
 IANACHE HRISOSCOLEU, 1749 ian. 17 — 1751 ian. 10 ⁷⁴.
 BARBU VĂCĂRESCU, 1751 apr. 1 — 1752 iul. 17 ⁷⁵.
 IONIȚĂ ROSET, 1752 oct. 23 — dec. 20 ⁷⁶.
 BARBU VĂCĂRESCU, 1753 ian. 2 — mai 21 ⁷⁷.
 COSTANDIN NĂSTUREL, 1753 aug. 1 — dec. 13 ⁷⁸.
 IANACHE HRISOSCOLEU, 1754 ian. 12 — oct. 24 ⁷⁹.
 BARBU VĂCĂRESCU, 1755 febr. 15 — mai 5 ⁸⁰.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1755 iun. 11 — dec. 15 ⁸¹.
 COSTANDIN NĂSTUREL, 1756 <f. 1., zi> ⁸².
 COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1757 iul. 23 — 1758 mai 30 ⁸³.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1758 sept. 1 — 1759 dec. 2 ⁸⁴.
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1760 febr. 1 — dec. 14 ⁸⁵.
 DUMITRAȘCO STURZEA, 1761 ian. 13 — febr. 22 ⁸⁶.
 COSTANDIN DUDESCU, 1761 mart. 12 — 1762 mai 3 ⁸⁷.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1763 apr. 26 ⁸⁸.
 COSTANDIN DUDESCU, 1763 mai 23 — iun. 9 ⁸⁹.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1763 iun. 20 — sept. 6 ⁹⁰.
 TOMA CREȚULESCU, 1763 oct. 4 — 1766 noiembrie 15 ⁹¹.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1766 dec. 13 — 1767 ian. 3 ⁹².
 IANACHE HRISOSCOLEU, 1767 febr. 24 — 1768 mai 12 ⁹³.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1768 mai 30 — iul. 4 ⁹⁴.
 IANACHE HRISOSCOLEU, 1768 iul. 5 ⁹⁵.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1768 iul. 19 — 1769 ian. 15 ⁹⁶.
 <DUMITRACHE GHICA>, 1769 febr. 23 — sept. 15 ⁹⁷.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1769 noiembrie 5 — 30 ⁹⁸.
 DUMITRAȘCO GEANOGLU, 1770 mai 6 — oct. 26 ⁹⁹.
 MIHAI CANTACUZINO, 1770 noiembrie 24 ¹⁰⁰.
 PANĂ FILIPESCU, 1770, noiembrie 24 — 1774 oct. 3 ¹⁰¹.
 DUMITRAȘCO GEANOGLU, 1770 dec. 5 ¹⁰².

⁷³ Bibl. Acad. R. S. România, XII/83, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Valea, X/24, orig.

⁷⁴ Arh. St. Buc., colecția Diplomatiei/21, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLX/3, orig.

⁷⁵ Arh. St. Buc., colecția Sului/42, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, X/26 orig.

⁷⁶ Arh. St. Buc., colecția Sului/25, orig.; Ibidem, fond, Ep. Argeș, XLIII/12, orig.

⁷⁷ Ibidem, fond m-rea Dintrunleam, XLV/37, orig.; *Cronica Ghiculeștilor*, ed. N. Camariano și Ar. Camariano — Cloran, Edit. Acad. R. S. România, București, 1965, p. 661.

⁷⁸ Muzeul de istorie a Municipiului București inv. nr. 13.110, orig.; Biblioteca Centrală de Stat, Manuscrise colecția St. Georges, pach. CDL/1, doc. 4, orig.

⁷⁹ Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/11, orig.; Ibidem, XIV/14, orig.

⁸⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Tîgănești, XX/4, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, XIV/3, copie; decedat <1756> (N. Bălcescu, *Opere*, tom. 1, p. 1, cap. *Românii și fanariozii*, ed. G. Zane, București, 1940, p. 122).

⁸¹ Bibl. Acad. R. S. România, CCXV/82, orig.; Ibidem, 63, copie.

⁸² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 7, f. 19, copie; decedat 1765 (P.V. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, XVI, 1922, p. 107 — 108).

⁸³ Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, XIX/46, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MDLXVI/19, orig.

⁸⁴ Biblioteca Centrală de Stat, Manuscrise, colecția St. Georges, pach. CDL/1, doc. 9, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 5, f. 194, copie.

⁸⁵ Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXX/75, orig.; Ibidem, CXLI/109, orig.

⁸⁶ Arh. St. Buc., fond m-rea Dealu, VII/4, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, DXXV/24, orig.

⁸⁷ Arh. St. Buc., fond m-rea Plumbuita, X/6, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, MDXXII/4, orig.

⁸⁸ P. Teulescu, *op. cit.*, p. 97.

⁸⁹ Bibl. Acad. R. S. România, III/110, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Dintrunleam, XLV/41, orig.

⁹⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/10, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCX/18, orig.

⁹¹ Arh. St. Buc., colecția Diplomatiei/35, orig.; Ibidem, fond m-rea Jitla, I/4, orig.

⁹² G. Pascu, Mihai Cantacuzino, „Genealogia familiei Cantacuzinilor”, în „Cercetări istorice” Iași, I, 1925, nr. 1, p. 70; M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 154.

⁹³ Arh. St. Buc., colecția Diplomatiei/40, orig.; Ibidem, Sului/34, orig.

⁹⁴ Ibidem, fond Mitropolia București, CCXV/20, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/5, orig.

⁹⁵ Arh. St. Buc., colecția Sului/3, orig.; în 1783 e cămăcăm al Craiovei (N. Iorga, „Studii și documente cu privire la istoria românilor”, VI, p. 502).

⁹⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1, f. 64, v. copie; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/7, orig.

⁹⁷ Arh. St. Buc., fond m-rea Jitla, I/6, orig.; Arh. St. Brașov, fond Acte referitoare la români <sub dată>. Deși în documentele originale din 1769 febr. 23 — aug. 21 apare loc alb în locul banului, Mihai Cantacuzino ne informează că: „domnul <Grigore III Ghica> face vel ban pe fratele său mai mic <Dumitrache Ghica>, iar pe Pîrvu Cantacuzino, spătar, pentru că în timp de război spătară cere mai multe osteneli” (*op. cit.*, p. 157).

⁹⁸ G. Pascu, *op. cit.*, p. 70 — 71; M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 177; decedat 1769 dec. (ibidem, p. 179).

⁹⁹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1237, f. 22, copie; Bibl. Acad. R. S. România, LXIX/111, orig.

¹⁰⁰ M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 188 — 189. În divanul Principatului Țării Românești.

¹⁰¹ M. Cantacuzino, *op. cit.*; Arh. St. Brașov, fond Acte Magistrat nr. 869, copie.

¹⁰² G. D. Florescu, Ibidem, în 1772 — 1773, în Divanul Craiovei; decedat 1773 (N. Iorga, *op. cit.*, VIII, p. XLIV).

Fig. 2 — Dimitrie Giheca, mare ban (1718—1808). Pictură veche din colecția Eforiei spitalelor civile, după o frescă din biserica Pantelimon (Reproducere din *Eforia spitalelor civile*, 1823—1923, p. 23).

MIHAI CANTACUZINO, 1771 ian. 17¹⁰³.
 DIMITRIE GHICA, 1771 noiembr. 8¹⁰⁴.
 I d e m, 1775 febr. 15 — 1776 ian. 10⁵.
 TOMA CREȚULESCU, 1776 febr. — sept. 26¹⁰⁶.
 SCARLAT CARAGEA, 1777 febr. 8 — mart. 21¹⁰⁷.
 NICOLAE DUDESCU, 1777, apr. 6 — 1779 mai 4¹⁰⁸.
 DUMITRACHE GHICA, 1779 mai 26 — 1781 mart. 1¹⁰⁹.
 NICOLAE DUDESCU, 1781 mai 26 — dec. 10¹¹⁰.
 PANĂ FILIPESCU, 1782 <a. aug. 18> — 1783 mai 9¹¹¹.
 DUMITRACHE GHICA, 1783 iun. 8 — 1785 febr. 3¹¹².
 PANĂ FILIPESCU, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15¹¹³.
 DUMITRACHE GHICA, 1786 iun. 12 — 1787 dec. 21¹¹⁴.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1788 ian. — aug. 1¹¹⁵.
 SCANAVI, 1789 iul. 12¹¹⁶.
 DUMITRACHE GHICA, 1789 noiembr. 30 — 1791 febr. 17¹¹⁷.
 PANĂ FILIPESCU, 1791 mart. 5¹¹⁸.
 DUMITRACHE GHICA, 1791 mai 12 — aug. 11⁹.
 PANĂ FILIPESCU, 1791 noiembr. 25 — 1792 aug. 21¹²⁰.
 <DUMITRACHE > GHICA, 1792 sept. 6¹²¹.
 PANĂ FILIPESCU, 1792 oct. 4 — 22¹²².
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1792 noiembr. 8 — 30¹²³.
 PANĂ FILIPESCU, 1792 dec. 5¹²⁴.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1793 mart. 27 — 1794 noiembr. 12³.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1795 ian. 14 — 1796 mart. 28¹²⁶.
 IANACHE VĂCĂRESCU, 1796 mai 10 — aug. 20¹²⁷.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22¹²⁸.
 DUMITRACHE GHICA, 1798 mart. 2 — dec. 1¹²⁹.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1798 dec. 29 — 1799 mart. 14¹³⁰.
 DUMITRACHE GHICA, 1799 iun. 30 — 1800 apr. 26¹³¹.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1800 mai 2 — dec. 5¹³².

¹⁰³ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 485, f. 75, v. copie. In Divanul Principatului Țării Românești.

¹⁰⁴ *Catalogul documentelor grecești, din Arhivele Statului Brașov*, 2 vol. (1577 — 1854), ed. D. Limona, București, 1958.

¹⁰⁵ V. A. Urechla, *Istoria Românilor*, I., București, 1891, p. 89, 109. In Divanul Principatului Țării Românești

¹⁰⁶ Arh. St. Buc., colecția Sului/87, orig., ibidem, fond m-rea Cotroceni LXXXVII/1, orig.

¹⁰⁷ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 5, f. 291, copie; ibidem, nr. 6, f. 104, copie.

¹⁰⁸ Ibidem, nr. 6, f. 348, copie; nr. 3, f. 268, copie.

¹⁰⁹ Ibidem, nr. 8, f. 135, copie; E., I. Virtosu, *op. cit.*, p. 137.

¹¹⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/14, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 2, f. 100, copie.

¹¹¹ Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/47, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 56, f. 36, v. copie.

¹¹² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 9, f. 130 copie; ibidem, fond m-rea Radu Vodă, CXLIV/1, orig.

¹¹³ Bibl. Acad. R. S. România, CI/28, orig. Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 13. 970, orig.

¹¹⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 3 — 5, copie; nr. 15, f. 68 v. copie.

¹¹⁵ I. Nistor, *Documente privilegiate la istoria românilor*, in „Hurmuzachi”, XIX/1, p. 440; V. A. Urechla, *op. cit.*, III, p. 54.

¹¹⁶ N. Iorga, *Documente Hurmuzachi*, XIV/3, p. 451. In 1813 e vel comis (Bibl. Acad. R. S. România, ms. 357, f. 39 — 40, v. copie).

¹¹⁷ Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeș, LXIX/43, orig.; ibidem, fond Manuscrise, nr. 12, f. 293, copie.

¹¹⁸ Ibidem, nr. 20, f. 214, copie.

¹¹⁹ Arh. St. Brașov, fond Acte Magistrat, nr. 1527/1791, copie; V. A. Urechla, *op. cit.*, IV, p. 23.

¹²⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 20, f. 110, copie; ibidem, nr. 21, f. 63, copie.

¹²¹ I. Nistor, *op. cit.*, XIX/1, p. 615 (identificarea noastră).

¹²² Arh. St. Buc., fond m-rea Sf. Spiridon Vechi, I/24, orig.; ibidem, Mitropolia București, CDLXXX/5, orig.

¹²³ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 21, f. 100, v. copie; ibidem, fond m-rea Cotroceni, LXIV/8, prig.

¹²⁴ Ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.

¹²⁵ Bibl. Acad. R. S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Manuscrise, nr. 28, f. 30, v. copie.

¹²⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 29, f. 5, v. copie; Bibl. Acad. R. S. România, LXIX/124, orig.

¹²⁷ Arh. St., Buc., colecția Manuscrise, nr. 31, f. 291, copie; I. Corfuss, *Însemnările Androneștilor*, București 1947, p. 31.

¹²⁸ Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Sului/49, orig.

¹²⁹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; Ibidem, colecția Documente Muntenesti, XXVI/37, orig.

¹³⁰ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 40, f. 182, copie; V. A. Urechla, *op. cit.*, VIII, p. 13 și 36.

¹³¹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, ms. 8, f. 141, copie. In 1804 e tot vel ban; decedat 1808 (G. D. Florescu, *Din vechiul București Biserici, curli boeresti și hanuri (1789 — 1791)*, după două planuri inedite de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, București, 1935, p. 29).

¹³² Bibl. Acad. R. S. România, DCXVI/282, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 232, copie. In 1803 e vel vâslter (*Documente privilegiate la fiscalitatea în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Țara Românească (lucrare aflată în manuscris <sub dată>; decedat 1806 (G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 65, nota 323 b.)).

VEL VORNICUL *

STROIE LEURDEANU, 1696 aug. 6 — 1706 noiembr. 16 ¹³³.
 ȘERBAN CANTACUZINO, 1706 noiembr. 30 — 1709 aug. ¹³⁴.
 RADU GOLESCU, 1710 ian. 17 — 1713 ian. 1. ¹³⁵
 GRIGORE BĂLEANU, 1713 ian. 8 — 1714 ian. 13 ¹³⁶.
 BUNEA GRĂDIȘTEANU, 1714 apr. 20 — 1715 mart. 15 ¹³⁷.
 . . . <loc alb>, 1715 apr. 4 — 21 ¹³⁸
 PĂTRAȘCO BREZOIANU, 1715 mai 5 — noiembr. 9 ¹³⁹
 BUNEA GRĂDIȘTEANU, 1715 dec. 8 ¹⁴⁰
 PĂTRAȘCO BREZOIANU, 1716 ian. 22 — mart. 4 ¹⁴¹
 . . . <loc alb>, 1716 mart. 7 ¹⁴²
 RADU POPESCU sin Hriștea vistier, 1716 mart. 18 — aug. 20 ¹⁴³
 ȘERBAN BUJOREANU, <1716 noiembr. 20> — 29 ¹⁴⁴
 COSTANDIN GRECIANU, 1717 mart. 4 — iun. 11 ¹⁴⁵
 PANĂ NEGOESCU, 1717 aug. 10 — sept. 12 ¹⁴⁶.
 RADU POPESCU, 1717 oct. 26 — 1718 mart. 9 ¹⁴⁷.
 PANĂ NEGOESCU, 1718, mart. 16 — aug. 15 ¹⁴⁸.
 MATEI FĂLCOIANU, 1718 aug. 27 — 1719 ian. 23 ¹⁴⁹
 RADU POPESCU, 1719 mai 22 — 1724 ian. 20 ¹⁵⁰.
 IORDACHE CREȚULESCU, 1724 mai — iul. 17 ¹⁵¹.
 RADU POPESCU, 1724 aug. 1 ¹⁵².
 IORDACHE CREȚULESCU, 1724, sept. 18 — 1731 oct. 7 ¹⁵³.
 BARBU MERIȘANU, 1732 ian. 28 — 1733 apr. 11 ¹⁵⁴.
 IORDACHE CREȚULESCU, 1733 apr. 16 — 1746 mai 9 ¹⁵⁵
 COSTANDIN DUDESCU, 1746 aug. 5 — 1748 febr. 4 ¹⁵⁶.
 GRIGORE GRECIANU, 1748 mai 18 — 1750 aug. 20 ¹⁵⁷.
 COSTANDIN NĂSTUREL, 1750 sept. 22 — 1751 aug. 24 ¹⁵⁸.
 COSTANDIN DUDESCU, 1751 sept. 25 — 1753 febr. 1 ¹⁵⁹.
 COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1753 febr. 9 — mai 8 ¹⁶⁰.

* Dregător cu atribuții de ordin public. Numele vine de la cuvîntul slav dvor = curte. E primul judecător al Munteniei și al tuturor dregătorilor de la curte; în Oltenia cu aceleași atribuții este banul. Împarte dreptatea tuturor locuitorilor, prin foarte mulți subalterni, eliberează cărți de judecată și pronunță sentințe capitale.

¹³³ D. Mîoc și colab., *Lista dregătorilor*, p. 568; Bibl. Acad. R. S. România, MCDXLIII/18, copie;

¹³⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 705, f. 411, copie; N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, București, 1905 — 1907, p. 383; decedat 1709 (V. Drăghiceanu, *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, XVII, 1924, p. 19).

¹³⁵ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 705, f. 453, copie; ibidem, f. 538, copie.

¹³⁶ Ibidem, f. 541, v. copie; ibidem, f. 599, copie.

¹³⁷ Ibidem, fond m-rea Cîmpulung, VII/2, orig.; ibidem, fond m-rea Sf. Apostoli, XI/6, orig.

¹³⁸ Ibidem, Brađu I/27, orig.; ibidem, Sf. Apostoli XI/7, orig.

¹³⁹ Muzeul de Istorie a Municipiului București, inv. nr. 27.050, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București CCC/6, copie.

¹⁴⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/34, orig.

¹⁴¹ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 103; Bibl. Acad. R. S. România, XIV /24, orig.; decedat 1716 aug. (Al. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci*, 1716 — 1730, I, București, 1929, p. 35).

¹⁴² Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, IV/3, orig.

¹⁴³ Ibidem, Dintrulemn, XLV/27, 28 orig.

¹⁴⁴ R. Popescu, *op. cit.*, p. 220; C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austrieci (1716 — 1739)*, I, București, 1913, p. 62. În *Divanul Craiovei (1717 — 1731)*.

¹⁴⁵ Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/5, orig.; ibidem, XIV /23, orig.

¹⁴⁶ Ibidem, XX/239, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XVII bis/5, orig.

¹⁴⁷ Bibl. Acad. R. S. România, LIX/53, orig.; E. I. Virtosu, *O sudă de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838 — 1939)*, București, 1933, p. 19.

¹⁴⁸ Arh. St. Buc., fond m-rea Dintrulemn, XLV/29, orig.; ibidem, Cotroceni, XXXIII/5, orig.

¹⁴⁹ Ibidem, m-rea Rîmnic I/30, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CLXXXIV/19, orig.

¹⁵⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XLII/6, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVIII/80, orig.

¹⁵¹ Bibl. Acad. R. S. România, LXXVIII/68, orig.; Muzeul de Istorie a Municipiului București, inv. nr. 65 851, orig.

¹⁵² Bibl. Acad. R. S. România, LXXVIII/68, orig.; decedat 1729 (C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, III/2, București, 1946, p. 815 — 816) <Istorie și cronicar>

¹⁵³ Bibl. Acad. R. S. România LIII/26, orig.; E. I. Virtosu, *op. cit.*, p. 35.

¹⁵⁴ Arh. St. Buc., fond m-rea Banu, I/4, orig.; I. Ionașcu, *Seminarul din Buzău, 1836 — 1936*, p. 2.

¹⁵⁵ Bibl. Acad. R. S. România, XIV/28, orig.; Arh. St. Buc., colecția Diplomatică, nr. 20, orig., decedat 1746 (O. Lecca, *Familii boeresti române. Genealogia a 100 de case din Tara Românească și Moldova*, București, 1911, tab. 51).

¹⁵⁶ Arh. St. Buc., colecția Sulari/19, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, 690, f. 190 v. copie.

¹⁵⁷ Ibidem, colecția Documente muntenesti, XXV/58, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXIII/4, orig.

¹⁵⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 1235, f. 499, copie; ibidem, nr. 132, f. 381, v. copie.

¹⁵⁹ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V, p. 497; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXIII/16, orig.

¹⁶⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/8, orig.; ibidem, Banu, XLI/5, orig.

BARBU VĂCĂRESCU, 1753 aug. 1 — 1754 oct. 24¹⁶¹.
 COSTANDIN DUDESCU, 1755 febr. 15 — dec. 15¹⁶².
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1758 febr. 26 — iul. 28¹⁶³.
 COSTANDIN DUDESCU, 1758 sept. 1 — 1761 febr. 22¹⁶⁴.
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1761 mart. 12 — mai 31¹⁶⁵.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1761 aug. 5¹⁶⁶.
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1761 noiembr. 19 — dec. 15¹⁶⁷.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1762, febr. 20¹⁶⁸.

VEL VORNICUL ȚĂRII DE SUS *

DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1762 mai 3 — 1763 iun. 4¹⁶⁹.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1763 iun. 9¹⁷⁰.
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1763 iun. 20 — 1764 dec. 15¹⁷¹.
 RADU VĂCĂRESCU, 1765 ian. 15¹⁷².
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1765 febr. 5¹⁷³.
 RADU VĂCĂRESCU, 1765 febr. 7 — iul., 10¹⁷⁴.
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1765 noiembr. 4 — 1768 febr. 20¹⁷⁵.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1768 mai 12 — iul. 4¹⁷⁶.
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1768 iul. 5¹⁷⁷.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1768 aug. 9 — 1769 ian. 15¹⁷⁸.
 RADU VĂCĂRESCU, 1769 febr. 20 — sept. 15¹⁷⁹.
 PANTAZI CÎMPINEANU, 1770 noiembr. 24¹⁸⁰.
 NICOLAE DUDESCU, 1770 noiembr. 24 — 1771 ian. 17¹⁸¹.
 PANTAZI CÎMPINEANU, 1772 dec. 20 — 1774 oct. 3¹⁸².
 NICOLAE DUDESCU, 1775 febr. 15 — 1776 ian. 23¹⁸³.
 NICOLAE ȘTIRBEI, 1776 febr. — 1777 mart. 21¹⁸⁴.
 PANĂ FILIPESCU, 1777 apr. 6 — iun. 6¹⁸⁵.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1777 iul. 4 — noiembr. 25¹⁸⁶.
 PANĂ FILIPESCU, 1777 dec. 28 — 1779 ian. 16¹⁸⁷.
 BADEA ȘTIRBEI, 1779 mai 1 — oct. 1¹⁸⁸.

¹⁶¹ Muzeul de istorie a municipiului București, inv. nr. 13.110, orig.; Bibl. Acad. R.S.România, XIV/14, orig.

¹⁶² Arh. St. Buc., fond m-rea Tigănești, XX/4, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CXXV/63, copie.

¹⁶³ Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXIX/209, orig.; ibidem, LXXX/41, orig.

¹⁶⁴ Biblioteca Centrală de stat, Manuscrise, colecția St. Georges, pach. CDL/1; doc. 9, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, DCCXC/24 orig.

¹⁶⁵ Arh. St. Buc., fond m-rea Plumbuita, X/6, orig.; N. Iorga, *op. cit.*, XI, p. 200.

¹⁶⁶ Al. Elian și colab., *Inscripțiile medievale ale României — orașul Mucșel (1305 — 1800)*, I, Edit. Acad. R. S. România, București, 1965, nr. 455.

¹⁶⁷ Bibl. Acad. R. S. România, XIV/25, copie.; Arh. St. Buc., fond m-rea Bradu, I/53, orig.

¹⁶⁸ Bibl. Acad. R. S. România, CXLI/71, orig.

* În 1762, Costandin Mavrocordat voievod creează două mari vornicii în locul celor dinainte, după modelul Moldovei: de Țara de Sus (cele șase județe apusene: Olt, Argeș, Teleorman, Vlașca, Ilfov și Dinbovită) și de Țara de Jos (celelalte șase județe răsăritene: Focșani, Buzău, Săcuieni sau Saac, Prahova, Mucșel și Iașiomița).

¹⁶⁹ Bibl. Acad. R. S. România, MDCXXIII/4, orig.; ibidem, CLXXXI/00, orig.

¹⁷⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Dintrulemn, XLV/41, orig.

¹⁷¹ Ibidem, Zlătari, XX/10, orig.; ibidem, Mitropolia București, CCCLVII/20, orig.

¹⁷² Bibl. Acad. R. S. România, XLV/11/180, orig.

¹⁷³ Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 13.060, orig.

¹⁷⁴ Arh. St. Buc., colecția Sului/32, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 1, f. 21, copie. În acest interval este un singur vornic.

¹⁷⁵ Arh. St. Buc., fond m-rea Tismana, LXXII/6, orig.; G. D. Florescu, *Acte*.

¹⁷⁶ Arh. St. Buc., colecția Sului/34, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXVI/5, orig.

¹⁷⁷ Bibl. Acad. R. S. România, colecția Sului/3, orig.

¹⁷⁸ C. Velichii, *Documente și cărți românești din Bulgaria*, în „Revista Istorică”, XXII, 1930, nr. 1 — 3, p. 119; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXVI/7, orig.

¹⁷⁹ Bibl. Acad. R. S. România, MDCLXXIX/247, orig.; Arh. St. Brașov, fond Acte referitoare la românii <sub data>.

¹⁸⁰ M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, Ed. N. Iorga, București, 1902, p. 188. În Divanul Principatului Țării Românești.

¹⁸¹ Ibidem, p. 183 — 189; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 485, f. 75, v. copie. În Divanul Principatului Țării Românești.

¹⁸² Arh. St. Buc., fond m-rea Căldărușani, XI/11/11, orig.; Arh. St. Brașov, fond Acte Magistrat, nr. 809, copie: În Divanul Principatului Țării Românești; decedat 1777 (G. D. Florescu, *Acte*).

¹⁸³ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 109; Arh. St. Buc., colecția Achiziții Noi, XCIV/20, orig.

¹⁸⁴ Arh. St. Buc., colecția Sului/87, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 61.

¹⁸⁵ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 5, f. 353, copie; ibidem, f. 419, v. copie.

¹⁸⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 57; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 8, f. 90, copie.

¹⁸⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 7, f. 43, copie; ibidem, fond m-rea Bistrița, I/34, orig.

¹⁸⁸ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 128, f. 171 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 121.

PANĂ FILIPESCU, 1779 oct. — noiembr. 17¹⁸⁹.
 BADEA ȘTIRBEI, 1780 ian. 13 — 1781 mart. 1¹⁹⁰.
 PANĂ FILIPESCU, 1781 mai 26 — dec. 10¹⁹¹.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1782 aug. 18 — 1783 febr. 20¹⁹².
 ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1783 sept. 27 — 1785 febr. 3¹⁹³.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15¹⁹⁴.
 ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1786 iun. 12 — 1787 apr. 12¹⁹⁵.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1787 mai 31 — 1788 aug. 1¹⁹⁶.
 SCARLAT GRECIANU, ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, RADU SLĂTINEANU, 1789 noiembr. 30¹⁹⁷.
 RADU SLĂTINEANU, 1790 apr. 16 — 1791 mai 12¹⁹⁸.
 COSTANDIN CREȚULESCU, 1790 mai 21 — 1791 mai 12¹⁹⁹.
 ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1790 iul. 19 — 1791 ian. 200.
 BARBU ȘTIRBEI, 1790 — 1791²⁰¹.
 ION DAMARI, 1791 ian. 202.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1791 mart. 5²⁰³.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5²⁰⁴.
 IANACHE MORUZI, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16²⁰⁵.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22²⁰⁶.
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1795 mai 19 — 1796 mart. 28²⁰⁷.
 NICOLAE FILIPESCU, 1796 apr. 20 — iul. 1²⁰⁸.
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22²⁰⁹.
 NICOLAE FILIPESCU 1798 mart. 2 — apr. 12²¹⁰.
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1798 mai 14²¹¹.
 NICOLAE FILIPESCU, 1798 mai 17 — 18²¹².
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1798 iun. 15 — 1799 ian. 5²¹³.
 COSTANDIN FILIPESCU, 1799 iun. 30 — 1800 mai 8²¹⁴.
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1800 iun. 18 — dec. 5²¹⁵.

¹⁸⁹ Arh. St. Buc., fond m-rea Slobozia lui Ianache, XI/40, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 3 f. 281, v. copie.

¹⁹⁰ Ibidem, nr. 7, f. 173, copie; E. I. Vîrtosu, *O sută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838 — 1938)*, București, 1938, p. 137.

¹⁹¹ Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/14, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 2, f. 106, copie.

¹⁹² Biblioteca Centrală de Stat, Manuscrise, colecția St. Georges, pach CDL/1, doc. 17, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CXCVI/254, orig.

¹⁹³ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 10 — 11, f. 5, copie; ibidem, fond m-rea Radu Vodă, CXIV/1, orig.

¹⁹⁴ Bibl. Acad. R. S. România, CI/28, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului București, Inv. nr. 13,970, orig.

¹⁹⁵ I. Ionăscu, *Concluzii greșite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în „Studii”, XV, 1962, nr. 1, Aneza p. 100; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 17, f. 167, copie. În 1787 iunie 8 e în Divanul Craiovei (Al. Vasilescu, *Actul de proprietate al Episcopiei Rîmnic asupra sfintii Obedeaului*, în „Arhivele Olteniei”, VI, 1927 nr. 29 — 30, p. 206).

¹⁹⁶ Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, XIX/70, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.

¹⁹⁷ Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeș, LXIX/43, copie. În divanul Principatului Țării Românești.

¹⁹⁸ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 18, f. 50, copie; ibidem, fond m-rea Cîmpulung, LXII/167, orig.

¹⁹⁹ Ibidem colecția Manuscrise, nr. 18, f. 197 copie; ibidem Cîmpulung LXII/167, orig.

²⁰⁰ Ibidem, colecția Manuscrise nr. 192, f. 55 v. copie; ibidem, nr. 18, f. 50, copie. În Divanul Principatului Țării Românești. În 1791 febr. 2 — 1793 febr. 16 e în Divanul Craiovei; decedat 1793 (C. D. Florescu, ibidem).

²⁰¹ N. Iorga, *Un boier oltan la Karlsbad în 1796 — 1797 — Călătoria lui Barbu Știrbei în apus*, în „Analele Academiei Române”, *Memoriile secției istorice*, s. II, tom. XXIX, 1906, p. 10 — 15; Bibl. Acad. R. S. România, XCII/88 orig.; în Divanul Craiovei 1793 — 1800 (N. Iorga, *op. cit.*, ibidem); vel vornic în 1805 (Al. Papiu Ilarian, *Tesaurul de monumente istorice*, II, București, 1863, p. 337), decedat 1820 (G. D. Florescu, ibidem).

²⁰² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 18, f. 50, copie. În Divanul Principatului Țării Românești.

²⁰³ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 20, f. 214, copie. În sfatul domnesc. În 1790 era consilier în Divanul Principatului Țării Românești (ibidem, nr. 18, f. 58, v. copie).

²⁰⁴ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 20, f. 110, copie; ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/0, orig.

²⁰⁵ Bibl. Acad. R. S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5, orig.

²⁰⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/14, orig.; vel ban în 1802; decedat 1811 (G. D. Florescu, *Din vechiul București, Biserici, curți boierești și hanuri (1789 — 1791)*, București, 1935, p. 110).

²⁰⁷ Arh. St. Buc., fond Schitul Râzvan, II/2, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, LXIX/124, orig.

²⁰⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 277, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 735.

²⁰⁹ Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Surlu/49, orig.

²¹⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; ibidem, nr. 40, f. 25, copie.

²¹¹ Ibidem, Mitropolia București, CDLXXII/7, orig.

²¹² Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/26, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Arnota, XVIII/188, orig.; decedat 1798 mai 19 (I. Corfuz, *Insemnările Andreoneștilor*, 1947, București, p. 41).

²¹³ Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXII/27, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 40, f. 183 v. copie.

²¹⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 8 — 93 v. copii.

²¹⁵ Ibidem, nr. 43, i. 3 — 218 copii; ibidem, f. 232, copie. În 1803, e vel ban (*Documente privilegiate la fiscalitatea din teacul al XVIII-lea*, vol. I, Tara Românească, <sub data>).

VEL VORNICUL ȚĂRII DE JOS *

- PÎRVU CANTACUZINO, 1762 mai 3 — 1763 iun. 4 ²¹⁶.
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1763 iun. 9 ²¹⁷.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1763 iun. 20 — aug. 11 ²¹⁸.
 RADU VĂCĂRESCU, 1763 oct. 4 — 1764 dec. 15 ²¹⁹.
 RADU CANTACUZINO, 1765 febr. 5 ²²⁰.
 RADU VĂCĂRESCU, 1765 noiembr. — 1766 noiembr. 15 ²²¹.
 NICOLAE DUDESCU, 1767 febr. 24 — 1768 mai 12 ²²².
 RADU VĂCĂRESCU, 1768 mai 30 — iul. 4 ²²³.
 NICOLAE DUDESCU, 1768 iul. 5 ²²⁴.
 RADU VĂCĂRESCU, 1768 aug. 26 — 1769 ian. 15 ²²⁵.
 NICOLAE DUDESCU, 1769 febr. 23 — aug. 21 ²²⁶.
 RADU VĂCĂRESCU, 1775 febr. 15 — 1776 ian. 23 ²²⁷.
 BADEA ȘTIRBEI, 1776 febr. — 1777 noiembr. 25 ²²⁸.
 ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1777 dec. 28 — 1778 noiembr. 4 ²²⁹.
 BADEA ȘTIRBEI, 1778 dec. 3 — 1779 ian. 16 ²³⁰.
 DUMITRAȘCO RACOVÎȚĂ, 1779 mai 1 — 1781 mart. 1 ²³¹.
 ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1781 mai 26 — dec. 10 ²³².
 IANACHE MORUZI, 1782 aug. 18 — 1784 febr. ²³³.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1784 mart. 4 ²³⁴.
 IANACHE MORUZI, 1784 mart. 6 — 1786 mart. 15 ²³⁵.
 IANACHE VĂCĂRESCU, 1786 iun. 12 — dec. 20 ²³⁶.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1787 ian. 10 — apr. 12 ²³⁷.
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1787 mai 31 — 1788 febr. 18 ²³⁸.
 RADU SLĂTINEANU, 1788 mart. 17 — aug. 1 ²³⁹.
 IANACHE MORUZI, 1791 mart. 5 ²⁴⁰.
 IDEM, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5 ²⁴¹.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16 ²⁴².
 COSTACHE GHICA, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 ²⁴³.
 RADU GOLESCU, 1795 mai 19 — sept. 6 ²⁴⁴.
 COSTANDIN ȘTIRBEI, 1795 oct. 1 — 1796 ian. ²⁴⁵.
 RADU GOLESCU, 1796 febr. 4 — iul. 1 ²⁴⁶.
 IOAN DAMARI, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 ²⁴⁷.
- * Vezi dregătoria: vel vornicul Țării de Sus.
- ²¹⁶ Bibl. Acad. R. S. România, MDCXXII/4, orig.; ibidem, CLXXXI/99, orig.
²¹⁷ Arh. St. Buc., f. nd m-rea Dintrunleu, XLV/41, orig.
²¹⁸ Ibidem, Zlătari XV/10, orig.; ibidem, Mitropolia București, XII/7, orig.
²¹⁹ Ibidem, colecția Diplomatie/35, orig.; ibidem, fond Mitropolia București, CCCLVII/20, orig.
²²⁰ Muzeul de Istorie a Municipiului București, inv. nr. 13.080, orig.
²²¹ Arh. St. Buc., f. nd m-rea Tismăna, LXXII/8, orig.; ibidem, Jitla, I/4, orig.
²²² Ibidem, colecția Diplomatie/40, orig.; ibidem, Surlui/34, orig.
²²³ Ibidem, fond Mitropolia București, CCXV/20, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/5 orig.
²²⁴ Bibl. Acad. R. S. România, colecția Surlui/3, orig.
²²⁵ Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/13, orig.; Bibl. Acad. R. S. România CCCXCVI/7, orig.
²²⁶ Arh. St. Buc., fond m-rea Jitla, I/6, orig.; ibidem, Dintrunleu, XLV/43, orig.
²²⁷ V. A. Urechia, *Istoria românilor* I, p. 109; Arh. St. Buc., colecția Achizții Noi, XCIV/20, copie, decedat 1778 (G. D. Florescu, *Din Vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri (1789-1791)*, București, 1935, p. 119).
²²⁸ Arh. St. Buc., colecția Surlui/87, orig.; ibidem, Manuscrise, nr. 6, f. 96, copie.
²²⁹ Ibidem Manuscrise, nr. 7, f. 43, copie; ibidem, Recet, nr. 102, orig.
²³⁰ Ibidem, Manuscrise nr. 7, f. 60, copie; ibidem, fond m-rea Bistrîța, I/34, orig.
²³¹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 128, f. 171 v. copie; E. I. Virtosu, *O aută de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838-1938)*, București, 1938, p. 137.
²³² Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/14, orig.; ibidem, colecția Manuscrise nr. 2, f. 106, copie.
²³³ Ibidem, Manuscrise, nr. 10-11, f. 5, copie; ibidem, fond m-rea Zlătari, XV/19, orig.
²³⁴ Ibidem, colecția Surlui/43, orig.
²³⁵ Bibl. Acad. R. S. România, CI/24, orig.; Muzeul de Istorie a Municipiului București, inv. nr. 13.970, orig.
²³⁶ I. Ionașcu, *Concluzii greșite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni, Aneza*, p. 100; Bibl. Acad. R. S. România, LV/5, orig.
²³⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 33, copie; ibidem, nr. 17, f. 167, copie.
²³⁸ Ibidem, fond m-rea Hurezu, XIX/79, orig.; ibidem, nr. 15, f. 74 v. copie.
²³⁹ Ibidem, nr. 15, f. 80 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.
²⁴⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 20, f. 214, copie. În Sfatul domnesc.
²⁴¹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 20, f. 110, copie; ibidem, fond m-rea Stavropoleos, XXIX/9, orig.
²⁴² Bibl. Acad. R. S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5, orig.
²⁴³ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R. S. România, CCCLXXVII/14, orig.
²⁴⁴ Arh. St. Buc., fond m-rea Râzvan, II/2, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 26, f. 284, copie.
²⁴⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 107; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CLXXI/21, orig.
²⁴⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 31, f. 104 v. copie; V. A. Urechia *op. cit.*, VI, p. 735.
²⁴⁷ Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Surlui/49, orig.; decedat 1793 sept. (G. D. Florescu, P. Năsturel, P. Cernovodeanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos din București*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIX, 1961, nr. 11-12, p. 1075).

Fig. 3 — Radu Golescu, mare vornic (1740—1818). Portret în ulei pe pinză lipită pe lemn 900×695 mm., de anonim din sec. XIX, nedatat. (Muzeul de artă al R. S. România, Gale-
riile naționale, nr. inv 3373).

COSTANDIN FILIPESCU, 1798 mart. 2 — 1799 ian. 5²⁴⁸.
ISAAC RALET, 1799 iun. 30 — 1800 dec. 5²⁴⁹.

VEL VORNICUL AL TREILEA (III) *

MANOLACHE CREȚULESCU, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16²⁵⁰.
RADU SLĂTINEANU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22²⁵¹.
COSTANDIN FILIPESCU, 1795 mai 19 — sept. 6²⁵².
RADU GOLESCU, 1795 oct. 1 — 1796 ian. 25²⁵³.
COSTANDIN ȘTIRBEI, 1796 febr. 4 — iul. 1²⁵⁴.
RADU SLĂTINEANU, 1798 mart. 2 — 1799 ian. 5²⁵⁵.
COSTANDIN ȘTIRBEI, 1799 ian. 30 — 1800 apr. 26²⁵⁶.
MANOLACHE CREȚULESCU, 1800 mai 2 — 8²⁵⁷.
RADU SLĂTINEANU, 1800 iun. 18 — dec. 5²⁵⁸.

VEL VORNICUL AL PATRULEA (IV)

NICOLAE FILIPESCU, 1793 mart. 27 — 1794 febr. 16²⁵⁹.
MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22²⁶⁰.
IOAN DAMARI, 1795 mai 19 — 1796 iul. 1²⁶¹.
MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1798 mart. 2 — 1799 iul. 3²⁶².
COSTANDIN CREȚULESCU, 1799 iul. 20 — 1800 apr. 26²⁶³.
MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1800 iun. 18 — dec. 15²⁶⁴.

VEL VORNICUL OBȘTIRII *

RADU GOLESCU, 1797 mart. 17 — 1799 ian. 5²⁶⁵.
IOAN FLORESCU, 1799 ian. 30 — 1800 mai 8²⁶⁶.
MATEI FĂLCOIANU, 1800 iun. 18 — dec. 5²⁶⁷.

²⁴⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; ibidem, nr. 40 f. 183 v. copie.

²⁴⁹ Ibidem, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 232, copie. În 1803 e vel loșofăt Tara de Sus, (*Documente private ale fiscoalității în secolul al XVIII-lea*, vol. I, *Tara Românească* <sub data>); decedat a. 1829 (G. D. Florescu, *Acte*).

* În 1793, Alexandru Moruzi voievod triplează și cvaduplează vornicia, numind și alți doi mari vornici: *vornicul III și IV*. Aceștia nu aveau jurisdicție teritorială ca primii doi, dar avind aceeași atribuții, judecau în divanul veștilor boieri, purtind aceiași însemne și beneficiind de aceeași avantaje ca ceilalți.

²⁵⁰ Bibl. Acad. R.S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5, orig.

²⁵¹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 28, f. 218, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.

²⁵² Arh. St. Buc., fond m-rea Răzvan, II/2, orig.; ibidem, colecția Manuscrise nr. 26, f. 284, copie.

²⁵³ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VI, p. 107; ibidem, fond Mitropolia București, CLXXI/21, orig.

²⁵⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 31, f. 104 v. copie; V.A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 735.

²⁵⁵ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; ibidem, nr. 40, f. 183 v. copie.

²⁵⁶ Ibidem, nr. 43, f. 11, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, VIII, p. 141. În 1803 e vel loșofăt de obicei (N. Iorga, *Donățiile românești pentru Megaspilcon și Vlah-Sarai*, în „*Analele Academiei Române*”, *Memoriile secției Istorice*, s. III, tom XIII, p. 182).

²⁵⁷ Bibl. Acad. R.S. România, DCXVI/262, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 8—93 v. copie. În 1803 e vel ban (N. Iorga, *op. cit.*; ibidem).

²⁵⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copie; ibidem, f. 222, copie. În 1813 e vel vornic (ibidem, nr. 1110, f. 83, copie); decedat 1817 (G.D. Florescu, *Acte*).

²⁵⁹ Bibl. Acad. R.S. România, CCII/18, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5, orig.

²⁶⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise nr. 26, f. 218, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.

²⁶¹ Arh. St. Buc., fond m-rea Răzvan, II/2, orig.; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, VI, p. 735.

²⁶² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXV/35, orig.

²⁶³ Arh. St. Buc., fond m-rea Nucet, XX/100, orig.; V.A. Urechia, *op. cit.*, VIII, p. 141. În 1814 e vel ban (G.D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici curți boeresti și hanuri (1789—1791)*, București, 1935, p. 116).

²⁶⁴ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copie; ibidem, f. 232, copie. În 1804 e tot vel vornic (Bibl. Acad. R.S. România, Manuscris 242 f. 41, copie).

* Creator al acestei dregătorii cu ajutorul căreia încearcă să conducă țara, este Alexandru Ipsilanti în a doua domnie a sa, în 1797. Ia început avea sarcina strîngerii tuturor dărilor de la locuitorii Bucureștilui, apoi primește sarcini edilitare pentru cultura, igienă, aprovizionarea, salubritatea și siguranța publică.

Apar cămine, spitale, farmacii, pavaje de piatră, poduri, clemele, canalizare și organizarea ocrotirii orfanilor și bătrînilor. La începutul secolului al XIX-lea se va începe iluminarea străzilor cu felinare și se vor organiza cete de pompierei de către același dregătorie.

²⁶⁵ Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 40, f. 183 v. copie. În 1813 e val ban (Bibl. Acad. R.S. România manuscris, 357, f. 39—40 v. copie; decedat 1818 (G. D. Florescu, *Acte*).

²⁶⁶ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 8—93 v. copie; decedat 1801 (G.D. Florescu, *Din Vechiul București. Biserici, curți boeresti și hanuri (1789—1791)*, București, 1935, p. 116).

²⁶⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3—218, copie; ibidem, f. 232, copie. În 1803 e în același dregătorie (*Documente private ale fiscoalității în secolul al XVIII-lea*, vol. I, *Tara Românească*, <sub data>); decedat 1812 Al. Fălcoianu, *Arborele geneologic al familiei Fălcoianu*, tab. 1).

Fig. 4. — Emanoil (Manolache) Brincoveanu, mare logofăt (1748?—1811). Portret în ulei pe pînă 1160 × 890 mm., de anonim, nedatat, după fresca unei biserici (Muzeul de artă al R. S. România, Galeriaile naționale, nr. inv. P. N. 4407

VEL VORNICUL POLIȚIEI **

MATEI FĂLCOIANU, 1795 mart. 19 ²⁶⁸.
 IOAN FLORESCU, 1795 mai 19 — 1796 iul. 1 ²⁶⁹.
 GRIGORE GHICA, 1799 iun. 30 — 1800 mai 8 ²⁷⁰.
 ISTRATE CREȚULESCU, 1800 iun. 18 — dec. 5 ²⁷¹.

VEL VORNICUL DE ȚIRGOVIȘTE *

GRIGORE BĂLEANU, 1701 iun. 3 — 1711 iun. 4 ²⁷².
 RADU SIN HRIZEA <Popescu vist.>, 1711 aug. 8 — 1716 ian. 22 ²⁷³.
 BÎRCĂ <COJĂSCU>, 1717 aug. 20 ²⁷⁴.
 DRĂGHICI BĂLĂCEANU, 1720 mai 8 ²⁷⁵.
 COSTANDIN CONȚESCU, 1721 dec. 8 ²⁷⁶.
 Idem, 1722 ian. 12 ²⁷⁷.
 GAVRIL DRUGĂNESCU, 1723 iul. ²⁷⁸.
 ANTONACHE <PALADA>, 1739 mart. 12 — oct. 10 ²⁷⁹.
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1742 febr. 3 — iun. 9 ²⁸⁰.
 ȘTEFAN BREZOIANU, 1745 oct. 21 — 1746 mai 29 ²⁸¹.
 GRIGORAȘCU RAZU, 1748 <ian. — dec. ?> ²⁸².
 IANACHE HALEPLIUL (HALIMPESCHI), 1750 ian. 19 — febr. 20 ²⁸³.
 GRIGORE RAZU, 1751 ian. 28 ²⁸⁴.
 STAVRU, 1752 mart. 17 ²⁸⁵.

VEL LOGOFĂTUL *

DIICUL RUDEANUL, 1692 iul. 28 — 1703 dec. 1 ²⁸⁶.
 ȘERBAN GRECIANU, 1704 mart. 17 — 1710 mart. 17 ²⁸⁷.

** Creat în 1705, de Alecsandru Moruzi voievod, la început numit și vel vornic de București, are atribuțiile ispravnicilor de județ. Sîrîngea dărilor tuturor locuitorilor din oraș, apoi numai pe altele străinilor. Pentru administrarea locuitorilor orașului, era ajutat de subalterni: sameș, polcovnic de străini și vătășei sau zapeli de mahalale care adunau dările.

²⁶⁸ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, V, p. 170.

²⁶⁹ Arh. St. Buc., fond schitul Răzvan, II/2, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.* VI, p. 735.

²⁷⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; ibidem, f. 8-03 v. copie. În 1814 e vel vornic (ibidem, nr. 1114, f. 57 v. copie).

²⁷¹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 43, f. 3-218, copii; ibidem, f. — 232, copie. În 1803 e vel logofăt Tara de Jos (*Documente privitoare la fiscalitatea din veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Tara Românească <sub data>*); decedat 1817 (G.D. Florescu, *Din vechii București. Biserici, curți boierești și hanuri 1789-1791*, București, 1935, p. 130).

* Reprezentant al puterii locale are sarcina supravegherii ordinii în oraș fiind și judecătorul județului Dimbovița. Din mai 1702 atribuția de judecător o preia vel vornicul Țării de Sus.

²⁷² N. Simache, Tr. Cristescu, *Viața și opera lui Radu Popescu*, Ploiești, 1943, p. 14; I.C. Filitti, *Arhivele Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 234.

²⁷³ N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, București, 1895, p. 326-327; *Cronica Ghibuleștilor*, p. 103.

²⁷⁴ P. Cernovodeanu, *Preocupări de istorie universală în istoria românească din perioada turco-fanariotă (1716-1821)*, (lucrarea aflată în manuscris), nota 25. Identificarea noastră (în continuare, *Preocupări de istorie 1716-1821*).

²⁷⁵ E. I. Virtosu, *O sudă de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838-1938)*, București, 1938, p. 20.

²⁷⁶ Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeș, LI/22, orig.

²⁷⁷ Ibidem, m-rea Banu, I/2 orig.

²⁷⁸ V. Brătulescu, *Biserici de cîmp în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”*, XXXII, 1930, p. 110.

²⁷⁹ C. Dapontes, *op. cit.*, p. 192, 374.

²⁸⁰ St. D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, ed. P. Șt. Grecianu, I, p. 321; Bibl. Acad. R.S. România, CCIV/155, orig.

²⁸¹ Arh. St. Buc., fond m-rea Arnota, VI/11, orig.; ibidem, colecția Achiziții Noi, MMDCCLXII/62, copie.

²⁸² Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 739, f. 15 v. copie.

²⁸³ Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXX/09, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, XLVII/17, copie.

²⁸⁴ Ibidem, colecția Achiziții Noi, MMDCCLXIII/5, orig.

²⁸⁵ G. Potra, *Mănăstirea Cobia*, București 1937, p. 11.

— Mihail Strimbeanu apare blv vel vornic de Țirgovîște în 1702 mart. 8 (Bibl. Acad. R.S. România, XXIX/110, copie).

— Matei Cocărescu, Idem, în 1767 mai 28 (ibidem CCCLXX doc. 50 orig.).

* Șeful cancelariei domnești și conservatorul pecetii domnului întocmește hrîsoavele și autentifică cu iscălitura lui și pecetea domnească orice act redactat în limba cerută de împrejurări de către subalternii săi: vtorii, trefii logofeți și dieci. Lui li revine și judecarea principinelor bisericesti și de moșii.

Denumirea vine de la logos = cuvînt, discurs, proprie mai ales atribuțiilor marelui logofăt din Moldova. Aven venit mare din taxele percepute pentru orice act redactat și autentificat în cancelaria logofetiei.

²⁸⁶ D. Mloc și colab., *Lista dregătorilor*, p. 570; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise nr. 705 f. 349, copie.

²⁸⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 705, f. 360, copie; ibidem, f. 458 v. copie. E din Greci-Vlașca frate cu Radu Grecianu cronicarul; decedat 1710 (I.C. Filitti, *Cine erau frații cărturari Radu și Șerban Grecianul*, în „Revista istorică română”, IV, 1934, p. 65-69).

ȘERBAN sin ȘERBAN GRECIANU, 1710 apr. 28 — 1714 ian. 13²⁸⁸.
 RADU DUDESCU, 1714 apr. — 1715 apr. 21²⁸⁹.
 RADU GOLESCU, 1715 mai 5 — noiembr. 18²⁹⁰.
 RADU DUDESCU, 1715 dec. 8 — 1716 mart. 4²⁹¹.
 GRIGORE BĂLEANU, 1716 mart. 7 — oct. 9²⁹².
 IORDACHE CREȚULESCU, 1717 mart. 4 — 1718 aug. 15²⁹³.
 PANĂ NEGOESCU, 1718 aug. 27 — 1719 iun. 13²⁹⁴.
 IORDACHE CREȚULESCU, 1719 sept. 3 — 1723 febr. 17²⁹⁵.
 MATEI FĂLCOIANU, 1723 iul. 20 — oct. 4²⁹⁶.
 IORDACHE CREȚULESCU, 1723 oct. 14 — 1724 ian. 20²⁹⁷.
 MATEI FĂLCOIANU, 1724 mai — aug. 1²⁹⁸.
 GRIGORIE HALEPENSCHII, 1724 sept. 18²⁹⁹.
 NICOLAE ROSET, 1725 ian. 9 — dec. 23³⁰⁰.
 BÎRCĂ COJESCU, 1726 apr. 20 — 25³⁰¹.
 NICOLAE ROSET, 1726 oct. 20³⁰².
 BÎRCĂ COJĂSCU, 1727 mai 16³⁰³.
 IANE COCĂRESCU, 1727 noiembr. 25³⁰⁴.
 BÎRCĂ COJESCU, 1728 ian. 5 — mai 13³⁰⁵.
 MATEI FĂLCOIANU, 1730 febr. 16³⁰⁶.
 BARBU GRECIANU (PETROIANU), 1730 sept. 307.
 COSTANDIN DUDESCU, 1731 ian. 308.
 MATEI FĂLCOIANU, 1731 febr. 16 — mart. 8³⁰⁹.
 MANOLACHE LAMBRINO, 1731, apr. 22 — sept. 25³¹⁰.
 BARBU GRECIANU, 1731 oct. 7³¹¹.
 COSTANDIN VĂCĂRESCU, 1732 ian. 28 — 1733 ian. 11³¹².
 COSTANDIN DUDESCU, 1733 apr. 16 — 1737 iul. 3³¹³.
 COSTANDIN RAMADAN, 1737 iul. 17 — oct. 5³¹⁴.
 COSTANDIN DUDESCU, 1737 noiembr. 26³¹⁵.
 ALEXANDRU DRACO ȘUȚU, 1738 febr. 23³¹⁶.
 COSTANDIN DUDESCU, 1738 noiembr. 26 — 1739 febr. 317.
 MANOLACHE LAMBRINO, 1739 mai 29³¹⁸.

²⁸⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 705, f. 481, copie; Ibidem, f. 590, copie. Fiul lui Șerban din Greci-Vlașca. E surghiunit până în 1716 (Al. Vasilescu, *Oțenia sub austriei 1716–1739*, I, București, 1929, p. 60).

²⁸⁹ Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/31, orig.; Ibidem, Sf. Apostoli, XI/6 orig.

²⁹⁰ Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 27.050, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXV/52, orig.

²⁹¹ Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/34, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, XIV/24, orig. decedat 1710 (M. Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga București, 1902, p. 318).

²⁹² Arh. St. Buc., fond m-rea Hurezu, IV/3, orig. I. C. Filitti, *Arhivea*, p. 234. Din 1717 e în Divanul Craiovei

²⁹³ Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/5, orig. Arh. St. Buc., fond m-rea Cărmăneș, XXXIII/5, orig.

²⁹⁴ Arh. St. Buc., fond m-rea Rîmnic, I/30, orig.; Ibidem, Zlătari, XIII/6, orig.; decedat în 1719 (N. Iorga, *Documente Hurmuzaki*, XIV/2, p. 848).

²⁹⁵ Arh. St. Buc., fond m-rea Spirea din Deal, II/1, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 27.193, orig.

²⁹⁶ Bibl. Acad. R.S. România, LXVI/125, orig.; Ibidem, DCCXC/26, orig.

²⁹⁷ Arh. St. Buc., colecția Fotografii, VI/1; Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVIII/60, orig.

²⁹⁸ Bibl. Acad. R.S. România, LXXVIII/68, orig.; Ibidem, CXXXIV/60, orig.

²⁹⁹ Ibidem, LIII/20, copie.

³⁰⁰ Ibidem, XCIV/90, orig., XCV/5, orig.

³⁰¹ Ibidem, CCCXXXVI/12, copie.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CXLIII/10, orig.

³⁰² Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CXIV/4, orig.

³⁰³ Ibidem, colecția Peceti/93, orig.

³⁰⁴ Bibl. Acad. R.S. România, CLXV/74, orig. În 1703 iul. 24 e logofăt (I.C. Filitti, *op. cit.*, p. 121).

³⁰⁵ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 131, f. 132, copie; Ibidem, fond Episcopia Buzău, XLVIII/184, orig. decedat 1732 (Al. Eilan și colab., *Inscripții medievale*, București, I, nr. 351).

³⁰⁶ Arh. St. Buc., fond Episcopia Buzău, XLVIII/185, orig.

³⁰⁷ Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIII/10, orig.

³⁰⁸ Ibidem, XCV/39, orig.

³⁰⁹ Arh. St. Buc., fond m-rea Glavacioc, XVII/14, orig.; Bibl. Acad. R. S. România, CCCXCVIII/62, orig.

³¹⁰ Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVIII/53, orig.; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/2, orig.

³¹¹ E., I. Virtoșu, *O sulă de ani de la înființarea Așezămintelor Brîncovenesti (1838–1938)*, București, 1938, p. 35.

³¹² Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 26.934, orig.; I. Ionașcu, *Seminarul din Buzău*, p. 2.

³¹³ Bibl. Acad. R.S. România, XIV/28, orig.; C. Daponte, *op. cit.*, p. 19–20.

³¹⁴ C. Daponte, *op. cit.*, p. 25; *Cronica Ghiculeștilor*, p. 191, nota 3; decedat 1737, (Ibidem).

³¹⁵ C. Daponte, *op. cit.*, p. 189.

³¹⁶ Ibidem, p. 71.

³¹⁷ Ibidem, p. 169; Bibl. Acad. R.S. România, CLXXXI/28, orig.

³¹⁸ Arh. St. Buc., fond m-rea Stavropoleos, XXIX/1, orig.

- COSTANDIN DUDESCU, 1739 aug. 29 – 1743 mart. 18 ³¹⁹.
 GRIGORE GRECIANU, 1743 mai 5 – dec. 15 ³²⁰.
 COSTANDIN DUDESCU, 1744 ian. 12 – noiembrie. 15 ³²¹.
 BARBU VĂCĂRESCU, 1745 ian. 17 – 1748 febr. 4 ³²².
 COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1748 iun. 22 – 1752 mai 11 ³²³.
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1752 oct. 23 – 1754 oct. 24 ³²⁴.
 COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1755 febr. 15 – mai 5 ³²⁵.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1755 iul. 5 – dec. 15 ³²⁶.
 COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1756 <ian. – dec.> ³²⁷.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1758 mart. 12 – mai 30 ³²⁸.
 COSTANDIN BRÎNCOVEANU, 1758 oct. 20 – 1761 febr. 22 ³²⁹.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1761 mart. 12 – dec. 15 ³³⁰.
 TOMA CREȚULESCU, 1762 mai 3 ³³¹.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1762 noiembrie. 15 ³³².
 MIHAI CANTACUZINO, 1763 apr. 26 – sept. 6 ³³³.
 COSTANDIN CÎNDESCU, 1763 oct. 4 – 1765 iul. 10 ³³⁴.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1765 <aug. – noiembrie.> ³³⁵.
 NICOLAE DUDESCU, 1765 noiembrie. 4 – 1766 dec. 16 ³³⁶.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1767 febr. 12 – 1768 mai 12 ³³⁷.
 NICOLAE DUDESCU, 1768 mai 30 – iul. 4 ³³⁸.
 PÎRVU CANTACUZINO, 1768 iul. 5 ³³⁹.
 NICOLAE DUDESCU, 1768 aug. 9 – 26 ³⁴⁰.
 BADEA ȘTIRBEI, 1769 ian. 12 – iun. 2 ³⁴¹.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1769 aug. 21 – sept. 15 ³⁴².
 DUMITRACHE STAVRACHE, 1769 noiembrie. 5 – 30 ³⁴³.
 NICOLAE ȘTIRBEI, 1770 oct. 26 ³⁴⁴.
 DUMITRACHE <GHICA>, 1770, noiembrie. 24 ³⁴⁵.
 MIHAI CANTACUZINO, 1772 mai 22 ³⁴⁶.
 DUMITRACHE FOTACIIE <CATARGIU>, 1774 <f. 1. zi> – oct. 3 ³⁴⁷.

³¹⁹ St. D. Grecianu, *Genealogii documentate*, II, p. 226; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/3, orig.; – Nicolae Roset apare biv vel logofăt în 1742 mai 15 (Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXIX/118, orig.).
³²⁰ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 445, f. 300 v. copie; Ibidem, nr. 090, f. 189, v. copie.
³²¹ Bibl. Acad. R.S. România, XCIV/21, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 692, f. 112, copie.
³²² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 193, f. 226 v. copie; Ibidem, nr. 090, f. 190, v. copie.
³²³ Bibl. Acad. R.S. România, XIV/11, orig.; CCCLXXII/15, orig.

Ion Slăvițescu apare biv vel logofăt <1750 sept. 1 – 1751 aug. 31> (Al. Elian și colab., *Inscripții medievale*, București, I, nr. 1170).

³⁴⁴ Arh. St. Buc., colecția Surluri/25, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, XIV/14, orig.
³⁴⁵ Arh. St. Buc., fond m-rea Tigănești, XX/4, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, XIV/3, copie.
³⁴⁶ Ibidem, fond Episcopia Buzău, LXXV/36, orig.; Ibidem, CCXV/63, copie.
³⁴⁷ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 6, f. 20–21, copie.
³⁴⁸ Ibidem, nr. 1238, f. 159, copie; Bibl. Acad. R.S. România, MDLXVI/19, orig.
³⁴⁹ G. Potra, *Documente privilegiate la istoria orașului București (1594–1821)*, București, 1981, p. 443; Bibl. Acad. R.S. România, DCCXC/24, orig.
³⁵⁰ Arh. St. Buc., fond m-rea Plumbuita, X/6, orig.; Ibidem, Bradu, I/53, orig.
³⁵¹ Bibl. Acad. R.S. România, MDCXXII/4, orig.
³⁵² Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CLXXI/3, orig.
³⁵³ P. Teulescu, *Documente istorice*, în „Arhiva românească”, Seria I, București, 1960, p. 97; Bibl. Acad. R.S. România, CCXC/18, orig.
³⁵⁴ Arh. St. Buc., colecția Diplomatie /35, orig.; Ibidem, Manuscrise, nr. 1, f. 21, copie.
³⁵⁵ M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 153.
³⁵⁶ Arh. St. Buc., fond m-rea Tismana, LXXVII/6, orig.; I. Ionașcu, *Documente bucureștene privilegiate la proprietățile mândăririi Collea*, București, 1941, p. 170.
³⁵⁷ Arh. St. Buc., fond schit Ciolani, I/5, orig.; Ibidem, colecția Surluri, /34 orig.
³⁵⁸ Ibidem, fond Mitropolia București, CCXV/29, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/5, orig.
³⁵⁹ Bibl. Acad. R.S. România, colecția Surluri/3, orig.
³⁶⁰ C. Vellehl, *op. cit.*, p. 117; Arh. St. Buc., fond m-rea Zlătari, XV/13, orig.
³⁶¹ Arh. St. Buc., fond m-rea Radu Vodă, XLVIII/14, orig.; P. Georgescu, *Documente privilegiate la mândărire Ciolani*, în „Revista istorică”, XV, 1929, nr. 1–3, p. 139.
³⁶² Arh. St. Buc., fond m-rea Dintru-leam, XLV/43, orig.; Arh. St. Brașov, fond Acte referitoare la români <sub dată>.
³⁶³ M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 177; Ibidem.
³⁶⁴ Bibl. Acad. R.S. România, LXIX/111, orig.
³⁶⁵ M. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 188–189. În Divanul Principatului Țării Românești (identificarea noastră).
³⁶⁶ Arh. St. Buc., fond m-rea Căldărșani, XXXII/26, orig. În Divanul Principatului Țării Românești.
³⁶⁷ G. D. Florescu, *Din vechea București. Biserici, curți boeresti și hanuri (1739–1791)*, București, 1935, p. 126–127; Arh. St. Brașov, fond Acte Magistrat, nr. 869, copie (Identificarea noastră).

VEL LOGOFĂȚUL ȚĂRII DE SUS *

- PANĂ FILIPESCU, 1775 febr. 15 — 1776 febr. 6 ³⁴⁸.
 IOAN IULIANO (GULIANO), 1776 febr. — 1777 mai 1 ³⁴⁹.
 ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1777 iun. 21 — sept. 29 ³⁵⁰.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1777 noiembr. 21 — 1779 mart. 7 ³⁵¹.
 IANACHE MORUZI, 1779 mai 1 — 1781 mart. 1 ³⁵².
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1781 mai 26 — 1783 febr. 20 ³⁵³.
 NICOLAE DUDESCU, 1783 iun. 9 ³⁵⁴.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1783 sept. 27 — 1784 febr. 24 ³⁵⁵.
 NICOLAE FILIPESCU, 1784 mart. 4 ³⁵⁶.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1784 mart. 6 — 1785 febr. 3 ³⁵⁷.
 SCARLAT GRECIANU, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15 ³⁵⁸.
 GRIGORE BĂLEANU, 1786 iun. 19 — 1787 ian. 10 ³⁵⁹.
 NICOLAE FILIPESCU, 1787 febr. 12 — sept. 12 ³⁶⁰.
 COSTACHE GHICA, 1787 dec. 21 — 1788 febr. 18 ³⁶¹.
 ION DAMARI, 1788 mart. 17 — 1789 mai ³⁶².
 MANOLACHE IPSILANTI, 1789 oct. 2 ³⁶³.
 MANOLACHE GRĂDIȘTEANU, 1790 febr. — 1791 mai 12 ³⁶⁴.
 DUMITRACHE < FOTACHE — CATARGI >, 1790 febr. 5 — dec. 11 ³⁶⁵.
 IOAN DAMARI, 1790 apr. 16 ³⁶⁶.
 RADU GOLESCU, 1790 mai 21 — 1791 mart. 10 ³⁶⁷.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1791 mart. 5 ³⁶⁸.
 IOAN DAMARI, 1791 mart. 10 ³⁶⁹.
 MANOLACHE BRÎNCOVEANU, 1791 noiembr. 25 — 1792 dec. 5 ³⁷⁰.
 COSTACHE GHICA, 1793 mart. 15 — 1794 febr. 16 ³⁷¹.
 NICOLAE FILIPESCU, 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 ³⁷².
 SCARLAT GHICA, 1795 mai 19 — sept. 6 ³⁷³.

* Alexandru Ipsilanti în prima domnie (1774—1782) odată cu reorganizarea judecătorească a țării, dublează pe marele logofăt, cel de până acum rămânând al Țării de Sus, iar cel nou, al Țării de Jos.
 Căderea logofetei primește un prim condicir care copiază în condiția toate jabele cu rezoluție domnească, îndreptându-le apoi spre judecare la autoritatea competentă, fiind în fond, administratorul justiției.
 Jurisdicția ambilor logofeți în pricinile amintite la vel logofăt, se exercită în județele respective (vezi la vel vornice).

- ³⁴⁵ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 109; C. Velichi, *op. cit.*, p. 119.
³⁴⁶ Arh. St. Buc., colecția Sului/87, orig.; ibidem, fond m-reă Sf. Apostoli, XI/15, orig.
³⁴⁷ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 3, f. 231, v. copie; ibidem, nr. 6, f. 57 v. copie.
³⁴⁸ Ibidem, nr. 6, f. 98, copie; ibidem, nr. 7, f. 121, copie.
³⁴⁹ Ibidem, nr. 128, f. 171 v. copie; E. I. Virtosu, *op. cit.*, p. 137.
³⁵⁰ Ibidem, fond m-reă Zlătari, XV/14, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, CXCVI/254, orig.
³⁵¹ Domnul aduce la cunoștință celor 17 județe, hotărîrea sa: „pentru dregătoria logofeții mari a fi după vechiul obicei, una numai singură, dă Țara dă Sus lă dă Jos” numind pe N. D. biv vel ban „evghenat al pămîntului acestuia, practicos și vrednic a chivernisi trebile norodului” Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 9, f. 131, copie.; decedat 1787 (G. D. Florescu, *Vechiul București*, p. 114).
³⁵² Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 10—11, f. 5, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 444.
³⁵³ Arh. St. Buc., colecția Sului/43, orig.
³⁵⁴ Bibl. Acad. R.S., România, CI/24, orig.; Arh. St. Buc., fond m-reă Radu Vodă, CXIV/1, orig.
³⁵⁵ Bibl. Acad. R.S. România, CI/28, orig.; Muzeul de istorie a municipiului București, inv. nr. 13.970 orig.
³⁵⁶ I. Ionașcu, *Concluzii prezile în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în „Studii”, XV, 1962, nr. 1, Anexa, p. 100; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 63, decedat 1788 (G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 128).
³⁵⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 43; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 86 v. copie.
³⁵⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 88 v. copie, ibidem, f. 74 v. copie.
³⁵⁹ Ibidem, f. 80 v. copie; nr. 17, f. 345 v. copie.
³⁶⁰ Al. Elian și colab., *Inscripții medievale*, București, I, nr. 475; decedat 1789 (G. D. Florescu, P. Năsturel, P. Cernovodanu, *Lapidariul bisericii Stavropoleos, din București*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXIX, 1961, nr. 11. — 12, p. 1075).
³⁶¹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 18, f. 13 copie; ibidem, f. 230, copie. In Divanul Principatului Țării Românești.
³⁶² Ibidem, f. 13 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 589. In Divanul Principatului Țării Românești decedat 1807 (G. D. Florescu, *op. cit.*, p. 126) (Identificarea noastră).
³⁶³ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 18, f. 50, copie. In Divanul Principatului Țării Românești.
³⁶⁴ Ibidem, f. 197, 230.
³⁶⁵ Ibidem, nr. 20, f. 214 copie. In Sfatul domnesc.
³⁶⁶ Ibidem, nr. 18, f. 50, copie. In Divanul Principatului Țării Românești.
³⁶⁷ Ibidem nr. 20, f. 110, copie; ibidem, fond m-reă Stavropoleos, XXIX/9, orig.
³⁶⁸ Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIX/147, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCH/5, orig.
³⁶⁹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14, orig.
³⁷⁰ Arh. St. Buc., fond schitul Răzvan, II/2, orig.; ibidem, colecția Manuscrise, nr. 26, f. 284, copie.

COSTANDIN FILIPESCU, 1795 oct. 1 — 1797 iul. 12 ³⁷⁴.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU (BASARAB), 1797 aug. 5 — 1798 noiembrie. 17 ³⁷⁵.
 COSTANDIN ȘTIRBEI, 1798 dec. 29 — 1799 ian. 28 ³⁷⁶.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1799 iun. 30 — 1800 apr. 25 ³⁷⁷.
 GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 aug. 5 — 25 ³⁷⁸.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1800 sept. 2 — noiembrie. 13 ³⁷⁹.
 GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 dec. 5 ³⁸⁰.

VEL LOGOFĂTUL ȚĂRII DE JOS *

ȘTEFAN PÎRȘCOVEANU, 1775 febr. 15 — 1776 febr. 6 ³⁸¹.
 DUMITRAȘCO RACOVITĂ, 1776 febr. — 1777 sept. 29 ³⁸².
 SCARLAT GRECIANU, 1777 oct. 9 — 1779 mart. 7 ³⁸³.
 GRIGORE BĂLEANU, 1779 mai 1 — 1784 febr. 24 ³⁸⁴.
 COSTACHE GHICA, 1784 mart. 4 ³⁸⁵.
 GRIGORE BĂLEANU, 1784 mart. 6 — 1785 febr. 3 ³⁸⁶.
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1785 mai 16 — 1786 mart. 15 ³⁸⁷.
 NICOLAE FILIPESCU, 1786 iun. 19 — 1787 ian. 10 ³⁸⁸.
 COSTACHE GHICA, 1787 febr. 12 — sept. 12 ³⁸⁹.
 SCARLAT GHICA, 1787 dec. 21 ³⁹⁰.
 RADU SLĂTINEANU, 1788 febr. 18 ³⁹¹.
 COSTANDIN ȘTIRBEI, 1788 mart. 17 — aug. 1 ³⁹².
 MANOLACHE CREȚULESCU, 1791 mart. 5 ³⁹³.
 Idem, 1791 noiembrie. 25 — 1792 dec. 5 ³⁹⁴.
 SCARLAT GHICA, 1793 mart. 15 — 1794 febr. 16 ³⁹⁵.
 COSTANDIN ȘTIRBEI (DRĂGĂNESCU), 1794 mart. 20 — 1795 mart. 22 ³⁹⁶.
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1795 mai 19 — 1796 mart. 28 ³⁹⁷.
 ISAAC RALET, 1796 apr. 20 — iul. 1 ³⁹⁸.
 ȘTEFAN VĂCĂRESCU, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 ³⁹⁹.
 COSTANDIN ȘTIRBEI, 1798 mart. 2 — noiembrie. 17 ⁴⁰⁰.
 SCARLAT CÎMPINEANU, 1798 dec. 29 — 1800 mart. 20 ⁴⁰¹.
 GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 apr. 25 ⁴⁰².

³⁷⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 107; N. Iorga, *Donățiile românești pentru Megaspilœon și vlah-sarai*, în „Analele Academiei Române”, *Memoriile Secției Istorice*, S. III, tom. III, p. 162.

³⁷⁵ Arh. St. Buc., fond m-reă Hurezu, LV/17, orig.; V. A. Urechia, *op. cit.*, VII, p. 510.

³⁷⁶ — Barbu Văcărescu apare biv vel logofăt în 1798 noiembrie. 15 (Bibl. Acad. R.S. România, MDCLXXIX/3 65, orig.). În 1793 iul. 5 er. biv vel vistier în Moldova (Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 23, f. 101, copie). În 1820 este vel ban (Bibl. Acad. R.S. România, MDCXIII/8, orig.).

³⁷⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 40, f. 182, copie; Bibl. Acad. R.S. România, MCXLV/10, orig.

³⁷⁸ Ibidem, nr. 43, f. 11, copie; nr. 42, f. 315, copie.

³⁷⁹ Ibidem, nr. 43, f. 93—122 v. copil.

³⁸⁰ Ibidem, f. 131, copie, f. 201—228, copil.

³⁸¹ Ibidem, f. 232, copie. În 1804 e vel vornic (Bibl. Acad. R.S. România, colecția Manuscrise, nr. 242, f. 45 v. copie decedat în 1832, vel ban (G.D. Florescu, *op. cit.*, p. 38).

* Vezi logofătul Țării de Sus.

³⁸² V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, I, p. 109; C. Velich, *op. cit.*, p. 110.

³⁸³ Arh. St. Buc., colecția Sului/87, orig.; colecția Manuscrise, nr. 6, f. 67 v. copie.

³⁸⁴ Ibidem, nr. 6, f. 138 v. copie; nr. 7, f. 121, copie. În 1775 iun. 13 și 1776 febr. 6, era treti logofăt (Bibl. Acad. R.S. România, MDCCXLI/88, orig.; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 5, f. 3 v. copie).

³⁸⁵ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 128, f. 171 v. copie; V.A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 444.

³⁸⁶ Ibidem, colecția Sului/43, orig.

³⁸⁷ Bibl. Acad. R.S. România, CI/24, orig.; Arh. St. Buc., fond m-reă Radu a Vodă, CXLI/1, orig.

³⁸⁸ Bibl. Acad. R.S. România, CI/28, orig.; Muzeul de istorie a Municipiului București, inv. nr. 13.070, orig.

³⁸⁹ I. Ionașcu, *op. cit.*, *Anexa*, p. 100; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 63.

³⁹⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 48; Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 66 v. copie.

³⁹¹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 15, f. 68, v. copie.

³⁹² Ibidem, f. 74 v. copie.

³⁹³ Ibidem, f. 80 v. copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 54.

³⁹⁴ Arh. St. Buc., nr. 20, f. 214, copie; în sfatul țării

³⁹⁵ Ibidem, nr. 20 f. 110, copie; Ibidem, fond m-reă Stavropoleos, XXIX/9, orig.

³⁹⁶ Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXIX/147, orig.; Arh. St. Buc., fond Mitropolia București, CDXCII/5.

orig. Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 216, copie; Bibl. Acad. R.S. România, CCCLXXVII/14.

orig. Arh. St. Buc., fond schi Păzvan, II/2, orig.; Bibl. Acad. R.S. România, LXIX/124, orig.

³⁹⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 26, f. 277, copie; V. A. Urechia, *op. cit.*, VI, p. 735.

³⁹⁸ Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCV/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Sului/49, orig. În 1801 e vel

vornic (Ibidem, fond Episcopia Buzău, I/11/31, orig.).

³⁹⁹ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 38, f. 75 v. copie; V. A., Urechia, *op. cit.*, VII, p. 510.

⁴⁰⁰ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 40, f. 182, copie; nr. 43, f. 4, copie. În 1801 e vel vornic; decedat

ante 1808 (G. D. Florescu, *Acte*).

⁴⁰² Ibidem, nr. 42, f. 315, copie.

NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1800 aug. 5 — 25 ⁴⁰³.
 GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1800 sept. 2 — noiembr. 13 ⁴⁰⁴.
 NICOLAE BRÎNCOVEANU, 1800 dec. 5 ⁴⁰⁵.

VEL LOGOFĂȚUL OBICEIURILOR *

ISAAC RALET, 1797 mart. 17 — 1798 ian. 22 ⁴⁰⁶.
 MATEI FĂLCOIANU, 1798 mart. 2 — 1799 iun. 28 ⁴⁰⁷.
 GRIGORE BRÎNCOVEANU, 1799 iun. 30 — 1800 ian. 11 ⁴⁰⁸.
 GRIGORE GHICA, 1800 iun. 21 — aug. 25 ⁴⁰⁹.

⁴⁰³ Ibidem, nr. 43, f. 93-122 v. copie.

⁴⁰⁴ Ibidem, f. 131, copie: ibidem, f. 20-228, copii.

⁴⁰⁵ Ibidem, f. 232, copie. În 1802 e vel ban; decedat 1804 (G. D. Florescu, *Din vechiul București, Biserici, curți bocești și hanuri (1789-1791)*, București, 1935, p. 110).

* Noua dregătorie ca și vornicia obștirii, apare în a doua domnie a lui Alexandru Ipsilanti, în 1797. S-a realizat aceasta, poate la sugestia vel vestierului Ianahe Văcărescu, care înțelegea însemnătatea istoriei, el însuși fiind istoric. Așa-numit maeștru de ceremonii, el orînduia festivitățile religioase și programele celor oficiale, parade și obiceiuri vechi. Condicile cu vechile rînduiri ale țării, care constituiau tradiția ei, erau păstrate în cancelaria logofetei.

⁴⁰⁶ Bibl. Acad. R.S. România, CCCXCVI/25, orig.; Arh. St. Buc., colecția Sului/49, orig.

⁴⁰⁷ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 33, f. 75 v. copie; Bibl. Acad. R.S. România, MCXLV/19, orig.

⁴⁰⁸ Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, nr. 43, f. 11, copie; fond m-rea Jitla, 1/18, orig.

⁴⁰⁹ Ibidem, colecția Manuscrise, nr. 194, f. 12 v. copie; nr. 43, f. 93-122 v. copii. În 1813 e vel logofăt al Țării de Sus; în 1822 e numit domn în Moldova (G. D. Florescu, *Acte*).

CARTEA RARĂ ÎN BIBLIOTECA ARHIVELOR STATULUI

O LUCRARE NECUNOSCUȚĂ PRIVIND ISTORIA TRANSILVANIEI LA MIJLOCUL SECOLULUI XVII

IOAN FUȘCAȘ ȘI VIRGIL MAXIM

Una din tipăriturile istorice valoroase, remarcată recent în biblioteca documentară a Filialei Arhivelor Statului din județul Bihor, este cronica lui Maurizio Nitri, abate de Noires, intitulată „Ragguaglio Dell'ultime guerre di Transilvania, et Ungaria, Trá L'Imperatore Leopoldo Primo, il Gran Signore de Turchi Echmet Quarto, Giorgio Rakozí, & altri successivi Principi di Transilvania” (Știri despre ultimele războaie din Transilvania și Ungaria între împăratul Leopold I, sultanul turcilor Mehmet IV, George Rakóczy și alți principii următori din Transilvania). Cartea a fost tipărită la Veneția, în 1666, cu tiparul lui Francisc Valvasense și este dedicată proteoarei autorului Enrietta Adelaida, electroare și ducesă de Bavaria, născută principesă regală de Savoia.

Studierea cărții a evidențiat faptul că ne găsim în fața unei lucrări cu un conținut interesant privind istoria Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea. Deși tipărită în 1666, cronica descrie evenimente și prezintă câteva documente pînă în anul 1665. Autorul cunoaște temeinic războaiele și frământările din Transilvania din perioada 1613 — 1665, curtea imperială și sfetnicii împăratului, pe care nu se sfiște să-i critice, iar în prezentarea și aprecierea evenimentelor se deosebește de contemporanii săi, cronicarul maghiar I. Szalárdi și cronicarul turc Evlia Celebi. Aceste constatări ne determină să presupunem că autorul este, fie un participant direct la evenimente, pe care le descrie amănunțit, fie un personaj cu o poziție destul de înaltă, la curtea princiară din Bavaria, poate chiar la curtea imperială sau în diplomatie și care a avut acces la documentele curții.

Lucrarea, care azi se păstrează în puține exemplare ¹, este necunoscută bibliografiei istorice românești, iar istoricii maghiari mai vechii sau mai noi nu o menționează ². Istoricii ai Orăzii și Bihorului ca V. Bunyitay, I. Karácsony și S. Jakó se pare că nu au cunoscut cartea sau nu au avut-o la dispoziție pentru studiu. Faptul este surprinzător, deoarece cronica era cunoscută de unii bibliografi istorici maghiari, Alexandru Apponyi și David Czvittinger. Apponyi, în bibliografia sa, menționează la nr. 947 lucrarea lui Nitri fără alte informații citind pe Haner ³. La nr. 992 el indică o lucrare în limba franceză, apărută la Amsterdam în 1680: „Mémoires de la Guerre de Transilvanie et de Hongrie, entre d'Empereur Leopold I & le Grand Seigneur Mehmet IV, George Ragotski et les autres successeurs Princes de Transilvanie”.⁴ Bazându-se pe asemănarea dintre titlurile celor două cărți, Apponyi afirmă că cea de a doua, apărută fără autor, este traducerea în limba franceză a lucrării lui Nitri, făcînd observația că bibliograful Barbier greșește susținînd că autorul acesteia ar fi istoricul italian Ascanio Centorio degli Hortensii, la fel cum a greșit și celălalt bibliograf, P. Marchand, care îl considera pe Louis du May ca autor. Observațiile lui Apponyi sînt exacte. Compararea textului italian al lui Nitri cu cel francez relevă în mod îndubitabil că, cel din urmă este traducerea, cu unele omisiuni neesen-

¹ Există în câteva din marile biblioteci din Europa: Biblioteca națională din Paris, British Museum, biblioteca Arhivelor naționale maghiare din Budapesta, dar lipsește din bibliotecile germane a căror catalog a fost consultat. Lipsește de asemenea din catalogul cărților din bibliotecile din Florență.

² Kosáry Domokos, *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* (Introducere în izvoarele și literatura istoriei maghiare), Budapesta, 1951; Gombos Albin Ferencz, *Catalogus fontium historiae hungaricae*, Budapesta, 1937.

³ Apponyi Alexander, *Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*, vol. II, München 1903, p. 142—143; G. J. Haner, *De scriptoribus rerum hungaricarum et transylvanicarum*, vol. II, Sibiu, 1798, p. 212.

⁴ Apponyi Alexander, *op. cit.*, p. 161.

țiale, a primului. În privința lui Ascanie Centorio, acesta a trăit în secolul al XVI-lea⁵, deci se exclude posibilitatea că ar fi autorul, iar lucrarea lui Louis du May⁶, care a determinat eroarea, are doar titlul asemănător cu lucrarea lui Nitri, conținutul fiind cu totul diferit. Carta lui du May este o simplă încercare de a justifica încheierea păcii dintre Leopold I și sultan, plină de altfel de numeroase erori. David Czeitinger⁷, după ce menționează lucrarea lui Nitri, consideră fără nici un temei că, traducerea în limba franceză este opera lui Louis du May, greșală care va fi preluată de P. Marchand⁸, care va merge mai departe cu eroarea afirmând că dizertația lui du May este una și aceeași cu „Mémoires de la guerre de Transilvanie et de Hongrie”,

Încercările de a găsi informații mai precise în legătură cu viața și activitatea lui Nitri nu au dus la nici un rezultat. În enciclopediile de circulație mondială nu figurează. Dicționarele bibliografice pentru Italia și Sicilia, dicționarele de autori și de opere anonime sau apărute sub pseudonim nu cuprind acest nume⁹. Pentru continuarea investigațiilor s-a luat în considerare calitatea autorului de „abate de Noires”. Ortografia folosită pare a indica o abație franceză, dar studiile de specialitate nu menționează nici o abație cu acest nume în Franța¹⁰. Abația Novara din Sicilia, asemănătoare ca nume cu Noires (este amintită în documentele medievale sub denumirile Noara, Nuara și Noarae), nu a avut un abate cu numele de Nitri și nici nu se menționează vreunul care să fi participat la evenimentele din Transilvania¹¹. Cu toate acestea, citeva concluzii în legătură cu el pot fi stabilite. Indiferent dacă numele de Nitri este real sau un pseudonim, el aparține unui scriitor ocazional, care nu pare să mai fi scris și alte lucrări. Autorul nu poate fi identificat cu Louis du May, asemănarea dintre titlul lucrării acestuia și cartea lui Nitri fiind doar întâmplătoare. Ipoteza Nitri — Ascanie Centorio degli Hortensii cade, cei care au căutat să o pună în circulație fiind dovadă de multă neglijență, nefăcând nici o comparație între lucrările celor doi autori, ultimul prezentând evenimente petrecute cu un secol înainte¹². O analiză a textului cărții permite a se adăuga că autorul a fost cleric. O arată — pe lângă titlul de abate — stilul cărții, modul scolastic de a prezenta problemele și mențiunea de pe copertă „Con licenza de 'Superiori'”, aprobarea superiorilor pentru tipărirea lucrărilor fiind necesară în primul rând clericilor. În plus, se mai poate conchide că Nitri a fost italian, fapt demonstrat de limba în care și-a scris cartea, istoricii italieni pe care li cunoaște și li înșiră în introducere, dedicația cărții, adresată unei principese din casa regală de Savoia și locul tipăririi, Veneția, unde autorul se găsea la 1 iulie 1666.

Considerentele prezentate mai sus ne-au determinat să facem o analiză a lucrării, cu intenția de a se aduce o modestă contribuție la completarea bibliografiei privind istoria Transilvaniei.

Cartea are formatul „în 8'”. Foaia de titlu cuprinde titlul lucrării, numele autorului, cui îi este dedicată, locul și anul tipăririi, numele tipografului și mențiunea aprobării editării.

Dedicația constituie un clogiu adus caselor regale de Bavaria și Savoia, meritelor obținute de armata bavareză în luptele de apărare a Europei față de pericolul turcesc și un apel la sprijinul binevoitor al electoarei Enrietta Adelaide.

În cuvîntul „Către cititor” autorul încearcă să-și justifice modul de a prezenta evenimentele, concepția sa despre istorie și graba de a publica această carte, „să nu-mi ia altul înainte în ceea ce privește tiparul”. Ultima afirmație ne face să credem că lucrarea lui Nitri a fost prima carte a unui scriitor străin și printre primele cărți care au prezentat asediul cetății Oradea și ocuparea ei de către turci în anul 1660 și asediul cetății Cluj în 1662.

Tipărită pe 238 pagini, lucrarea este împărțită în patru cărți, cărora li se adaugă indicele alfabetic al celor mai importante evenimente prezentate.

⁵ Luigi Ferrari, *Onomasticon, Repertorio bibliografico degli scrittori italiani dal 1501 al 1850*, Milano, 1947, p. 201.

⁶ Louis du May, *Discours historiques et politiques sur les causes de la guerre de Hongrie et sur les causes de la paix entre Leopold I Empereur des Romains et Mohamet IV Sultan de Turquie*, Lyon, 1665.

⁷ David Czeitinger, *Specimen Historiae literariae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatorum, Slavorum atque Transylvanorum, vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens. Accedit bibliotheca scriptorum quae extant de rebus Hungaricis*, vol. II, Frankfurt, 1711, p. 27.

⁸ Prosper Marchand, *Dictionnaire historique ou mémoires critiques et littéraires*, La Haye, 1758, p. 36.

⁹ Luigi Ferrari, op. cit.; Giuseppe M. Mira, *Bibliografia siciliana*, Palermo, 1873; *Dizionario di opere anonime e pseudonime di scrittori italiani o come che sia aventi relazione all'Italia*, Milano, 1852; Gianbattista Passano, *Dizionario di opere anonime e pseudonime*, Ancona, 1887; Emil Weller, *Lexicon Pseudonymorum*, Regensburg, 1886; Christian Gottlieb Jöcker, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, Leipzig, 1751; Antonie-Alexandre Barbier, *Dictionnaire des ouvrages anonymes*, Paris, 1872 — 1879.

¹⁰ L. H. Cottineau, *Repertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, Maçon, 1937.

¹¹ Augustinus Lubia, *Abbatiarum Italiae brevis notitia*, Roma, 1693; Rochus Pirrus, *Sicilia Sacra*, 1644; Giovanni di Giovanni, *Storia ecclesiastica di Sicilia, continuata dal P. Salvatore Lanza*, Palermo, 1946 — 47; L. Janauschek, *Originum cislerciensium*, ... I, Vindobonae, 1877.

¹² Ascanio Centorio degli Hortensii, *Commentarii della guerra di Transilvania... sino all' anno 1553*, ... Veneția, 1566 — 1568.

Primele două cărți sînt consacrate aproape în întregime prezentării evenimentelor din Transilvania, dar și în următoarele găsim referiri la cele petrecute în Principat. Mențiuni referitoare la Țara Românească și Moldova, la armatele românești din cele două țări se găsesc pretutindeni, dar sumar și nu în toate cazurile exacte.

Prima carte (pag. 1—37) tratează perioada de la începutul domniei lui Gabriel Bethlen (1613) pînă la ocuparea Orăzii de către turci (1660). Rezumatul de la începutul cărții este următorul: originea războaielor din Transilvania și schimbările din acest principat; atacurile principilor transilvăneni, în deosebi ale lui Gabriel Bethlen, împotriva lui Ferdinand II și ale lui Gh. Rákoczy contra lui Ferdinand III și Cazimir regele Poloniei; luptele împotriva Poloniei și alianța cu Suedia; urcarea pe tron a lui Leopold; marea victorie împotriva suedezilor; retragerea lui Rákoczy și înfringerea lui de către polonezi; invazia tătarilor în Transilvania; înălțarea lui Rákoczy și alegerea unui nou principe <Francisc Rédai>; recucerirea prin lupte a Principatului de către Rákoczy; minia Porții otomane împotriva Transilvaniei și pregătirile de a porni împotriva ei; apelul lui Rákoczy la sprijinul împăratului; ieșirea împotriva pașei din Buda și victoria raportată; pregătirile marelui vizir, ale tătarilor, valahilor și moldovenilor; cucerirea cetății Ineu (în text greșit, Leno) de marele vizir și devastările tătarilor; alegerea noului principe <Acățiu Barcsai>; reintrarea lui Rákoczy; luptele cu pașa din Buda și înfringerea lui Rákoczy; moartea acestuia în Oradea; calitățile și felul de a fi a lui Rákoczy; cererea orădenilor adresată împăratului și motivele pe care le invocau; asediul Orăzii; apărarea eroică; împliniri diferite din timpul asediului; căderea cetății în minile turcilor.

Paginile 4—23, de la începutul cărții întii, constituie o introducere în care autorul caută să elucideze cauzele războaielor purtate în a doua jumătate a secolului al XVII-lea între Transilvania și Poartă, iar în continuare între Imperiul habsburgic și cel otoman, ajungînd la concluzia că ele constau în primul rînd în pretențiile și încercările principilor Transilvaniei de a-și întinde stăpînirea asupra țărilor din jur, în rivalitatea pentru putere, în politica de duplicitate și în amestecul principilor în conflictul dintre împărat și adversarii săi, alături de cei din urmă. Cei care sufereau mai mult erau supușii, „... transformați în victime nevinovate ale răzbnunării din cauza ordinelor principilor și ale stăpînilor care cu prețul vieții lor <a supușilor> și al singelui, încearcă să spele petele pe care ei înșiși le-au creiat” (p. 23).

Evenimentele care au premers asediul Orăzii, și pe care Nitri le consideră înlăntuite direct de atacul pornit de turci, sînt prezentate începînd cu lupta de la Florești din <22> mai 1660, pe care Gh. Rakoczi II a pierdut-o.

Înfrînt și grav rănit, cu trupele distruse sau căzute în minile turcilor, Rakoczy s-a retras în cetatea Orăzii, unde după 18 zile a murit.

Autorul, deși partizan devotat al împăratului, face lui Rakoczy un portret admirabil. Plăcut la fizic, amabil și manierat, iubit de ai săi, binevoitor, prudent în planuri, dar și temerar, inteligent și elegant în vorbă, în bătălia de la Florești „era văzut nu numai în fruntea trupelor încurajîndu-i pe ai săi, rînduind escadroanele, atacînd dușmanul ca un leu, ci uitînd că este principe intra în mijlocul dușmanilor, alergînd dintr-o parte în alta, cu sabia în mînă, rîndînd și aruncînd la pămînt mulți turci. Era ca un Marte generos” (p. 24—25).

Moartea lui Rákoczy ar fi trebuit să aibă drept rezultat încetarea războiului, retragerea trupelor turcești și lăsarea principatului în vechile libertăți și cu vechea conducere. Noul comandant al turcilor, Ali pașa, a judecat însă că ar fi un prilej nimerit de a trage foloase cît mai mari în interesul Porții. Pretextînd că orădenii au fost de partea unui rebel și dușman al sultanului, că l-au adăpostit după înfrîngere, a hotărît să atace cetatea, „importantă fortăreață așezată nu departe de deschizătura munților prin care se face intrarea în Transilvania” (p. 27).

Înainte de descrierea cetății Orăzii și a evenimentelor prilejuite de asediul sa, Nitri prezintă mesajul deosebit de interesant cu care Martin Boldvai a fost trimis de către apărătorii cetății în ziua de 13 iulie 1660, prelua începutului asediului, la împărat și despre care I. Szalárdi, martor ocular, spune doar că se solicita prin el ajutor¹³.

Sînt enumerate considerentele expuse de Boldvai, pe care le invocau orădenii cînd cereau sprijin: „Să-și reamintească Majestatea Sa că atunci cînd s-a încheiat pacea cu turcii, s-a stipulat că din nici o parte să nu se construiască fortărețe noi la hotare; cu atacul Orăzii pacea va fi violată de turci, fiindcă este identic a uzurpa una deja construită cu a ridica alta nouă.

Majestatea Sa să judece bine importanța fortăreței <Oradea> și urmările primejdioase care vor rezulta din căderea ei nu numai pentru Transilvania, ci și pentru Ungaria și pentru alte state ale Majestății sale, deoarece fiind așezată <cetatea> așa cum s-a arătat mai sus, servește de cheie pentru toate provinciile învecinate și vor rămîne descoperite nu numai pentru

¹³ Szalárdi János, *Síralmas magyar kronikának kilencz könyvei*, (Cele nouă cărți ale jalei celei cronici maghiare) Budapesta, 1852, p. 543.

incursiunile de hărțuială ci <și> pentru incursiunile organizate ale barbarilor, care unde găsesse deschideri în folosul lor, nu se gîndesc nici la cuvîntul dat, nici la condițiile de pace.

Cu ocuparea fortăreței va fi tăiată și întreruptă comunicația între statele imperiale și Transilvania, iar în eventualitatea atacurilor împotriva Ungariei supusă împăratului nu va mai putea avea din acea provincie avantajele pe care le-a avut în războaiele anterioare împotriva turcilor.

Că turcul, în cel mai bun caz, ar pune la contribuție o mare parte din teritoriile Majestății sale și ar impune un jug de nesuferit în toate provinciile și localitățile învecinate.

Majestatea Sa ar putea să se convingă că văzîndu-se turcul în stăpînirea unei astfel de cetăți, nu-și va opri aci ambiția și lăcomia, care nu cunoaște lege și nu are margini, ci servindu-se de comoditatea care generează tilhari, va dori să fie stăpînul absolut al întregii Transilvanii; Majestatea Sa va pierde în acest fel o adeziune considerabilă <a provinciilor>, iar puterea turcească crescînd la granițele imperiului va fi mult mai de temut... Căzînd fortăreața în mîni <turcești> cade și speranța de a o mai putea recîștiga.

În concluzie, este o datorie pentru împărat, nu numai în interesul propriu, dar și din punct de vedere al onoarei și al rațiunii politice, ca prin proteste sau cu armata, dacă protestele n-ar avea nici un efect, să facă tot posibilul și să împiedice o astfel de fărâdelege, iar dacă nu va dori să intervină direct și să pornească la război, îl roagă <pe împărat> să le dea ajutor chiar și pe ascuns" (p. 27 — 29).

Argumentația orădenilor dovedește o bună cunoaștere a rolului strategic pe care îl avea cetatea lor și convingerea că în acel moment singurul ajutor putea veni numai din partea curții imperiale.

Descrierea cetății Oradea, făcută de Nitri, corespunde în linii mari cu prezentarea făcută de ceilalți cronicari contemporani. Conține însă câteva greșeli care pun la îndoială că el a cunoscut cetatea direct, deși sînt posibile unele erori de formulare a textului. Astfel, se spune că „vestita cetate și fortăreață... este așezată pe șes lingă țărmurile riului Criș; spre răsărit are munții cu povrînișuri înclit din partea aceasta este inaccesibilă; spre sud se întinde orașul cu cartierele sale mari; spre nord riul Criș cu dealuri plantate cu vii care o domină, deși la o distanță oarecare" (p.32). Ori, este evident că în apropierea cetății nu există asemenea munți, autorul referindu-se poate la munții Pădurea Craiului aflați însă la o distanță de circa 50 de kilometri. Dealurile din jurul orașului, printre care curge Crișul, nu sînt prăpăstioase și mai puțin de necucerit, chiar cu tehnica de atunci. Cartierele mari ale orașului erau situate spre nord, nord-vest, vest și mai puțin spre sud. Nu se exclude însă nici posibilitatea ca descrierea greșită a Orăzii să fi fost influențată de hărțile și planșele contemporane, în care dealurile dinspre răsărit apar ca niște munți, iar în partea sudică a cetății se observă cartiere mari.

Referitor la numărul apărătorilor rămași în cetate după plecarea trupelor nobiliare și de mercenari la înmormîntarea lui Rákoczy, Nitri dă cifra de 850 (p. 32). Merită a fi menționat faptul că I. Szalárdi, cînd descrie repartizarea ostașilor la cele cinci bastioane, nu dă cifra globală a lor¹⁴, iar Evlia Celebi nu se referă de loc la numărul acestora. Curios pare faptul că cifra de 850 apare la V. Bunyitay și la unii autori de monografii ale Orăzii, dar care nu indică sursa informațională¹⁵.

Surprinde afirmația că „apărătorii făcînd ieșiri dese și viguroase au provocat în tabăra <turcească> atîtea pierderi și lovituri înclit au dezorganizat toată armata..." (p. 33), deoarece I. Szalárdi nu menționează nici o acțiune de acest fel. În schimb afirmația confirmă un pasaj din cronică lui Evlia Celebi: „În fine dușmanul <apărătorii cetății> cîștigînd biruința a ieșit prin deschisătură din cetate în urmărirea alor noștri înclîcîrîndu-se în luptă..."¹⁶

Episodul privind trădarea secretului umplerii, respectiv golirii de apă a șanțurilor cetății, apare la Nitri într-o formă aproape identică cu cea relatată de Evlia Celebi. Deosebirea constă doar în faptul că, primul consideră ca motiv al trădării speranța în acordarea libertății și a unei sume de bani (p. 33), în timp ce al doilea vorbește de dorința femeii de a-și elibera din robie fiul¹⁷.

Toți cei trei cronicari relatează explozia din ziua de 14 aug., dar fiecare în mod decisebit. Evlia Celebi amintește doar de explozia unei mine¹⁸. Nitri consideră drept vinovat pentru dezastrul provocat pe un pastor reformat care a scăpat o luminare aprinsă pe praful

¹⁴ Ibidem, p. 538—540.

¹⁵ Bunyitay Vincze, *A váradi püspökség története*, vol. IV, Debretin, 1935; Aurel Tripson, *Monografia Almănah a Crișanei*, Județul Bihor, Oradea, 1936, p. 10; Borovszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyszombat*, Budapesta, 1901, p. 195.

¹⁶ Evlia Celebi, *Despre ocuparea cetății Oradea de către turci în anul 1660, traducere din ungurește de N. Firu*, Oradea, 1937, p. 14.

¹⁷ Ibidem, p. 6—7.

¹⁸ Ibidem, p. 7—8.

de pușcă din magazia de muniții (p. 33 – 45), spre deosebire de Szalárdi, după care vinovați sînt artificierii care au lucrat în mod neglijent¹⁹.

În relatarea asediului, Nitri prezintă două aspecte care lipsesc din celelalte cronici.

Desfășurarea asediului, cu toate că cetatea era atacată de un mare număr de ostași, cu tunuri numeroase, care provocaseră spărturi largi în zid, nu se desfășura cu succese încurajatoare pentru asediatori. Acest fapt a nemulțumit mai ales pe ieniceri, care de mai multe ori au cerut să se ridice tabăra. După luptele înverșunate din ziua de 24 august²⁰, ienicerii s-au răsculat afirmînd „că nu mai vor să rămînă acolo și că vor jertfi în locul vieților fraților lor viața lui <a pașei>, <ceace> îl determină pe pașă să se gîndească la plecare” (p. 36). Starea de spirit din tabăra turcească era rezultatul rezistenței îndrîjite a apărătorilor²¹ și a renumelui de care se bucura cetatea, că ar fi de necucerit.

Desfășurarea în continuare a asediului a fost influențată în mod hotărîtor de fuga în tabăra turcească a unui soldat, care a dezvăluit acestora, că numărul apărătorilor a scăzut simțitor, au mai rămas doar vreo 300, iar rezervele de alimente și mai ales de muniții sînt pe terminate. Alînd acest lucru, Ali pașă a ordonat un asalt general, ceea ce a determinat pe apărători ca în 27 august să ridice steagul alb și să înceapă tratativele pentru capitulare.

În privința celui care a făcut cunoscută turcilor situația din cetate, Evlia Celebi spune că era un „dezertor ungur”²². I. Szalárdi îl numește „un seimen pedestru”²³. Nitri face însă o afirmație deosebit de interesantă. El spune că „în apărarea cetății se găsea o companie de soldați numiți zemenij (seimeni), descendenți din traci, oameni foarte îndrăzneți și războinici”, (...popoli descendenți din Traci, audacissimi e bellicosii). Din acești soldați unul a fugit la turci, „nu se știe de ce” (p. 36).

Afirmația că aceștia erau descendenți din traci și faptul că o parte a apărătorilor cetății fuseseră recrutați din împrejurimi, poate duce la concluzia că este vorba de români.

Finalul primei cărți nu aduce informații deosebite. Merită a fi menționată doar aprecierea autorului cu privire la urmările cuceririi Orăzii. Poarta are, „în mîini o fortăreață cu ajutorul căreia va putea pune frînă, în orice eventualitate, Transilvaniei, îi va împiedica orice ajutor din partea vreunei puteri străine și va sta ca o sentinelă în fața statelor Majestății sale imperiale” (p. 37).

Cartea a doua, după ce prezintă neliiniștea care a cuprins curtea imperială de la Viena la aflarea știrii că Oradea a căzut sub stăpînire turcească, continuă cu evenimentele desfășurate de la alegerea lui Ioan Kemény ca principe pînă la sfîrșitul anului 1663 (p. 38 – 97).

O atenție destul de mare a acordat Nitri descrierii asedierii Clujului de către turci în 1662 și cauzelor care au determinat asediul.

După alegerea lui Mihail Apafi ca principe, Ioan Kemény l-a rugat pe generalul imperial Montecuccoli să așeze o garnizoană germană la Cluj, alături de cea comandată de Ștefan Ebeni.

Înfrîngerea oștii lui Ioan Kemény și moartea acestuia în bătălia desfășurată la 23 ianuarie 1662 în localitatea Seleușul de lingă Sighișoara (p. 52–53) au determinat trecerea partizanilor săi în tabăra lui Apafi. Garnizoana din Cluj, în fruntea căreia se găsea în acel moment David Redani (în text Retani), refuza, însă, a se supune principelui susținut de turci, ceea ce a determinat blocarea cetății de către trupele lui Apafi și cele turcești.

Cetatea Clujului nu era pregătită pentru asediul, fapt pentru care Redani a luat măsuri de întărire a zidurilor cu lemnărie adusă în cantitate mare, ridicînd și bastioane care să reziste loviturilor de tun. Pentru a evita o răscoală a adeptilor lui Apafi, a luat măsuri de dezarmare a lor și a îndepărtat din cetate „mai mulți suspecți, care plini de mînie au mers în tabăra lui Apafi cerindu-i să înceapă asediul, ceace a și făcut către sfîrșitul lunii mai” (p. 55 – 56).

Descrierea asediului corespunde în linii mari cu relatările contemporanilor, Szalárdi și Ioan Bethlen. Trebuie însă menționat că Bethlen și pe baza informațiilor sale Jakab Elek consideră staționarea garnizoanei imperiale ca cea mai mare nenorocire care a lovit Clujul²⁴, în timp ce Nitri (p. 51 – 60) o vede justificată din punct de vedere al intereselor țării.

În ce privește sfîrșitul asediului, Nitri arată că în momentul intrării în Transilvania a trupelor imperiale comandate de generalul Schneydau (greșit în text Schenidau) „pașă cuprins

¹⁹ Szalárdi, *op. cit.*, p. 558.

²⁰ În text 14 august, (Probabil o greșeală de tipar).

²¹ „... fiecare (dintre apărători) lupta vitejește împotriva a trei și patru turci; uniți în grupuri nici se opuneau la falanșe întregi de dușmani, îi înspăimîntau numai cu îndrăzneala (și) îi zdrobeau cu armele; chiar și femeile, uitate că sînt fraiere, ca vechile amazone se expuneau pe ziduri loviturilor dușmanilor și cu primejdia morții – pe care mulți au înfrînt-o – s-au luptat vitejește aruncînd de pe ziduri asupra asediatorilor căldări cu apă fierbinte, pietre și tot ceace puteau avea la îndemînă” (p. 35).

²² Evlia Celebi, *op. cit.*, p. 15.

²³ „egy szemény gyalog”, Szalárdi, *op. cit.*, p. 562.

²⁴ Jakab Elek, *Kolozsçar története*, voi. II, Budapesta, 1883, p. 735.

de mînie a decis retragerea, care a avut loc la 4 sept. <1662> lăsînd mari cantităţi de îmbrăcăminte din lipsă de care pentru transport. Astfel după 3 luni a fost eliberată cetatea. Schneydau reinnoii garnizoana şi se retrase fără neajunsuri" (p. 61 — 62).

„Apărarea cetăţii a fost o adevărată minune. Nu avea întărituri moderne, tunuri, praf de puşcă şi nici alte arme. Laudă i se cuvine comandantului Redani, care cu suflet generos s-a hotărît s-o apere şi cu pricepere şi sîrguinţă o întări, a turnat tunuri din clopote şi zi de zi s-a fabricat praf de puşcă. L-a slăbit pe duşman cu ieşiri dese . . . A dezarmat pe cetăţenii rebeli" (p. 6)

Evenimentele descrise în ultimele două cărţi nu se desfăşoară pe teritoriul Transilvaniei şi majoritatea nu au o legătură directă cu Principatul, fapt care ne-a determinat să nu ne ocupăm cu ele.

Lucrarea lui Maurilio Nitri, scrisă într-un stil destul de plăcut, presărată cu citate şi frumoase figuri de stil, nu aduce noutăţi senzaţionale, care să impună reconsiderări radicale a unor evenimente sau stări de lucruri. Ea completează doar informaţiile cunoscute pînă în prezent, permiţînd a privi evenimentele cu ochii contemporanului, poate chiar a participantului la ele. Pentru acestea şi pentru că nu este cu nimic mai prejos decît alte cronici deja cunoscute, merită să figureze în bibliografia privind istoria Transilvaniei.

NOUL EROTOCRIT

ALINTA VIDIS

Dintr-un neînţeles capriciu al zeului Cronos, atît de necruţător de obicei cu tot ce aspiră la eternitate „Noul Erotocrit” — una din cărţile de largă circulaţie în veacul trecut — se păstrează astăzi la loc de onoare, în biblioteca Filialei Arhivelor Statului Brăila, ca o binemeritată răsplătă pentru izbînda ei împotriva asaltului anilor. „Compusă în versuri de Anton Pann” — aşa cum reiese şi din foaia de titlu — cartea a apărut în anul 1837, în tipografia lui Gheorghe de Clozius din Sibiu.

Din cele cinci volume ale „Noului Erotocrit”, deţinem numai ultimele două, respectiv tomurile 4 şi 5. Îmbrăcate în piele, cele două tomuri poartă cu semeţie patina timpului şi adnotările în româneşte şi greceşte ale diversilor cititori. Descifrăm astfel numele unui oarecare Cristescu, al lui Kir Mihalachis şi însemnarea „Această carte este a dumnealui mai josului iscălit. . .” şi din păcate numele este indescifrabil, dar se distinge clar data 1847, martie 22.

Cum ne aflăm încă în prima jumătate a secolului trecut, această carte românească a fost nevoită să îmbrace haina aspră şi greoaie a alfabetului chirilic.

Faptul că această emoţionantă poveste de dragoste a putut străbate un drum atît de lung, pentru a ajunge pe malul stîng al Dunării, nu trebuie să ne surprindă. Într-un oraş ca Brăila, în care viaţa românească renăştea impetuos, încercînd parcă se recupereze veacurile de oprimare otomană, era firesc ca şi gustul estetic al locuitorilor oraşului să-şi spună cuvîntul. Dornici să-şi încălzească spiritul la flacăra slovelor scrise, brăilenii făceau eforturi deosebite pentru a-şi procura şi citi tot ce apărea de sub tipar la vremea aceea¹.

De altfel aventurile celor doi îndrăgostiţi, „Erotocrit (ceea ce înseamnă în greceşte cel chinuit de Eros) şi Aretia (ceea cu virtute)”, induşoaseră inimile unei Europe întregi.

Circulaţia acestei cărţi populare a preocupat pe mulţi cercetători români şi străini, suscitînd chiar polemici aprinse.

În ţările române povestea lui Erotocrit a pătruns prin intermediul cărturarului peloponeziac Dionisie Fotino care publicase la Viena încă din 1818, o prelucrare în versuri, în limba neogreacă, după poemul cretanului Vincenţiu Cornaros.

De fapt, motivul dragostei prigonite dar învingătoare a lui Erotocrit nu îşi are obîrşia în literatura greacă — aşa cum s-a crezut multă vreme — ci în cea provençală, de la care printr-o filieră complicată a ajuns pînă la noi. Romanul cavaleresc provençal „Paris et Vienne”, datînd din secolele XV-sau XVI a stat la baza a două prelucrări: cea franceză, realizată de Pierre de la Cypède şi cea italiană a lui Angelo Albani Orvietano, apărută în 1621 la Roma, sub titlul „Innamoramento di due fedelissimi amanti”².

¹ C. C. Gîlărescu, *Istoricul oraşului Brăila*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 181.

² Al. Piru, *Istoria literaturii române*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970, vol. I, p. 456.

Poema cretanului V. Cornaros, care nu este decît o localizare grecească după Orvietano, a avut o largă răspîndire în mediile grecești din țara noastră. Pentru a putea fi cunoscută și de publicul românesc, căruia limba greacă îi era greu accesibilă, s-au încercat numeroase traduceri (traducerea în proză a lui Ioan Trapezuntul, traducerea lui Vasile Vîrnav din Botoșani, și una în versuri al cărei autor nu a putut fi identificat³).

Cu toate acestea, Anton Pann — acest neobosit partizan al scrisului, care a desfășurat o prodigioasă activitate de scriitor, compozitor, tipograf — nu a folosit nici una din traduceri enumerate mai sus. Faptul reiese clar din prefața la „Noul Erotocrit”, în care declară cu mîndrie:

„Numa-n rumânește, pînă astă dată,
Nu s-a văzut încă-n tipărire dată,
Dar tradusă-n proză la mulți să găsește
Și la alți în versuri, chiar ca în grecește
Fără osebite, — ntocma potrivită,
Dar numa-ncepută și neisprăvită”.

Deși cunoștea destul de bine limba lui Homer, Anton Pann nu s-a încumetat să traducă singur pe „Erotocrit”. În lista „prenumerațiilor” de la finele tomului 2, autorul îl trece și pe Tudorache Iliad, despre care notează cu vădită intenție „ajutătorul la traducerea acestei istorii”. Dacă punem sub semnul probabilității colaborarea lui Anton Pann la traducerea în românește a textului grecesc al lui Dionisie Fotino, în schimb putem susține cu certitudine că transpunerea acesteia în versuri îi aparține în exclusivitate.

Că „Noul Erotocrit” nu poate da măsura talentului de povestitor spontan și plin de vervă, așa cum ne apare Anton Pann în „Povestea vorbei” sau „O șezătoare la țară”, faptul este de la sine înțeles. Această siropoasă poveste de dragoste, desfășurată de-a lungul celor cinci tomuri, în cînsprezece mii de versuri lungi și destul de plicticoase nu găsește rezonanță în inima scriitorului, temperament expansiv, incapabil de interiorizări.

În postfața la tomul patru Anton Pann, anticipînd rigorile unei eventuale critici, își recunoaște multe greșeli în stil și în „pontație”, „care și în tomul al cincilea se vor vedea”, atribuindu-le unor „întîmplări nenorocite” care i-au subrezit sănătatea și i-au împiedecat să-și corecteze manuscrisul. Cu acest prilej, cere iertare publicului cititor și îi mulțumește tipografului Gheorghe de Clozius din Sibiu⁴ care a știut românește și a putut descurca ceoarnelne urmînd cu tiparul forte frumos⁵.

Romanul „Noul Erotocrit” ca și multe altele asemenea⁶ se încadrează în acel stil specific evului mediu, cînd intensitatea dragostei se măsura cu prețul unor nesfîrșite sacrificii.

Acțiunea este plasată la curtea lui Eraclie, reglele Atenei. Erotocrit, fiul sfetnicului regese Pezostrat, se îndrăgostește de frumoasa fiică a regelui Artei (Aretuza) și seară de seară tînrul îi farmecă auzul cu cîntecele sale minunate. Dar regele se împotrivesc idilei lor și Erotocrit este nevoit să fugă în Egipt. Boala grea a tatălui îl reduce pe pămîntul Atenei. La serbarea dată în cînslea frumoasei prințese, tînrul „chinuit de Eros” înveșmîntat în alb, iese învingător în turnir, spre năgrăita bucurie a Artei.

Dar fericirea lor atît de greu cîștigată este sfărîmată de voința tiranică a lui Eraclie. Erotocrit este surghiunit iar fiica sa obligată să se mărițe cu regele Bizanțului. Fidelă marelui și unicei ei iubiri Areti preferă închisoarea.

Pacea Atenei este amenințată brusc de Vladistrat, regele misiodacilor sau cuțovlahilor care începe „cetatea a strîmtoare cumpilii” Cînd victoria dușmanului devine iminentă, apare un misterios cavalier înveșmîntat în negru (viteazul Erotocrit) care îmbărbătînd poporul atenian, salvează la timp cetatea. În toial ultimei bătălii Erotocrit este rănit. Regele care sub înfățișarea întunecată a salvatorului nu-l recunoaște pe Erotocrit este dispus să-i ofere coroana. Dar tînrul nu dorește decît pe frumoasa și virtuoasa Areti. Prințesa refuză cu disperare cererea cavalerului negru, pe care — ca și tatăl ei — nu-l recunoaște. Statornicia iubitei, pusă în felul acesta la încercare, îl impresionează pe erou și îl obligă să se demaște. Și astfel, avatariile celor doi îndrăgostiți, care își găsesc în sfîrșit lihniștea și fericirea, se încheie spre marea satisfacție a cititorilor cu mult doritul happy-end!

Deși firul acțiunii se desfășoară după o schemă simplă, totuși cartea rămîne în ansamblul ei greoaie, încărcată de amănunte și personaje nesemnificative.

Încă de la început Anton Pann pune la dispoziția cititorului o listă de „persoanele ce vorbesc într-acest „Nou Erotocrit”, procedeu împrumutat din dramaturgie. De altfel, asemă-

³ Ibidem.

⁴ A. Pann, *Noul Erotocrit*, tomul 4, ultima filă.

⁵ Al. Piru, *op. cit.*, *Capitolul: Cărți populare în secolul al XVIII-lea*, p. 437.

⁶ Ion Manole, *Anton Pann*, în „*Studii Literare*”, E.S. P. L. A., 1954, p. 87.

narea cu o piesă de teatru este subliniată și prin permanentul dialog care pune în contact personajele. Eroii se exprimă în versuri, indiferent dacă vorbesc, recită sau se tînguie în scrisor interminabile. Toate aceste moduri de manifestare a personajelor poartă cîte un titlu, cum ar fi: Areti către părinții ei, Polidor către Erotocrit, Erotocrit către Împăratul etc.

Versul este obositor de lung (pînă la 15 silabe) și lipsit de figuri stilistice. Rarele manifestări ale talentului scriitorului (descrierea frumoasei Areti sau a misteriosului cavaler negru) nu pot compensa dificultatea lecturii pentru cititorul contemporan.

Abia în poeziile adăugate la sfîrșitul tomurilor 4 și 5 îl regăsim pe adevăratul Anton Pann, creatorul. Promise cititorilor din tomul al doilea, aceste cînturi, în majoritate originale, sînt extrase din volumul „Poezii deosebite sau cîntece de lume” apărute tot în 1837. Printre poeziile acestea de factură neanacreontică cele mai multe sînt acrostihuri, specie preferată de poet pentru a-și demonstra virtuozitatea. Din îmbinarea inițialelor primului vers al fiecărei strofe ni se dezvăluie un număr impresionant de „muze” care au reprezentat pe rînd marea și unica pasiune a vieții epicureianului Anton Pann.

Astfel, apar alături nume ca: Anica, Sultânica, Elenca, Săftica, Marițica, Uțica, Eufrosina, Carolina și se pare că seria nu e completă. Găsim în aceste poezii erotice, în afară de clasică tînguire de dragoste și accente grave, ca în cîntul VII, care ne amintesc de motivul bine cunoscut al deșertăciunii vieții:

Ani-ca zilele trec
Și minutele ca clipa
Nu simțim cum să petrec
Tinerțile cu pripa.
Noi din zi în zi murim
Și ne pierdem din viață,
Ca musca ne amăgim
Și ne-necăm în dulceață...

Dar nu lipsesc nici poeziile umoristice, ca cea atribuită unui „pătit” (Cîntul XXIII):

N-a mai rămas frățioare
Cineva să se însoare
Că precum cîștig nu este
De vom lua și neveste
Pas-apoi de mai trăiește
Ori în lume pribegește *

Tomul V se încheie cu o adresare directă către cititori prin care autorul, modest ca întotdeauna, își cere iertare pentru toate stîngăciile cărții, căci:

Nimeni nu poate scrie

Ce în lume se împarte

Ori cîntec ori istorie,
Ori și altceva să facă
Fiecăruia să placă.
Așa și această carte

Nu va putea, cum îmi pare
Să placă la fiecare,
D-aceia cu rugăciune
Cer de la toți furtaciune *.

Se pare că publicul a știut să-i aprecieze strădania. Din numeroșii prenumerați, înscrși la sfîrșitul fiecărui tom, constatăm că „Noul Erotocrit” era așteptat cu nerăbdare în toate colțurile țării (București, Climpulung, Brașov, Focșani, Iași și Brăila). Mulți nu reușeau să intre în posesia cărții și atunci o copiau cu rivnă de la cei mai norocoși. Vasile Grecu în lucrarea sa, *Erotocritul lui Cornaros în literatura românească* (Cluj, 1921), atestă existența a 4 manuscrise după „Noul Erotocrit”, care să păstrează la Biblioteca Academiei. Printre hîrțile lui Mihail Eminescu s-au găsit 6 foi dintr-un manuscris de pe la 1800—probabil o traducere în proză după Cornaros¹¹.

Deși intenția lui Anton Pann, afirmată în „Introducerea” cărții era aceea de a da o pildă tinerilor de necazurile pe care le atrage după sine „amorul”, se pare că efectul a fost

⁷ Anton Pann, *Noul Erotocrit*, tomul 4, p. 127.

⁸ *Ibidem*, tomul 5, p. 149.

⁹ *Ibidem*, p. 144.

¹⁰ Ion Manole, *op. cit.*, p. 85.

¹¹ *Ibidem*.

contrar. Cartea era citită pe nerăsuflăte iar tinerii își compuneau declarațiile de dragoste inspirându-se din Erotocrit. „În „Boieri și ciocoi” de Alecsandri, Tarsița îl sfătuiește pe Lipișescu: „Trebuie numaidecît să te declarisești astăzi, s-o uimești cu cuvinte de amoriu... să-i ostesești ceva din Erotocrit... Ai citit pe Erotocrit? ... Pe mine m-a amețit cu Erotocrit”¹¹.

Dată fiind lărga popularitate a cărții este ușor de presupus că și la Brăila „Noul Erotocrit” era citit și apreciat cu entuziasm. Cele două tomuri păstrate la filiala noastră reprezintă dovadă certă. Mai tirziu, în 1857 se tipărea la Brăila „romanțul”, „Filerot și Antusa”, variantă a „Noului Erotocrit, din inițiativa lui Radu S. Campiniu pe atunci un tînăr de numai 13 de ani.

Astăzi istoria lui Erotocrit — victima nemilosului zeu Eros — pare pentru cei mai mulți naivă și desuetă, dar acum 150 de ani versurile brodate cu mîgală și meșteșug de Anton Pann pe ghergheful eternei și atotbiruitoarei iubiri se integrau perfect în spiritul epocii.

A XIII-A CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ A MESEI ROTUNDE A ARHIVELOR, BCNN, SEPTEMBRIE 1971

Conferința Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor a fost găzduită în acest an de orașul Bonn (R.F. a Germaniei). Desfășurată în zilele de 13—16 septembrie, ea a prilejuit participarea a peste 70 de delegați din 30 de țări ale Europei, Asiei, Africii și Americii și a reprezentanților unor organizații internaționale: O.N.U., U.N.E.S.C.O., Federația internațională a asociației bibliotecarilor, Uniunea Internațională a Transporturilor ș.a. Arhivele Statului din România au fost reprezentate de o delegație formată din Gheorghe Titileanu, directorul general al Arhivelor Statului și Ioan Pușcaș, seful Serviciului Folosire și relații externe.

Lucrările conferinței, desfășurate în castelul Godesburg, au fost deschise de ministrul federal de interne, Hans-Dietrich Genscher.

La ordinea de zi conferința a avut înscrise spre discutare două teme importante: Arhivele și informatica și Arhivele instituțiilor internaționale.

Alegerea primei teme a fost determinată de progresul realizat în introducerea electronicii în administrație, economie, statistică și cercetarea științifică și de faptul că acest progres a început să pună în fața arhivelor multiple probleme noi, atât în ce privește utilizarea electronicii în cercetarea materialelor documentare deținute, cât și în privința viitorului materialelor create de aparatura electronică, indiferent unde ar fi utilizată.

Raportul privind această temă a fost întocmit de Robert-Henri Bautier, profesor la „École nationale des Chartes” și secretar general al Mesei Rotunde a Arhivelor, pe baza răspunsurilor la un chestionar primite de la organizații ale arhivelor din 25 de țări și de la 3 organizații internaționale.

Ocupându-se de stadiul actual al automatizării informațiilor în serviciile administrative raportorul releva că odată cu pătrunderea vertiginoasă a informaticii în administrație au apărut probleme care trebuie să preocupe organizațiile naționale de arhive. Cele mai importante sînt: atitudinea față de datele prelucrate de calculatoare, față de suporturile datelor și față de „listing”-urile (imprimantele) rezultate din prelucrarea lor și necesitatea intervenției autorităților publice pentru a centraliza, organiza, coordona, raționaliza sau normaliza centrele, sistemele, materialele și metodele, ca urmare a costului foarte ridicat al echipamentului electronic și a funcționării centralelor.

Din analiza stadiului actual al experienței generale a arhivelor în materie de informatică s-au desprins câteva idei principale care pot fi sintetizate în următoarele:

Deoarece serviciile publice tind să-și creeze adevărate bănci de date, pe care să le mențină în păstrare proprie, arhivele trebuie să acționeze în direcția preluării elementelor de informație (cartele perforate, benzi, discuri sau tambururi magnetice) pe care să le pună apoi la dispoziția cercetătorilor.

Se impune crearea unor grupuri de studiu, care să se preocupe de problemele informaticii în arhive și care să mențină o strînsă colaborare cu organismele specializate (servicii de statistică, centre de calcul etc.).

Este necesară o pregătire a lucrătorilor din arhive, pentru a-și putea desfășura activitatea în noile condiții. În acest sens România a fost citată printre țările unde s-a asigurat o reciclare profesională a unor arhiviști prin cursuri tehnice și lucrări practice.

Deși în administrație s-au obținut rezultate spectaculoase în dezvoltarea informaticii cele mai multe direcții de arhive se află în stadiul studiului sau a lucrărilor experimentale, fără a dispune de mijloace materiale și personal suficient pentru a trece la faza operațională. Din acest punct de vedere România a fost apreciată ca făcând parte din țările care sînt pe cale de a se alătura celor cu o experiență apreciabilă în domeniul informaticii.

În fața arhivelor au apărut numeroase dificultăți ca: incertitudinea privind durabilitatea suportilor, lipsa de experiență privind determinarea a ce și în ce cantitate trebuie conservat, variabilitatea extremă a informațiilor conținute în fiecare document și ca urmare problema cuvintelor cheie, a codurilor și normării.

Un spațiu important a fost rezervat în raport problemei echipării actuale a arhivelor cu aparatură pentru prelucrarea datelor, concluzia principală a autorului fiind aceea că, în prezent arhivele nu pot dispune singure de un echipament informativ complet și autonom și că activitățile informative ale arhivelor trebuie să fie coordonate cu cele ale altor servicii, mai ales cu instalațiile ministerelor de care depind.

Deosebit de interesante sînt încercările de a prevedea schimbările care vor avea loc în arhive odată cu generalizarea folosirii aparaturii electronice.

Ca o primă schimbare se prevede înlocuirea suportului actual al datelor (hîrtia) cu cartele perforate, benzi, discuri și tambururi magnetice, fapt care ridică două probleme: soarta documentelor pe hîrtie (originalele actuale și listîngurile) și condițiile de păstrare a noilor suporturi.

Se consideră că vor interveni modificări în structura arhivelor: depozite de un tip nou pentru suporturile magnetice, ordonarea suporturilor nu după sistemele tradiționale, pe fonduri, pînă la structurale, probleme s.a., ci în ordinea memorării unor date luate din surse diferite etc.

Radicale schimbări se prevăd și în exploatarea datelor atît de către cercetători, cît și de către arhive. Cercetătorii nu vor mai veni în contact decît în mod excepțional cu documentele originale. Li se vor pune la dispoziție microfilme, listînguri, xerografii. Arhivele vor putea rezolva mult mai ușor sarcini ca: evidența frecvenței folosirii pe fonduri și probleme, controlul depunerilor și selecționărilor, concordanța între cotele vechi și noi, fișierele bibliotecilor documentare etc.

Informatica va asigura o indexare mai largă, mai comodă și mai rapidă și elaborarea inventarelor analitice necesare atît pentru arhive, cît și pentru cercetători.

Deceniul următor va fi hotărîtor pentru arhive. Numai ținînd pasul cu evoluția în domeniul informaticii vor reuși să-și păstreze rolul de instituție științifică. În caz contrar s-ar putea transforma în simple depozite de hîrtii, care își păstrează doar o valoare muzeistică.

Discuțiile purtate la prima temă au completat în mod fericit raportul, accentulînd asupra unor probleme importante ca, necesitatea utilizării unor suporturi care asigură păstrarea informațiilor pe o durată mai lungă și cercetările efectuate în acest sens (Rieger Morris — S.U.A.), convertirea informațiilor din mașini de o generație în altele mai noi (Ake Kromnow — Suedia), pericolul ca în condițiile utilizării informaticii în administrație și a lipsei de control din partea arhivelor să se piardă un mare număr de documente contemporane, care încetează să mai aibă valoarea practică pentru administrație (Marcel Baudot — Franța) etc.

În cadrul discuțiilor a luat cuvîntul, din partea delegației române, I. Pușcaș prezentînd experiența obținută pînă în prezent de arhivele românești în domeniul informaticii.

Avînd în vedere importanța problemei discutate conferința a adoptat unele recomandări către Consiliul Internațional al Arhivelor din care menționăm:

— Consiliul să ceară organizațiilor naționale de arhive ca acestea să intervină pe lîngă organele guvernamentale ca suporturile noi să se supună regimului clasic, iar problema selecționării să fie studiată în funcție de conținutul documentelor.

— Consiliul să recomande organizațiilor naționale de arhive crearea unor grupuri de lucru care să studieze problemele teoretice și practice ridicate de introducerea electronicii în arhive.

— Comitetul Executiv al Consiliului să prevadă înființarea unei comisii speciale care să studieze problemele puse de introducerea electronicii în administrație și să difuzeze rezultatele experiențelor în curs cu privire la aplicarea informaticii în arhive.

A doua temă a conferinței, **Arhivele instituțiilor internaționale**, a fost prezentată prin raportul lui Christian Gut, director al serviciilor arhivelor orașului Paris. Tema a fost aleasă datorită faptului că în prezent există un însemnat număr de arhive create de instituții internaționale și a căror situație nu este încă reglementată.

Aceste arhive pot fi împărțite în 3 grupe mari: cele care se găsesc în păstrarea instituțiilor creatoare (O.N.U., F.A.O., U.N.E.S.C.O. etc), arhivele instituțiilor dispărute păstrate

de instituții internaționale existente în prezent și cele păstrate în depozitele unor arhive naționale.

Ca urmare a acestei situații arhivele respective nu sînt supuse unei reglementări uniforme în privința ordonării, selecționării și inventarierii lor. Diferă foarte mult termenele după care sînt puse documentele la dispoziția cercetătorilor, în unele cazuri accesul cercetătorilor fiind extrem de dificil, iar unele instituții deținătoare nu manifestă suficient interes față de ele.

În vederea soluționării situației din prezent autorul raportului opiniază pentru concentrarea acestor arhive într-un centru pus sub controlul unei instituții internaționale, fie din cele existente, fie a uneia care va fi creată cu acest scop. Pentru o asemenea soluție optează majoritatea țărilor care nu dețin arhive de instituții internaționale, deși unele își exprimă serioase rezerve. Contra soluției concentrării se declară Franța și România, prima justificându-și poziția prin faptul că arhivele naționale asigură o păstrare nelimitată în timp, fapt esențial în ordonarea și inventarierea documentelor și larga difuzare a instrumentelor de lucru.

Din păcate în momentul de față nu este posibilă o reglementare a acestei probleme. Ca urmare, conferința s-a mărginit doar la a cere instituțiilor internaționale și arhivelor naționale să acorde o mai mare atenție operațiunilor de ordonare și inventariere a arhivelor internaționale pe care le dețin.

Cu ocazia conferinței, participanților li s-a oferit posibilitatea să cunoască unele realizări obținute în R.F.a Germaniei în domeniul utilizării informaticii. Le-a fost prezentat un sistem „information retrieval”, sistemul „GOLEM”, creat de firma Siemens și s-a efectuat o demonstrație practică de lucru. Acest sistem este utilizat de către guvernul federal pentru memorarea și regăsirea de informații din legislația germană. Deasemenea, vizitînd Arhivele Federale din Koblenz, li s-a făcut o expunere însoțită de o demonstrație practică cu privire la memorarea datelor dintr-o serie de documente cu un conținut mai variat și posibilitățile de utilizare a acestor date.

A XIII-a Conferință Internațională a Mesei Rotunde a Arhivelor a constituit o reușită. Ea a permis o cunoaștere mai aprofundată a preocupărilor și rezultatelor obținute în domeniul informaticii, confruntarea diferitelor păreri în acest domeniu, cunoașterea problemelor actuale care se pun în arhivistica mondială. Realizările obținute pînă în prezent de arhivele românești au stîrnit interesul a numeroși participanți, care au solicitat informații mai amănunțite, lămuriri privind obiectivele urmărite. Din acest punct de vedere conferința a constituit o nouă ocazie de a reliefa succesele obținute în domeniul științei în țara noastră, de creștere a prestigiului său.

GH. TITILEANU

I. PUȘCĂȘ

CERCETĂRI ÎN ARHIVELE DE PESTE HOTARE

AUSTRIA

Unul din obiectivele cercetării întreprinse în arhivele Vienei în cursul anului 1971¹ a fost completarea seriei rapoartelor diplomatice pe care le avem deja în țară, la Biblioteca Academiei, ca și în arhivele D.G.A.S., cu cele mai noi materiale accesibile în prezent. E vorba de rapoartele diplomaților austrieci acreditați în diferitele capitale europene, inclusiv București, ba chiar și la Tokio și Washington, în perioada dintre cele două războaie mondiale, privind politica internă și externă a României. Ele relatează, comentează și uneori analizează evenimentele politice din țara noastră, activitatea partidelor și a unor personalități politice, mișcarea comunistă și muncitorească, relația dintre sistemul politic-social și situația economică politica națională internă, politica externă. Ceea ce constituie interesul acestor documente care privesc trecutul nostru apropiat este, firește, noutatea datelor, materialul faptic, modul în care s-au reflectat peste hotare evenimentele și oamenii acelei perioade, ceea ce contribuie nu la cunoașterea de sine a poporului și a istoriei noastre.

La Arhiva Casei, Cîrții și Statului (Haus-Hof-und Staatsarchiv), în afară de fondul „Neues Politisches Archiv”, din care fac parte rapoartele menționate mai sus, au mai fost cercetate fondurile „Hungarica” și „Turcica”. Aceste două din urmă nu constituie de fapt fonduri propriu-zise, corpuri de arhivă crescute organic din activitatea instituțiilor, ci așa cum

¹ Cercetările au fost efectuate în perioada 23 martie – 1 mai 1971 de o delegație formată din tov. Elena Moisuc și Tiberiu Moț.

serie L. Bittner² „un amestec încleștat de numeroase fragmente de arhive”, de proveniențe foarte diverse și care, pînă în 1936, au sporit continuu, prin depuneri de la unele cancelarii centrale, prin achiziții și donații. Ambele colecții sînt deosebit de importante pentru istoria patriei noastre, aici aflîndu-se printre altele, corespondența diplomatică cu principii Transilvaniei și cu domnitorii Moldovei și Țării Românești. Către aceste colecții s-au îndreptat încă de la început primii cercetători români în arhivele Vienei, E. Hurmuzaki, N. Iorga ș.a., care au și publicat parte din aceste documente. Cu toate acestea, adăosul pe care l-au suferit între timp cele două colecții ca și exigențele crescînde ale cercetării științifice de azi — care nu mai este satisfăcută cu copii manuale, extrase sau rezumate de document, acte izolate de complexul din care fac parte, documente fără cotă de arhivă — impun o parcurgere sistematică a lor. Parcurgerea nu este ușoară, ținînd seamă de cantitatea materialului (Hungarica cuprinde peste 400 de fascicule, iar Turcica numai pentru secolul al XVI-lea cuprinde 82 pachete), ca și de faptul că nu există pentru aceste colecții instrumente de evidență corespunzătoare. Anul acesta, din colecția Hungarica au fost cercetate documentele din anii 1554—1556 și 1595—1600, reținîndu-se pentru xerocopiere c. 6000 pagini de document. Ele privesc procesul judecat la Cluj al episcopului George Martinuzzi, precum și evenimentele de război și tratativele diplomatice din perioada lui Mihai Viteazul și a succesorului acestuia, Radu Șerban. De asemenea 3 fascicule din anii 1711—1723, cuprinzînd documente referitoare la indigenatul transilvan și privilegiile familiilor Cantacuzino și Brîncoveanu, precum și informații despre Banat și Transilvania. Din colecția Turcica au fost cercetate documentele din anii 1593—1602, reținîndu-se pentru xerocopiere c. 600 pagini de document, cuprinzînd corespondența împăratului Rudolf cu arhiducele Matei și cu comisarii imperiali care purtau tratative cu turcii, precum și bogate informații despre relațiile lui Aron, domnul Moldovei, și ale lui Mihai Viteazul cu imperialii. Din aceeași colecție au mai fost reținute pentru microfilmare c. 600 pagini de document din anii 1769—1827 și 1856, privind conflictele și rectificări de graniță între Transilvania și Moldova, Țara Românească și Banat.

Din Biblioteca Arhivei Casei, Curții și Statului au fost cercetate colecțiile ziarelor „Wiener Zeitung” și „Oesterreichischer Beobachter” din anul 1821, microfilmîndu-se articolele despre revoluția lui Tudor Vladimirescu.

La Arhiva de Război (Kriegsarchiv) au fost continuate depistările începute în anii trecuți în fondul „Feldakten”, selecționîndu-se de data aceasta documente din perioada războiului ruso-austro-turc 1788—1791, cu ocupația austriacă a Moldovei și Țării Românești. În cele c.6000 pagini de documente microfilmate găsim corespondența autorităților austriece de ocupație cu Divanurile, cu Mavrogheni (scrisori în limba greacă de la domnitorul fugit peste Dunăre), cu boierii (foarte multe documente românești), date extrem de bogate privind nu numai operațiunile militare, ci și economia celor două Principate (ocne, mine, vămi, dări), activitatea căminarului Ioan Hagi Moscu cu aprovizionarea armatei austriece, precum și informații despre relațiile diplomatice cu rușii.

Din colecția „Kartensammlung” au fost selectate hărți și planuri ale Banatului din anii 1696—1830. Ele privesc operațiunile militare din anii 1696/97, 1716, 1788, împărțirea în districte din 1718—1725, 1755, cu indicarea satelor, prediilor, riurilor, mlaștinilor, pădurilor; orașul Timișoara cu împrejurimile și fortificațiile, cu cazematele și galeriile subterane, din anii 1716, 1740, 1746/47, 1766, 1781, 1788; cursul Timișului din 1783, 1805; canalul Bega, reglementarea lui, desecarea unor bălți și terenuri inundate din jurul orașului Timișoara, din anii 1735, 1755/56, 1809—1812, 1830.

Tot la Arhiva de Război au fost făcute cercetări, înlesnite de excelente instrumente de evidență, în colecția „Landesbeschreibungen”, care cuprinde descrieri de țări, provincii, trecători, orașe, fortificații, întocmite în scopuri militare, adesea cu ocazia ridicării de hărți și planuri. Găsim aici nu numai descrieri topografice, ci și topografico-economice, unele de proporția unor volume in-folio. Au fost selectate pentru microfilmare circa 3000 pagini de text din anii 1733—1854. Cele mai multe și mai ample dintre descrieri privesc Transilvania, cuprinzînd date istorice, politice, statistice, demografice, economice. Semnalăm ca mai importante: descrierea făcută de comisarul de război Kitzing din anul 1740, descrierea Țării Birsei din 1761, descrierea făcută de Lichtensteiner din 1775, rapoartele lui Prunetz privind tratativele delimitării graniței Transilvaniei cu Maramureșul și Moldova din anul 1775, descrierea politico-militară a lui Thomann din 1781, descrierea și planurile minelor din Baia de Arieș din 1814, descrierea și planurile săpăturilor arheologice de la Grădiștea din 1808, descrierea localităților din Transilvania unde se țin tirguri și indicarea articolelor care se vînd la tirg din anul 1830, raportul de cercetare a Oltului în scopul navigabilității lui din anul 1837, descrieri și planuri ale fortărețelor Arad (1776), Cluj (1718 și 1800), Alba Iulia (1747), a castelului din Deva (1770—1790), a citadelei Sibiu (1777 și 1800), o descriere a Banatului din 1774, cu indicații despre

² L. Bittner, *Gesamtinventar des Wiener Haus-Hof-und Staatsarchiv*, vol. IV, Viena, 1938, p. 43.

populația satelor după naționalități și despre economie, considerați despre fortificațiile Timișoarei din 1768, descrieri ale zonei de graniță, inclusiv ale celei valaho-ilirice, cu indicarea satelor, familiilor, posesiunilor funciare din anii 1770, 1781, 1787, și 1813; descrieri ale comitatului Maramureș din anii 1767 și 1827; un interesant și util volum cu notițe despre instituțiile administrative și economice ale Bucovinei, în orinduire, alfabetică, din anul 1833, o descriere a domeniilor din Rădăuți din 1833; un raport asupra Porților de Fier din 1738; un raport despre castelul, orașul și fortificațiile de la Giurgiu din 1790; observații dintr-o călătorie prin Țara Românească, Bulgaria, spre Constantinopol, din 1808, un memoriu asupra relațiilor Austriei cu Rusia și Turcia Europeană din 1853, o descriere a Moldovei din 1854 ș.a.

Din colecția de stampe (Bildersammlung) au fost reținute câteva, cu orașele Cluj (1617), Oradea (1686), Sibiu (1699), Galați (probabil secolul al XIX-lea).

În Arhiva Cămarii Aulice (Hofkammer) au fost continuate cercetările din anii trecuți selectându-se pentru microfilmare circa 12.000 pagini de document din fondul „Münz-und Bergwesen” din perioada 1767–1776. Materialul documentar este format din rapoarte și tabele statistice privind exploatarea minieră și prelucrarea minereurilor și metalelor în Banat și Bihor. Găsim aici date bogate privind investițiile, cantitățile extrase și prelucrate, prețul de cost, beneficiile — chiar cele realizate în anii anteriori, începând cu 1736 — numărul muncitorilor după naționalități, începuturile centrului siderurgic-metalurgic Reșița (1768), cantitatea și valoarea metalului transportat anual la Viena, condițiile economico-sociale ale populației în zona montanică din Banat și Bihor.

La Biblioteca Națională (Österreichische Nationalbibliothek), timpul nu ne-a îngăduit să cercetăm decât foarte puține manuscrise din secolul al XVI-lea, cuprinzând o descriere a Transilvaniei, câteva scrisori în legătură cu situația din Țara Românească, victoria lui Mihai Viteazul, precum și o descriere de călătorie prin Bucovina din anul 1825.

În afara depistărilor de documente, care anul acesta au atins aproape 30.000 pagini de document și care, adăugate la depistările din anii 1966–1970, sporesc Colecția de microfilme și xerografii Austria din depozitul Direcției Generale a Arhivelor Statului la 215.000 pagini de document, delegația a fost preocupată de realizarea tuturor listelor de comandă restante din anii trecuți, cit și a celor de anul acesta. Datorită sprijinului acordat de Ministerul Afacerilor Interne din țara noastră, care n-a precupețit sacrificiile bănești reclamate de această acțiune culturală în slujba științei istorice, precum și datorită atitudinii prietenești a colegilor arhiviști de la Viena, în frunte cu directorul general, dl. Hanns-Leo Mikoletzky — cărora le exprimăm și pe această cale gratitudinea noastră — obiectivul delegației a fost atins, astfel încât cercetătorii istorici au la îndemână noi surse de informație istorică.

E. MOISUC

FRANȚA

În anul trecut 1971, între 6 iunie – 24 iulie, s-au continuat cercetările în Arhivele și Bibliotecile din Franța. Bogata arhivă a Ministerului Afacerilor Străine a fost, și de data aceasta, obiectivul principal al cercetărilor noastre. S-au făcut cercetări și la Arhivele Naționale ale Franței, în Arhiva Istorică Militară de la Vincennes și la Biblioteca Națională, secția de manuscrise, stampe și periodice.

Arhiva Ministerului Afacerilor Străine, ne-a oferit și de data aceasta, prilejul fericit de a găsi documente importante privind istoria țării noastre. Firește că nu vom putea face aici o expunere pe larg asupra tuturor documentelor găsite. Vom căuta doar să reliefăm unele după care, cu tot timpul scurt de cercetare, s-au putut lua note. Astfel în volumul cu rapoarte diplomatice primite în capitala Franței de la Viena în anii 1601–1723 sînt referiri bogate la problema Transilvaniei din 1603 dîndu-se chiar o scurtă descriere istorică a acesteia. Ambasadorul francez de la Viena într-un raport din 12 noiembrie 1777 scria împrejurările asasinării de turci la Iași a voievodului Moldovei Grigore Ghica. Fiul voievodului care asistasese la moartea tatălui său în Belic a scăpat fugind în Transilvania de unde a ajuns la Viena. De la el, desigur, deținea diplomatul francez știrile pe care le transmitea la Paris. Tot în aceste volume se află și o corespondență în care se văd capetele de acuzare împotriva voievodului patriot, născocite în mod perfid de puterea suzerană.

Tot în volumele cu rapoarte diplomatice venite de la Viena s-au găsit știri prețioase despre „revoluția” din Principatele române din anul 1821 (vol. 402, f. 76–164) în care se vorbește de Tudor Vladimirescu.

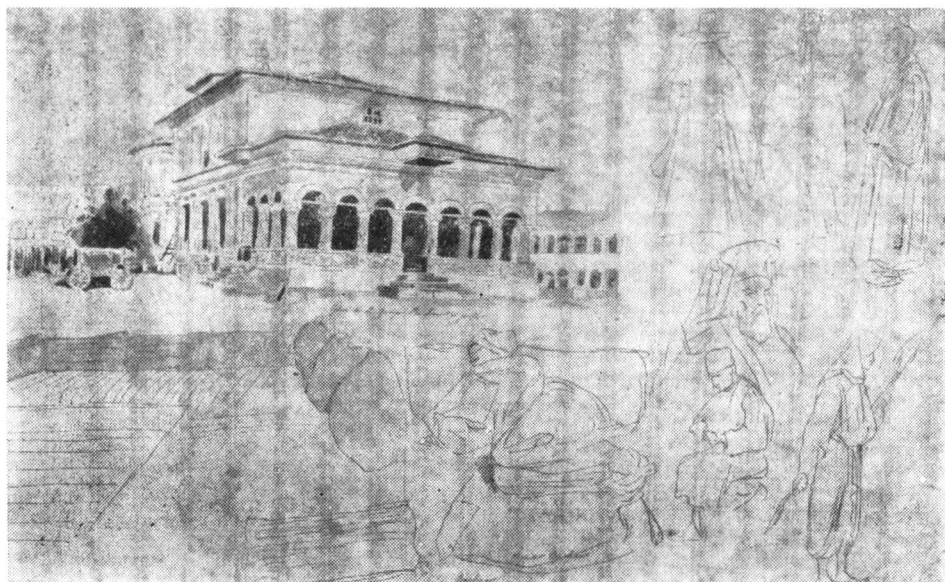

Fig. 1 — 1837 iunie 1/13, București. Interiorul unei camere de dormit din București; poate aceea în care a dormit Raffet la Andronache. În dreapta citeva crochieri de figuri din București. Sus desen din 3/16 iulie, biserica Sf. Gheorghe din București. (După desenul original al lui Raffet aflat la Biblioteca Națională din Paris colecția Stampe).

În cercetarea întreprinsă în Arhiva Ministerului Afacerilor Străine s-a pus accentul în special pe cercetarea volumelor cu rapoarte politice și memorii și documente venite de la Constantinopol. Un document din 1643 (Turcia, vol. I supliment f. 299–302) ne dă știrea că prințul Transilvaniei cerea ajutorul voievozilor Moldovei și Țării Românești ca să lupte împotriva ungarilor, iar vol. 2 cu 420 file abundă de știri privitoare la Transilvania, care ca stat liber cerea și ambasador la Poarta otomană. Sint deosebit de interesante volumele cu rapoarte de la Constantinopol privind perioada anilor 1866–1878, care ne dau date privitoare la acțiunile politice și economice precum și starea de spirit din Principatele române unite ca să se elibereze de „binefacerile suzeranității Porții Otomane” și să-și obțină independența politică și economică „care a constituit năzuința de veacuri a întregului popor român”.

În cele citeva volume cercetate din grupa condicilor intitulată Polonia (353 volume cu documente dintre anii 1331–1829) de asemenea s-au găsit date importante privind țara noastră Astfel în vol. 2 care începe cu un document din 1573 se află știri privitoare la Transilvania, relațiile cu Moldova și Valahia.

În grupa volumelor cu rapoarte trimise de diplomații francezi acreditați în Rusia, cercetînd doar acelea din anul 1821, se întîlesc știri importante despre evenimentele din țara noastră din acel an. Astfel în vol. 40 pe anul 1821–1822 s-a găsit un memoriu privind istoricul revoluției de la 1821 (f. 41–92) în care este des pomenită „revolta valahului Vladimirescu”. Istoricul problemei e făcut pe plan european. De asemenea și volumele 160–162 cuprind rapoarte tot pe anii 1820–1821 în care se vorbește despre această revoluție și măsurile luate împotriva lui „Vladimirescu șeful revoltanților”. Și în volumele cu rapoarte ale ambasadorului francez la Londra, cercetînd doar două (nr. 719 și 720 pe anul 1861), s-au găsit date privitoare la intensa activitate politică a lui Alexandru Ioan Cuza, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri și alții pentru recunoașterea de către Turcia și celelalte puteri a dublei alegeri din 24 ianuarie 1859.

La Arhiva istorică militară cu sediul în castelul de la Vincennes, din preajma Parisului, cercetarea arhivei misiunii militare franceze în România dintre anii 1914–1920, ne-a oferit de asemenea date importante asupra evenimentelor politice, militare, economice și sociale ale anilor primului război mondial. Se dau date despre armament, spitale, transporturi, mizeria populației, reorganizarea armatei române, eroismul soldatului român, manifestele lansate deasupra Bucureștilor ocupați. Importante sint și rapoartele scurte făcute de biroul de informații

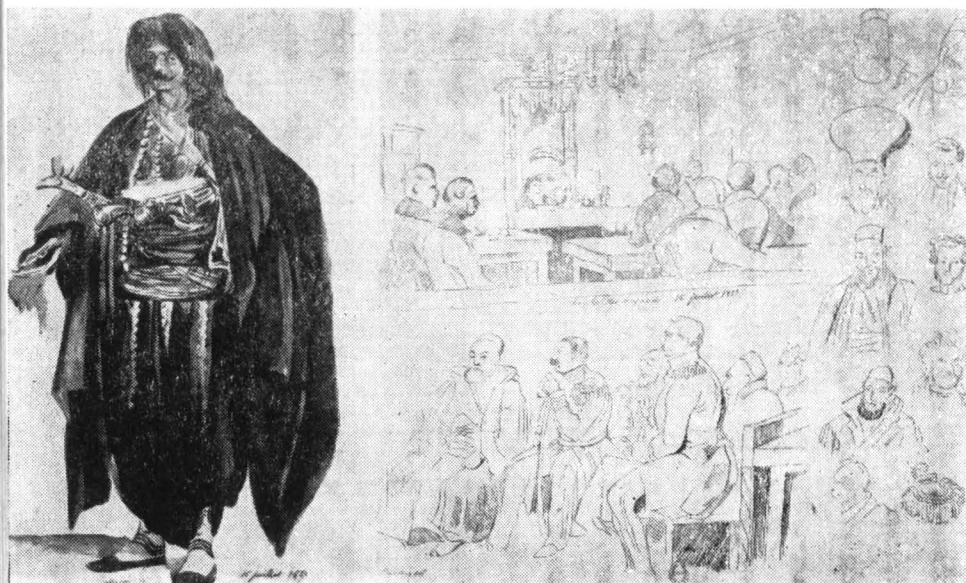

Fig. 2 — 1837 iulie 3/15, București. În partea stângă : arnăuț (mercenar) în garda domnească. În partea dreaptă sus și jos „camera boierilor” (Adunarea Obștească) prezidată de mitropolit. (Desene de Raffet aflat în trecere prin București la 1—5 iulie 1837 cu expediția științifică condusă de Anatolie Demidof. Arnăuțul este în culori, (După desenul original al lui Raffet aflat la Biblioteca Națională din Paris, colecția Stampe).

către biroul 2 al Ministerului de război francez privind situația din Transilvania în 1919, comandantul Armatei franceze de aici fiind generalul Franchet d'Espèrey. Se dau date asupra stării de spirit a populației din Transilvania, informări asupra partidelor politice, oamenilor politici sau militari, activitatea socialiștilor, pregătirea grevelor în diferite orașe din Transilvania,

Pe această linie se inscriu informațiile despre greva factorilor poștali (noiembrie 1919) adunarea politică a socialiștilor la Ploiești, la 17 noiembrie 1919 și aceea de la sala Dacia convocată de socialiști, manifestații de stradă împotriva „regimului militarist” impus de rege, greva generală din 3 noiembrie 1919. Un dosar (20 N. 217) cuprinde o descriere demografică a Banatului care are o populație în cea mai mare parte formată din români. Dosarul 20 N 513 cuprinde valoroase date de ordin politic, social, economic despre Timișoara anului 1919. Tot aici întâlnim un memoriu asupra Aradului : întindere, climat, industrie, producție, minereuri, fabrici, numele și întinderea de pământ a celor mai mari proprietari.

Dosarul 20 N 727 pe anii 1918—1919, cuprinde diferite memorii ale unor misiuni franceze în Transilvania.

Colonelul Hayaux du Tilly care fusese la Sibiu, Petroșani, Arad, Budapesta, Timișoara și Belgrad a întocmit un memoriu în februarie 1919 intitulat „Expunere de ansamblu asupra problemei transilvane și concluzii”. În capitolul I se arată „aspirațiile naționale transilvane, spiritul unionist găsit pretutindeni”. Se anexează declarațiile muncitorilor din Cluj, Sibiu etc.

La *Arhivele Naționale* s-au găsit unele documente referitoare la evenimentele din țara noastră între anii 1848—1851, date relative la oameni politici din Țara Românească : Constantin și Emanuel Filipescu, plecați în Franța (1826—1830) cu profesorul Demetrios Photila, Băleanu etc. De asemenea ni s-a pus la dispoziție spre cercetare și *Le Moniteur Universel* din care s-au cercetat doar volumele pe anul 1821 dorind să aflăm dacă în presa franceză a timpului se oglindește importantul eveniment al răscolului lui Tudor. Bănuielile noastre au fost îndreptățite găsim în multe numere știri venite din București, Iași, Brașov, și Sibiu. Unii corespondenți fuseseră martori oculari ai întâmplărilor anului 1821 fapt care dă o mai mare valoare relatărilor lor tipărite în pomenitul jurnal.

La *Biblioteca Națională din Paris*, care constituie, așa cum s-a arătat, un adevărat tezaur de cercetare și putem afirma inepuizabil chiar pentru o cercetare mai îndelungată, s-au găsit de asemenea documente importante care privesc istoria țării noastre. Nu este în

Fig. 3 — 1837 iulie 8/20, Iași. Biserica mănăstirii Trei Ierarhi din Iași. (După desenul original al lui Raffet aflat la Biblioteca Națională din Paris, colecția Stampe).

intenția noastră de a face o expunere în amănunt a conținutului tuturor materialelor documentare depistate. Reliefăm doar găsierea la Secția manuscrise slave a patru pergamente originale, de la Ștefan cel Mare (din anul 1491), de la Petru Rareș (1546), Petru Șchiopul (1575) și Radu Mihnea (1626). Pergamentele care se referă la diferite întăriri de mănăstiri și sate în Moldova, au ajuns în Franța aduse de vreun boier sau colecționar și achiziționate de Biblioteca Națională. La Secția manuscrise franceze s-au găsit câteva scrisori ale voievozilor români din anii 1581 și o scrisoare din Moldova din anul 1578 către Ioan voievodul Moldovei la Stephanovitz (Iași), o scrisoare din anul 1580 a unui doctor Natan din București, referiri la Transilvania din anii 1579—1584, copiile din 1591—1593 ale unor scrisori ale regelui Franței, una pentru prințul Moldovei și a doua pentru cel al Valahiei, etc. Cunoscînd faptul că marele pictor — desenator August Raffet, a însoțit pe prințul Demidof în anul 1837 în călătoria sa de studii prin țara noastră și a ilustrat opera lui Demidof tipărind și un volum de desene la Paris în 1838, s-a cercetat dacă nu au rămas și alte desene de la acesta privind țara noastră pe lângă cele puține imprimate și așa destul de rarissime. La Secția stampe în adevăr am găsit desenele lui Raffet, 32 planșe mari, cuprinzînd fiecare planșă diferite desene în culori sau crochiuri privitoare la locuri și oameni, începînd de la Orșova, Giurgiu, București și Iași, semnate și datate. Ochiul de mare artist al lui Raffet, unul dintre cei mai mari desenatori pe care i-a avut Franța secolului al XIX-lea (1804—1860), a prins cu mîna lui de mare artist o mulțime de aspecte din viața de toate zilele a poporului român „pline de mișcare și lumină” cum le califică biograful H. Giacomeli la 1878 și despre care desene Theophil Gautier spune că în reprezentarea țăranilor ele „rivalizează cu Decamps, Delacroix și Marichat”. Sînt cîteva desene ale unor clădiri din Giurgiu, București: Hanul lui Manuc, biserica Sf. Gheorghe, de la Iași biserica Trei Ierarhi, vedere asupra orașului. Sînt desene reprezentînd scene țăărănești, căruțe de poștă, slujitori în costumele lor, unele colorate, boieri, ședința de divan, uniforme militare pămîntești, arnăuți, servitori, muzicanți, costume în culori; el desenează pînă și unele instrumente de tortură, butucul de la picioarele țăranilor etc. Cu această descoperire socotim că s-a îmbogățit și latura iconografică a documentației primelor decenii ale secolului al XIX-lea.

Din imensa colecție de periodice pe care o posedă Biblioteca Națională, am cercetat doar *Le National* pe anul 1848 și 1849. Menționăm că pentru a cerceta doar un an din acest ziar îți trebuie cîteva zile. Ziarul abundă de știri privitoare la evenimentele anului 1848 în Europa. Publică scrisori particulare, informări din Polonia, Italia, Austria, Franța și bineînțeles din București, Iași și Constantinopol. Din București și Iași parvin redacției scri-

sori de la martorii oculari ai evenimentelor, unele date cu lux de amănunte. Numărul ziarului din 19 aprilie 1848 publică integral o lungă scrisoare, semnată „un valaque” din București, din care redăm doar cîteva pasagii: „În 1792 pe malurile Rinului s-au confruntat armatele Republicii franceze cu aceea a suveranilor coaliizați. Cîmpul de bătaie este astăzi în partea orientală a Europei, pe malurile Dunării unde cele două principii (libertatea și despotismul) se găsesc față în față. Vestul și marele bazin traversat de Dunărea inferioară, pe care o domină Carpații la Nord și Balcanii la Sud, oferă cel mai lamentabil exemplu a sechestrării unui popor omogen și liber de forțe rivale și superioare. Nu se știe în Franța care este regimul sub care trăiesc de mulți ani 8 milioane de oameni care compun națiunea română și care arbitrar împărțiți în valahi, moldoveni, și transilvăneni au păstrat totuși sub stăpîni diverși aceeași conștiință a drepturilor lor, aceeași credință a reînvierii în viitor a naționalității lor. Nu se știe de asemenea că suzeranitatea otomană și protectoratul țarist își dispută aproape de un secol nenorocita noastră patrie. Noi sintem deci primii martiri ai libertății. Noi sintem inamicii născuți a singurii puteri din Europa care a îndrăznit să ridice o voce amenințătoare înaintea mișcării de eliberare din Europa”.

Numărul din 10 mai 1848 publică întregul o scrisoare din Iași a unui participant la mișcarea revoluționară care dorește să aflu Europa „că însăși în Moldova sînt încă oameni gata să se sacrifice pentru libertate”. Sînt descrise pe larg cum s-au petrecut evenimentele, arestările, starea de spirit în oraș. „Orașul Iași prezintă un aspect trist. Nu se văd pe străzi decît părinți și mame despletite, plîngînd și cerîndu-și copii lor, însă aceștia sînt tratați cu barbarie și lovituri de baionete”.

O scrisoare din București din 11 iulie 1848 arată pe larg evenimentele de aici. Arestarea pictorului Negulici, a Goleștilor, a lui C.A. Rosetti și Alex. Cocorăscu, manifestarea pe strada Filaret a „studenților de la Sf. Sava” împotriva teroareî dezlănțuite. Bibescu consultînd pe Duhamel ce să facă, acesta i-a răspuns că nu are ce sfaturi să-i dea „deoarece țara este minată de revoluție”. Scrisoarea care poate fi a lui Bălcescu, arată cum ar putea rezista românii retrăgîndu-se în munți pentru a se pune în legătură cu transilvănenii și moldovenii și dacă cei din Țara Românească se vor opune, nimic nu este disperat căci forța lor se va măări repede și întreaga Românie se va ridica. Și dacă toată România se va ridica este de sperat că popoarele care o înconjoară vor voi să împartă pericolul comun. Odată cu scrisoarea i se trimite și o proclamație, un „apel la arme” adresat tuturor românilor.

Aproape număr de număr, ziarul publică scrisori și știri despre revoluția din Țara Românească, notele diplomatice între Petrograd și Constantinopol etc. De asemenea febrila pregătire de înarmare a poporului. În sate așteptau arme 20.000 voluntari, care pînă la venirea lor pregăteau ce puteau, lănci, coase, furci etc. și toți „jură să se lupte pînă la urmă pentru libertățile țării, nici unul dintre ei nu trebuie să supraviețuiască — scrie autorul corespondenței din București — învingerii noastre nici să se predea viu. Este proclamat trădător către patrie oricine nu va întrebuița fierul, focul sau otrava pentru dușmani”. Din Transilvania pleaseră prin defileul munților „bravi munteni, pentru a merge să verse singele lor pentru apărarea constituției fraților lor”. „La București clopotele au sunat alarmă — scrie o scrisoare din București din 26 septembrie 1848-fără încetare. Populația întreagă a ieșit în afară de oraș pentru a se apăra. În același timp corpuri de voluntari și o mare de țărani alergau din toate părțile țării. Preoții cu crucea în mină li precedeauă în această cruciadă în numele libertății. Nu se poate picta tabloul acesta impozant pe care-l prezintă vecinătățile Bucureștilor în acest moment. Pericolul era în aer. Turcii înaintau din Sud, armata țarului din Nord”. În sfîrșit mai dăm un extras dintr-o scrisoare din București datată 25 septembrie 1848, în care, după ce se arată situația la zi a evenimentelor din oraș, se spune: „De 3 zile armata turcă este oprită la 3 leghe de București în fața unei tabere mobile compusă de o imensă populație slab înarmată însă plină de entuziasm și cerînd cu mare strigăt constituția nouă sau moartea. De două zile comandantul armatei turcești nu încetează de a face lămuriri acestui popor că prezența forțelor turcești la porțile capitalei constituie o necesitate politică”. Se descrie pe larg cum au putut totuși intra turcii în oraș, arestarea membrilor guvernului, atrocitățile comise de turci. Se redau cu amănunte luptele de la cazarma miliției din Dealul Spirei și intervenția eroică a pompierilor ca să scape pe acei asediați. Volumele din anul 1849 abundă de asemenea în știri atît cu privire la situația politică și economică din Țara Românească și Moldova cît și din Transilvania.

R.D. GERMANĂ

Cercetările întreprinse în Arhivele de Stat ale Republicii Democrate Germane * au început la Direcția Centrală a Arhivelor germane din Potsdam (Deutsches Zentralarchiv Potsdam sau prescurtat D.Z.A.) și au continuat la Dresda unde este sediul Arhivei Centrale a Landului Saxonia (Sächsisches Landeshauptarchiv sau prescurtat L.H.A.)

Între fondurile cercetate sînt cele create de Ministerul Afacerilor Externe (Auswärtiges Amt), pe perioada 1852—1945 la Potsdam iar la Dresda Ministerul de Externe (Ausßenministerium sau Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten) din anii 1875—1929 și Legația din Berlin (Gesandtschaft Berlin), din perioada 1830—1936. Din aceste fonduri am cercetat materiale documentare de la părțile structurale: Handelspolitische Abteilung (Secțiunea politiciii comerciale), Länderabteilung II (Secțiunea țărilor) și Deutsche Presse (Presa germană).

Din aceste materiale am selecționat cîteva în legătură cu istoria modernă și contemporană a României, și bineînțeles a relațiilor existente de ordin politic, diplomatic, comercial și economic dintre România și Germania în perioada amintită mai sus.

Menționez că o parte din unele acte au fost create pe teritoriul țării noastre de către fostele ambasade și consulate germane (București, Constanța, Iași, Bacău, Botoșani, Brăila, Galați, Giurgiu, Roman, Sulina).

Dintre actele cu caracter diplomatic am notat cîteva cote ale unor materiale documentare ce se referă la tratatele, convențiile și înțelegerile româno-germane privind importul și exportul de mărfuri, bilateral, în perioada anilor 1875—1936. Printre actele consulare am reținut unele materiale cu referire la afacerile financiare dintre state, dintre firmele particulare române și germane și de asemenea cele privitoare la tranzitarea mărfurilor din țările balcanice către centrul Europei. În relație cu afacerile comerciale dintre state am depistat materiale documentare privind construcțiile de drumuri, de căi ferate și poduri (Cernavodă — 1894).

Volumele de documente intitulate Rumänien Wirtschaft (Economia României), conțin interesante și inedite documente în legătură cu participarea capitalurilor germane în economia românească, problema alianței Dunărene (Donaubund) și a circulației fluviale, dezvoltarea industrială a României, numărul de fabrici înainte de anul 1866, între 1886—1892 și creșterea lor după 1893.

De la Handelspolitische Abteilung (Secțiunea politică comercială) menționăm Convenția de comerț și transport pe apă dintre Germania și România (iun. 1877 — ian. 1878), precum și operațiunile financiare ale băncii Moldovei din Iași: incasso, anuități etc. și legăturile ei cu banca din Dessau (ian. 1871—mai 1876).

În ordine cronologică vin o serie de acte care se referă la comerțul Germaniei cu țările balcanice printre care și cu România după primul război mondial. Printre acestea găsim menționate investirea de capital a diferitelor firme germane în Balcani, raportul lui Clodius din 16 august 1935 către reprezentanții diplomați din Berlin în care se arată că relațiile economice cu România și Iugoslavia sînt foarte slab dezvoltate și în consecință cere intensificarea lor, dezvoltarea relațiilor comerciale ale țării noastre cu Italia în perioada 1921—1935, raport consular asupra întîlnirii de la Roma dintre Mussolini și generalul Averescu în vederea încheierii unor convenții comerciale și vamale. Printre acestea am găsit și un buletin economic intitulat „Rassegna dell' Europa Meridionale” nr. 9—10 din septembrie — octombrie 1929 din care rezultă informații asupra situației politice, economice și sociale între anii 1918—1929. Aici apare bilanțul României pe anul 1929 referitor la creditul agricol, bogățiile forestiere și minerale, un tabel statistic pe anii 1920—1929 asupra schimburilor comerciale italo-române și perceperea vămii la fiecare sortiment.

Dintre materialele ce se referă la exploatarea petrolului românesc am notat cîteva care privesc concesionarea terenurilor către societățile: Concordia, Steaua Română, Astra-Română, Belgo-Română, Redevența, Petrolblock (1925).

Alt grup de materiale se referă la întîlnirile oficiale care au avut loc între reprezentanții diplomați ai României și Germaniei naziste în preajma celui de-al doilea război mondial (Gafencu, Manolescu, Mihai Antonescu, Carol al II-lea cu cabinetul lui Hitler și Ribbentrop), ca și materiale care se referă la vizitele generalului Antonescu la cartierul general al Reichului.

Considerăm că cercetările care au început de anul acesta în Arhivele Republicii Democrate Germane vor oferi noi posibilități de documentare.

CORNELIA BARAVACHE-CRIVĂȚ

* La această deplasare a participat și tovarășul N. Nistor.

ITALIA

Cercetările efectuate în cursul anului 1971 în arhivele și bibliotecile italiene dintre care menționăm: Biblioteca Ambroziană din Milano, Biblioteca Estense din Modena, Biblioteca Universitară din Bologna, Arhivele Statului și Biblioteca Națională din orașul de pe Arno, Arhivele și Biblioteca Vaticanului ca și Arhiva Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor au scos la lumină documente variate, sub raportul conținutului, al epocilor istorice și ariei geografice, dar care se referă la toate teritoriile locuite de români.

Mai multe dintre manuserisele din Biblioteca Ambroziană, prezentînd evenimentele politice petrecute în țările noastre către sfîrșitul secolului al XVI-lea, pornesc fie de la cucerirea Daciei de către romani, fie de la eforturile militare și politice făcute de monarhia maghiară în scopul cuceririi Transilvaniei și expansiunii la est și sud de Carpați.

În acest fel a procedat Antonio Possevino în „scrisorile” adresate episcopului de Vercelli (ms. Trotti 74) în care sînt prezentate pe larg, cu lux de amănunte, evenimentele militaro-politice petrecute în Transilvania în anii 1595–1596 (cartea a V-a). În primele patru cărți Antonio Possevino descrie pe larg și într-o manieră destul de exactă populațiile care au ocupat în trecutul istoric teritoriul Transilvaniei; formarea și dezvoltarea orașelor transilvănene, pînă în cel de al XVI-lea secol, viața politică din voievodatul transilvan pînă la lupta de la Mohacs, evenimentele politice dintre anii 1526–1594.

Într-o manieră similară a procedat și Leonida Pindemonte, „gentil'uomo veronese” în al său „Discorso sopra la Transilvania” (Ms. G. 289 inf.).

În manuscrisul 0.116, sup. se găsesc prețioase informații despre politica viteazului voievod moldovean, Ștefan cel Mare, în momentul în care armatele otomane cucereau Caffa. Nu sînt lipsite de importanță știrile pe care ni le oferă alte documente păstrate în aceeași bibliotecă milaneză privind politica transilvăneană a lui Petru Rareș, cauzele și condițiile în care a fost omorît Gritti.

Utilă și interesantă, în special pentru istoricii care se ocupă cu studiul orașelor moldovenești, este „Relazione di frà Bernardino Quirini, vescovo argensis nelle Provincie di Moldavia e Valachia, intorno le cose del suo vescovato” (ms. H. 80 inf.).

În relatarea sa, episcopul, călător prin țările noastre, descrie principalele țirguri moldovenești, cu populația lor și obiceiurile ei.

O pondere mare, între materialele documentare depistate o au cele din epoca lui Mihai Viteazul. În această direcție menționăm, în afara materialelor aflate în vestita bibliotecă din Milano, pe cele păstrate la Biblioteca Vaticanului (Cod. Urbinati Latini vol. 816, 818, 819, 856, 1064, 1065, 1066, 1069, 1070, 1071). În cunoscutele „avvisi” ca și celelalte materiale informative este prevăzută evoluția aproape zilnică a evenimentelor petrecute în anii 1594–1601 în Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Materialele documentare care ilustrează simpatia manifestată de opinia publică europeană față de lupta dusă de poporul român sub conducerea bravului voievod Mihai Viteazul pentru îndepărtarea stăpînirii turcești și făurirea unității politice a românilor au fost depistate în fondurile Mediceo și Carte Stroziane din arhivele florentine.

Insistăm asupra conținutului volumului 4469 din fondul Mediceo, intitulat „Scrisorile prinților Transilvaniei către marele duce al Toscanei” dintre anii 1586–1612, care de fapt cuprinde multe relații ale participanților direcți sau colaboratorii lor la epopeea Călugărenilor și evenimentele ce au succedat-o.

Menționăm între acestea relatările făcute S. Piccolomini, F. Pigafetta, S. Genga, V. Zaccon, Malaspina și alții.

Documentele păstrate în Biblioteca Universitară de la Bologna (cod. italiene, col 1499, vol. II și col. 1724) evidențiază nu numai contribuția și rolul pe care occidentalii socoteau că-l puteau juca țările noastre în lupta contra Turciei, dar și cauzele ce au determinat statul feudal polonez să intervină cu forțele sale armate nu împotriva puterii otomane ci a voievodului român care înfăptuise pentru prima dată unitatea politică a neamului său.

Scrisorile cardinalului Caetano adresate conducătorilor statelor europene din acel timp constituie mărturii documentare de autentică valoare istorică care pot aduce contribuții importante în stabilirea scopurilor urmărite de feudalitatea poloneză prin intervenția îndreptată împotriva lui Mihai Viteazul.

Nereușind să-și atingă planurile expansioniste urmărite în anii uneia dintre cele mai glorioase epoci din istoria militară și politică a românilor, statul feudal polonez a reluat aceeași tendință politică către sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Noile condiții istorice în care aveau loc victoriile militare austro-poloneze contra armatelor otomane și ridicarea Rusiei la rangul de mare putere europeană, păreau să avantajeze feudalitatea poloneză în politica sa de cucerire, fie și parțial a teritoriului locuit de români, iar numeroasele materiale documentare din Archivio Segreto Vaticano, fondul Nunziatura

di Polonia, vol. 60—110 demonstrează cu prisosință acest aspect al politicii externe poloneze din acea epocă.

Semnalăm prezența în Biblioteca Estense din Modena a manuscrisului intitulat „Scritture dell Michele Appaffi Principe della Transilvania” în care conducătorul transilvănean prezintă situația principatului și politica externă a țării sale.

Deși, în genere materialul documentar păstrat în arhiva Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor se referă la probleme religioase, totuși documentele respective prezintă, nu rareori, știri importante asupra unor evenimente politice, petrecute pe teritoriul patriei noastre.

În unele cazuri se păstrează acolo scrisori ale reprezentanților de vază ai culturii românești.

Astfel, în fondul Scritture referite nei Congressi, Bulgaria e Valachia, vol. XI, a fost găsită o scrisoare a cărturarului român August Tr. Laurian adresată cardinalului Fontana în care omul de cultură își expunea punctul de vedere asupra originii poporului român, organizării sale politice, drepturilor sale istorice privind formarea unui singur stat național.

De asemenea, în același fond se păstrează și unele scrisori trimise de secretarul lui Al. I. Cuza privind vizita la Constantinopol a domnitorului român. Interesante și utile sînt materialele informative privind organizarea bisericească a românilor în secolele XIII—XIX care se află alit în Arhivele Vaticanului cit și în cele ale Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor.

În fondul Obligationes et Solutiones, de la Arhiva Secretă a Vaticanului se păstrează un număr de aproximativ 40 documente privind episcopii Oradea, Cenad, Alba-Iulia, în secolele XIII—XV.

În legătură cu activitatea misionarilor catolici în Țara Românească, organizarea bisericilor catolice dincoace de Carpați sînt multe materiale documentare în arhiva Congregației pentru Evanghelizarea Popoarelor (Bulgaria e Valachia).

În aceeași parte a fondului „Scritture riferite nei Congressi”, au mai fost găsite numeroase și importante materiale privind organizarea învățămîntului catolic la București și în restul Țării Românești în secolul al XIX-lea. Ele demonstrează preocuparea curții Vieneze de a folosi catolicismul drept mijloc care să slujească planurilor sale expansioniste asupra teritoriilor românești de peste Carpați.

Evident rîndurile de față, sînt doar o succintă informare asupra materialelor documentare ce au fost depistate în arhivele italiene și cele ale Vaticanului în anul 1971 care adăugă la cele peste 70 000 pagini documente microfilmate pînă în prezent alte aproape 12 000, care introduse în circuitul științific vor oferi în mod cert posibilitatea cunoașterii mai temeinice, mai aprofundate a istoriei noastre naționale.

DUMITRU ZAHARIA

R. S. F. IUGOSLAVIA

Un centru arhivistic, din R.S.F. Iugoslavia în care au fost concentrate arhive de o importanță deosebită pentru istoria poporului român și în special a Banatului, este Sremski Karlovci din regiunea autonomă Voevodina.

În acest orașel este depozitată o mare cantitate de arhivă creată de instituții și organizații administrative, religioase și bancare, parte din ele avîndu-și în trecut, sediu pe teritoriul Banatului românesc, ca de exemplu cea provenită de la comitatul Timiș.

Materialele documentare din Sremski Karlovci se află în păstrarea a două instituții, o parte din fonduri la Arhivele Voevodinei (Arhiv A.P. Voevodine), iar alta în depozitele filialei Academiei de științe iugoslave.

Dintre fondurile păstrate la Arhivele Voevodinei semnalăm în primul rînd pe cele ale comitatului Timiș (Tamiška županija) cu datele extreme cuprinse între anii 1779—1918, arhivate în 211 cutii.

O parte mare din documentele acestui fond conțin informații de natură economică. Astfel rapoartele anuale ale vicecomitatului ne informează asupra dezvoltării industriei și agriculturii pe teritoriul Banatului, despre activitatea „Asociației economice a țăranilor” din Sînpetru German și alte localități, constituirea „Asociațiilor industriale” și „Asociației meseriașilor” din Ciacova și Zăbrani, asupra inventarului agricol, a semănăturilor și întinderii moșurilor particulare și erariului regal maghiar, din comitatul Timiș.

Prețioase din punct de vedere documentar sînt recensămintele asupra industriașilor, meseriașilor și comercianților din Banat, întocmite în anii 1886 și 1895, care ne furnizează date în legătură cu numărul, profilul de producție a unităților industriale, atelierele existente, felul meseriilor și produsele executate de către acestea. Ansamblul informațiilor asupra indu-

striilor și comerțului din comitatul Timiș, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, este completat prin statutele și regulamentele diferitelor societăți industriale și comerciale care formează o serie de documente separate în cadrul fondului, rapoartele privind sistemul de navigație la Porțile de Fier, construcțiile de căi ferate, situația școlilor de ucenici din Timișoara, relațiile comerciale cu România, în special importul de cereale din România în Austro-Ungaria, expozițiile de produse industriale din 1887 la Timișoara și 1889 la Arad.

Dacă industria și comerțul au cunoscut, pe teritoriul Banatului, între anii 1860–1914, o oarecare dezvoltare, situația agriculturii era în schimb deplorabilă. Fiscalitatea excesivă, concretizată în special prin impozite mari menite să restabilească balanța financiară a statului, interminabilele procese urbariale, privilegiile marilor proprietăți moșierești, sistemul amenzilor și de răscumpărare a dijmii, arendările și subarendările de terenuri, prestațiile în natură și lipsa vitelor și uneltelor de muncă, au dus la pauperizarea țăranimii și la scăderea simțitoare a producției agricole.

În arhiva comitatului Timiș sînt numeroase memoriile și plingerile țăranilor, adresate municipalității comitatului și chiar împăratului, în care aceștia arată că nu mai pot face față impozitelor, prestațiilor și concurenței produselor marilor moșii.

Municipalitatea comitatului Timiș solicită credite de la Banca Belgiei și Banca Austro-Ungariei, pe care le avansează sub forma unui „împrumut” de stat „pentru înlăturarea sărăciei”, producătorilor agricoli.

Dobînzile mari, termenele de restituire relativ scurte și recolte mici din cîțiva ani consecutivi, slăbesc încă și mai mult puterea economică a țăranimii. În rapoartele comitatului suprem se arată că în anii 1863–1885 țăranii din comitatul Timiș au emigrat în masă în România, „unde domnitorul Cuza împarte pămînt tuturor acelor care vin din Ungaria”. Interesant este faptul că din Banat au emigrat în România nu numai țăranii români ci și cei de naționalitate germană, maghiară, sîrbă și bulgară. Proportii emigrărilor au alarmat autoritățile care sînt nevoite să ia măsuri pentru oprirea acestui fenomen. Începînd cu anul 1892, în scopul majorării loturilor țăranesci, se pun în vinzare parte din terenurile administrate de erarii regal și urgentează delimitarea pășunilor și izlazurilor foștilor urbarialiști de cele ale moșierilor.

Pe de altă parte pentru a suplini lipsa forței de muncă în agricultură, în anii 1897–1899 se fac colonizări, în special pe domeniile erariale.

Existența și lupta clasei muncitoare din cuprinsul Banatului este de asemenea oglindită în materialele documentare ale fondului de care ne ocupăm. Adunări și manifestări muncitorești de mare amploare au loc la Timișoara, Arad, Deta, în anii 1883, 1886, 1891, 1893 și anii următori.

Rapoartele comitetului suprem redau pe larg acțiunile revendicative muncitorești, cauzele care generează aceste acțiuni și măsurile organelor respective pentru stăvilirea lor.

Acele fondului „Comitatul Timiș” cuprind relatări și asupra vieții culturale bănățene. Amintim constituirea și activitatea Asociațiilor de muzică a agricultorilor din Fibiș, Receaș și alte comune, a „Asociațiilor de cîntece” din Ghioroc, Liebling, Vinga, situația școlilor românești, apariția și rolul important în viața culturală din Banat al ziarului românesc „Luminătorul” din Timișoara. Foarte importante sînt recensămintele și dările de seamă școlare din care se pot desprinde date asupra numărului și profilului școlilor existente în comitat, dotarea acestora, procesul de învățămînt, numărul și frecvența elevilor pe naționalități.

Tot în cadrul acestui fond există material bogat referitor la alegerile parlamentare din Ungaria, lupta și aspirațiile naționale ale românilor și sîrbilor din Banat, tariful taxelor vamale din România și Austro-Ungaria, situația demografică din comitatele Timiș, Arad și Caraș, cultivarea orezului în plasa Deta, activitatea profesorului Weigand Gustav din Germania care, așa după cum se arată într-un raport, „colindă sate românești din Banat pentru a descrie viața românilor”, și în fine, organizarea teritorială și instituțională a comitatelor Timiș și Caraș.

Fondul „Comitatului Torontal” (Torontalska županija), se află tot în păstrarea Arhivelor Istorie ale Voevodinei și cu toate că, a fost cercetat numai parțial, a dezvăluit prețioase informații, dintre care semnalăm în primul rînd pe cele referitoare la revoluția burghezodemocratică de la 1848–1849 din Transilvania și anume activitatea, din această perioadă, a Comitetelor și Gărzilor naționale române din comitatul Torontal, memoriul deputaților de la Timișoara Petru Mocioni și Carol Fodor, în care este criticat sistemul electoral existent, cerîndu-se revizuirea lui în sensul că în Dieta Ungariei naționalitățile să fie reprezentate în proporție egală cu numărul de locuitori și naționalități respective, procesele intentate la Tribunalul stătarial al comitatului revoluționarilor români și sîrbi, ordinele guvernului revoluționar maghiar și contribuțiile în bani și natură ale poporului.

O altă categorie de informații sînt cele cu privire la situația economică a comitatului Torontal oglindite în : recensămintele și situațiile cuprinzînd întreprinderile industriale, minele și atelierele meșteșugărești, deciziile Comisiei economice a comitatului referitoare la drepturile

și organizarea muncii câmpului în fabrici și atelierele meseriașilor, precum și regimul de muncă și condițiile de angajare a muncitorilor agricoli, situații statistice referitoare la inventarul agricol, semănăturile și recoltele din comitat și dările de seamă și bilanțurile băncilor și societăților de căi ferate.

Importante din punct de vedere documentar, pentru istoria Banatului, sînt dosarele cuprinzînd procesul intentat, în anul 1909, de către foștii membri ai Regimentului 12 de graniță, Erariului regal maghiar, pentru reglementarea dreptului de proprietate asupra unor terenuri. Într-un memoriu, întocmit cu această ocazie, este redat întreg istoricul regimentului, modul de organizare și rolul pe care l-a avut în apărarea granițelor imperiului.

De asemenea dosarele cuprind originale și copii ale diplomelor prin care au fost acordate diferite privilegii grănicerilor.

În anul 1971 s-a continuat și cercetarea fondului „Mitropolia și Patriarhia A” (Mitropolija — patriaršiski A), aflat în păstrarea Academiei de științe, filiala din Sremski-Karlovci. În urma cercetărilor am putut constata că fondul susmenționat reprezintă unul dintre cele mai importante izvoare documentare, pentru istoria țării noastre, aflate în R.S.F. Iugoslavia, cu datele extreme cuprinse între anii 1655 — 1918, materialele documentare depistate conțin bogate informații asupra vieții culturale, economice și politice din Transilvania, Țara Românească și Moldova.

În cadrul problemelor culturale se pot evidenția situațiile statistice, rapoartele episcopilor de rit ortodox din Ungaria și ale Mitropoliei din Karlovci către Deputația și mai târziu Cancelaria ilirică din Viena, referitoare la preparandiile și școlile românești de pe întreg teritoriul Ungariei (inclusiv Transilvania și Torontal); regulamente cu privire la desfășurarea procesului de învățămînt; conscripții școlare; rapoartele privind activitatea lui Dimitrie Țichindeal, George Lazăr, Constantin — Diaconovici-Loga, Moise Nicoră și Andrei Șaguna de la care se păstrează și numeroase scrisori autografe, recenzii ale unuia dintre primele gramatici a limbii române din Transilvania editate de Simeon Maghiar (1786); informații cu privire la tipărițiurile în limba română ale ieromonahului Macarie (1822), planuri de organizare al școlilor românești și slrbești din Ungaria; memorii pentru folosirea limbii române la predarea materialelor în școlile românești din Budapesta, Oradea, Arad, Timișoara etc.; tipărițiuri în limba română și evidența elevilor români la Gimnaziul din Sopron-Ungaria (1772); Jurnalul lui Grigorie Obradovici cuprinzînd observații asupra școlilor de rit ortodox din Banat și comitatele Bihor și Bihor (1809); organizarea școlilor din Sibiu; tipărițiuri editate în Țara Românească, folosite în Transilvania etc.

Dintre problemele economice reflectate în documentele fondului menționez: listele birurilor (dărilor) către stat și biserică, stabilite pentru populația ortodoxă din Ungaria; rapoartele, situațiile cu privire la mănăstirile Moldovița, Putna, Dragomirna, Horezu, Sucevița, Gura Humorului, Voroneț și altele (1784 — 1804); rapoarte privind domeniile și administrarea mănăstirilor din Ungaria aparținătoare de Mitropolia din Karlovci; dările stabilite pentru populația ortodoxă aflate pe domeniile ducelui de Mutina din Ungaria (1730); rapoarte referitoare la situația economică și socială din Banat și comitatele Bihor, Arad și Zărand (1727); recensăminte ale populației efectuate de biserică în vederea stabilirii contribuțiilor militare și religioase (1783, 1811); propuneri pentru amenajarea canalului Bega în scopul navigației (1817); ordine pentru stabilirea activității comercianților din Țara Românească, în Transilvania; evidența și rapoarte privind breasla comercianților români din Budapesta (1814).

În domeniul politic materialele documentare ale fondului cuprind: toate privilegiile ilirice acordate pînă în anul 1771, transmise într-un volum și autentificate de Mitropolia din Karlovci; informații cu privire la răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan, răscoala lui Pero Seghedinaț (1733, 1738) și răscoale ale românilor din Comitatul Zărand (1818); scrisori ale Împăratului Leopold al Austriei în care sînt redată tratativele cu domnitorul Țării Românești, Cantacuzino „în scopul apărării creștinilor împotriva barbarilor” (turcilor) (1695); numeroase memorii ale națiunilor române și sirbe către Împărații Austriei, pentru egalitate în drepturi cu celelalte națiuni din imperiu (1694, 1726, 1791, 1807. etc.); diplome de la principii Transilvaniei Rákóczy Gh. și Baresai Alcasiu, prin care acordă anumite drepturi religioase și comerciale românilor din comitatele Turda, Bihor, Dobla, Zărand, Bistrița (1656, 1659); privilegii acordate Banatului Tinișan și orașelor Arad și Timișoara (1723 — 1724); tratatul de pace de la Belgrad din 1739 și Convenția de la Constantinopol (1740), încheiate între Austria și Turcia; războiul cu Franța (1809); corespondența episcopului de Rimnic cu mitropolitul din Karlovci etc.

Semnăind în această scurtă prezentare, câteva din arhivele privitoare la istoria patriei noastre, desprinse din arhivele iugoslave, am căutat să atragem atenția asupra necesității continuării și extinderii cercetării acestor izvoare, care își aduc o contribuție de certă valoare la îmbogățirea cunoștințelor despre istoria poporului român.

ANDREI CACIORA

R. P. POLONĂ

În arhivele din R. P. Polonă se păstrează numeroase și importante documente privitoare la relațiile economice, politice și culturale dintre popoarele română și polonă, începând din secolul al XV-lea și până în vremea noastră. Din această cauză istoricii români și-au îndreptat atenția asupra acestor arhive încă din secolul trecut. Gheorghe Asachi, marele cărturar moldovean și primul arhivist al Arhivei Statului de la Iași între anii 1832 cerea să se obțină „măcar copii vidimate” de pe actele păstrate în arhivele de peste hotare referitoare la istoria țării, printre care și cele aflate la Cracovia¹. Cercetările în Arhivele polone începute încă din a doua jumătate a secolului trecut au continuat cu unele intermitențe până în zilele noastre². Documentele din Arhivele polone au fost publicate în marea colecție de documente externe *Hurmuzaki*, în alte colecții și în diverse periodice. Între 15 — 28 iulie 1971 s-au efectuat în continuare depistări în vederea microfilmării, în Arhiva Centrală a Actelor Vechi și în Arhiva Centrală a Actelor Noi din Varșovia, în Arhivele de Stat din Wrocław și Cracovia, precum și la Biblioteca Czartoriski din acest ultim oraș.

Documentele depistate cuprind perioada de timp de la sfârșitul secolului al XVI-lea și până la începutul ultimului război mondial s-au găsit materiale care se referă la domnia lui Mihai Viteazul și la lupta comună dusă în anii 1657 — 1660 împotriva dominației otomane de către Gheorghe Ștefan vv. Moldovei (1653 — 1658), Constantin Basarab vv. Țării Românești (1654 — 1658) și Gheorghe Rakoczi II, principele Transilvaniei (1648 — 1660). Din anul 1640 s-au găsit două scrisori originale în limba polonă de la mitropolitul Petru Movilă al Kievului, cu semnătura și sigiliul acestuia. Alte materiale depistate se referă la nordul Moldovei începând cu expediția din anul 1621 a turcilor în acele locuri și până la sfârșitul secolului al XVII-lea și constituie o contribuție documentară interesantă pentru această parte a țării noastre între anii 1621 — 1792. De la sfârșitul secolului al XVII-lea s-au identificat scrisori în limba polonă de la Antioh Cantemir vv. Moldovei (1695 — 1700) și Lupul Bogdan, hatmanul Moldovei, privitoare la relațiile economice cu Polonia și la evacuarea cetății Camenița de către turci. Din secolul al XVIII-lea, s-au găsit scrisori din 1735 de la Constantin Mavrocordat vv. Moldovei și din 1768 de la Grigore Ghica vv. Moldovei, adresate unor nobili poloni și două manuscrise conținând descrieri ale Bucovinei la sfârșitul aceluiași secol.

Un deosebit interes pentru istoria țării noastre după 1830 și până după abdicarea lui Cuza prezintă arhiva aflată la Biblioteca Czartoriski din Cracovia. Aici se păstrează o voluminoasă arhivă referitoare la activitatea emigrației polone după 1830 și până după războiul Crimeii. Prințul Adam Czartoriski, unul din șefii emigrației polone, formase la Paris un guvern național polonez în exil. Acesta ca și fiul său Wladislaw după 1861, avea agenți în toate țările europene, căutând aliați și prieteni ai cauzei polone și pregătind terenul pentru reînvierea patriei. Agenți polonezi au activat după 1831 în Țara Românească și în Moldova de unde trimiteau rapoarte amănunțite și uneori lungi memorii asupra situației politice și social-economice din țările noastre. Rapoartele se trimiteau de obicei prin intermediul consulatelor franceze din țara noastră la Constantinopol, iar de acolo prin ambasada franceză, la Paris. Din aceste materiale se constată că între revoluționarii români și emigranții poloni au existat strânse legături de colaborare în lupta comună pentru libertate și independență națională. În această perioadă au activat în țara noastră agenți polonezi ca Petre Butkiewicz (Bodmer saz Blein), Ian Woronicz (Carol Werner) Mrozwicki, Paul Gluk, Gradowicz, locotenent-colonel Zablocki ce participase la revoluția poloneză din 1831 și la cererea sa a fost angajat de către ministrul de război al Țării Românești, în 1848, ca gradul de colonel, în armata română ș.a. Colonelul Zablocki trimitea la Paris prințului Czartoriski rapoarte despre situația din Țara Românească în timpul revoluției. Emigrația polonă a acordat sprijin pe plan extern pentru triumful cauzei revoluției în țara noastră și după războiul Crimeii pentru Unirea Principatelor, fiind conștientă că prin eliberarea și prin sprijinirea ideii de unitate națională a altor popoare contribuie la triumful propriei cauze³.

¹ Figuri de artiști români. Gheorghe Asachi, București, 1939, p. 22.

² Asupra cercetărilor în Arhivele din R. P. Polonă începând din 1960 vezi „Revista Arhivelor”, X, nr. 1, 1967; p. 313—316, unde se face și un scurt istoric asupra acestora, începând din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, vezi și *Ibidem*, an XII, 1969, nr. 1, p. 237—240, și XLVIII, 1971, vol. XXXIII, nr. 1, p. 141—143.

³ Asupra raporturilor dintre români și emigrația poloneză vezi de exemplu N. Iorga, *Polonais et roumains. Relations politiques, économiques et culturelles*, București, 1921, p. 90—94; P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ioan Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, în „Anuarul Institutului de Istorie națională”, III, 1924—1925, Cluj, 1928, p. 63—106; Idem, *Emigrația polonă și revoluția română de la 1848. Studii și documente*, București, 1929, 136 p.; T. Holban, *Emigrația polonă în anii 1831—1848 și influența ei asupra mișcărilor de independență ale românilor*, în „Revista Istorică”, XX, nr. 10—12, 1934, p. 325—344; Stanislav-Lukasik, *Rumunja a Polska w XIX wieku*, Kraków, 1929; Idem, *Relațiile lui Mihail Czaikowski-Sadyk Paşa cu românii în „Revista Istorică română”*, 1932, vol. II, fasc. II—III, p. 232—266; Idem, *Pologne et Roumanie. Aux confins de deux peuples et des deux langues*, Paris, Varsovie, Cracovie, 1933; Gh. Duzinchevici, *Contribuții la istoria românilor*

La Biblioteca Czartoriski se păstrează câteva manuscrise ce privesc în întregime desfășurarea revoluției de la 1848 în Țara Românească, precum și evenimentele ce au urmat după înăbușirea ei în urma intervenției străine.

Rapoatele agenților polonezi din Iași și Îndeosebi din București după 1850 sînt din ce în ce mai numeroase și interesante, pe măsură ce mari evenimente aveau să se întîmple și să contribuie la realizarea unor transformări fundamentale în această parte a Europei.

Între emigrația polonă și români au existat relații și mai tirziu, după Unirea Principatelor și oamenii politici ca Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu și alții au acordat tot sprijinul, așa cum rezultă din paginile acestei deosebit de interesante corespondențe, polonilor aflați în România. Materialele depistate din această perioadă se referă în special la relațiile dintre emigrația polonă și Cuza Vodă și cu guvernul său. Alexandru Ioan Cuza, spune Nicolae Iorga, avea pentru polonezi, care erau oaspeții săi favoriți, o deosebită atenție și pentru acesta este suficient să răsfoiești cartea lui Dunin. El recunoaște din plin „Sincera simpatie pe care Cuza o avea pentru polonezi în general; printre străinii stabiliți în România, el îi proteja cu cea mai mare bunăvoință și îi folosea în aproape toate domeniile administrației. Gluk, din Cracovia, era medicul său și un alt medic polonez Wojciecki, a fost în serviciul statului român”⁴.

Materialele depistate în Arhiva Actelor Noi din Varșovia se referă la relațiile politice, economice și culturale dintre Polonia și România, între anii 1919 — 1939.

Arhiviștii polonezi au acordat ca de obicei, cu multă amabilitate, tot concursul necesar, punînd la dispoziție și dînd toate informațiile necesare pentru depistarea materialelor al căror cuprins a fost schițat în linii mari și de pe care urmează să se obțină microfilme. Acestea completează informația documentară referitoare la istoria țării noastre în special în secolul al XIX-lea și contribuie la o mai bună cunoaștere a relațiilor de prietenie multiseculare dintre popoarele român și polon.

M. FĂNESCU

TURCIA

Continuînd activitatea, începută în anul 1966, în arhivele și bibliotecile „Perlei Bosforului”, vechea capitală bizantină, apoi otomană, Istanbulul, de data aceasta nu ne-am limitat strict la materiale turcești privitoare la trecutul patriei noastre. Deoarece în anul 1971 s-au aniversat 2 500 de ani de la întemeierea statului iranian de către Cyrus cel Mare, ne-am îndreptat atenția spre bogatele colecții de manuscrise persane, cu miniaturi splendide, conservate în bibliotecile stambulene, din care unele privesc istoria țărilor române. Cîteva dintre acestea sînt vechi, datează dinaintea de începutul epocii otomane (1299). Este îndeajuns să amintim „Colecția de cronici” (*Ġami'at-tavarîth*) a lui Rașîd ad-Dîn Fazîlullah (1247 — 1316)¹, în care se descrie amănunțit istoria mongolilor, turcilor, iranienilor și a altor popoare din sud-estul Europei, socotită de unii ca prima istorie universală, scrisă de un autor persan. Din cuprinsul bogat, variat și interesant al acestei opere istorice merită să fie reținut un fragment privind lupta dîră a poapelor „vlah” (*ulag*), adică român și sas (*sassan*) din Transilvania, precum și a românilor de dincolo de munți în *Kara Ulag*² împotriva invaziilor mongolilor, sub comanda lui Kadan și Bûgek, generalii lui Batu-Han, fondatorul Hoardei de aur, socotiți de cronicarul persan „niște prințîșori” (*șehzadekian*) din ținutul Deșt-i Kîpceac³. Știm că aceste evenimente s-au petrecut în cursul anului 1241. Denumirea de *Kara-Ulag* este prima mențiune de acest fel pentru Țara Românească, în special pentru partea ei apuseană, corespunzînd cu *Ollenia de astăzi*. Mai tirziu, în izvoarele turcești, va apărea și *Kara-Eflak*, adică „Valahia Neagră”, ca denumire dată tot pentru Ollenia.

¹ În timpul războiului Crimeii. Un manuscris inedit, în „Revista istorică română”, vol. III, 1933, fasc. II—III, p. 248—258. Idem, *Cuza-Vodă și revoluția polonă din 1863*, București, 1935, 102 p.; Idem, *Contribuții la istoria legăturilor polono-române în anii 1865—1866*, București, 1936, 62 p.; Idem, *Beizade Grigore Sturza și polonii. (Legături polono-române în anii 1868—1859)* București, 1941, 209 p. + 1 pl.; M. Regleanu, *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească* București, 1962, p. 19 (nr. 8); *Anul revoluționar 1848 în Principatele Române*, tom. I—IV, București, 1902—1910, 6 vol.

² N. Iorga, *Polonais et roumains*, p. 93.

³ Bibl. Topkapî Sarayı Müzesi (abr. = T.K.S.M.), fond Revan nr. 1518, 343 fol.

⁴ Rașîd ad-Dîn, *op. cit.*, f. 148 r.

⁵ *Deșt-i Kîpceac* se traduce prin „Stea kipceacilor”, un vechi popor turc din stepele pontice, înrudiți cu cumanii.

Fig.1 — Raşid ed-Din Ġami'at — Ta-
varih, f. 148 r.; — Invazia mongolilor
în ţările române, lupta cu popoa-
rele „ulah” (ulag şi sas (sasan) în
Transilvania, precum şi în Kara-Ulag,
(= Oltenia), la 1241 (Mss. Bibl. Muze-
ului Topkapi Sarayı, Istanbul, fond
Revan, nr. 1518, 343 f.).

O altă cronică persană, mai veche, aparţine lui Ibn Bibi (m. 1272), al-Avamir al-alaniya fi-l-Umur al-ala'ya, păstrată în două manuscrise⁴, în care se descrie istoria turcilor selgiuchizi din Asia Minoră în secolul al XIII-lea. Cronică lui Ibn Bibi, de altfel ca şi „Colecţia de cronici” a lui Raşid ad-Din, a fost izvorul de bază al istoriografului otoman Yazigioglu Ali (m. 1451), care în opera sa *Tarih-i al-i Selciak* („Cronică dinastiei selgiucilor”)⁵, are un fragment interesant cu privire la prima colonizare a Dobrogei cu turcii selgiuchizi din Anatolia, creştini de-ai lui Izzeddin Kaykavuz (Gagauz)⁶, pe la 1263 — 1264 (= 662 H.), pe timpul împăratului bizantin Mihail al VIII-lea Paleologul. Centrul lor a fost tirgul Babadag cu vreo 30 de sate prin împrejurimi.

Mai târziu, în perioada otomană, îndeosebi între anii 1457 — 1557, s-a scris un mănunchi de cronici în persană, limba Iranului, care prezintă interes şi pentru istoria noastră. Acest lucru nu este de mirare, căci iraniana a fost limba oficială a cancelariei turcilor selgiuchizi, predecesorii osmanliilor în Anatolia.

Amintim opera lui Şükrüllah (m. 1460), *Bahğat al-tavarih* („Podoaba istoriilor”)⁷, o cronică succintă a statelor islamice, de la început şi până la urcarea pe tron a sultanului Mehmed II (1451). Această operă, terminată în 1456 — 1457 (861 H.) cuprinde un mic fragment cu privire la expediţia lui Mehmed Celebi la Dunăre împotriva lui Mircea cel Bătrîn, domnul

⁴ Istanbul, Bib. Aya-Sofya, nr. 2985 (Din 1968 transferat la Bibl. Süleymaniye) şi T.K.S.M., fond Revan nr. 1293.

⁵ Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fond Revan, nr. 1390, 1391 şi 1392.

⁶ Cf. Paul Wittek, *Yazigioglu Ali, On the Christian Turks, of the Dobruja by...*, în „Bulletin of the School of Oriental and African studies”, XIV, Londra, 1952, p. 639 — 668; Idem, *Les Gagauzes — Les gens de Kaykaus*, în „Rocznik Orientalistyczny”, tom XVII (1951 — 1952), Kraków 1953, p. 12 — 24.

⁷ Istanbul, Bibl. T.K.S.M., fond Revan, 1538, 245 fol.

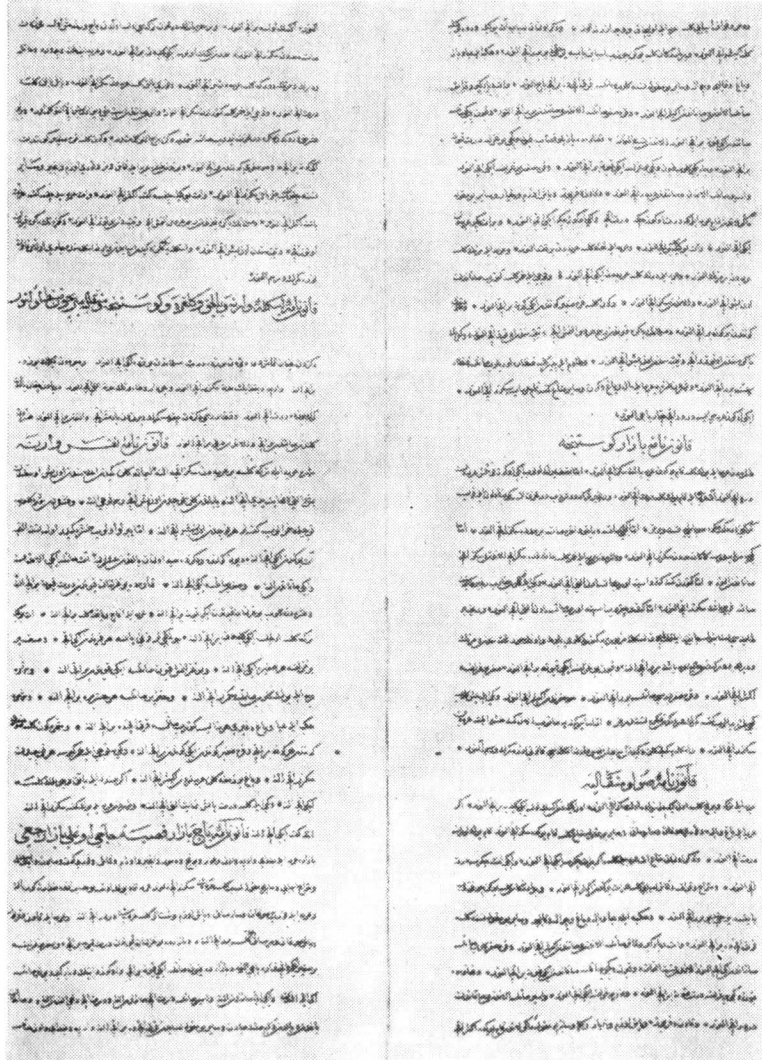

Fig. 2 — Codicele tirgurilor Constanța (Köstenge), Sulu-Mangalia etc (Mss. Muzeu Topkapı Sarayı, İstanbul, fond Revan, nr. 1518, f. 3—301).

Țării Românești (Eflak) în anul 1416 (818 H.). Aici este vorba de cea mai veche mențiune despre fiejuria cruntă a Țării Românești de akingii, oastea de cavalerie ușoară, zidirea cetății Giurgiului (Yerkökü), repararea vechilor *cețăti dobrogene*: Isaceea și Yeni-Sala, precum și cucuirea cetății Severinului (1417).

O altă cronică în limba persană, rimată și intitulată *Hunkar-Nama* („Cartea împăratului”), aparținând lui Macālî (pseudonimul poetului Mir Sayyid’Ali b. Muzaffar an-Tusi)⁸, descrie viața și faptele sultanului Mehmed al II-lea „Cuceritorului” (*el-Fatih*), între anii 1444 — 1481 (846 — 886 H.). Reținem din această poemă istorică unele știri privind luptele lui Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare cu turcii, care sînt în evidență vitejia domnilor români.

⁸ Ibidem, fond Hazine, nr. 1417, 183, fol.

Mai tirziu, sub domnia lui Bayazid al II-lea, la cererea acestuia, persanul Idris Bitlisi, în 1502, își încheie măreața și valoroasa sa cronică, tot în limba lui Firdusi, intitulată *Haşt Bahişt* („Cele opt paradisuri”) ⁹, o adevărată capo-d'operă a istoriografiei otomane, în care sint descrise amănunțit domniile a opt sultani, începând cu Osman I, fondatorul Imperiului otoman și până la Bayazid al II-lea. Monumentala operă, atît sub raportul conținutului cit și al artei grafice, împodobită cu miniaturi splendide, are părți și fragmente întinse cu privire la istoria țărilor române, axate mai mult pe relațiile turco-române, începînd de la Mircea cel Bătrîn pînă la Ștefan cel Mare. Un fragment vast privește domnia lui Vlad Țepeș și campania sultanului Mehmed al II-lea împotriva Țării Românești (1462 – 866 H.). O continuare și completare a acestei mărețe cronici este cea intitulată *Zeyl-i Haşt-i bahişt* („Anexă la cele opt paradisuri”), scrisă de Abu'l-Fazl Mahomed ad-Defterdari (m. 1575) ¹⁰, fiul lui Idris Bitlisi, dar cu o valoare subsidiară.

Cu privire la domnia sultanului Süleyman I Magnificul – numit de turci „Legislatorul” (el-*Kanuni*) – semnalăm două cronici rimate, în limba persană. Prima este intitulată *Futuh-at-i Sülaymani* („Cuceririle suleimanice”), în care poetul Ismail ¹¹, originar din Iran descrie în versuri (*mesnevi*) domnia acestui sultan, îndeosebi cuceririle sale, printre care se enumeră Moldova (1538) și Transilvania, pînă pe la anul 1540 (946 H.). În a doua cronică persană, tot rimată, intitulată *Süleyman-nama* („Cartea lui Süleyman”) ¹², un poet anonim descrie, în peste 30.000 de versuri (*beyt*) o perioadă mai întinsă a domniei suleimanice, faptele și cuceririle sale, pînă la anul 1558 (965 H.), printre care Moldova, Transilvania și Banatul în frunte cu cetățile Timișoara, Lipova, Arad și Pecika. Această operă s-a păstrat într-o copie splendidă, făcută de Ali b. Amir Bayk Şirvani (17 iunie – 16 iulie 1558). Se poate spune că, prin cele 69 de miniaturi splendide și diverse alte elemente decorative, aceasta constituie un alt monument de artă grafică și miniaturistică al literaturii iraniene folosită pe vremea otomană.

În afară de acest mănunchi de cronici otomane, în limba persană, cu știri și fragmente cu privire la țările române, am găsit un nou prilej să reamintim și aici o mică cronică rimată, intitulată: *Futuh-at-i gamila u havadis-i gariba* („Cuceriri plăcute și evenimente ciudate”) ¹³, în care un alt poet anonim, poate să fie chiar același, descrie într-o limbă poetică cucerirea cetăților Lipova, Pecika, Becikerek și Timișoara (1551 – 1552). Manuscrisul se păstrează într-o copie foarte frumoasă, cu 8 miniaturi otomane, terminată la Istanbul în iulie 1557 (ramazan 964) de Hôbi as-Şirazi, pseudonimul lui Abu Turab al-Hasani al-Husayni. Deși este o operă poetică, nu se poate trece cu vederea importanța ei deosebită pentru începuturile dominației turcești în Banat. Nu este cazul să insistăm asupra acestei cronici pe care am semnalat-o în coloanele „Revistei Arhivelor” ¹⁴, cu unele facsimile de miniaturi, reprezentînd Timișoara medievală, înainte de cucerirea otomană.

În urma recomandărilor Asociației U.N.E.S.C.O., începînd din 1956, pentru aniversarea a 2.500 de ani de la fondarea Imperiului persan de Cyrus cel Mare, turcii au pășit la catalogarea bogatelor lor colecții de manuscrise persane, conservate în bibliotecile din Istanbul. Este îndeajuns să amintim de Catalogul manuscriselor persane din Biblioteca T.K.S.M., publicat de F. E. Karatay ¹⁵, cuprinzînd o descriere succintă a manuscriselor de mai sus. Tot în cîntea acestui eveniment a apărut acum trei ani monumentală operă postumă a mult regretatului învățat turc Ahmed Ateş (m.20. octombrie 1966), intitulată *Istanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum eserler* („Poeme persane în bibliotecile din Istanbul”), Istanbul, 1968, XVI + 712 p. + facsimile-miniaturi ¹⁶. Atît sub raportul ținutului cit și al forme grafice în care este prezentat, Catalogul lui Ahmed Ateş rămîne o operă monumentală în istoria literaturii orientale.

Desigur cele mai importante materiale documentare pentru istoria țării noastre nu sînt manuscrisele de cronici persane, ci diversele piese „turco-osmane” păstrate în marile arhive din Turcia.

Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri (*Başbakanlık Arşivi*), este cea mai bogată arhivă națională a Turciei, evaluată la cca 50 milioane de documente și peste 50 de mii de condici, zise *defter*. În ceea ce privește țara noastră, cele mai multe și poate cele mai ilustrative documente sînt păstrate în aceste condici. Din cele vreo 40 feluri de deftere am cercetat și depistat următoarele categorii de condici: *Tapu ve tahrir defterleri* („Condicile tapiurilor și cadas-

⁹ Ibidem, nr. 1655, 688 fol.

¹⁰ Ibidem, nr. 1408, 68 fol.

¹¹ Ibidem, nr. 1422, 82 fol.

¹² Ibidem, 1517, 617 fol.

¹³ Ibidem, nr. 1592, 31 fol.

¹⁴ Cf. Mihail Guboglu, *Doi călătorii de studii în Turcia*, în „Revista Arhivelor”, XII, nr. 1, 1969, p.229 – 213

¹⁵ *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsca Yazmaları Kataloğu*, 1 – 940, Istanbul, 1961, VII + 851 p.

¹⁶ Manuscrisele arabe din Bibl. T.K.S.M. au fost catalogate și publicate tot de Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapca Yazmaları Kataloğu*..., Istanbul, 1964.

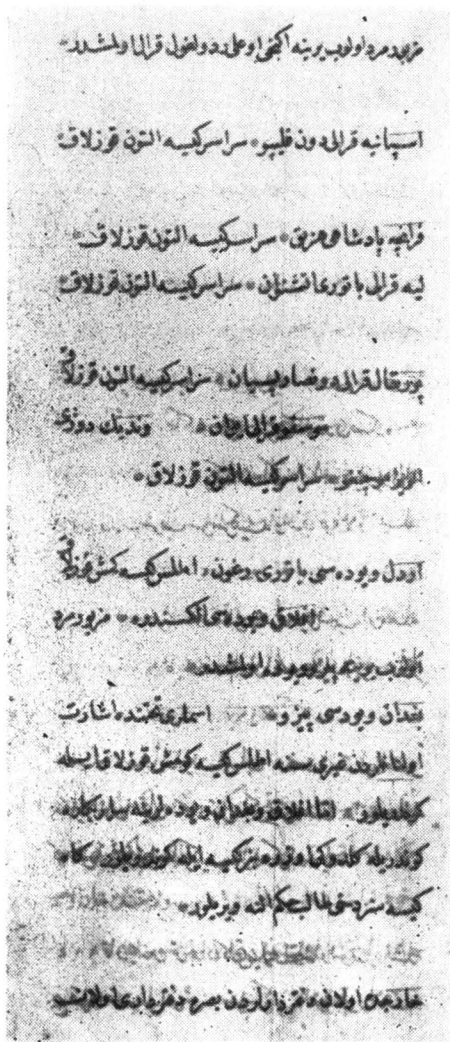

Fig. 3. — Colecția de codice și hatt-ı humaiunuri (sec. XVI) avînd mențiuni despre Sigismund Bathori, vv. Transilvaniei, Petru Cercel Vv. Țării Românești, și Petru Șchiopa vv. Moldovei (1583) (Mss. Bibl. Beyazid, Istanbul, fond Veliyüddin nr. 1970, f. 4).

trului”), legate mai mult de probleme agrare și financiare și în special de cele ale posesărilor pămîntului (*arazi*), care evidențiază odată mai mult grija stăpînirii otomane pentru cadastrarea pămîntului (*arazi tahriri*). Această operație făcută de scribi speciali, numiți „muharir-i memalik” sau „il-yazıcısı” ne apare importantă pentru definirea sistemului de stăpînire a pămîntului. Astfel, partea cea mai bună a pămîntului, din noile cuceriri otomane, era afectată ca mari feude padișahului („hass-i humayun”) și vizirilor și emirilor („hass-i vüzerâ ü ümera”) care avea un venit anual de peste 100 000 de aspri. Pămînturile de a doua categorie erau distribuite zaimilor, sub denumirea de „zeamel”, cu un venit anual de 20.000 — 99.999 aspri. Restul, sub formă de *timare*, feude mai mici, cu un venit anual pînă la 20.000 de aspri, se dădea timarioților. Pe baza materialului trimis de „ilyazıcısı” se întocmeau și se păstrau cu grijă aceste deftere în „Arhiva conciliilor” (*Defterhane*). În condiții nu se treceau numai numele satelor ci și recensămîntul nominal al populației de sex bărbătesc indicîndu-se starea materială și civilă, starea sănătății, profesia etc. Alături de recensămîntul populației, în condiții se indică varietatea și cantitatea de produse de fiecare sat și de fiecare locuitor; numărul pomilor fructiferi, numărul stupilor de albine, numărul vitelor etc. cu darea în aspri (*akçe*)

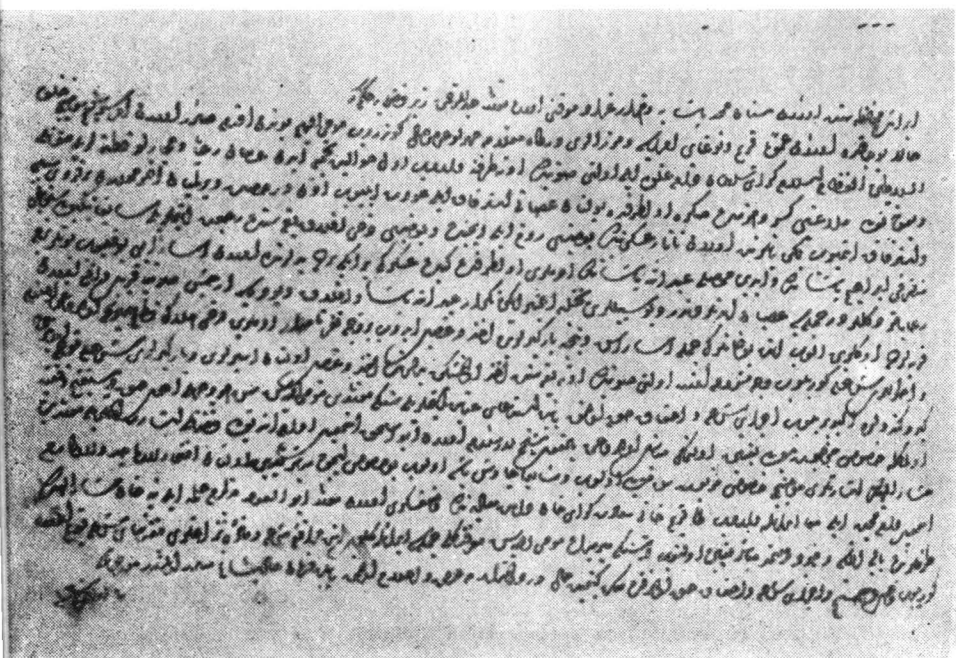

Fig. 4 — 1717 dec. 23—1718 ian. 3 (< 1 > 130 M. evr.). Poruncă adresată lui Sinan Mehmed paşa, muhafiz de Brăila, privind şi Ţara Românească (Başbakanlık Arşivi, İstanbul, Mühimme defteri nr. 126, f. 245—246).

pentru fiecare categorie de produs. De asemenea este notat cu atenţie tot ce avea fiecare sat a toloacă — loc de păşunat, de iernat (*kışla*), apă curgătoare, lac cu peşte, pădure, carieră de piatră, ocnă de sare, mină etc. În fruntea unora dintre aceste condicii (*mufassal defteri*), dică amănunţite, se găseşte codice juridice, („kanunname”), care reglementau raporturile între supuşii imperiului, musulmani şi nemusulmani etc.¹⁷

Astfel de operaţii, privind cadastrarea pământului, recensământul populaţiei cu indicarea produselor şi categoria dărilor au întocmit turcii la recucerirea Dobrogei (1417), a Banatului (1552), a Crişanei (1660), precum şi a cetăţilor dunărene Giurgiu şi Turnu (1417), a Cetăţii-Albe (1484), a Brăilei (1545), cu împrejurimile lor.

În Arhiva Presedinţiei Consiliului de Miniştri se păstrează un număr însemnat de „condicii ale cadastrului” (*tahrir defterleri*). Sub raport cronologic, ele se întind pe o perioadă de ca patru secole, începând de la sultanul Murad al II-lea (1421 — 1451) până la Mahmud al II-lea (1808 — 1839). Cele mai noi operaţii de cadastrare şi cele mai noi condicii de acest caracter datează din anii 1831 şi 1836. La rîndul lor, aceste condicii, după conţinut, sînt de mai multe feluri: *timar*, *zeamel* şi *hass*, (condicii pentru acordări şi posesiuni de feude), *mufassal* (amănunţite), *işmal* (rezumative), *maliye* (financiare), *askeriye* (militare sau ostăşeşti), *nufus defteri* (cu recensământul populaţiei), *dahliye* (afaceri interne), *harcıye* (afaceri externe), *nakfiye* (fundatii pioase) etc.

Cercetările şi depistările noastre efectuate în anii 1970 şi 1971 ne arată că numărul acestor condicii, care cuprind materiale şi pentru ţinuturile istorice ale României (Dobrogea, Banat, Crişana şi aşă-zisele rayale: Brăila, Giurgiu etc.), administrate direct de turci, se ridică la 50 de aşă-zise *tapu-tahrir defterleri*. Pentru o informare mai precisă despre acestea, dăm în cele ce urmează un *indice cronologic*, în ordine numerică, cuprinzînd condiciile cele mai semnificative:

1 nr. 65, din anul 1523 (929 H.) pentru distribuirea de feude mici în ţinutul Dobrogei, valua sau sangiacul Silistrei, precum şi timare acordate păzitorilor de cetăţi, aflate în acele regiuni (nr. vechi 70).

¹⁷ O prezentare succintă a acestei categorii de condicii, în special modul lor de întocmire, apud Mihădău Sergiu, *Muhteva Bakımından Başbakanlık Arşivi* (Arhiva Consiliului de Miniştri sub raportul conţinutului) Ankara, „T.T.K. asımevi”, 1955, p. 39—44; *Defterhane emaneti ve Tahrir defterleri*.

2 Nr. 105 (?), din 1527 -- 1528 (934 H.), cuprinzînd codicele și lista cu numele valahilor (*eflakan*) din regiunea Semendriei, Belgradului. etc. pentru probleme financiare.

3 Nr. 215, f.d., pentru distribuirea și posesiunea de țimare în ținutul Dobrogei, îndeosebi la Hirșova, din livava Silistrei. precum și condici rezumative (*igmal defteri*) ale păzitorilor de cetăți.

4 Nr. 290, din 1554 -- 1555 (962 H.), financiară (*maliye*), cuprinzînd „Codicele Timișoarei” (*Kanunname-i Tamişar*) cu o condiță amănunțită cu privire la recensămîntul populației satelor (*kura*) din vilaietul Timișoara și a produselor lor (nr. vechi 906).

5 Nr. 292, din 1555 (962 H.), financiară (*maliye*), cuprinzînd codicele sangeacului Lipova din Banat, relații cu privire la satele, populația și produsele lor (nr. vechi, 88).

6 Nr. 298, din 1555 -- 1556 (963 H.), acordarea de feude (*hassuri*, *zeamete* și *timare*) în satele ținutului (*liva*) Timișoara, cu „condici succinte” (*igmal defteri*) pentru timarele păzitorilor de cetăți din Banat (nr. vechi, 351).

7 Nr. 354, din 1565 -- 1566 (973 H.), pentru unele probleme militare, ostășești, plată dărilor cu indicarea Dobrogei, Silistrei și altor regiuni ale Rumeliei (Tatar-Pazarı, Yanbolu) etc. (nr. vechi, 575).

8 Nr. 356, din 1566 (973 H.), privind timarele, zeametele, hassurile din sangeacul Lipove împreună cu cele ale păzitorilor de cetăți și pălânci bănățene (nr. vechi, 450).

9 Nr. 364, din 1566 -- 1567 (974 H.), condiță financiară (*maliye*); amănunțită (*mufassal*), cuprinzînd codicele Timișoarei și Moldovei, împreună cu recensămîntul populației satelor și a produselor din ținuturile Timișoara și Moldova.

10 Nr. 565, din 1567 (974 H.), cuprinzînd codicele regiunilor (*livâ*) Cenat (*Çanad*) și Gyula (*Göle*) ale vilaietului Timișoara, satele și populația și produsele, precum și actul de hotărnicie (*sinurname*) a comunei (*nahiye*) Becicherek din Banat, feuda marelui vizir <Sokollu> Mehmed pașa (nr. vechi, 112).

11 Nr. 370, circa mijlocul secolului al XVI-lea (epoca lui Suleiman Magnificul), cuprinzînd codicele, recensămîntul populației și produsele, timarele și vakifurile din ținuturile Caffa Dobrogei, Silistrei, Nicopolului, cu unele socotele financiare (nr. vechi 732).

12 Nr. 416, circa mijlocul secolului al XVI-lea, probleme financiare și ostășești pentru regiunea Dobrogei, Silistrei etc., precum și pentru timarele păzitorilor Turnului (Halovni recte Hălăbnic), Nicopole etc. (nr. vechi. 79).

13 Nr. 457, din 1567 (974 H.). mufassal-lahirir defteri, pentru probleme financiare, codicele, populația și produsele ținutului Lipova din Banat (nr. vechi, 494).

14 Nr. 475, din 1569 -- 1570 (977 H.), condiță prescurtată, cuprinzînd timarele păzitorilor, cetățile, satele șoimarilor, ulierilor din ținuturile Akkermanului, Dobrogei, Silistrei (nr. vechi, 689).

15 Nr. 483, din 1569 -- 1570 (977 H.), condiță amănunțită (*mufassal*) a cadastrului (*lahirir*), cu codicele țărgurilor și schelelor dobrogene, ale sangeacurilor Silistrei, Akkermanului cu recensămîntul populației (*nufus*), evidența produselor și timarelor (nr. vechi, 304).

16 Nr. 542, f.d. de pe la 1567 -- 1574 (Selim I), condiță (mufassal) pentru fundații pioase (*vaki*) ale ținuturilor (*liva*) Akkerman, Dobrogea, Silistra (nr. vechi, 300).

17 Nr. 552, f. d. <de la Selim I>, condiță prescurtată (*igmal defteri*), privind timarele păzitorilor din cetățile și ținuturile Timișoarei și Lipovei (nr. vechi, 634).

18 Nr. 578, din 1579 -- 1580 (987 H.), condiță (*mufassal*), cuprinzînd codicele, recensămîntul populației și produsele hassurilor împărătești ale sangeacurilor (*mirliva*) din satele ținuturilor Lipova și Ineu (*yanova*) ale vilaietului Timișoara.

19 Nr. 579, din 1580 (987 H.), condiță (*mufassal*), cuprinzînd codicele, recensămîntul populației satelor și produsele ținuturilor Timișoara și Moldova.

20 Nr. 580, din 1580 (987 H.), condiță (*mufassal*), privind probleme financiare ale satelor și produselor din ținutul (*liva*) Cenat și Gyula. De asemenea cuprinde firmame și acte de hotărnicie (*hududname*) pentru posesiunea satelor cedate de către voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthori (*Balozi Vessan*) ca posesiune (*temlik*) valiului din Buda, Mustafa pașa și marelui vizir <Sokollu> Mehmed pașa (nr. vechi, 936).

21 Nr. 625, din 1586 (994 H.), privind probleme militare, cu liste de akingii ai Dobrogei, Silistrei, Giurgului, Nicopolului și ai altor ținuturi din Rumelia (nr. vechi, 150).

22 Nr. 679, f. d. (cca 1574 -- 1594), condiță prescurtată (*igmal defteri*) privind timarele, zeametele și hassurile din comunele ținutului Lipova, precum și cele ale păzitorilor cetăților Ineu și Pecika (*Backa*) etc.

23 Nr. 688, din 1597 -- 1598 (1600 H.), privește probleme financiare ale feudelor marelui vizir (*hass*) și ale populației din satele dobrogene ale sangeacului Silistra (nr. vechi, 73).

17 Nov 1857

5.6
/RX

Monsieur P.

J'ai l'honneur de transmettre ci-joint
à Votre Altesse traduction du projet de mémorandum
donc que le Divan ad-hoc de Valachie doit
seul peut envoyer à la Commission Européenne,
et qui avait été rédigé par une Commission
composée de neuf membres élus dans le sein du
Divan.

Votre Altesse voudra bien remarquer
l'esprit d'excitation qui a présidé à la rédaction
du dit projet, esprit qu'on peut attribuer, sans
hésitation, à la majorité du Divan, car
lorsqu'elle fut saisie de la discussion de ce
projet, elle n'y introduisit que fort peu de
modifications et encore très insignifiantes.
Cependant le langage hautain et inconvenant
tenu dans ce mémorandum a soulevé des

A son Altesse
Monsieur Aali Pacha
Ministre des Affaires Étrangères de la Sublime Porte

Fig. 5. — 1857 noiembrie 17. Raport către Aali paşa despre un memorandum al Divanului ad-hoc din Țara Românească (Arhiva Ministerului de Externe, Istanbul, S. 6/27).

Din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea semnalăm :

24 Nr. 771 și 778, din 1642 (1052 H.), cuprinde recensământul populației și numărul caselor avariate, accidentate din Dobrogea, (ținutul Silistra (nr. vechi. 1053 și 1056).

La fel, și aici, după cucerirea cetății Oradea (*Varad*) în sept. 1660, de Köse Ali pașa, turcii au pășit la cadastrarea pământului și recensământul populației din țara celor trei Crișuri. În această privință amintim :

25 Nr. 792, din 1661 — 1662 (1972 H.), privește problemele financiare și ale fundațiilor pioase (*evkaf*), recensământul populației și evidența produselor din ținutul Orăzii (*Avarad*), cucerită de serdarul Ali pașa, instituțiile harismalice (*imarel*), adică de binefacere, ale marelui vizir Köprülü Mehmed pașa, din Oradea, și hotărnicia satelor afectate unor fundații (*vakuf*) (nr. vechi, 573).

26 Nr. 795, din 1664 — 1665 (1074 H.), cuprinde feudele (*timar*, *zeamel* și *hass*) din sangeacul Orăzii, cucerit de curind (nr. vechi, 10).

27 Nr. 860, din 1700 — 1701 (1112 H.), se referă la cadastrarea pământului, problemele financiare, recensământul populației și produsele cetății Bender și a satelor anexate acestuia. De asemenea, cuprinde acte, un hoget cu privire la Hotarul lui Halil pașa între Moldova și Tatarlicul din Bugeac (nr. vechi, 154).

28 Nr. 888, din 1718 — 1719 (1131 H.), se referă la problemele financiare, recensământul populației, a produselor și acordarea de timare păzitorilor și tătarilor lipcani (*Lipca*) din celatea Hotin și împrejurimile sale (nr. vechi 377).

29 Nr. 899, din 1727 — 1728 (1140 H.), condica „mufassal” de cadastrare a sangeacului Hotin, scrisă cu știrea lui Inge și Kara Mustafa aga (nr. vechi, 490).

30 Nr. 927, din 1745 — 1746 (1158 H.), cuprinde numele timarioților și zaimilor din sangeacul Hotin (nr. vechi, 125) etc. Seria acestora cuprinde 1155 de lapudefteri.

Dintre toate condicile din această categorie ne-a atras atenția în mod deosebit mufassal defteri nr. 483, din 1569 — 1570 (977 H.) de 760 file, avînd o bogată colecție de codice pentru Brăila (*Berail*) (f. 23 — 24), cit și pentru alte tirguri și schele dobrogene.

Conținutul acestor kanunnamele, codificate în secolul al XVI-lea, reflectă pe lingă regimul economic-agrar al Dobrogei medievale modul de aprovizionare a tirgurilor și orașelor dobrogene, reglementarea raporturilor juridice în domeniul vieții social-economice între musulmani (turci) și nemulsulmani „zimmi” (români etc.) situația demografică. Apoi onomastica înregistrată în aceste condici evidențiază preponderența elementului românesc în Dobrogea medievală, înainte sau în ajunul cuceririi otomane.

Nu numai în *Başbakanlık arşivi*, ci și în alte arhive și biblioteci din Istanbul se păstrează astfel de condici. Așa de pildă, printre cele vreo 15 000 de condici din arhiva de la Muzeul Topkapı Sarayı se conservă una dintre cele mai vechi privind cadastrarea sangeacului albanezilor (*Arnavid*), la 1431 (835 H.) cu unele sate de vlahi balcanici. Ea a fost publicată de cunoscutul istoric turc prof. dr. Halil İnalcik ¹⁸.

În această ordine de idei amintim o altă colecție de „Codice și hatt-i humaiunuri”, care se păstrează într-un manuscris frumos la Biblioteca de Stat Beyazid, fond Veliyüddin, nr. 1970 (197 fol.), avînd fragmente cu anumite dispoziții pentru Țara Românească, Moldova și Transilvania, haraciul Valahiei pe la 1570 etc. ¹⁹.

Dar colecția cea mai bogată de condici *tapu-tahrir defterleri*, unele cuprinzînd codice importante și altele materiale privitoare la istoria țărilor române, se păstrează în Arhiva tapu-ilor și cadastrului (*Tapu ve Kadastro Arşivi*) din Ankara. De pildă, o buna parte din condica, zisă *Mufassal defteri* nr. 83 (secolul al XVI-lea), privește regimul economic al Dobrogei, Brăilei etc., cu unele referiri și la Țara Românească.

Înainte de a trece la prezentarea altor categorii de izvoare turcești, amintim că primul care a semnalat importanța codicelor otomane păstrate în condicile „mufassal”, în parte și pentru țara noastră a fost cunoscutul orientalist austriac Joseph von Hammer-Purgstall (1774 — 1856) ²⁰. Dar cel care a dat prima ediție științifică a lor a fost învățătur turc, istoric și economist prof. Ömer Lütfi Barkan, în opera sa intitulată : „Bazele juridice și financiare ale economiei agrare în Imperiul otoman”, avînd unele informații pentru Dobrogea și relațiile ei economice cu Țara Românească, un codice pentru regimul supușilor din ținutul Lipova (*Kanunname-i reyay-i liva-i Lipve*) din anul 1551 (962 H.) etc. ²¹. Alte cîteva codice otomane, privind

¹⁸ Prof. dr. Halil İnalcik, *Hicri 835 tarihli suret-i defter-i sancak Arnavid*. Ankara, T.T.K. Basimevi, 1954, XXXVI + 158 s., kanunnamele, 1 hrt. XV lev. 4°. H. 991 tarihli Avlonya

¹⁹ Acest manuscris mi-l-a fost semnalat de colegul meu Ion Matei, pentru care îi mulțumesc.

²⁰ J. v. Hammer, *Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, Viena, 1815, Bd. I, p. 290 — 294.

²¹ Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI-inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğu gunda ziraî ekonominin hukukî ve mali esasları*, Birinci cilt *Kanunlar*, İstanbul, „Burhaneddin Matbassı”, 1943, LXXXII + 559 p. + 62 facs.

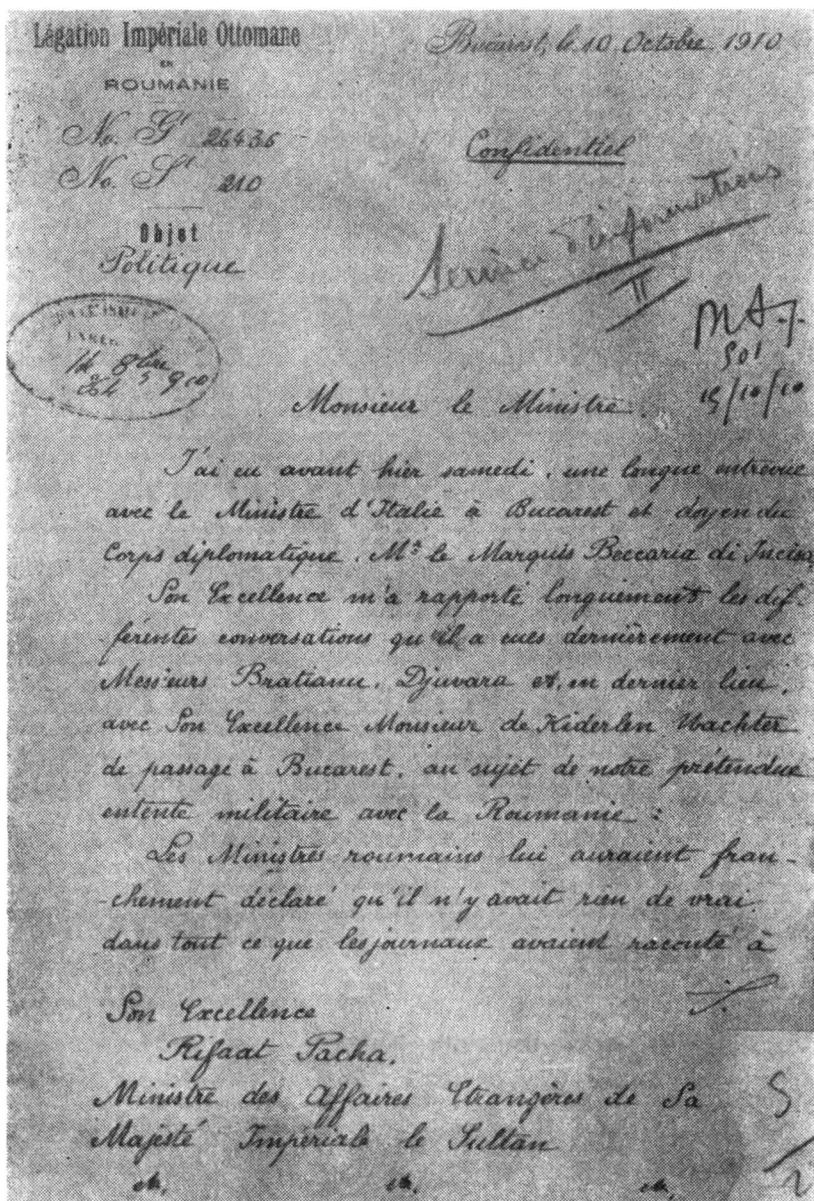

Fig. 6 — 1910 oct. 10. Raport către Rifaat paşa despre o „pretinsă înţelegere militară cu România” (Arhiva Ministerului de Externe, Istanbul, S. 5/24).

regimul sării româneşti la Dunăre şi în Dobrogea au fost folosite ca izvor şi publicate de economistul turc Lütflî Gücer, într-un studiu intitulat „Monopolul sării în Imperiul otoman şi regulamentul prelucrării ei”²². Colecţia cea mai bogată de codice, unele privitoare şi la ţările române,

²² Lütflî Gücer, XV–XVII, asırlarda Osmanlı İmparatorlugunda tuz inhisarve tuzların işletme nizamı, in „İktisat Fakültesi Mecmuası”, t. XXIII, Istanbul, 1962–1963, 36 p.

recenzată de noi, ne-a dat-o Hadiye Tuncer²³. Citeva din aceste codice, cu versiunea lor vieneză, au fost folosite de Bistra A. Cvetkova (Sofia), în studiul său : *Vie économique de villes et ports balkaniques aux XV-e et XVI-e siècles*²⁴.

Revenind la materialele din *Başbakanlık Arşivi*, amintim că am reușit să microfilmăm două „Condici pentru capitația Valahiei și Moldovei” (*Eflak ve Bogdan cizye defterleri*) din clasificarea lui Kamil Kepeci (abr.= K.P.T.), numele unui fost arhivist, având cotele nr. 3535/13 și 3542/21 (circa 100 pagini), pe care le-am semnalat și anul trecut²⁵. Acestea, privite în ansamblu, se referă aproape integral la cuantumul și evoluția haraciului sau tributului Moldovei și Țării Românești, în secolele XVII și XVIII cu regularitate sau precizie între anii 1678 – 1748 (1089 – 1161 H.). Condiciile calemului contabilității *giziei* și a altor colecții de acte cu caracter financiar (*maliye*) : KPT, sint în număr de 291 (nr. 3508 – 3799), referindu-se la perioada 1551 – 1847 (958 – 1264)²⁵. Acestea completează unele firmeane din „condiciile importante” (*Mühimme defterleri*), privind haraciul țărilor române plătit Porții otomane. Partea lor anterioară, în special din a doua jumătate a veacului al XVI-lea, au fost microfilmate de asistentul Mihai Maxim pentru teza sa de doctorat.

A treia categorie de condici cercetate sînt din prețioasa colecție de „Condici ale afacerilor importante” (*Mühimme defterleri*) (abr.=MUD), care se referă la situația țărilor române pe timpul războiului ruso-austriac, înainte și după pacea de la Belgrad (1739). De aici s-au microfilmat unele firmeane cuprinse în condiciile MUD nr. 126, 127, 128 și 129, dintre anii 1716 – 1720 (1129 – 1133 H.), adresate de sultanul Ahmed III domnilor români, beilor și cadilor otomani din Dobrogea și cetățile dunărene etc. în diverse probleme economice-sociale, politice-administrative și militare. O greutate în depistarea acestei colecții constă în faptul că de la nr. 70 firmeanele nu mai sînt cuprinse în nici un catalog, avînd o simplă evidență statistică și cronologică.

În sfîrșit, tot în mai sus-numita arhivă, nu ne-am limitat numai la cele trei categorii de condici (*tapu-tahrir, mühimme și cizye*) ci am cercetat și citeva sute de documente în foi volante, păstrate în colecția zisă *Hatt-i humayun*, adică „Autografe împărătești”, care cuprinde lînsă și alte categorii de acte. Toate datează din veacurile XVIII și XIX, mai precis dintre anii 1720 – 1832. Numărul documentelor din această colecție se ridică poate la 100 000 de piese arhivistice (după indicația celor 30 volume de cataloage : *Hatt-i humayun*), din care un lot important privește istoria țărilor române. Este socotită ca cea mai bogată colecție pentru o perioadă de 112 ani majoritatea actelor începînd din perioada domniei sultanului Mahmud I (1730 – 1754) pînă la Mahmud al II-lea, înainte de tanzimat²⁷.

Un lot important privește răscoala lui Pazvan (*Pasban*) oğlu Osman, pașa rebel din Vidin, corespondența sa cu domnul Țării Românești, caimacamul său banul Craiovei și boierii români, incursiunile pazvanșilor în Țara Românească, îndeosebi în Oltenia, încasarea de dări etc. Un lot mai restrîns privește corespondența dintre muhafizii de Ada-Kaleh în special a lui Regeb aga, din Giurgiu, Brăila etc cu domni Țării Românești.

Nu se poate trece cu vederea lotul de acte care reflectă situația încordată din Dobrogea în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și începutul celui următor. Spațiul nu ne permite ca din cele citeva sute de documente, copiate în regeste sau rezumate, să dăm măcar citeva exemple.

Deoarece limitarea microfilmării nu ne-a permis să contribuim la îmbogățirea fondului arhivistice decît cu un număr foarte restrîns de microfilme se impune copierea regestelor și rezumatelor privitoare la noi, din cele 30 de volume din Catalogul bogatei colecții „Hatt-i humayun” mai ales că această operație nu este îngrădită.

Arhiva Palatului Topkapı. Față de *Başbakanlık arşivi*, aceasta este o arhivă mică, dar foarte prețioasă. Cele mai vechi documente turcești sînt din veacul al XV-lea și începutul celui următor. Pe lîngă o serie de documente (*Ebrak*) și citeva condici sau *deftere* (D) mai mici, din secolele XVII și XVIII, s-a putut microfilma integral cea mai veche condică din arhivele turcești, datînd dinainte de mijlocul secolului al XVI-lea. Pe lîngă o serie de porunci turcești (*hüküm*) din anii 1544 – 1545 (951 – 952 H.) privind sfîrșitul domniei lui Radu de la Afumați (mazilirea, haraciul, pedepsirea boierilor, relațiile cu Transilvania etc.) și începutul domniei lui Mircea Ciobanul (*Gelep*), reflectă unele relații economice ale Transilvaniei cu pașalicurile din Buda, Belgrad și Semendria. De asemenea, nu se poate trece cu vederea cele citeva sute de firmeane privind problemele sud-estului european, în general, și ale Peninsulei Balcanice în special.

²³ Hadiye Tuncer, *Osmanlı İmparatorluğunda, Toprak Hukuku, Arazi kanunları ve kanun uciaklamaları*. Ankara, Gırsöy Basımevi”, 1962, XV + 587 p. cf. și recenziia în : „Studi”, XVII, nr. 6, 1964, p. 1449 – 1458 (M. Căboglu).

²⁴ „Revue des études islamiques”, XXXVIII, fasc. 2, Paris, 1970, p. 267 – 355

²⁵ Despre acestea și în general conținutul colecției K. Kepeci cf. M. Sertoglu, *op. cit.*, p. 65 – 66 și 72 – 74.

²⁶ Apud M. Sertoglu, *op. cit.*, p. 17 – 22 și Anexele lor (*Mühimme zeft defterleri*), p. 23.

²⁷ Cf. Ibidem, p. 51 : I, *Hatt-i humayunlar* (abr.= HHT).

Toate aceste documente, privite în ansamblu, se referă nu numai la diversele relații ale țărilor române cu Imperiul otoman, ci și cu alte state ca hanatul Ghereid din Crimeea, cu Austria, Polonia, Rusia și alte state.

Cîteva acte de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, mai precis din 1752 (1166 H.), se referă la situația cetății insulare Ada-Kaleh.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (*Dışişleri Bakanlığı Arşivi*), ultima arhivă în care am făcut cercetări și depistări de acte, este o arhivă mai nouă, majoritatea actelor fiind în limba franceză, datînd după 1829 cînd a fost reorganizată această instituție sub influența unor reforme europene numite *Tanzimat*.

Din cele vreo 150 de pachete (*Carton*) și dosare (*dossya*) privind Țara Românească și Moldova (*Moldo-Valachie, Roumanie*), majoritatea în franceză, din perioada 1855 — 1914, nu s-au putu cerceta mai îndeaproape decît 5 pachete din seria „politice” (*Siyasi*, abr. = S) ale Sublimei Porți (*Bab-i 'Ali*). Iată cuprinsul lor în linii mari : Hotărîrile Congresului de la Paris cu privire la reglementarea definitivă a reorganizării principatelor dunărene : Protocoalele anului 1858 (S. Carton 27, Dossier 15, Armoire 1); lucrările Conferinței reunite la Constantinopol pentru unele modificări ale stipulațiunilor conferinței din 19 august 1858, relativ la organizarea Principatelor 1864 și ale Conferinței de la Londra cu privire la navigația pe Marea Neagră și pe Dunăre; Tratatul din 13 martie 1871; Protocoalele Conferinței turco-ruse relativ la forțele navale respective în Marea Neagră (S. Carton 20, Doss. 6, Armoire 1); diverse probleme din viața insulei Ada-Kaleh din jurul anului 1878, care completează sub diverse aspecte colecția noastră de documente privind insula Ada-Kaleh pentru perioada respectivă (S. Carton 24 Doss. 2) etc. : informații despre convenția militară turco-romînă — 1909 (S. Carton 248 Doss 101) etc.

Un alt lot de acte privește jurisdicția consulară, în general situația și reorganizarea consulatelor otomane din țara noastră, în special. Spațiul nu ne permite să insistăm.

Din această prezentare foarte succintă, se poate totuși forma o idee generală despre bogăția arhivelor din Turcia, care au multe materiale documentare inedite cu privire și la trecutul României. Datoria urgentă a științei românești este stringerea lor laolaltă pentru îmbogățirea fondului arhivistic național.

Ca încheiere, țin și aici să exprim un cuvînt de mulțumire tuturor arhiviștilor din instituțiile unde am lucrat, pentru simpatia arătată față de țara noastră, pentru afecțiunea lor deosebită pe care mi-au arătat-o personal, pentru sprijinul prompt și neprecupețit în orice problemă.

MIHAIL GUBOGLU

R. P. UNGARĂ

În cursul anului trecut am continuat cercetarea la Arhiva Națională a Ungariei și cu sprijinul conducerii Direcției Arhivelor, din cadrul Ministerului Culturii ni s-a dat acces de a studia la Arhiva Institutului și Muzeului de istorie militară a Ungariei. În activitatea noastră am fost sprijiniți de șefii de secții, arhiviști și custozii de la sala de studiu, care ne-au creat condiții optime de lucru.

Cercetările în Arhiva Națională a Ungariei au urmărit depistarea documentelor de bază privind încercările de reglementare urbană din Transilvania în secolele XVIII — XIX, în *Arhiva Guberniului Transilvaniei* și a *Canceleriei Aulice. Arhiva Guberniului Transilvaniei* (Gub. Trans. F. 57 în Politicis) are în componența ei acte privind evoluția procesului de reglementare urbană începînd din anul 1714 pînă la 1849 (legislația dietală și rescripte imperiale din 1714, 1742, 1747, 1769, 1774, 1783, 1785, 1791, 1813, 1819 — 1820, 1846 — 1847).

Din acest fond au fost depistate documentele privind situația social-economică a iobăgimii transilvane în deceniul al șaptelea din secolul al XVIII-lea, care au impus înpărătesei Mariei Tereza elaborarea normei provizorii urbariale „Certa Puncta”, la 1769. Din aceeași arhivă s-au propus pentru microfilmare actele fundamentale ale reluării reglementărilor urbariale din 1817 care au dus în fond la efectuarea conscripției propriu-zisă în 1819-1820.

Comisia urbană (F. 57 Commissio urbarialis), ale cărei acte, parte structurală a Arhivei Guberniale conțin protestele nobilimii diferitelor comitate, opiniile și voturile separate ale diferiților deputați, sentințe și orientări în această problemă, proiectele imprimatelor Dietei din 1846 — 1847, lucrările definitive ale acesteia în 1848.

Din Arhiva Guberniului Transilvaniei au fost depistate de asemenea jurnalele Dietei din 1846 — 1847 (1846 — 1847 Beszédektara) care se păstrează la partea structurală Diaetalia (Gub. Trans., F. 135. Dietalia). Importanța documentară a acestor notări zilnice din Dietă rezidă din faptul că Dieta din 1846 — 1847, încheindu-și lucrările toamna târziu, nu și-a putut publica dezbaterile în volume tipărite ca în alte împrejurări, iar evenimentele din primăvara anului 1848, au deplasat problema publicării lor pentru mai târziu. Evenimentele revoluționare și absolutismul instaurat după 1849, au împiedicat practic publicarea lor. Aceste materiale sînt cuprinse în tomuri voluminoase de cite 1000 — 1200 de pagini. Primul volum cuprinzînd dezbaterile din ședințele 1 — 18 lipsește. Se păstrează însă volumele II — VI cuprinzînd ședințele 19 — 73 ale Dietei.

Un alt obiectiv urmărit a fost depistarea conșcripției propriu-zise, din 1819 — 1820, ce lipsește în colecțiile din țară.

Importante din punct de vedere social-politic sînt plingerile adresate la 1773 lui Iosif al II-lea, depistate tot din Arhiva Guberniului Transilvaniei (F. 65, Imperatoria 1773 — 1774). O altă categorie de acte propuse pentru microfilmare se află în seria *urbarialia* din indexe alfabetic pe 1785 ale Guberniului Transilvaniei, care conțin corespondența Guberniului cu comitetele în problema aplicării normelor și dispozițiilor de conșcriere în 1785 și fenomenele aferente (opoziiții, refuzuri, excese etc.).

Din Arhiva Cămarilor Aulice transilvane s-au depistat și propus pentru microfilmare documentele referitoare la aceeași problemă. După dieta din 1791 inițiativa reglementărilor urbariale fiind preluată de Cămarăa Aulică, actele reflectă această preocupare între 1792 — 1830.

O altă sarcină a delegației a fost continuarea cercetării în arhiva instituțiilor administrative și economice ale Ungariei în vederea depistării și microfilmării documentelor referitoare la istoria politică și economică a României și la relațiile ungaro-române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Au fost cercetate Arhiva Ministerului Comerțului și Industriei din Ungaria, Arhiva Ministerului Agriculturii al Ungariei. Documentele propuse pentru microfilmare se referă la situația social-economică, dezvoltarea industriei, agriculturii și a comerțului exterior al României între anii 1889 — 1899.

Aceste aspecte sînt detaliat analizate în rapoartele comerciale ale consulilor Austro-Ungariei în România, în diverse memorii și alte acte înaintate ministerelor sau guvernului ungar. Sînt semnificative din acest punct de vedere informațiile cu privire la politica protecționistă, industrială și vamală a României, la dezvoltarea comercială a unor orașe și porturi, construcții de căi ferate și la alte aspecte ale vieții economice românești. Materialele documentare reflectă de asemenea raporturile economice dintre Austro-Ungaria și România în ultimul deceniu al secolului trecut în condițiile războiului vamal și a noii convenții comerciale din 1893 cu multiple aspecte privind legăturile economice ale Transilvaniei cu România. O bogată documentație există referitoare la dezvoltarea economică a Transilvaniei, construcția de noi obiective industriale, activitatea camerelor de comerț și industrie a unor asociații comerciale și informații privind mișcarea muncitorească.

O serie de materiale depistate din Arhiva Ministerului Agriculturii conțin referiri bogate asupra economiei României în preajma primului război mondial. Dintre acestea menționăm cele privind potențialul industrial al României, perspectivele recoltei de cereale în 1914 și orientări în legătură cu folosirea resurselor economice ale României de către Puterile Centrale în caz de război. Alte documente relatează despre situația agriculturii Transilvaniei, relații agrare, campania de seceris din Transilvania din anii 1913 — 1914.

Informații bogate sînt cuprinse și în documentele depistate din unele fonduri economice păstrate în Secția Z. Astfel din Arhiva Băncii Austro-Ungare, Direcțiunea din Budapesta au fost depistate și propuse pentru microfilmare aproape în întregime, rapoartele lunare ale filialelor băncii din Transilvania pe anii 1911 — 1919 care conțin datele principale privind activitatea filialelor, informații asupra potențialului economic al teritoriului de competență, instituțiile bancare locale, interesele capitalurilor austro-ungare în întreprinderi industriale, comerciale și financiare, conjunctura economică, etc. de o valoare certă pentru studierea evoluției economiei Transilvaniei la începutul secolului al XX-lea.

Au mai fost cercetate fondurile: „S. A. Călea ferală Ungară de interes local”; „Banca generală de Credit Ungară” și altele. Documentele selecționate din aceste fonduri cuprind informații referitoare la construirea unor importante căi ferate, activitatea unor bănci și cooperative de credit din Transilvania, constituirea unor întreprinderi industriale, întreprinderile miniere din Valea Jiului, date asupra cartelului fierului la care participau Uzinele Reșița și Uzinele din Nadrag și Călan.

După cum relatăm mai sus delegația noastră a cercetat pentru prima dată în arhiva Institutului și Muzeului de Istorie Militară a Ungariei. La această arhivă am depistat documente din colecțiile: primul război mondial și revoluția burghezo-democratică 1918 — 1919.

Din volumul mare de acte cercetate am reținut pentru microfilmare un bogat material cu caracter politic și militar referitor la situația social-economică și politică a Transilvaniei în anii 1914 – 1919, activitatea consiliilor naționale și a gărzilor naționale române, situația internă, mișcarea grevistă din Valea Jiului, Reșița și alte centre industriale. O serie de documente cuprind informații cu privire la situația internă a României și starea de spirit în perioada neutilității, intrarea României în război și campania militară din Transilvania.

Considerăm că microfilmarea materialelor depistate în acest an alit la Arhiva Națională a Ungariei cit și la Arhiva Institutului și Muzeului de Istorie Militară a Ungariei va contribui la îmbogățirea fondului nostru documentar.

Cu ocazia scurtei noastre deplasări am urmărit să luăm contact și să cunoaștem unele aspecte din bogata experiență a Arhivelor Ungare. Astfel, ne-am informat asupra organizării și prelucrării fondurilor arhivistice deținute de către Arhiva Națională a Ungariei, preocupării pentru lărgirea activității științifice de publicare a documentelor, asupra activității sălilor de studii, asupra microfilmării și conservării microfilmelor, a restaurării documentelor arhivistice și altele. La Arhiva Institutului și Muzeului de Istorie Militară a Ungariei am vizitat fototeca cu care prilej am fost informați asupra organizării, metodele de prelucrare, de evidență și de conservare a fotografiilor.

Prin grija Ministerului Culturii am avut prilejul să vizităm de asemenea frumosul oraș Pécs și să ne întâlnim cu colegii de la Arhiva județeană de acolo.

I. ADAM, I. RANCA

CONSĂTUIRI CU CITITORII „REVISTEI ARHIVELOR”

În cursul anului trecut, continuând seria întâlnirilor cu cititorii, „Revista Arhivelor” a poposit, prin redactorii ei, la Piatra Neamț, (25 mai), Sibiu (3 iunie) și Suceava (10 noiembrie). Aceste întâlniri au venit în întâmpinarea redacției de a dialoga cu colaboratorii și cititorii revistei, în vederea cuprinderii unei tematici tot mai bogate pe măsura cerințelor actuale ale activității arhivistice și ale cercetării științifice, în vederea identificării acelor căi capabile să asigure eficiență și o răspundere tot mai largă a publicației noastre, să ne ajute în înlăturarea deficiențelor a căror prezență se face simțită în conținutul și forma ei.

Schimbul de opinii avut de redacție cu cei prezenți la consătuirile amintite reprezentanți ai organelor locale de partid și de stat, cadre didactice din învățământul mediu și universitar, cercetători, bibliotecari, muzeografi, membri ai Societății de științe istorice, arhivari de la mari întreprinderi, activiști culturali, — demonstrează interesul mereu sporit arătat „Revistei Arhivelor” de un public din ce în ce mai numeros, mai exigent, interes datorat faptului că revista își dedică spațiul unor probleme de bază în procesul de popularizare a realizărilor înregistrate de arhivistică, de celelalte științe auxiliare ale istoriei din țara noastră și străinătate, și în același timp publicării, în scopul plasării lor în circuitul științific, a unor valoroase documente inedite, sau prezentări de colecții și fonduri arhivistice (recent preluate, achiziționate sau microfilmate în arhivele străine). Nu mai este nevoie să subliniem rolul lor în dezvoltarea altor și altor discipline, tot mai mult condiționată de folosirea fondului arhivistic național, precum și în educarea patriotică a oamenilor muncii, în cultivarea grijii și respectului față de tezaurul documentar al țării.

Vorbitorii au făcut numeroase propuneri menite să ridice nivelul științific și tematic al revistei pentru creșterea popularității ei. S-a arătat spre exemplu că „Revista Arhivelor” poate și trebuie să aibă legături mai strânse cu școala generală medie sau superioară, prin publicarea unor planșe sau pliante cu reproduceri color de documente, comentate din punct de vedere istoric și diplomatic, prin strădania de a înlesni elevilor deprinderea cu terminologia istorică actuală, prin descrierea mai amănunțită a modului în care decurge practica studenților în Arhivele Statului. A reieșit de asemenea că este necesar ca revista să-i sprijine pe profesorii de istorie în inițierea elevilor și studenților doritori a studia în arhive, dînd mai multe îndrumări metodice pentru cercetare și informare în și cu material din Arhivele Statului.

Vrednică de luat în seamă considerăm și propunerea de a se organiza, cu sprijinul elevilor, acțiuni pentru descoperirea documentelor istorice existente încă în sate, școli, biserici, precum de a ne îndrepta o și mai mare atenție asupra arhivelor școlare. Unele, cum ar fi bogata arhivă a Liceului „Gh. Lazăr” din Sibiu merită toată atenția.

Pe de altă parte s-a solicitat — în sprijinul cititorilor revistei care frecventează sălile de studiu ale Arhivelor Statului — înserarea unor scurte informații, dar cu caracter permanent asupra celor mai noi achiziții de documente și publicații făcute atât de instituția noastră cit și de marile biblioteci și muzee. S-a cerut totodată publicarea mai multor studii de istorie locală legate și de istoricul unor mari obiective industriale și culturale din județele respective. În această ordine de idei s-a făcut sugestia prezentării unor arhive importante create și deținute de diferite întreprinderi și instituții din țară, acordându-se importanța cuvenită și fondurilor de istorie literară.

Pe lângă acestea s-a arătat că ar fi deosebit de utilă cititorilor o informare mai detaliată despre manifestările internaționale cu caracter arhivistic, publicându-se eventual în sinteză și conținutul comunicărilor prezentate de reprezentanții noștri.

Totodată s-a propus să se acorde un anumit spațiu, în fiecare număr pentru consultații, îndrumări sau succinte dări de seamă privind activitatea arhivarilor de la organizațiile socialiste, toate acestea având darul să contribuie la îmbunătățirea muncii lor. S-a făcut și sugestia ca paginile dedicate activității arhivarilor să fie însoțite de o „Poștă a Redacției” în cadrul căreia să se răspundă periodic la întrebările trimise de cititori în legătură cu problemele ridicate de activitatea lor practică.

O altă propunere care ne-a atras atenția în mod deosebit se referă la necesitatea editării, pe lângă revistă, a unui volum supliment de documente, culegere de studii, album etc., care eventual să poată fi adunate într-o colecție ce s-ar putea numi „Biblioteca arhivistică” sau mai exact „Biblioteca Revistei Arhivelor”.

Fără a putea trece în revistă toate propunerile și sugestiile făcute cu prilejul acestor întâlniri, în încheiere ne permitem să mulțumim încă o dată, și pe această cale, pentru valoroasa contribuție, cititorilor din orașele Piatra-Neamț, Sibiu și Suceava asigurându-i că vom analiza cu toată răspunderea posibilitatea traducerii ei în viață.

IOANA BURLACU

SIGISMUND JAKO, RADU MANOLESCU, *SCRIEREA LATINĂ ÎN EVUL MEDIU* Edit. științifică, București, 1971, 184 p. + 40 p. album și 81 plășe.

În istoriografia noastră din ultimele decenii științele auxiliare ale istoriei nu se bucură de atenția cuvenită. Este suficient să urmărim sumarul principalelor reviste de specialitate pe ultimii 10 ani și vom observa că o serie de discipline ca genealogia, sigilografia, sfragistica, diplomatica, cronologia, aproape că nu sînt tratate deloc. Altele ca filigranologia, codicologia, paleografia latină, chirilică, greacă sau turcă sînt abordate doar în „Revista Arhivelor” și în cea de „Studia Universitatis Babeș-Bolyai” (Series Historica) dar nu găsesc sprijinul cuvenit la alte publicații de specialitate. Nu stăm prea bine nici cu manualele de specialitate sau alte instrumente de lucru. Un manual de paleografie latină sau de paleografie greacă ne lipsea timp de mai mult de două decenii căci, manualele vechi erau depășite și de fapt ele erau inaccesibile, fiind de mult epuizate. Cu toate că în cele două volume de *Introducere la Documente privind istoria României* apărute în 1956 au fost publicate o serie de studii valoroase din mai toate ramurile științelor auxiliare din cauza tirajului restrîns nu puteau satisface nevoile mereu crescînde. Ele au devenit o raritate atît de mare încît azi sînt inaccesibile generației mai noi, promoțiilor mai noi de istorici.

Toate acestea ne fac să felicităm apariția în sfîrșit a cărții profesorilor Sigismund Jakó și Radu Manolescu cu privire la dezvoltarea scrierii latine în epoca feudală. Această carte apare la peste trei decenii de la publicarea ultimului manual de paleografie latină în limba română, acela scris de Constantin I. Andreeșescu și editat în 1939. O examinare comparativă a manualului lui Constantin I.

Andreeșescu cu cartea recent apărută ne face să fim mai puțin nemulțumiți de drumul parcurs în domeniul cercetării paleografiei latine la noi în țară în ultimele patru decenii. Cu toate că ultimul manual al lui Andreeșescu a reflectat nivelul la care se aflau studiile de paleografie latină la noi și în străinătate, incluzînd și o bogată bibliografie străină, sîntem puși în fața unei diferențe mari între acest vechi manual și noua carte publicată de Sigismund Jakó și Radu Manolescu. Diferența constă nu numai în faptul că cercetările dezvoltîndu-se în noua carte ele au găsit o reflectare deplină, ci în aceea că autorii noului manual adepții unei noi viziuni asupra paleografiei latine au schimbat radical tematica, au abordat într-o manieră nouă, corespunzătoare necesităților și condițiilor noastre izvorite din specificul evoluției scrierii latine în cadrul evului mediu pe teritoriul patriei noastre. Acest specific foarte bine subliniat de autori constă, printre altele, tocmai în aceea că scrierea latină medievală se răsplinește în Transilvania într-o epocă în care dominant era în Europa, stilul de scriere gotic și s-a dezvoltat în perioada stilului de scriere umanist. Pe de altă parte scrierea latină la noi s-a reflectat nu atît în domeniul cărții manuscrise, ci mai degrabă în cel al documentelor, ceea ce a imprimat paleografiei latine medievale de la început un predominant aspect utilitar, legat în cea mai mare parte de locurile de adevărate din Transilvania. Această realitate sesizată, subliniată de autori a impus o nouă concepție privitoare la limitele cronologice ale investigației față de viziunea dominantă în știința paleo-

grafică apuseană. Ei militează pe bună dreptate pentru a extinde cercetările de paleografie latină dincoace de evul mediu timpuriu unde se oprește și s-a oprit de obicei disciplina paleografică latină apuseană clasică. Este firesc că în condițiile când scrierea latină cunoaște la noi o dezvoltare considerabilă abia după acest secol, ca greutatea investigațiilor să cadă pe perioada secolelor care au urmat după cel de al XIII-lea veac. S-a impus în felul acesta lărgirea sferii de studii asupra unor noi categorii de izvoare. Și pentru că folosirea scrierii latine la noi s-a lărgit în perioada în care un loc din ce în ce mai important începea să aibă tiparul, nu se putea ocoli problema corelației dintre scrierea cu mina și tiparul. Ceea ce am putut constata în domeniul dezvoltării scrierii chirilice, anume influența determinantă a cărții manuscrise chirilice asupra cărții chirilice tipărite la noi și noul stil imprimat cărții manuscrise chirilice de însăși tiparul chirilic de la mijlocul secolului al XV-lea, se dovedește a fi reflectat, într-o măsură evident aparte, și în domeniul culturii latine. Iată de ce simtem conștienți de faptul că autorii au perfectă dreptate atunci când subliniază că „condițiile specifice ale culturii scrise din țara noastră cer paleografilor să țină seama în chip deosebit de evoluția istoriei cărții, deoarece astfel nu se poate forma o imagine generală autentică a dezvoltării culturii noastre în general și a scrierii latine în special” (p. 10 a).

O altă trăsătură specifică a dezvoltării culturii scrise din țara noastră constă în aceea că alături de scrierea latină s-au dezvoltat și alte sisteme de scriere ca chirilica, greaca, turca. Influențele reciproce, de fapt conviețuirea acestor sisteme nu putea să nu imprime o anumită particularitate scrierii pe teritoriul României de azi, în cursul veacurilor de mult apuse. Scrierea latină la noi se afla deci la punctul de întâlnire dintre cultura Europei medievale latine și cultura slavonă.

Atrași de această nouă concepție am intrat de fapt în miezul problematicei care constituie centrul preocupărilor autorilor. Întrebarea este dacă în aceste împrejurări cartea semnată de Sigismund Jakó și Radu Manolescu este sau nu un manual de paleografie latină în înțelesul propriu al cuvintului? Răspunsul nu este așa de simplu. Cartea conține capitole întregi cu privire la dezvoltarea scrierii latine în Transilvania, la evoluția scrierii latine în Țara Românească și Moldova care depășesc nivelul de simplă sintetizare a rezultatelor de până acum. Sunt de fapt capitole care vădese o profundă cercetare a materialului și constituie în sine cercetări proprii, rod al unei munci asidue. Totodată, autorii

definesc ei înșiși mai larg conceptul de paleografie care în viziunea lor cuprinde: 1) cunoașterea practică a scrierilor vechi (ceea ce ar corespunde cerințelor puse în fața unui manual de placografie); 2) codicologie; 3) istoria scrierii. Astfel în carte sînt abordate probleme care nu mai pot fi incluse în noțiunea de manual pentru uz practic. Autorii dezbate aspecte ca problema bibliotecilor, a păturilor sociale care au cunoscut cititul și scrierea, a rolului social al scrierii, a filigranologiei, a dezvoltării morilor de hirtie și a prețului hirtiei străine sau autohtone, a tiparului etc. Și cu toate acestea *Scrierea latină în evul mediu* este un remarcabil manual de paleografie latină. Ea îndeplinește cerințele unui foarte bun manual de paleografie latină nu numai pentru faptul că oferă toate elementele necesare unui atare manual, ci și pentru că adaptează aceste elemente la condițiile materialului documentar cu care lucrează cercetătorii din țara noastră, de care se izbea zi de zi. Tocmai de aceea ea oferă cunoștințe care vor fi extrem de utile tuturor celor ce cercetează epoca feudală din istoria țării noastre. Istoricii, arhiviștii, bibliotecarii și filologii noștri se vor izbi evident mereu de problemele legate de scrierea gotică, umanistă și modernă în practica lor de cercetare și mai puțin de scrierile franco-galică sau merovingiană, de cea irlandeză și anglo-saxonă, ori de scrierea carolingiană. Tocmai de aceea cartea profesorilor Sigismund Jakó și Radu Manolescu va fi un bun îndreptar. Remarcăm, totodată, și faptul că acestui scop corespunde pe deplin albumul anexat la carte conținând 84 de planșe însoțite de transcrierea textelor. Planșele oferă, totodată, un material extrem de util și bine selectat pentru studiile de paleografie latină comparată. Păcat însă că ele nu sînt tipărite la nivelul cerințelor poligrafice moderne. Cu un efort în plus editura și tipografia ar fi putut asigura condiții tehnice mai bune. Unele din planșe sînt foarte șterse, textul abia se poate descifra și astfel materialul grafic în parte nu satisface pe deplin cerințele și în orice caz nu poate fi considerat la nivelul efortului depus pentru selectarea lui cu multă migală și pricepere. Trebuie să subliniem acest efort, căci pentru prima dată în istoriografia noastră s-a realizat o imagine clară, reflectată și printr-un album bine întocmit, a principalelor aspecte ale evoluției scrierii latine din Transilvania, Moldova și Țara Românească. Am fi dorit, totodată, ca în transcrierea textelor să se găsească o soluție de a indica rîndurile din original, ceea ce ar fi ușurat mult folosirea planșelor și a textului.

Răspunzînd deci la întrebarea pusă inițial, cartea la care ne referim este un bun manual de paleografie latină și totuși nu este manual. Afirmăția pare numai paradoxală

căci în realitate *Scrierea latină în epul mediu* depășește nivelul unui simplu manual universitar. Ea constituie o adevărată cercetare, o monografie bine realizată despre evoluția scrierii latine în contextul dezvoltării socio-economice, politice și culturale a țărilor române în epoca feudală. Să amintim doar un singur exemplu, problema scrierii latine în Moldova și Țara Românească, problemă pusă pentru prima dată de autori într-un sens așa de larg și concret în întreaga noastră istoriografie. În fond este vorba de felul în care a evoluat scrierea latină la români din cele mai vechi timpuri, și pînă în epoca modernă.

Faptul că lucrarea lui Sigismund Jakó și Radu Manolescu este mai mult decît un manual, va apare clar atunci cînd vom examina puțin mai îndeaproape tematica lucrării.

În partea introductivă alături de noțiunile generale despre obiectul, sarcinile, ramurile, limitele cronografice ale paleografiei latine, autorii expun punctul lor de vedere despre importanța acestei ramuri științifice în cercetările istorice din România și specificul paleografiei latine la noi, punînd în centrul preocupărilor lor problema corelației dintre scriere și societate. Tot aici găsim o largă expunere privitoare la concepția și metodele de cercetare în paleografia latină pe plan general și o sinteză reușită în care este înfățișată dezvoltarea studiilor de paleografie latină în România. Noutatea concepției atinge de fapt miezul lucrării, ea constituind o căutare de aspecte și metode noi, o încercare de a stabili principalele căi pe care trebuie să se dezvolte cercetările de paleografie latină la noi și în străinătate. Această parte introductivă este însoțită de utile indicații bibliografice despre instrumente de lucru, despre manualele de paleografie precum și în privința periodicelor de specialitate și a colecțiilor de facsimile. La sfîrșitul capitolelor autorii indică o listă de lucrări, selectate critic. Cititorul român va găsi indicații bibliografice foarte utile din bogata literatură străină postbelică, iar specialistul străin va putea să-și facă o imagine clară despre cercetările românești.

În partea a II-a consacrată practicii scrierii latine sînt abordate probleme ca: materialele folosite la scris și tehnica scrierii, forma manuscriselor, nașterea, circulația și păstrarea manuscriselor. Găsim aici informații foarte utile despre răspîndirea științei de carte, a predării și a întrebuirii scrierii. Se realizează acea legătură dintre scriere și societate care asigură o viziune științifică, materialist-istorică despre fenomenul studiat. O largă prezentare a centrelor de practică a scrierii, a scripitorilor și cancelariilor ne

introduce în atmosfera în care s-au creat izvoarele scrierii latine. Toate acestea realizate nu numai pe baza cercetărilor străine ci și pe baza materialului autohton cercetat cu mare atenție. Sînt abordate probleme interesante din domeniul circulației manuscriselor, al negoțului cu cărți, al peregrinării arhivelor. O informație utilă ni se oferă despre bibliotecile și arhivele păstrătoare și transmițătoare ale manuscriselor. Cum au evoluat bibliotecile la noi și în străinătate, cînd s-au format arhivele, cum au evoluat ele, ce fel de materiale arhivistice referitoare la țara noastră sînt în arhivele străine, care sînt principalele biblioteci și arhive de la noi care cuprind materialul de scriere latină, în ce proporții s-a păstrat materialul creat — iată numai cîteva din întrebările la care cititorul găsește un răspuns competent.

În partea a treia autorii urmăresc pas cu pas evoluția scrierii cu alfabetul latin de la perioada scrierii romane pînă la scrierea modernă. Și aici accentul este pus mai ales pe specificul dezvoltării scrierii latine la noi, prezentat în cadrul european general. Pentru prima dată ni se oferă o sinteză a scrierii latine în Dacia romană și postromană pe teritoriul țării. La capitolele de scriere gotică, umanistă și modernă, avem în față o sinteză a scrierii latine nu numai în Transilvania, dar și în Moldova și Țara Românească.

Ținînd seama de factorul local decisiv autorii abordează problema într-un cadru mai general, în cadrul dezvoltării europene a scrierii latine. Ei aduc astfel un colorit și o problematică nouă în ansamblul dezvoltării scrierii latine. Arată care sînt trăsăturile regiunilor Europei centrale și de sud-est în evoluția scrierii latine.

O interesantă discuție desfășoară autorii cu privire la originea scrierilor gotice, umaniste și moderne. Ne oprim pe scurt asupra scrierii gotice, deoarece în literatura de specialitate din secolul nostru a avut loc o interesantă dispută științifică în jurul originii acestei scrieri. În lucrarea lor Sigismund Jakó și Radu Manolescu prezintă succint principalele păreri pe această temă. Ei resping teoria legăturii dintre artă și scrierea gotică, care explică aceste fenomene drept o oglindire a „spiritului vremii”, creator de forme lungite în arhitectură și de forme corespunzătoare ascuțite în domeniul scrierii. Această părere într-o variantă nouă a fost formulată de istoricul francez R. Marichal¹ care a arătat că scrierea gotică este rezultatul avîn-

¹ R. Marichal și-a expus mai întîi concepțiile sale asupra originii scrierii gotice în cadrul conferinței internaționale de istorie a scrierii, ținută la Paris în 1960. Referatul său, *L'écriture latine et la civilisation occidentale du I-er au XVI-e siècle*, a fost tipărit în cartea, *L'écriture et la psychologie des peuples. XXII-e séminaire de synthèse*, Paris, 1963.

tului general din domeniul învățămîntului și culturii, avînt evident în secolele XI—XII. Totodată, el a atras atenția și asupra faptului că răspîndirea scrierii gotice a fost favorizată de economia de materiale de scris realizată de această scriere față de cele anterioare. În special s-a realizat o economie la pergament, căci un text scris în scriere gotică ocupa un spațiu mai mic decît același text în scrierea carolingiană. Astfel cartea a putut să primească un format mai mic, mai ușor de minuit și ceea ce era deosebit de important să fie și mai ieftin. Marichal desăfoară o critică amănunțită a teoriei după care scrierea gotică ar fi fost rezultatul influenței arhitecturii gotice asupra scrierii, căci scrierea gotică apare mult înaintea arhitecturii gotice. Faptul acesta a fost remarcat desigur și de alți specialiști chiar înaintea lui Marichal. Cunoscutul specialist francez a încercat să explice rădăcinile scrierii gotice în același „spirit a vremii”, caracterizat de el ca și de o serie de istorici ai artei (în special americani) printr-o coincidență dintre arhitectura gotică și dialectica scholastică din secolul al XIII-lea, coincidența dintre compoziția de ansamblu a clădirilor gotice și sistemul de argumentare dialectic. Această analogie Marichal o extinde și asupra scrierii gotice, pe care o consideră drept o realizare grafică a gândirii dialectice scholastice. Astfel, la originea scrierii gotice stă același mod de a gândi care a creat arhitectura gotică și care este specifică — după Marichal — Europei apusene din epoca respectivă. Aceste amănunte arată clar că în fond chiar și printre acei savanți apuseni care neagă legătura directă dintre artă și scrierea gotică se găsesc adepți ai teoriei, în esență idealistă, după care scrierea gotică, ca și arhitectura monumentelor de arhitectură gotică, sînt rezultate ale aceluiași „spirit al vremii”. În lumina acestor informații ni se pare că poate fi nuanțată expunerea autorilor *Scrierii latine în evul mediu*, privitoare la diferitele teorii moderne despre originea scrierii gotice.

De o expunere mai amplă s-au bucurat în schimb în lucrarea lui S. Jakó și R. Manolescu, părerile fondatoare școlii sovietice de paleografie latină Olga Dobiaș-Rojdestvenskaia, care în perioada interbelică au cucerit mulți adepți. Pentru precizarea adevărului istoric trebuie să remarcăm însă că însăși O. Dobiaș-Rojdestvenskaia în cursurile sale de paleografie latină susținute în deceniul al patrulea la catedra de medievistică a Universității din Leningrad și-a modificat fundamental concepția formulată la începutul deceniului al treilea. Dovadă în acest sens sînt prelegerile și notele păstrate la Biblioteca publică din Leningrad. Din această nouă orientare s-a conturat de fapt actuala concepție a școlii leningradene de paleo-

grafie latină, cu privire la originea scrierii gotice formulată cel mai pe larg încă acum două decenii de talentata specialistă sovietică Tamara V. Luizova, a cărei dispariție timpurie a fost o mare pierdere pentru știința paleografică sovietică. Bazîndu-se pe fondul foarte bogat al manuscriselor latine apusene de la Biblioteca publică din Leningrad, în care sînt reprezentate în chip fericit toate etapele scrierii latine începînd de la scrierea merovingiană și terminînd cu cea modernă, T.V. Luizova a formulat, după părerea noastră cel mai clar și în același timp foarte convingător, în lumina materialismului istoric, noua și actuala teorie a originii scrierii gotice. Facem această precizare nu numai pentru motivul că în felul acesta îndeplinim un act de dreptate istoriografică față de specialistul ale cărui cursuri practice, subsemnatul a avut fericita ocazie să le frecventeze, dar mai ales pentru că sîntem convinși că în stadiul actual al științei paleografice, concluziile formulate de Tamara V. Luizova, ni se par ca fiind cele mai apropiate de adevărul istoric privitor la apariția și răspîndirea scrierii gotice.

Evident că precizările noastre de ordin informațional și istoriografic mai detaliate nu ating concepția generală a autorilor lucrării nici în capitolul privind perioada scrierii gotice, deoarece S. Jakó și R. Manolescu realizează și în cursul acestui capitol o remarcabilă și convingătoare expunere. Și dacă în această lucrare s-au precizat mai bine condițiile istorice generale ale dezvoltării societății feudale în perioada dată, acest lucru a făcut ca expunerea să fie mai convingătoare aspectul ideii principale urmărită de autori: scriere-societate. Această concepție, în fond o adevărată cucerire a științei materialist-istorice care cercetează scrierea ca produs al societății și ține seama de faptul că ea a servit societatea umană s-a format și în acest caz mai bine, dovedindu-și caracterul său creator atotcuprinzător.

După amplele capitole despre evoluția scrierii latine în decursul veacurilor S. Jakó și R. Manolescu sintetizează în ultima parte a lucrării sistemele auxiliare ale scrierii latine, oferind celor care doresc să însușească paleografia latină tot ce este necesar cunoașterii sistemelor de prescurtare, notelor tironiene, scrierilor secrete, punctuației și semnelor auxiliare ale scrierii.

Sîntem convinși că recent apărută monografia despre scrierea latină în evul mediu prin noutatea concepției, prin bogatul material privitor la drumul parcurs de scrierea latină în Transilvania, Moldova și Țara Românească va reprezenta o piatră de hotar în cercetările paleografice din țara noastră în înțelesul cel mai larg al noțiunii așa cum ea este formulată de Sigismund Jakó și Radu

Manolescu. Totodată subliniem că prin această carte s-a realizat o contribuție valoroasă în domeniul istoriei scrierii latine pe plan mai larg. O pată pină acum oarecum albă în istoria scrierii latine pe harta Europei a fost conturată cu un condei sigur și în linii generale precis. Avem în față un extrem de util instrument de lucru dar și o monografie de

înalță ținută științifică. Meritul este al autorilor în primul rând, care au sintetizat rezultatele unei munci de mîgală care reclamă o înaltă calificare de specialitate și multă dăruire. Totodată și Editura științifică, care publică această carte a făcut un lucru extrem de util.

L. DEMÉNY

ИСТОРИЧЕСКИЕ СВЯЗИ НАРОДОВ СССР И РУМЫНИИ В XV—НАЧАЛЕ XVIII В. ДОКУМЕНТЫ И МАТЕРИАЛЫ В ТРЕХ ТОМАХ (Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV — începutul celui de al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume), Editura „Hayka”, Moscova, 1970, t. III, p. 441

După cum reiese din titlu, cu acest volum se încheie colecția de documente, depistate din arhivele de stat din U.R.S.S. și R. S. România, privitoare la relațiile istorice româno-ruse.

Volumul al III-lea cuprinde 115 documente (acte de cancelarie, diplome, scrisori oficiale, patente, salvconducte, instrucțiuni, rapoarte, și consemnări la Departamentul solilor ș.a.), emise între 1673—1711, deci într-o perioadă foarte agitată din punct de vedere politic și militar. Se produce chiar o nouă și sensibilă orientare în politica externă a Moldovei și Țării Românești, — care antrenează nu numai suita domnilor români, ci și clasa boierească.

Deși schimbările intervenite în politica internă a imperiului otoman, în urma morții lui Murad al IV-lea (1640), puteau fi interpretate, spre mijlocul secolului al XVII-lea, drept semne de slăbiciune, totuși, sub noua dinastie de mari viziri a Kiupriuliilor, Turcia se află în plină ascensiune. După campaniile din Ungaria, Mahomed al IV-lea își îndreaptă privirile spre Ucraina, înfăudată Imperiului otoman, în urma trădării lui Dorosenko (1668). Peste patru ani, turcii cuceresc Căminuța, pe care o transformă într-un post înaintat al puterii otomane, situat între Ungaria, Polonia, Moldova și Ucraina, de unde vor pleca abia în 1700. Aceste două evenimente — intrarea Ucrainei sub suzeranitate turcească și ocuparea Căminuței de către turci, precum și prezența Habsburgilor în Transilvania, aveau să provoace conflicte politice și militare, care string tot mai mult cerul în jurul țărilor române. Campaniile militare din această vreme, desfășurate pe lângă granițele țărilor noastre, provoacă nesiguranță și mari frământări politice. De sentimentul îngrijorării fusese cuprins și Gheorghe

Ștefan, la scurt timp după suirea în scaunul Moldovei, în fața multor lipsuri și primejdii, care îi stăteau în cale spre sfârșitul anului 1653. De aceea, pentru a da domniei trăinicie și durată, el încearcă, prin februarie 1654, o altă orientare politică a țării sale, solicitînd țarului Alexei Mihailovici supușenia rusă¹. De altfel, această idee devine citva timp preocuparea de căpetenie a voievozilor români din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Lansată de Gheorghe Ștefan în 1654, ideea e preluată cu mai multă vigoare, și în împrejurări în adevăr dramatice, de Ștefan Petriceicu și Const. Șerban, spre sfârșitul anului 1673. Deși în scrisoarea lor către Alexei Mihailovici, redactată la Iași, la 31.XII.1673 (doc. 1), cei doi voievozi solicită numai ajutor de oaste, pentru a continua lupta împotriva puterii otomane, totuși, în răspunsul său, din 10.III.1674 (doc. 2) țarul vorbește clar și despre „închinare”. Nu-i dăcî o singură explicație: egumenul Teodor de la Muntele Athos, care a depus la Departamentul solilor scrisoarea voievozilor români, a transmis acolo și un mesaj verbal în legătură cu supușenia.

Vitregia împrejurărilor și mai ales nestatornicia domnilor nu dau pas să se realizeze nimic. Cu toate acestea, Ștefan Petriceicu și Constantin Șerban — aflați în pribegie în Polonia — adresează țarului, la 15.VII.1675, o nouă scrisoare (doc. 4). De astădată ideea supușeniei ambelor țări este exprimată într-o formă directă și fără înconjur. Scrisoarea către țar a fost trimisă la Moscova prin boierii

¹ După cum se știe, tratatul de alianță încheiat cu Rusia în 1656 a rămas inoperant. Vezi Dimitrie G. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu rușii în 1656* în „Revista istorică română”, III, 1933, f. 2—3, p. 234—247 și Tr. Ionescu-Nisicov, A. Constantinescu, *300 de ani de la încheierea primului tratat de alianță dintre Moldova și Rusia* în „Studii”, IX nr. 5, 1950 p. 107—116.

munteni, Radu fost logofăt și Petrașcu, mare căpitan, ei înșiși autorii unui memoriu pe care l-au adresat, în același scop, lui Alexei Mihailovici, la 1.VIII.1674, pe cînd se aflau la Varșovia². (doc. 3). De unde se vede că cei doi boieri din Țara Românească — aflați și ei în pribegie — intraseră între timp, în legătură cu Ștefan Petriceicu și Const. Șerban, pentru a acționa în comun. În scrisoarea sa din 13.VIII.1675, țarul ia act de faptul că voievozii români doresc să intre „cu amîndouă țările” în supușenie rusă, înștiințîndu-i totodată că a trimis oști împotriva tătarilor și turcilor (doc. 5). După această dată, problema „închinării” țărilor române nu mai figurează deocamdată pe agenda țarilor ruși. După cum se va vedea, ea va fi pusă din nou spre sfîrșitul acestei perioade. Alexei Mihailovici moare în 1676 și urmează fiul său Teodor, în timpul căruia continuă acest dialog, însă avînd cu totul alt conținut. La 5 mai 1679, Gheorghe Duca, domnul Moldovei, oferă țarului bunele oficii de mijlocitor pentru încheierea păcii cu Turcia. așa cum mijlocise și Vasile Lupu altădată în chestiunea Azovului³. Acest mesaj a fost rostit verbal la Departamentul solilor de către Ioan Belevici, trimisul domnului moldovean (doc. nr. 10). Feodor Alexeevici acceptă propunerea lui Duca și-l roagă, în răspunsul său, să-i scrie „fără zăbavă, dacă sultanul se învoiește să fie în prietenie și dragoste veșnică cu el”. (doc. 11). Nu mai tirziu decît spre sfîrșitul acestui an, țarul îl încunoștințează pe domnul Moldovei că a trimis soli la hanul Crimeii, să negocieze pacea cu tătarii și turcii. „Iar tu, Duca voievod, adaugă țarul, să știi aceasta și să-ți arăți silința și pe viitor, în această privință”. (Scrisoarea de la începutul lui dec. 1679, — doc. 15). Abia pe la mijlocul anului următor, domnul Moldovei îl informează pe Feodor Alexeevici că, pe viitor, scrisorile trimise de Nichifor Kudreavțev, solul țarului la Poatră, vor fi duse pînă la Kiev și înminate voievodului de acolo de către oamenii săi — spre a nu cădea în minile polonilor, iar el, Duca vodă, era „gata să slujească cu rivnă pe țar” (doc. 18).

E sigur că Duca ducea în această perioadă o politică duplicitară, fiindcă turcii îi încredințează, pentru „strănsicia lui crudă”, organizarea ținuturilor dintre Nistru și Nipru, intrate în posesia lor în urma păcii de la Andrusov (17.VII.1678) și de la Radzin (11.II.

1681)⁴. Începînd din toamna anului 1681, Gheorghe Duca își construiește la Țicanăuca, sat peste Nistru, în fața Sorocăi „case domnești cu beciuri de piatră” și, hrăpăret cum era, voia să pună mina pe toate bogățiile acelor pămînturi⁵.

De aceea, la 2 aprilie 1682, Feodor Alexeevici îi atrage atenția că încalcă prevederile tratatului de pace, durînd „slobozii de cealaltă parte a Niprului”. (doc. 22).

Dacă ideea „supușeniei” a încetat să mai fie actuală, odată cu moartea lui Alexei Mihailovici, în schimb, cererile de ajutor din partea domnilor români, pentru a scăpa de asuprirea otomană, continuă. Astfel, în ultimul an al domniei, Șerban Cantacuzino, cel care la asediul Vienei „încărcă tunurile sale cu ghiulele de paie”, adresează, la 4.VI.1688, țarilor Ivan și Petru Alexeevici o scrisoare (doc. 26) care, coroborată cu mărturisirile făcute la Departamentul solilor de arhimandritul Isaia, aducătorul acestei scrisori, constituie un strigăt de disperare după ajutor (doc. 27). În toamna aceluiași an — mai precis la 8 oct. 1688 — țarii Rusiei îl încunoștințează pe Șerban Cantacuzino ca, în primăvara anului următor să fie gata de a se urni cu oștile spre Crimeia, unde vor face joncțiune cu cele rusești (doc. 28). Nici de data aceasta nu se întîmplă nimic. Spre sfîrșitul lunii octombrie, Șerban Cantacuzino moare otrăvit de adversarii săi politici și tronul Țării Românești îl ocupă Constantin Brîncoveanu, care duce aceeași politică externă de ambiguitate. Totuși, e interesant că la foarte scurt timp după venirea la cîrmă țării, exact în ultima zi a anului 1688, Brîncoveanu scrie țarilor, prin Dementie Fomin, o lungă scrisoare, plină de tînguiri și speranțe în ajutorul Rusiei. (doc. 30). Domnul muntean nu obține un răspuns la această scrisoare. Situația internațională, ca și dificultățile interne — ne referim la rivalitatea ireconciliabilă dintre Sofia Alexeevna și Petru I — nu dau răgaz Moscovei să întreprindă acțiuni militare de mare anvergură împotriva imperiului otoman. Abia în cursul războiului nordic, ca și după aceea, sub Petru I, crește prestigiul Rusiei și începe să devină un factor politic, de care trebuia să se țină seamă în calculele politice ale marilor puteri. Pe de altă parte, deși volumul relațiilor cu Rusia sporește și se amplifică sub Constantin Brîncoveanu, totuși, domnul muntean nu mai solicită ajutor militar din partea Rusiei im-

² Noi am arătat altădată cine erau acești boieri și în ce împrejurări au ajuns în Polonia. (Cf. *Memorialul din 1674 al boierilor munteni către țarul Rusiei* în „Revista Arhivelor”, III nr. 2, 1960, p. 213—225).

³ Vezi Tr. Ionescu-Negov — A. Constantinescu, *Relații politice între Moldova și Rusia în timpul lui Vasile Lupu* în vol. „Relații româno-ruse în trecut”, București, 1957, p. 3—30.

⁴ Vezi împrejurările la N. Iorga, *Ucraina moldovenească*, „Anal. Acad. rom.”, seria II, t. XXXV; Mem. sec. Istorie, București, 1913, p. 347—360.

⁵ „... era vîntul între oamenii lui, relatează Nicolae Costin, cum să părăsească Moldova și să se mute cu toată casa la Ucraina și de acolo să se tragă la Moscú” (M. Kogălniceanu, *Cronicele României*, București, 1872, t. II, p. 22).

potrița stăpînirii otomane. Numai prin 1698, voievodul muntean alcătuiește un plan comun de luptă antiotomană, pe care Gheorghe Castriotul îl supune guvernului rus spre avizare. (doc. 36). E foarte probabil că tot atunci (10.IX.1698) sau poate ceva mai înainte, Const. Brîncoveanu a solicitat și el supușenia rusă. Cel puțin așa aflăm din depozitiile lui Gheorghe Castriotul făcute la departamentul solilor în ziua de 1.II.1969 (doc. 38).

Brîncoveanu continuă însă să informeze Departamentul solilor de cele ce se întîmplă în tabăra turcească și să asigure ajungerea la destinație a scrisorilor trimise de solii ruși de la Constantinopol. Acest sistem, de altfel foarte răspîdit în evul mediu, a fost practicat pe o scară întinsă de voievozii țărilor române. Pentru atări servicii, Petru I conferă lui Const. Brîncoveanu, la 21 aug. 1700, „Crucea de cavalier cu un miner de pumnal și cătărămi de aur și diamante” (doc. 42). În sfîrșit, sub Brîncoveanu se mai realizează un deziderat mai vechi, al celor care pleau pentru o apropiere de Rusia, enunțat pentru înția oară de boierii munteni, Radu fost logofăt și Pătrașcu mare căpitan, la punctul 16 din memoriul adresat țarului la 1.VIII. 1674 (doc. 3), — de-a avea acolo, la Moscova, un rezident. (Panaiot din Rodos, David Corbea).

Cît privește Moldova, dialogul acesta nu se poartă la cel mai înalt nivel. Mihail Racoviță, îngrijorat peste măsură de soarta țării sale — fiindcă nu știa cînd avea să ia sfîrșit războiul cu „svezii” —, iar dinspre sud, „mari năpăști vor fi în vară de la păgîni scrie lui David Corbea, la 20.VI.1704, o epistolă cifrată în limba română, cerîndu-i „să fie chezaș pentru moldoveni... și să-i apere”, după cum a făgăduit. (doc. 57). Ceva mai tîrziu, — la 7.I.1755, — același Mihail Racoviță îl asigură pe Feodor Alexeevici Golovin, boier și diplomat, că va ține legătura cu el, spre a-i aduce la cunoștință „lucrurile folositoare și vrednice de auzit”. (doc. 61). Într-adevăr, domnul Moldovei se ține de cuvînt și în cursul celei de-a doua domnii se înregistrează la Departamentul solilor știri trimise de el, privitoare la situația din Crimeea și Turcia, (doc. 101) și la intențiile regelui suedez, adăpostit cu Mazeppa la Tighina. (doc. 109). Interesantă mi se pare informația că în rîndurile trupelor rusești luptau împotriva suedezilor și detașamente de moldoveni, ale căror acte de bravură au fost relevante de feldmareșalul Alexandru Danilovici Menșikov. (doc. 99). O singură dată flutură și Antioh Cantemir — în prima lui domnie — ideea supușeniei ruse. Spusele lui Sava Constantin, trimisul domnului moldovean, la Departamentul solilor sînt puse la îndoială, însă con-

firmate cu mare lux de amănunte de Gheorghe Castriotul. (doc. 38).

O deosebită importanță istorică prezintă și tratatul de la Luck, încheiat la 13 IV 1711 între Petru I și D'mitrie Cantemir (doc. 113), cunoscut și comentat îndeajuns de istoriografia noastră.⁶ Ceea ce am vrea să subliniem e faptul că Dimitrie Cantemir își exprimă și el dorința de a intra „pe veci” în supușenie rusă. Cel puțin așa reiese din formularea primului articol al acestui tratat (p. 328). ca și din scrisoarea adresată de Petru I domnului moldovean la 16.VI.1711, cu care se încheie, de altfel, acest volum (doc. 115).

Am reliefat mai sus problemele majore, care se desprind din documentele publicate în acest volum și care constituie una din constantele politicii Moldovei și Țării Românești în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul celui următor. Se înțelege că au rămas alături multe fapte și evenimente istorice, tot atât de importante. De pildă, moldoveni care cer să fie primiți în serviciul Rusiei, scutiri de vamă, meșteri ruși care vin să lucreze în Țara Românească, depozitiile unor neguțători moldoveni, poloni și ucraineni, intervenții în favoarea solilor ruși în drum spre Constantinopol, boieri și clerici români care solicită ajutorul Rusiei, salv-conducte, foarte multe știri despre activitatea ceașului David Corbea, meșteri blănari din Țara Românească stabiliți la Moscova, scrisori adresate domnilor români de către Gavril

⁶ Vezi Ion Neculce, *Leiopisețul țării Moldovei*, București, 1955, p. 264 — 265; *Leiopisețul țerei Moldovei* atribuit lui Nicolae Muste în *Cronicele României*, ... București, 1874, III, p. 46 — 47. Pornind de la textul lui Neculce, A. Xenopol rezumă conținutul acordului în zece puncte, creînd față de relatările cronicarului o nouă versIune (Cf. *Pierre le Grand et les pays Roumains*, extras din „Muséon, Louvain, 1886, p. 513 — 516); N. Jorga, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, IV, 1891, p. 153 — 1516); N. Jorga, *Istoria Românilor*, VI, p. 472; I. Focșăneanu, *Tratatul de la Luck și compania țarului Petru I în Moldova (1711)* în „Studiul privind relațiile româno-ruse”, București, 1963, p. 19 — 55. Dezbătînd pe larg problemele legate de încheierea acestui tratat și confruntînd textul din Neculce cu redacția rusă, aflată în copie la Bibl. Acad. R.S.România, Foto, XXII/24), P. P. Panaitescu afirmă că versiunea din Neculce „e tendențioasă și inexactă”. (Cf. *Tratatul de alinată dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui în „Studiul”, XIV nr. 4, 1961, p. 908). Dacă e vorba să facem culpa proces de intenții, apoi acela e Dimitrie Cantemir, iar nu Neculce, care nu avea nimic de ascuns, mai ales că el îl îndemna pe tînărul domn al Moldovei să încheie alianță cu Rusia. — așa după cum l-au învinuit boierii. Pe de altă parte, nu era absolut necesar ca „forma voit alterată”, pe care Cantemir a prezentat-o boierilor, să fi fost inclusă aioida în cronica lui Neculce. Cum de s-a ajuns ca în relatările celor doi cronicari (Neculce și Muste) textul acestui acord politic să se înfățișeze sub forma a două variante, față de redacția originalului, rămîne încă o problemă deschisă. Chestiunea e analizată parțial și de Iorga Jordan în *Introducere la Leiopisețul țării Moldovei*, ed. 1955, p. 22 și urm.*

Ivanovici Golovkin, la data aceea șef la Departamentul solilor ș.a.

Întrucît această ediție a fost elaborată în comun de un colectiv de specialiști sovietici și români, e firesc să conțină unele lipsuri și să nu corespundă întru totul exigențelor științifice, solicitate nu numai de nivelul istoriografiei noastre actuale, ci și de tehnica edițiilor de texte. Ne referim la dificultatea de a se fi realizat pe parcurs o strînsă colaborare, din cauza situației la mari depărtări a locurilor de muncă, — Moscova, Chișinău, București. De aceea, ar fi utilă și plină de învățăminte o analiză critică a acestei ediții, în care accentul să cadă neapărat pe rigurozitatea aplicării criteriilor editoriale, ca și pe transpunerea în limba română a unui arsenal de termeni și formule din diplomatica rusă medievală.⁷

Spațiul nu ne îngăduie însă să relevăm aci asperitățile de stil și inadvertențele strecurate în redactarea textului românesc. Mai cu seamă abundența atributelor din intitularea țărilor nu și-a găsit totdeauna cele mai fericite echivalențe în limba română.

E sigur că trimișii domnilor români sau chiar simpli cetățeni, care căutau acolo de lucru, ajunși la Departamentul solilor, erau legitimați, oricare ar fi fost calitatea lor. Din motive, care țineau de uzanța cancelariei rusești, numele românilor au fost înregistrate cu desinența genitivului, caracteristic patronimelor ruse, de pildă, Petrov, Mikulaev, Ivanov Vasiliev ș.a. Ar fi fost indicat ca în textul

traducerii ele să apară sub forma românească, — altfel, un neavizat e ispitit să creadă că toți cei care băteau drumurile spre Moscova, ducînd cu ei mesaje sau solii importante erau ruși, ceea ce e inexact. De asemenea, pentru a corespunde întru totul exigențelor științifice ale textologiei și colecției de izvoare, cred că ar fi fost necesar să se fi alcătuit „bibliografia fiecărui document”, — adică aria lui de răspîndire în timp și spațiu, așa cum procedează colectivul de la *Documenta Romaniae Historica*.

Afirmația din *Prefață* că „dintre documentele publicate pînă acum au fost incluse în acest volum numai acelea fără de care nu s-ar fi putut elabora o concepție suficient de completă și multilaterală asupra legăturilor economice, politice și culturale ale Moldovei și Țării Românești cu Rusia” ne scutește să mai facem completări de diplome, acte, scrisori ș.a., rămase în afara ediției. Ne plecăm în fața arbitrarului. Volumul conține un număr de 171 note, utile și instructive, care formează partea informativă și documentară a colecției (p. 341—382). În final, un indice onomastic și altul toponomastic, foarte riguros alcătuite.

Subliniem cu toată tăria importanța acestui volum, care pune în circulație o mare bogăție de fapte și date istorice noi foarte ispititoare, pentru elucidarea unor probleme legate de istoria țărilor române din această perioadă.

TR. IONESCU-NIȘCOV

⁷ Deocamdată, ne facem datoria de cronicari de a semnală apariția volumului și a-l sublinia importanța științifică pentru istoria relațiilor româno-ruse, așa cum s-a procedat și cu tomurile anterioare. A se vedea, P. Cernovodeanu în „Studii”, XVIII, nr. 5 1965, p. 1159—1163 și XXIII 1970, nr. 2 p. 399—402 pentru t. I—II; M. Fănescu în „Revista Arhivelor”, an XLVII, vol. XXXII, 1970, nr. 1, p. 316—318 pentru t. I—II; Tr. Ionescu-Nișcov în „Romanoslavica”, XVII, 1970, p. 697—698 pentru t. II. Paul Mihail în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie, A.D. Xenopol”, Iași, VI, 1969, p. 295—296, pentru t. II; Const. Șerban în „Revue roumaine d'histoire”, VI, nr. 1, 1967, p. 110—111, pentru t. I.

N. LEONĂCHESCU-NĂNDRAȘU, STRIOEȘTI-ARGEȘ. DOCUMENTE ȘI MĂRTURII, Edit. Litera, București, 1971, 407 p.

Cele 271 documente, dintre care 235 inedite, culese și publicate de conferențiarul doctor inginer Nicolae Leonăchescu sînt rodul unei pasiuni de aproape un deceniu de căutări în fondurile de documente depozitate la Arhivele Statului din București, Pitești, Craiova și Rîmnicul-Vilcea, la Biblioteca Academiei R.S. România, la Episcopia din Rîmnicul-Vilcea, precum și la primăria și școala din Stroiești.

Pornită din dorința de a alcătui monografia satului natal, lucrarea aceasta înseamnă prima verigă din lanțul oricărei scrieri cu caracter istoric — izvoarele. Altit pentru unitatea ei cît și pentru corectarea unor greșeli de editare, autorul a considerat necesar să republice și cele 36 documente care fuseseră publicate anterior în diferite colecții. Tot din raționamente istorice logice în paginile volumului respectiv sînt înglobate și cîteva documente referitoare la satele învecinate.

Făcînd abstracție de micile scăderi legate în special de tehnica edițiilor, culegerca de față constituie o reușită editorială, un exemplu de urmat.

V.G.

NESTOR CAMARIANO, ALEXANDRE MAVROCORDATO LE GRAND DRAGOMAN SON ACTIVITÉ DIPLOMATIQUE (1673—1709), Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1970, 107 p. + VI f. pl.

Asupra personalității lui Alexandru Mavrocordat s-a scris mult, dar activitatea sa diplomatică desfășurată într-un răstimp de peste 35 de ani nu a fost de ajuns studiată.

Acest fanariot abil a jucat un rol deosebit în politica externă a Imperiului otoman în epoca decadenței sale.

Lucrarea de față prezintă tocmai relațiile diplomatice ale marelui dragoman, secretarul intim al Imperiului otoman, Alexandru Mavrocordat, cu Austria, Franța și Rusia. Ea cuprinde șase capitole.

Primul capitol conține date asupra familiei, formației și activității științifice a lui Alexandru Mavrocordat. Capitolul al doilea se referă la importanța postului pe care l-a avut marele dragoman la Sublima Poartă, relațiile lui cu Principatele Române. În capitolul al treilea sînt arătate relațiile diplomatice pe care le-a avut Alexandru Mavrocordat cu Austria. În cadrul acestor relații se evidențiază rolul jucat de marele dragoman în convorbirile purtate la Viena în vederea încheierii tratatului de la Karlowitz. Tot în acest capitol se vorbește despre întîlnirea dintre acesta și Constantin Brîncoveanu la Constantinopol. Capitolul al patrulea se referă la relațiile diplomatice ale lui Alexandru Mavrocordat cu Franța, arătîndu-se că activitatea diplomatică a acestuia a constituit o veritabilă frînă în politica expansionistă a lui Ludovic al XIV-lea în Orient subliniindu-se și eforturile depuse de diferiții ambasadori ai Franței la Poartă pentru a cîștiga simpatia marelui dragoman. Ultimul capitol rezervat relațiilor diplomatice pe care le-a avut Alexandru Mavrocordat cu Rusia analizează cu mare perspicacitate politica Rusiei la sfîrșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului următor,

evidențiind eforturile depuse de marele dragoman pentru încheierea tratatului de pace cu Rusia.

Se subliniază de asemenea încercarea depusă de acesta pentru încheierea unui tratat comercial turco-rus și sprijinul acordat ambasadorului rus la Constantinopol. În această conjunctură sînt analizați factorii care au contribuit la suirea pe tronul Moldovei a lui Nicolae Mavrocordat și politica pacifistă ce a domnit între acesta și A. Mavrocordat.

Lucrarea mai conține la început un sumar și o scurtă introducere, iar la sfîrșit un indice de nume proprii și șase planșe.

Meritul lucrării constă în examinarea analitică întreprinsă asupra activității diplomatice a marelui dragoman, arătîndu-se prin aceasta concepția sa politică, atenția de care s-a bucurat din partea împăratului Leopold I., a regelui Ludovic al XVI-lea și a țarului Petru cel Mare. Personalitatea sa puternică se desprinde și mai mult din succesul diplomatic pe care l-a obținut la Congresul de la Karlowitz cînd în calitate de plenipotențiar al Imperiului otoman învins, a reușit să dobindească ca aliați învingători: Austria, Polonia, Veneția și Rusia.

Subliniem în încheiere eleganța stilului acestei valoroase lucrări.

C.B.C.

ANTONIOS SIGALAS, 'ΕΚΛΑΙΚΕΥΜΕΝΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ (Lecturi popularizate), vol. I, Atena, 1970, VII + 331 p.; vol. II, Atena, 1971, VIII + 260 p.

Profesorul universitar Antonios Sigalas, cunoscut prin bogata sa activitate științifică, publică în cele două volume un număr însemnat de studii, care privesc istoria Greciei și în special regiunea Macedoniei. Studiile lui Sigalas au fost primite totdeauna cu interes de cercetătorii greci și străini. Cele două volume, de care ne vom ocupa, cuprind, după spusele autorului, diferite articole și studii, publicate mai de mult în diferite ziare, periodice și reviste. S-a hotărît să le publice în două volume la indemnul elevilor și prietenilor săi. Cele mai multe au apărut între anii 1948 și 1956. Sînt grupate pe subiecte înrudite și deci articole publicate în epoci diferite se află în prezent alăturate. Autorul a respectat textele așa cum au fost publicate prima dată și nu aduce nici o modificare.

Hotărîrea luată de Sigalas de a le publica este binevenită deoarece multe din studiile sale prezintă un interes deosebit și oamenii de știință au nevoie de ele, devenind acum mult mai accesibile, mai ales unor cercetători de peste hotare, care nu au posibilitatea să cerceteze periodicele grecești, așa de rare în bibliotecile străine.

Volumul I cuprinde capitolele: 1. Θεσσαλονίκη (Cu privire la Salonic). 2. Μακεδονία (Cu privire la Macedonia). 3. 'Ανάλεκτα (Varia). 4. Πόρπη (De mică importanță); iar vol. II are următoarele capitole: 1. Πτολεμαίικα (Cu privire la Ptolemei). 2. Θεσσαλονίκη (Cu privire la Salonic). 3. 'Ανάλεκτα (Varia). 4. Επικαιρά (De actualitate). Am reprodus numai titlurile generale, nu ne putem opri și asupra titlurilor paragrafelor care intră de-a rândul subiecte de istorie, de folclor, de artă bisericească, de învățămînt, chestiuni sociale, lingvistice etc.

Vom insista numai asupra unor paragrafe, care au o legătură cu istoria țării noastre. Autorul a dat o atenție deosebită comerțului, care în secolul al XVIII-lea și începutul celui următor era foarte intens între sudul Dunării și principatele române. Se ocupă pe larg cu trecutul orașului Salonic și de legăturile sale comerciale cu Orientul Apropiat și cu Europa centrală, pe bază de documente și de rapoarte consulare. Dintr-un raport al consulului Veneției la Salonic P. Kok, din 22 iulie 1755, aflăm că în orașul Zagora din Tessalia era o bogată producție de fire de mătasă, care era cumpărată în mare parte de negustorii din insula Chios, pentru industria stofelor de mătasă și a țesăturilor, care erau apoi exportate la Geneva. El adaugă: „că lina era adusă mai ales din Moldavia și Transilvania, în cantități mai mari ca în trecut” (p. 41). Același consul raporta la 12 mai 1762: „Puține stoffe de lînă sînt importate din Veneția și foarte puține mătăsuri, fiindcă s-au alesp diferite ateliere în Chios, care s-au impus pe piață, imitînd mătăsurile din India și din Alep”. Iată deci că lina românească era utilizată în cantități mari de industriașii greci, care făceau mare concurență stofelor venețiene! Într-un alt raport, din 22 septembrie 1763, consulul Veneției de la Salonic afirmă că de mult nu vin din Veneția la Salonic diferite haine fine și adaugă: „motivul este că negustorii greci de aici, care aprovizionează aproape întreg Orientul Apropiat, precum și Moldavia, duc aceste mărfuri

la Corfu, de acolo le transportă la Arta și Ianina și apoi le trimite la diferite bilciuri" (p. 40). De menționat că negustorii greci din Ianina se bucurau de anumite scutiri de taxe și deci mărfurile fine venețiene ajungeau întâi la Ianina și apoi porneau la diferite piețe din Europa centrală.

Într-un alt paragraf autorul se ocupă de stabilirea prețurilor unor mărfuri în Siros. Astfel vedem că la 10 iulie 1805 prețul orzului era stabilit la un gros pentru șase napi (un nap era egal cu 6–7 ocale). Prețul stabilit nu putea fi nici mărit, nici scăzut, de asemenea nu era permis nici exportul, iar contravenienții plăteau o amendă de 50 groși. La 11 aprilie 1807 prețul cârnii de oaie era stabilit la 16 parale ocaoa, iar cea de capră la 14 parale. Cîțiva vinzători, care n-au respectat prețul stabilit și au vîndut carnea cu 21 parale, au fost condamnați să plătească o amendă de 100 groși și să fie bătuți, iar recidiviștii primeau o pedeapsă mai severă, anume o amendă de 500 groși și 100 de bătăi (p. 192–194). Ne-am oprit asupra acestor prețuri, care, comparate cu cele din țară, vedem că sînt mult mai ridicate și de aceea negustorii greci de oi achiziționau un număr mare de oi în Țara Românească și Moldova și le duceau apoi în Grecia, obținînd cîștiguri mari din vinzarea lor.

Paragraful referitor la Muntele Athos este foarte interesant. Autorul arată că deși acest centru de cultură a avut mult de suferit din cauza unor incendii și prădăciuni, în cei 1000 de ani de viață, a salvat un mare număr de opere de artă și de cultură, încît astăzi este unul din centrele cele mai importante pentru acei care vor să cunoască arta bizantină, precum și organizarea administrativă și economică a statului bizantin, începînd din secolul al X-lea. Bibliotecile din Muntele Athos sînt bogate în cărți rare și manuscrise, peste 11000 de manuscrise grecești. De asemenea autorul se oprește și asupra principalelor biblioteci din Castoria, Cozani, Siatista, Nausa etc.

În volumul II autorul se ocupă de organizarea socială, de relațiile sociale și de compunerea oastei pe timpul Ptolemeilor (p. 1–50). Revine la istoria Salonicului și a Macedoniei și insistă asupra drepturilor de care se bucurau clasele privilegiate. Apoi vorbește de relațiile consulilor puterilor străine (Anglia, Franța, Veneția, Olanda, Austria, Germania etc.) cu autoritățile otomane, de darurile oferite de consuli unor demnitari turci și de unele conflicte ivite între consuli pentru drepturi de înțelitate. Sigalas se oprește și asupra a două figuri proeminente grecești din secolul al XVIII-lea, care sînt legate de Țara Românească. Este vorba de Gheorghe Castriotul, care a fost mare comis la curtea lui Constantin Brîncoveanu și de Ioan Cottunus, care a căpătat o cultură serioasă în București. Autorul vorbește de binefacerile lui Castriotul (p. 99–100), dar nu amintește deloc de activitatea lui diplomatică ca trimis al domnului Țării Românești, C. Brîncoveanu, în Rusia.

Din cele arătate pe scurt mai sus se poate vedea că cele două volume ale prof. Sigalas cuprind studii prețioase, care pot fi citite cu interes și folos.

N.C.

NICOLAE ALBU, *ISTORIA ȘCOLILOR ROMANEȘTI DIN TRANSILVANIA ÎNTRE 1800–1867*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1971, 236 p.

A apărut recent, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800–1867*, continuare a *Istoriei învățămîntului românesc din Transilvania pînă la 1800*, apărută în 1944, sub semnătura aceluiași autor, Nicolae Albu. Lucrarea de față se diferențiază mult de prima. În aceea s-a urmărit dezvoltarea învățămîntului românesc din toate provinciile geografice de dincolo de munți (Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul), pe cînd volumul al doilea se limitează numai la Transilvania istorică, intruct — menționează autorul în prefață — în secolul al XIX-lea mai ales după 1858, învățămîntul a pătruns adînc în mase și, desigur, urmărirea lui în toate provinciile ar fi dus la un material imposibil de cuprins în unul sau chiar două volume (p.5). Volumul de față urmărește în mod deosebit școala ca instituție sau diferitele ei forme de funcționare.

Capitolul I al lucrării prezintă o amplă situație generală a învățămîntului românesc din Transilvania între 1800 și 1867. Materialul a fost grupat în două părți: în partea întâi este prezentată dezvoltarea învățămîntului în cele două episcopii: a Blajului și a Sibului, iar în partea a doua, începuturile modeste și viața zbuciumată a școlilor populare din toată Transilvania, grupate pe așa zisele „regiuni” și județe. Lucrarea se ocupă atît de organizarea și controlul învățămîntului pînă și după 1848 cît și de personalitățile marcante din această perioadă. Trebuie să remarcăm că autorul a cîntărit de pe o poziție strict științifică, obiectivă,

opinii curente sau moștenite asupra unor probleme privind istoria culturii românești transilvane, cit și asupra unor personalități care erau prezentate de istoriografia noastră prea aureolat (Șterca Șuluțiu, Andrei Șaguna), iar altele prea puțin apreciate (I. Bob, V. Moga, I. Lemeni, Moise Fulea ș.a.).

Sînt puternic reliefate figurile marilor cărturari blăjeni G. Barițiu, S. Bărnăuțiu, Ioan Rusu, Timotei Cipariu, Aron Pumnul, care au orientat „corabia învățămîntului din Blaj spre curentul viu al limbii naționale” (p. 28). Nicolae Albu subliniază și rolul determinant al școlilor Blajului în formarea conștiinței naționale a atîtor serii de tineri trecuți prin ele între anii 1830 și 1848 și care vor fi verificați în evenimentele politice și militare din anul de luptă și nădejdi 1848/49.

Autorul scoate în lumină pregătirea serioasă, spiritul de muncă, de abnegație al dascălilor blăjeni, lipsurile lor materiale, compoziția socială a elevilor care după 1850 este preponderent țărănescă, spiritul național al școlilor blăjene.

Capitolul III privind situația învățămîntului sătesc pe județe ocupă o mare parte din economia lucrării (cca 116 p.).

Din paginile lucrării se desprind cîteva concluzii: învățămîntul românesc din Transilvania s-a dezvoltat în condițiile unei lupte grele — de eliberare socială și națională. Aceste greutăți au fost depășite grație energiei și stăruințelor conducătorilor lui spirituali și, mai ales, datorită adeziunii totale a maselor la programul de luminare prin școală, mai ales după 1850. Se poate aprecia că mai ales învățămîntul popular este rezultatul eforturilor neprecupețite ale maselor de oameni simpli din Ardeal.

Învățămîntul românesc transilvan, spre sfîrșitul epocii studiate, a atins un înalt grad de dezvoltare prin extinderea rețelei de școli pînă în cele mai neînsemnate localități, iar structura lui, programele școlare și manualele au fost, cu mici excepții, la nivelul contemporaneității. Lucrarea se încheie cu anexe reproducuse după documente din Arhivele Statului — Filiala Blaj și Sibiu și cîteva reproduceri de clădiri de școli, portrete de dascăli.

Rezultat al unei îndelungate osteneli, volumul de față va contribui la o mai bună cunoaștere a procesului de dezvoltare a școlilor românești din Transilvania într-un interval de timp în care s-au produs puternice frămîntări și mari transformări sociale.

V.P.

ILIE POPESCU TEIUȘAN, VASILE NETEA: AUGUST TREBONIU LAURIAN, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1970, 304 p.

Ultimele două decenii ne-au adus o bogată recoltă de studii, ediții și monografii consacrate revoluției de la 1848 și a promotorilor ei.

Contribuția istoriografiei marxiste la cunoașterea vieții, ideilor și activității acestora a întrecut în mod considerabil realizările anterioare și a deschis perspective din cele mai largi pentru continuarea investigațiilor asupra lor.

După seria monografiilor destinate lui Avram Iancu, G. Barițiu, Timotei Cipariu, ș.a. monografia despre August Treboniu Laurian, apărută recent în Editura didactică și pedagogică, deschide o nouă fereastră spre înțelegerea pașoptismului transilvănean.

Este primul studiu monografic de mari proporții consacrat uneia dintre cele mai marcante personalități românești din secolul al XIX-lea. Autorii, doi consacrați cercetători ai istoriografiei marxiste prof. Ilie Popescu Teiușan și prof. Vasile Netea, evocînd viața și activitatea lui August Treboniu Laurian, reușesc să-l încadreze perfect în epoca în care a trăit, fapt ce contribuie în mod deosebit la reliefarea aportului acestuia la progresul școlii și în general al culturii românești.

Lingvist, istoric, filozof și profesor el și-a desfășurat activitatea de o parte și de alta a Carpaților.

Capitolul introductiv, Contribuția profesorilor transilvăneni la dezvoltarea învățămîntului din Moldova și Țara Românească, intruchipează argumentarea uneia dintre realitățile fundamentale ale istoriei noastre, unitatea poporului român, în cazul de față accentul căzînd pe școală și în general pe cultură.

Monografia prezintă viața lui August Treboniu Laurian, începînd din anii copilăriei și ai studiilor, activitatea sa la București între anii 1842—1848, participarea sa la Revoluția de la 1848, apoi activitatea în Moldova și din nou la București, pînă la moartea sa, la 2 mai 1880.

Întreagă opera lui Laurian didactică, istorică, filologică s-a oglindit în aprecierile post-rității ca operă de pregătire uriașă pentru realizarea visului de veacuri, a reconstituirii Daciei, căruia i-a consacrat pagini o de neîntrecută iubire în care a crezut și pentru care a luptat cu o înverșunare de titan.

La 160 de ani de la nașterea sa și la nouă decenii de la neuitata sa moarte, chipul lui Laurian, datorită operei și fanatismului credinței sale, ne apare cioplit în granitul dur al stincilor Transilvaniei, din sinul căreia s-a ridicat, un chip aprig, vulcanic, chemat să răspundă în jurul său razele fascinante ale patriotismului, ale încrederii nebiruite în virtuțile, în puterea de creație și în viitorul grandios al națiunii române.

Monografia relevă marea conștiință patriotică a lui A. Tr. Laurian, abnegația, onestitatea, talentul său ziaristic, spiritul său științific, inteligența sa creatoare și arată generațiilor mai tinere dimensiunile reale ale unei personalități într-adevăr istorice.

Deși criticat ca și Timotei Cipariu și ca întreaga școală ardeleană pentru direcția și exagerările sale latinizante, prin pregătirea sa enciclopedică, prin activitatea didactică și istoriografică, prin contribuția adusă la înființarea și dezvoltarea Universității din București și a Academiei Române prin patriotismul și vigoarea caracterului său, Laurian s-a impus ca una din figurile dominante ale culturii, științei și învățămîntului românesc între anii 1846–1880.

Materialul bogat, variat, bine dozat și scris cu căldură al lucrării, prezintă personalitatea lui Laurian cu obiectivitate științifică, elucidînd pe baza unei minuțioase analize științifice, puncte controversate din activitatea învățatului ardelean.

Lucrarea se încheie cu cîteva pagini ce conțin fragmente din opera lui A. Tr. Laurian (Discursul său la deschiderea cursului de filozofie la Colegiul național de la Sf. Sava din București, în septembrie 1842 și cîteva însemnări zilnice) precum și cu bibliografia utilizată de autori și alte izvoare în mare parte inedite. Ilustrațiile, numeroase și reușite ridică valoarea grafică a acestei monografii, care este o prețioasă contribuție la istoria pedagogiei românești.

V.P.

MEMORIA ANTIQITATIS, Piatra Neamț, 1971.

Apariția la Piatra Neamț a revistei „Memoria Antiquitatis” este o acțiune binevenită altt pentru publicul larg cit și pentru specialiști.

Revista cuprinde în primul său număr o serie de materiale, prezentate într-o ținută grafică corespunzătoare, ale unor cercetători din țară și străinătate, care aduc substanțiale contribuții la istoria poporului nostru.

Remarcăm istoricul Muzeului și al activității lui, realizat de către creatorul muzeului, neobositul arheolog Constantin Mătase.

John G. Nandris, de la Universitatea din Londra, face, pe baza unei bogate bibliografii, o amplă trecere în revistă a neoliticului din Orientul Apropiat și Anatolia, fiind conceput ca o bază de plecare pentru înțelegerea neoliticului timpuriu din sud-estul european.

Cercetătorul Anton Nițu, se ocupă în studiul său, despre ceramica pictată de tip Cucutenian, aducînd elemente noi prin prisma analizei stilistice și compoziționale a ceramicii pictate cucuteniene la care se adaugă o bogată ilustrație.

O grupă mare de articole și studii ale unor cercetători de valoare se referă la arheologia dacică. Astfel prof. Nicolae Gostar, prezintă cetățile de la Bitca Doamnei, Cozla și Calu, identificînd în continuare unele scene de pe Columna lui Traian (CL, CLI, CLII și CLIII) ca fiind cetăți dacice din Moldova. În aceeași grupă întîlnim comunicări cuprinzînd noi materiale numismatice: de la Birgăuani (Virgil Mihăilescu-Birliba), Muntenești (S. Sanie), și Săbăuani (V. Ursache).

Epoca feudală are o pondere cuvenită în revistă, fiind susținută de studii de sinteză, ca cel al lui Dan Gh. Teodor (Regiunile răsăritene ale României în secolele VI–VII) și cel al lui Alex. Andronic (Românii, bulgarii, rușii și bizantinii la Dunărea de Jos la sfîrșitul secolului al X-lea). Aceștia li se adaugă studiile lui Victor Spinei și Eugenia Neamțu, cuprinzînd rezultatul cercetărilor făcute la Dărmănești (necropolă medievală) și la Curtea domnească din Piatra Neamț.

Din articolele de istorie contemporană menționăm pe cel semnat de Ion Scurtu, care analizează unele aspecte ale activității desfășurate de P.C.R. pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, cel al lui Ionel Marin bazat pe material de arhivă referitor la lupta muncitorilor

forestieri din județul Neamț în anii 1929—1933 și starea de spirit a populației din județ în timpul celui de al doilea război mondial.

Cronica revistei, bine concepută, este susținută de către Virgil Mihăilescu-Birliba (descoperiri monetare) și Ștefan Cucoș (săpături arheologice).

Continuând pe aceeași linie revista va fi o încununare a activității Muzeului arheologic din Piatra Neamț și un instrument științific pentru cercetările asupra istoriei poporului nostru,

D.M.

K. D. BHARGAVA, DESCRIPTIVE LIST OF SECRET DEPARTMENT RECORDS, vol. II, 1776—80, Delhi, 1960, 406 p.

Această publicație a Arhivelor Naționale din India editată în 1960 conține o listă a documentelor cu caracter militar privind forțul William Board.

Perioada reflectată în aceste documente, 1776—1780, reprezintă o etapă importantă în istoria Indiei fiind caracterizată printr-o criză diplomatică și militară precum și prin dificultăți de ordin financiar și administrativ. Totodată această perioadă marchează începutul supremației britanice în India, războiul cu Marathas, cel de al doilea război dintre Anglia și Mysore, controversele privind unele provincii din India etc.

Documentele din acest volum, constând din corespondență, minute, consultări cu caracter militar și politic, continuă seria celor cuprinse în vol. I (1763—1775).

Pentru înlistarea acestor documente nu s-a folosit forma de listă tabulator, ci s-a adoptat forma continuă pentru economie de spațiu. Cota documentului este trecută sus în dreapta registului. Data și locul scrisorii, minutei, etc., sînt menționate la începutul registului. Excepții în legătură cu numele toponimice s-au făcut doar în cazul în care corespondența provine de la Consiliul suprem al Fortului William. După regist se specifică dacă scrisorile sînt sau nu autografe. Minutele și rezoluțiile sînt menționate ca atare. În cazul că scrisorile provin de la Board, acestea sînt în mod invariabil concepute și nu se menționează nimic, întrucît originalele se află la destinatar. Se menționează de asemenea, cite pagini are documentul precum și natura documentului, după caz. Pentru facilitarea cercetării anexele unui document se trec imediat după documentul respectiv.

Deoarece în majoritatea cazurilor documentele conțin mai multe informații, acestea s-au enumerat folosindu-se punct și virgulă. Numele proprii și gradele, precum și funcțiile oficiale au fost menționate doar odată, la început, ne mai repetindu-se pe tot parcursul decît numele și inițiala prenumelui.

În indexul de la sfîrșitul volumului care este întocmit pentru persoane și localități se dau numele complete ori de cite ori este posibil.

S.R.

INDEX TO THE FOREIGN AND POLITICAL DEPARTMENT RECORDS, vol. II, 1781—1783, Delhi, 1968, 414 p.

Din cele arătate în prefața prezentului volum de către K. D. Bhargava directorul Arhivelor Naționale ale Indiei, încă din 1923 s-a propus de către Comisia Documentelor Istorice să se editeze un indice al celor mai importante documente premergătoare anului 1859 aflate în Arhivele Naționale din India. Problema a fost reluată în 1940, de cînd au apărut două volume privind documentele cu caracter agrar din perioadele 1830—1837 și 1838—1839 precum și primul volum din Documentele Departamentului Politic și Extern 1756—1780.

Volumul II al indicelui documentelor Departamentului Politic și Extern editat în 1968 la Delhi de către Arhivele Naționale ale Indiei, cuprinde doar o perioadă de 3 ani, 1781—1783 datorită numărului mare de documente create ca rezultat al războaielor cu Marathas și Mysore.

Materialul documentar este bogat și se referă la evenimentele de importanță semnificativă pentru primele perioade ale expansiunii britanice în India. Serile Departamentului Externe incluse în volum sînt:

I. Secția secretă.

II. Secția externă.

III. Secția secretă și separată.

Documentele grupate pe aceste serii reflectă activitatea secțiilor respective.

Ca atare sînt cuprinse toate problemele de natură politică corespundența cu președinții, reprezentanții diplomați din străinătate, relațiile cu alte state, operațiunile militare din războiul cu Mysore, luptele de la Porto Novo și Wandiwash, luptele navale dintre Franța și Anglia situația critică din primul război Maratha culminînd cu tratatul de la Salbai, revolta lui Chait Singh, intrigile de la curtea din Delhi, interesele financiare ale Societății United East India, izbucnirea războiului cu Olanda. Modul de întocmire a indicelui urmărește criteriul alfabetic și cronologic. Ordinea cronologică este deseori modificată din necesitatea grupării unor teme. S-a respectat transcrierea numelor indiene de localități. Genul documentelor și trăsăturile lor distincte sînt indicate prin litere cursive între paranteze. S-a întocmit, de asemenea, un glosar pentru explicarea cuvintelor vechi, rare sau a celor care nu sînt de origine engleză. Indicele mai cuprinde și o listă de abrevieri și forme contrase — precum și bibliografia lucrărilor consultate în vederea întocmirii respectivei lucrări.

S.R.

FRANK B. EVANS, THE ADMINISTRATION OF MODERN ARCHIVES. A Select Bibliographic Guide Washington, 1970, 214 p.

Acest ghid selectiv elaborat de Arhivele Naționale din Washington în 1970 și întocmit de Frank B. Evans, este o lucrare arhivistică complexă destinată arhiviștilor și celor interesați în administrarea documentelor fie ele publice sau particulare.

Resimțindu-se necesitatea unor materiale ajutătoare în activitatea arhivistică, relativ nouă în S.U.A., arhiviștii americani au considerat necesar să însumeze, într-o bibliografie, ceea ce s-a scris în limba engleză cu privire la administrarea fondurilor documentare, accentuîndu-se îndeosebi teoria și practica arhivistică din Statele Unite.

S-a căutat să se cuprindă toată literatura care a contribuit sau care a ilustrat dezvoltarea principiilor și practicilor arhivistice în Statele Unite. În cea mai mare parte, ghidul de față este organizat potrivit funcțiilor arhivistice și mai puțin în raport de tipul instituțiilor deținătoare de arhivă. Totuși, literatura referitoare la un anumit fel de documente ca cele provenite de la guvern, întreprinderi, colegii, universitate și biserică au fost însumate într-un capitol în partea finală a ghidului. Lucrările care se ocupă cu istoricul administrației arhivelor au fost grupate sub un titlu adecvat temei respective pe diferite etape. Lucrările cuprinse în acest ghid sînt cele publicate pînă în iunie 1969.

Ca mod de întocmire, titlurile publicațiilor seriale și alte date bibliografice au fost prescurtate și simplificate în limita posibilităților. Articolele nu au fost trecute cu semnele citării. Din pricina repetării numelor de instituții, organizații, publicații și altor date, acestea au fost desemnate prin simboluri ca de exemplu: A.A. — American Archivist; M.S.S. — Manuscripts, etc.

Ghidul respectiv cuprinde trei mari capitole:

1. — „Introducere în administrarea arhivelor” care cuprinde mai multe subdiviziuni referitoare la lucrări și manuale cu caracter general; concepte, terminologie și principii arhivistice; evoluția administrării arhivelor; asemănări și deosebiri între arhiviști, bibliotecari și păstrători ai manuscriselor; conducerea arhivelor.

2. — „Urmărirea funcțiunilor arhivistice” cu subcapitole referitoare la valoarea materialelor documentare, folosirea, păstrarea și depozitarea, restaurare, clasificarea arhivelor, documente figurative, microfilm și microfilmare, filme și arhive sonore, programele de publicații, expoziții, administrarea arhivelor particulare, a documentelor personale și a manuscriselor istorice, automatizarea și controlarea arhivelor și manuscriselor.

3. — „Instituțiile deținătoare de arhivă din S.U.A.”.

Ghidul are în final un indice tematic. Lucrarea bibliografică întocmită de arhivistul american constituie un îndreptar ajutător și pentru celelalte arhive, întrucât pune la dispoziție sursa vastă a unei literaturi de specialitate în arhivistica modernă, mai ales pentru tehnicile nou introduse într-o serie de fâiri ca de exemplu: mecanografia, microfilmarea, păstrarea și restaurarea documentelor.

S.R.

JAMES B. VIVIAN, MATERIALS IN THE NATIONAL ARCHIVES RELATING TO ROMANIA, Washington, 1970, 18 p. În colecția „Reference information paper”, nr. 46 (The National Archives and Records Service. General Service Administration.)

În cuvîntul introductiv, la acest ghid, Robert L. Kunzig, administrator la „General Services” arată că în depozitele Arhivelor Naționale din Washington se păstrează cca 900 000 picioare cubice (cubic feet) de materiale documentare începînd cu Congresele continentale și provenind de la cele trei ramuri ale guvernului federal al Statelor Unite (Congres, Departamente executive și agenții independente precum și justiție). Pentru a înlesni cercetarea acestor materiale, arhiviștii întocmesc diferite instrumente de cercetare, din care face parte și lucrarea de față.

James B. Rhoads, arhivistul Statelor Unite, arată că lucrările de informare și referință fac parte din programul Arhivelor Naționale de descriere a documentelor. Într-o astfel de lucrare se prezintă documentele aflate în mai multe fonduri referitoare la o anumită temă, deosebindu-se de ghidurile obișnuite prin aceea că analizează documente privitoare la o temă mult mai limitată decît se obișnuiește în ghidurile generale ce sînt amintite în această lucrare. Astfel, Arhivele Naționale au publicat ghiduri generale cum sînt: *Guide in the National Archives* — în 1946, altul pentru materialele referitoare la America Latină aflate în Arhivele Naționale (1961), un altul privind pe acelea referitoare la primul război mondial etc. Multe părți din arhive importante pentru cercetare au fost microfilmate sub forma de publicație, punîndu-se la dispoziție microfilme pozitive, ce sînt descrise într-o mică broșură intitulată *List of National Archives Microfilm Publication* (1968).

Ghidul oferă o privire de ansamblu asupra documentelor păstrate în Arhivele Naționale din S.U.A. care privesc direct istoria României, de la mijlocul secolului al XIX-lea și pînă la mijlocul veacului nostru. După cum se precizează lucrarea nu este completă deoarece multe fonduri de arhivă nu sînt încă organizate, catalogate sau indexate spre a permite obținerea de informații asupra unei singure entități geografice și politice. De asemenea, se mai precizează că istoria României este împletită cu aceea a Europei Centrale și de sud-est și astfel, „fără îndoială există numeroase materiale de o importanță variabilă care privesc îndeosebi pe unul sau altul din vecinii României”.

În arhiva Departamentului de Stat există cele mai numeroase și mai importante materiale privitoare la relații cu țara noastră. Menționăm astfel pe cele referitoare la negocierile de la Viena, în 1879, între reprezentanții României și Statelor Unite, în vederea stabilirii de relații diplomatice între cele două țări. Pînă la 1906 data pînă la care această arhivă este publicată sub forma de microfilm se mai păstrează rapoarte ale Legației din București (1880—1905) și ale Consulatelor din București (1858—1906) și Galați (1858—1869). Pentru anii 1906—1910 principalele probleme aflate în dosarele de arhivă se referă la negocierile pentru tratate, convenții de naturalizare, extrădare și dezvoltarea comerțului. Dintre anii 1910—1944 se găsesc dosare privind politica internă a României, relațiile cu țările vecine, monarhia, căile ferate, industria petrolului și apărarea intereselor societății Standard Oil. Mai menționăm rapoartele politice și de comerț ale Consulatului S.U.A. din București pentru anii 1920—1950 și materialele referitoare la emigrarea din România în S.U.A. între anii 1910—1939, vize referitoare la cetățenii români (1914—1940) și situația etnică în România. Se păstrează, de asemenea, materiale provenind de la Consulatul S.U.A. din Constanța, din anii 1923—1925. Există în fine, documente referitoare la participarea țării noastre alături de S.U.A. la diferite conferințe, congrese, comisii și expoziții internaționale.

În arhivele provenind de la Departamentul Armatei, Statul Major, Departamentul Marinei și Ministerul Forțelor Aeriene S.U.A. se păstrează numeroase materiale privind istoria țării noastre în timpul celor două războaie mondiale. Pentru cea mai mare parte din aceste documente există însă restricții la consultarea lor. Documentele privind România se mai găsesc

În Arhivele Departamentului Agriculturii și Comerțului și în ale unor instituții care și-au încetat activitatea cum sînt Comisia Aliată pentru Achiziții, înființată în timpul primului război mondial, Corporația finanțelor de război înființată în scopul dezvoltării Comerțului exterior după primul război mondial, Departamentul Comerțului de război pentru anii 1917–1919 etc. În anexa ghidului se reproduc, numele și data cînd au funcționat reprezentanții diplomației ai Statelor Unite în România, începînd din 1880 și pînă azi.

Ghidul prezentat oferă cercetătorului o imagine suficient de cuprinzătoare despre materialele documentare referitoare la istoria României păstrate în Arhivele Naționale din Washington. Metoda de a publica astfel de instrumente de cercetare științifică este desigur interesantă, dar poate că ar fi fost necesar să se insiste ceva mai mult în ce privește prezentarea problemelor, care de cele mai multe ori în lucrarea de față sînt destul de sumar enunțate. Cu toate proporțiile sale reduse, ghidul poate constitui totuși un instrument util pentru cei ce ar dori să facă cercetări în arhivele americane.

M.F.

B. LEKIĆ, ARHIVSKA GRADA DRUŠTVENO – POLITIČKI ORGANIZACIJA (Protejarea documentelor din arhivele organizațiilor social-politice), în „Arhivist”. XIX, 1969. p. 29–42.

Datorită conținutului și valorii științifice a documentelor create de organizațiile social-politice, în 1961 Comitetul Central al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia a reglementat protecția și folosirea documentelor din arhiva Comitetului Central al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia iar în anii următori s-a făcut același lucru pentru arhivele comitetelor Uniunii Comuniștilor din republici și pentru organele inferioare ale Uniunii Comuniștilor. Astfel, se preconizează predarea documentelor comitetelor către instituțiile care se ocupă cu studiul istoriei mișcării muncitorești iar pentru unele organe inferioare din republici se prevede predarea documentelor către Arhivele generale.

În 1964 legea asupra arhivelor din Iugoslavia și legile republicane au hotărît ca în afară de organele Uniunii Comuniștilor celelalte organizații social-politice să predea documentele către Arhivele generale.

Articolul de față se preocupă de stadiul conservării acestor documente, pe perioada 1944–1952 și respectiv 1955. Se menționează unele probleme care se ridică în legătură cu ordonarea lor. Autorul emite și o părere, în ce măsură pînă în prezent, în republici Arhivele au preluat documentele organizațiilor social-politice. Situația este foarte diferită, în funcție de specificul organizației, de gradul organului, timpul creării documentelor, posibilitățile de predare către arhive. Pentru viitor Arhivelor le revin următoarele sarcini: inventarierea documentelor organizațiilor social-politice, luarea în evidență și punerea lor în ordine.

M.T.

JOŽE ŽONTAR, STRUČNA SPREMA I RADNA MESTA U ARHIVIMA (Pregătirea profesională și specializarea la locul de muncă în arhive) în „Arhivist”, XIX, 1969, p. 16–20.

Criteriul de apreciere a profilului cadrelor se bazează pe pregătirea școlară generală și profesională corespunzătoare. Lucrările cele mai simple pot fi executate de funcționari cu pregătire elementară. Cei cu pregătire secundară pot dobîndi cu timpul cunoștințe profesionale destul de bogoate – pe baza experienței în muncă. Pentru funcționarii cu pregătire universitară se impun, pe lîngă cunoștințele arhivistice, alte cunoștințe profesionale foarte diferite. De aceea cadrele cu pregătire universitară trebuie să dobîndească de la început cunoștințe arhivistice generale iar în anii următori se perfecționează într-o specialitate determinată. Specializarea se impune mai ales cînd este vorba de munci de mai mare răspundere și din cele mai dificile referitoare la fonduri. În condițiile actuale sînt suficiente patru grupe de specializări: pentru materiale pînă în secolul al XVIII-lea, pentru fondurile administrative și juridice în-

cepind din secolul al XVIII-lea, pentru fondurile economice, pentru fondurile instituțiilor, organizațiilor și societăților neeconomice.

Un mijloc de probă deja folosit pentru a verifica pregătirea profesională sînt examenele (numite examene profesionale). Pentru funcționarii cu pregătire universitară ele constau dintr-o parte generală și una specială. Pentru cea de a doua parte se ia în considerație stagiul mai mare în Arhive și cursurile urmate.

În ceea ce privește gradul funcționarilor din arhive se propun anumite schimbări care țin mai mult seama de calificarea profesională și situația socială a funcționarilor. Pentru serviciile tehnice există posibilitatea de avansare ca pentru arhiviști.

În Arhive pot exista de asemenea funcții științifice. Criteriul pentru obținerea acestor funcții este evaluarea lucrărilor științifice legate de munca în Arhive.

M.T.

K. NEMETH, NEKOLIKO NAPOLIKO NAPOMENA U VEZI SA RADOM NA JUGOSLAVENSKOJ ARHIVSKOJ TERMINOLOGIJ (Cîteva observații referitoare la terminologia arhivistică iugoslavă), în „Arhivist”, XIX, 1969, p. 21 – 28.

Sistemele juridice diferite în trecut pe teritoriul actual al Iugoslaviei, practicile administrative diferite, fiecare cu propria sa limbă de cancelarie au imprimat o notă specifică terminologiei arhivistice iugoslave și crează greutăți în găsirea unei limbi comune prin care toți arhiviștii iugoslavi se vor putea înțelege, fără să se elimine particularitățile din trecut. La acestea se adaugă dificultatea de a corela toate acestea cu stadiul actual al dezvoltării arhivisticii în lume. Dacă se ia în considerație lipsa lucrărilor preliminare necesare de pînă acum se vor înțelege dificultățile întâlnite de Comisia iugoslavă pentru terminologia profesională în arhive.

Articolul de față reprezintă o privire retrospectivă asupra unor probleme ale elaborării terminologiei arhivistice iugoslave, mai ales în ce privește: numărul, alegerea și elaborarea termenilor. Autorul își exprimă părerea că terminologia profesională trebuie să derive din experiența de muncă ținînd seama de caracterul specific al regiunilor. Se declară împotriva imitării fără discernămint a modelelor străine. Observațiile sale sînt bazate pe exemple concrete. Se remarcă totodată că terminologia profesională nu poate fi rodul unei munci individuale și nici a unei impozitații pripite a colectivelor de muncă ci se impune îndeplinirea ei cu cea mai mare seriozitate.

M.T.

F. BILJAN, SISTEM ZAŠTITE ARHIVSKE GRADE S OBZIROM NA SAMOUPRAVNO I FEDERATIVNO UREĐENJE JUGOSLAVIJE (Sistemul de protecție a documentelor în Iugoslavia), în „Arhivist”, XIX, 1969, p. 3 – 15.

Federația participă pe multiple planuri la înființarea și funcționarea întregului sistem de protecție a documentelor din arhive, publică instrucțiuni pentru protejarea tuturor documentelor, face recomandări și-și dă avizul (pe baza autorizației Consiliului Arhivelor din Iugoslavia) în această problemă, orientează informațiile generale asupra Arhivelor și a fondurilor lor, înființează organe și organizații pentru protecția documentelor (Consiliul Arhivelor din Iugoslavia, Arhivele din Iugoslavia și altele). Ca organizație profesională a asociațiilor de arhiviști la nivelul Federației s-a înființat Federația asociațiilor de arhiviști din Iugoslavia. Conform principiilor stabilite de Federație fiecare republică emite o lege referitoare la arhive, organizează sistemul de protecție în Republică, înființează Arhivele și Consiliul Arhivelor.

Arhivele instituțiilor, fiecare în ramura sa, organizează, conform legilor, protecția documentelor.

Prin recenta modificare a legislației federale amendamentele referitoare la arhive prevăd că documentele pot fi, în mod excepțional, încredințate organelor sau organizațiilor, prin activitatea cărora sau de care au fost create sau unei alte organizații. Este necesar să se adopte

principii unice în folosirea documentelor. Trebuie extinsă activitatea Consiliului Arhivelor al Iugoslaviei și efectuate câteva schimbări în compoziția sa. Fără să se ia în considerație unele puncte de vedere diferite asupra citorva probleme, autorul speră că treptat se va ajunge la formarea unei asociații a Arhivelor din Iugoslavia creîndu-se posibilitatea de a reuni problemele comune pentru protejarea documentelor.

M.T.

V. FORETIC, O DUBROVČAKOM ARHIVU (Arhivele din Dubrovnik) în „Arhivist”, XIX, 1969, p. 52–64.

Orașul Dubrovnik a fost înființat în prima jumătate a secolului al VII-lea dar pentru primele secole nu se păstrează documente. Actul cel mai vechi păstrat în Arhivele din Dubrovnik este o bulă a papei Benedict al VIII-lea din anul 1022 dată arhiepiscopului din Dubrovnik. Din secolul al XI-lea și din prima jumătate a secolului al XII-lea există puține documente, dar din a doua jumătate a secolului al XII-lea sînt mai numeroase. Este greu de stabilit cînd au fost create Arhivele din Dubrovnik, totuși ele existau deja în a doua jumătate a secolului al XII-lea. De-a lungul secolelor formele lor de organizare au variat. În 1920 se separă ca instituție cultural-științifică particulară. Pînă în octombrie 1944 au deținut în principal arhiva Republicii Dubrovnik (pînă în 1808) și ale administrației franceze (1808–1914). După 1944 ele primesc alte arhive publice din secolele XIX și XX și progresiv și pe cele nou create după 1945. Foarte importante din punct de vedere istoric sînt documentele din secolele XIX și XX dar partea cea mai valoroasă o formează arhiva Republicii Dubrovnik. Documentele acestea dovedesc relațiile politice, economice și culturale pe care Dubrovnik le-a avut cu țărilor mediteraniene, cu Europa occidentală, întreaga peninsulă Balcanică ajungînd în Europa centrală și chiar în Rusia și America.

Arhiva Republicii Dubrovnik și administrația franceză se împart în 92 serii. Importantă este seria *Diplomata et acta* cu documente începînd din 1022. Foarte importante sînt seriile de *Protocoles des conseils de Dubrovnik* începînd din 1301 și seria *Litterae et commissiones* începînd din 1359. Documente valoroase conțin și seriile *Diversa Turcharum* începînd din 1430.

M.T.

O. STAROŃ, PROBLEMY WSPÓŁPRACY ARCHIWÓW PANS TWOYCH Z INSTYTUTAMI NAUKOWO-BADAWCZYMI (Probleme ale colaborării Arhivelor Statului cu instituții de cercetare), în „Archeion”, LIII, 1970, p. 41–57.

Instituțiile la care se referă titlul articolului sînt de trei feluri: institute de cercetare ale Academiei poloneze de științe, institute înființate în școlile superioare și institute ce există numai în instituțiile centrale. Aceste instituții crează o mare cantitate de documente, cele mai multe avînd caracter de documentare tehnică. Din motive practice aceste documente sînt păstrate de instituția care le-a creat. După o anumită dată o parte din aceste materiale, cu o importanță științifică și istorică deosebită este predată la Arhivele Statului. Autorul articolului demonstrează necesitatea colaborării reprezentanților Arhivelor Statului cu responsabili depozitelor de documente din instituții în selecționarea documentelor pentru păstrare permanentă.

M.T.

KAZIMIERZ BIELECKI, NIEKTÓRE PROBLEMY POWIATOWYCH ARCHIWÓW PÁNSTWOWYCH (Cîteva probleme ale arhivelor județene de stat), în „Archeion”, LIV, 1970, p. 19–34.

În ultima vreme în revista „Archeion” a apărut un șir de articole consacrate problemelor privind rolul și sarcinile arhivelor de stat județene din Polonia care în momentul de față sînt în număr de peste 60. După părerea autorului caracterul acestor arhive și utilizarea lor

sînt foarte diferite. În această ordine de idei, într-o situație extrem de favorizată se găsește arhiva județeană din orașul Poznań care ocupă primul loc în Polonia în ceea ce privește volumul și utilajul. Teritoriul care-i este subordonat cuprinde 7 județe. Fondul său arhivistic cuprinde 60.000 de unități de păstrare prelucrate aproape în întregime iar biblioteca sa în jur de 1500 volume. Aceste condiții crează lucrătorilor din arhive posibilitatea să desfășoare o activitate științifică fundamentată pe materialele documentare din fondul arhivei județene.

Alte arhive județene sînt private de asemenea condiții și activitatea lor este orientată spre completarea și prelucrarea materialelor documentare. Ele participă într-o măsură mai mare sau mai mică la viața culturală a raioanelor.

I.B.

ALINA SZTACHELSKA, OPIEKA NAD NARASTAJACYM ZASOBEM ARCHIWALNYM W ARCHIWACH WOJEWÓDZTWA BIAŁOSTOCKIEGO (Din activitatea asigurării păstrării celor mai noi materiale documentare în Voievodatul Białystok) „Archeion”, LIV, 1970, p. 7—18.

Voievodatul Białystok este situat în partea de Nord-Vest a Republicii Populare Polone. În centrul administrativ al acestei regiuni în orașul Białystok se află arhiva de stat voievodă căreia îi sînt subordonate două arhive de stat județene și o filială de stat. Independent de aceste arhive de stat de pe teritoriul voievodatului Białystok există o cantitate însemnată de arhive departamentale și publice cu o compoziție variabilă de materiale documentare arhivistice. Arhivele acestea se află sub controlul și îndrumarea metodică a arhivelor de stat. Autoarea articolului, arhivistă la Arhivele Statului din Białystok și în același timp consultant al arhivelor departamentale în probleme metodice și organizatorice informează cititorii cu rezultatele observațiilor sale, evidențiind un șir de neajunsuri în activitatea acestor arhive. Depășirea acestor neajunsuri este posibilă după părerea autoarei prin respectarea următoarelor condiții: întocmirea listei materialelor documentare care comportă o păstrare permanentă, precizarea rolului și sarcinilor comisiei de expertiză a valorii materialelor documentare, ridicarea nivelului de pregătire profesională a lucrătorilor din arhivele departamentale.

I.B.

LEOKADIA GOŁEBIOWSKA, PROBLEM PORZĄDKOWANIA ZESPŁÓW SZCZĄTKOWYCH I AKT ŁUŻNYCH W ARCHIWUM AKT NOWYCH W WARSZAWIE (Prelucrarea materialelor documentare disperate din Arhiva Actelor Contemporane din Varșovia), în „Archeion”, LIV, 1970, p. 25—39.

În ultima vreme cîteva arhive poloneze au trecut la prelucrarea fragmentelor unor fonduri de arhivă disperate și a unor materiale documentare dispersate din fonduri cu o proveniență necunoscută. În numărul LI al revistei „Archeion” a fost publicat un articol dedicat prelucrării acestui gen de materiale păstrate în arhivele orașului Przemyśl. În articolul de față autorul, directorul arhivei materialelor documentare contemporane de la Varșovia, evidențiază complementar trăsăturile specifice ale materialelor dispersate care se păstrează în această arhivă, referindu-se la metodele lor de prelucrare.

Sistematizarea acestor fragmente de fonduri și a materialelor dispersate a dus la împărțirea lor în următoarele grupe: materiale dispersate apărute ca rezultat al activității unor instituții și organizații care au fost desființate în timpul celui de al doilea război mondial, fragmente ale unor colecții particulare pierdute în timpul aceluiași război, diverse documente găsite după război în seifele băncilor care au scăpat de foc și au fost predate spre păstrare de posesorii lor azi necunoscuți, părți din fonduri arhivistice varșoviene descoperite întâmplător.

I.B.

E. SCHOLTZ, STAN I ZASOB ARCHIWOW TECHNICZNYCH W BIURACH PROJEKTOWYCH NA TERENIE MIASTA POZNANIA (Arhivele tehnice ale serviciilor de proiectare din orașul Poznań), în „Archeion”, LV, 1971, p. 99—107.

În orașul Poznań sînt multe întreprinderi care au arhive tehnice proprii. 25 din aceste întreprinderi sînt protejate de un sistem special de supraveghere din partea Arhivelor Statului. Autorul articolului, intrînd în această supraveghere, prezintă o caracteristică a acestor arhive ca rezultat al observațiilor sale. Această caracteristică include printre altele: instrucțiuni arhivistice, liste de documente, metoda de abordare și păstrare a documentului tehnic, calificarea profesională a personalului.

M. T.

B. KUBICZKOWA, AKTA POWTARZALNE W ZESPOLACH AKT INSYTUCJI PANSTWOWYCH POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ (Problema expertizei materialelor numite „dublete” păstrate de instituții din Republica Populară Polonă) în „Archeion”, LV, 1971, p. 7—23.

Articolul se referă numai la documentele create de instituții în timpul celui de al doilea război mondial. Partea introductivă a articolului cuprinde opiniile arhiviștilor sovietici și din Republica Democrată Germană și rezultatele analizei sesiunii Comisiei arhivistice de metodică în această problemă. Părerea autorului este expusă într-un articol intitulat: „Expertiza documentelor” publicat în 1934 și reprodus de două ori după al doilea război mondial.

Într-un alt capitol autorul analizează termenii: document original, copie originală, dublet.

Ultimul capitol menționează principiile ce trebuiesc respectate în selecționarea copiilor ce includ și dubletele.

Autorul arată în concluziile sale că principiile expertizei trebuie să țină seama de caracterul specific al documentelor precum și de caracterul și rolul instituțiilor unde există dublete-

M.T.

K. CIESIELSKA, ZALEŻNOSĆ ZESPOŁOWA AKT MIEJSKICH I CECHOWYCH W OKRESIE POLSKI PRZEDROZBIOROWEJ (Documente municipale și de corporații ale orașului Toruń) în „Archeion”, LV, 1971, p. 25—43.

Valoroasa arhivă a orașului Toruń, situat în voivodina Bydgoszcz, cuprinde documente ce provin din secolele XIII—XIV, constituind în principal două categorii: documente emenate de la autoritățile municipale din Toruń și documente create de organizații de meșteșugari. Ultimele includ printre altele: statute ale breslelor, privilegiile regale, liste ale membrilor corporațiilor, registre de încasări, corespondență și documente personale. Aceste materiale au fost, în unele orașe, incluse, parțial sau în întregime, în arhivele municipale. Bazat pe o analiză a structurii administrative a orașului și a breslelor autorul articolului ajunge la concluzia că documentele corporațiilor pot fi separate de fondurile municipale și tratate ca fonduri separate și independente. Această separare implică serioase dificultăți legate de stabilirea emitentului.

M.T.

SEIZIÈME CONGRES NATIONAL DE ARCHIVISTES FRANÇAIS (PARIS, 15—17 JUIN 1970), în „La Gazette des Archives”, nr. 69, 1970, p. 125—126.

Cel de al XVI-lea Congres național al arhiviștilor francezi, a avut loc la Paris în perioada 15—17 iunie 1970.

Participanții, printre care conservatori și documentariști-arhiviști de la Arhivele departamentale și naționale, și-au desfășurat activitatea în sala de conferințe a Bibliotecii istorice a orașului Paris.

În discursul inaugural dl. André Chamson, directorul general al Arhivelor din Franța a expus în linii generale conținutul și direcțiile principale ale muncii depuse în cei unsprezece ani de când funcționează în acest post, devenind astfel continuatorul d-lui Charles Braibant pe linia afirmării utilității Arhivelor.

În perioada 1959—1970, în ciuda dificultăților bugetare s-au construit douăzeci și cinci de depozite noi, s-au renovat cele existente, s-au înființat noi săli de lectură, o sală de inventare precum și trei instituții foarte importante: Depozitul central al Arhivelor din Aix-en-Provence, Depozitul Central al Microfilmelor din Espeyran și Cetatea internațională a Arhivelor din Fontainebleau care urmează să fie finisată în viitor.

Rezultate importante au fost obținute în problema remunerației arhiviștilor iar în 1969 a fost elaborat un nou statut prin care s-au reglementat condițiile de executare a profesiei de arhivist.

În continuare dl. André Chamson prezintă o serie de probleme de stringentă actualitate care-l preocupă intens pe arhiviștii francezi și anume: salarizarea arhiviștilor, piedicile puse în calea creării unui serviciu al arhivelor audio-vizuale, dezinteresul manifestat de Minister față de instituția arhivelor etc.

Vorbitorul a subliniat necesitatea ca pe viitor să se acorde o atenție deosebită acestor probleme punând în evidență menirea Arhivelor de a asigura continuitatea într-o lume a metamorfozelor rapide și adesea iluzorii. Aceasta este marea idee care trebuie să-i anime în permanență pe arhiviști, să constituie un suport în lupta angajată de ei împotriva dificultăților materiale sau morale.

După discursul inaugural directorul general a deschis prima ședință de lucru consacrată arhivelor din orașele cu peste 10.000 locuitori. Celelalte ședințe au avut drept teme de dezbateră legate de arhivele comunelor cu mai puțin de 10.000 locuitori și de personalul Arhivelor comunale.

M.R.

SIMONE RUMEAU, LE PERSONNEL DES ARCHIVES COMMUNALES, în „La Gazette des Archives”, nr. 10, 1970, p. 181—188.

Simone Rumeau, subdirectoarea Arhivelor din Franța s-a referit, în raportul prezentat la cel de al XVI-lea Congres național al arhiviștilor francezi, la rezultatele obținute în domeniul *personalului arhivelor comunale după aplicarea hotărârii din 23 ianuarie 1954*. După o serie de considerații făcute pe marginea acestei hotărâri autoarea raportului trece la condițiile statutare actuale ale arhiviștilor municipali specificând faptul că aceste probleme diferă în cazul comunelor mici. În concluzie se subliniază necesitatea unui efort financiar deosebit din partea statului pentru a fi rezolvată atât problema cheltuielilor pentru investiții cit și cea a personalului comunal.

M.R.

O. de SAINT-BLANQUAT, LES PROBLÈMES DU PERSONNEL SCIENTIFIQUE DES ARCHIVES EN FRANCE (II), în „La Gazette des Archives”, nr. 69, 1970, p. 103—108.

Pe baza dărilor de seamă ale celor 11 adunări regionale ținute în 1970 și a răspunsurilor individuale autorul întocmește un raport de sinteză ce pune în discuție problema îmbunătățirii organizării serviciilor de arhivă în scopul întăririi eficacității lor pe plan administrativ și știin-

tific. În cadrul acestui subiect au fost abordate o serie de chestiuni ca : definiția și limitele sarcinilor științifice, administrative și extra profesionale ale arhiviștilor, definiția și limitele rolului arhiviștilor în relațiile lor cu cei ce folosesc arhivele ; repartizarea sarcinilor pe plan regional ; repartizarea sarcinilor în interiorul serviciilor de arhivă (posibilitatea muncii în echipă, participarea personalului la elaborarea programului de lucru din serviciu etc.).

M.R.

MARCEL BAUDOT, LE ARCHIVES DES VILLES, în „La Gazette des Archives”, nr. 70, 1970, p. 146—158.

În raportul prezentat la cel de al XVI-lea Congres național al arhiviștilor francezi, Marcel Baudot inspector general al Arhivelor din Franța s-a referit la arhivele orașelor care intră în categoria arhivelor comunale.

Vorbitorul face câteva considerații generale asupra procesului rapid de urbanizare și consecințele acestuia în domeniul arhivelor, relevind situația actuală a arhivelor urbane din Franța. Raportul insistă asupra unor probleme care-i preocupă în mod deosebit pe arhiviștii francezi, probleme a căror soluționare este de o maximă importanță. Se înregistrează astfel deficiențe serioase în ceea ce privește localurile adaptate necesităților de ordin arhivistic. Majoritatea orașelor mari din Franța nu dispun de localuri special amenajate pentru arhive iar planul de înființare a unor localuri administrative propus de Ministerul de Interne nu prevede și condițiile de salubritate, de climatizare și de securitate necesare.

În raport este semnalată de asemenea și lipsa unui personal specializat. Marcel Baudot propune în încheiere câteva soluții demne de a fi luate în considerație în scopul îmbunătățirii situației arhivelor din orașe. Aceste soluții se referă la măsuri reglementare și administrative, la formarea și informarea personalului municipal, la reforma cadrului de clasare pentru documentele contemporane precum și la necesitatea unor inventare și repertorii.

M.R.

JEAN COLNAT, LES ARCHIVES DES PETITES COMMUNES, în „La Gazette des Archives”, nr. 70, 1971, p. 161—180.

La cel de al XVI-lea Congres național al arhiviștilor francezi, Jean Colnat, conservator șef, directorul serviciilor de arhivă din la Moselle a relevat, în raportul său, probleme legate de arhivele comunelor mici cu aproximativ două mii de locuitori. S-au prezentat astfel mijloacele financiare și materiale prin care se asigură controlul acestor arhive, punându-se paralel în discuție și situația arhivelor depozitate în cadrul primăriilor mici. Autorul raportului tratează pe larg despre rolul secretarului de primărie, despre localul, mobilierul, clasificarea, inventarierea și păstrarea arhivelor. Un capitol important al articolului este cel destinat muncii de inspecție în depozite și utilității ei în îmbunătățirea administrației municipale.

Soluțiile propuse de Jean Colnat pun accent deosebit pe desfășurarea unei munci educative prin intermediul căreia să li se facă cunoscută primarilor importanța arhivelor pentru istorie și pentru administrație, pe regruparea intercomunală a arhivelor și pe depozitarea în Arhivele departamentale a materialelor documentare ce datează de peste o sută de ani.

M.R.

MICHEL DUCHEIN, LE PRÉ-ARCHIVAGE : QUELQUES CLARIFICATIONS NÉCESSAIRES în „La Gazette des Archives”, nr. 71, 1970, p. 226—236.

Michel Duchein, conservator șef la Serviciul tehnic, de la Direcția Arhivelor din Franța aduce o serie de clarificări în problema prearhivării și a așa numitelor „vîrste intermediare” a arhivelor (timpul scurs de la data creării documentului pînă la data arhivării sale definitive).

Autorul explică necesitatea existenței depozitelor de prearhivare prin faptul că acestea permit o selecționare a documentelor ce urmează a intra în arhivele propriu-zise, excluzând riscul unei confuzii ca fondurile ajunse în stadiul arhivării definitive.

În articol se încearcă de asemenea, o împărțire a acțiunii de prearhivare în două părți distincte : prearhivare I și II. În încheiere M. Duchein subliniază că prearhivarea este un nou aspect al arhivisticii căruia trebuie să i se acorde o importanță deosebită.

M.R.

E. TAILLEMITE. J.-C. DEVOS, ASSOCIATION AMICALE PROFESSIONNELLE DES ARCHIVISTES FRANÇAIS. ASSEMBLÉE GÉNÉRALE DU 18 JUIN, 1970, în „La Gazette des Archives”, nr. 69, 1970, p. 127—137.

La cele două ședințe ale adunării s-au prezentat : „raportul moral” asupra activității Asociației în perioada care a trecut de la ultima adunare generală (manualul de arhivistă, grupul de studiu „mecanografie-electronică”, grupul de studiu privind funcția de arhivist, rezolvarea propunerilor făcute în 1969 etc.) și raportul financiar.

Au fost semnalate de asemenea probleme legate de apariția revistei „La Gazette des Archives”, de învățământul arhivistic de la Ecole des Chartes (catedra de arhivistă, conducerea școlii, inițierea elevilor în tehnica informației).

În continuare s-au pus în discuție propunerile și motiunile depuse în 1970, propunându-se totodată tema adunării din 1971 și anume : „Problemele puse de dezvoltarea arhivelor și metodele de rezolvare ale acestora”.

M.R.

RUBRICĂ REALIZATĂ DE IOANA BURLACU, NESTOR CAMARIANO, CORNELIA BARAVACHE CRIVĂȚ, FĂNESCU MIHAIL, VIOREL GROZAV, RODICA MARCU, DAN MÎȚĂ, VICTORIA POPOVICI, SANDA RACOVICIANU, MIOARA TUDORICĂ.

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN AL DIRECȚIEI GENERALE A ARHIVELOR STATULUI DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Apare de patru ori pe an.

Redacția : București, str. Arhivelor nr. 2, Sectorul VI,
Telefon 13.37.77

CUPRINSUL

		Pag.
V. ARIMIA	— Un deceniu de la încheierea procesului de transformare socialistă a agriculturii	3
	STUDII ȘI COMUNICĂRI	
TR. IONESCU-NIȘCOV CONST. VELICHI A. CONSTANTINESCU	— Toponimie istorică din perioada feudală a Țării Românești (1374—1600)	25
I. ARVAY	— Aplicarea sistemului claselor numerelor de bază în arhiva Comitatului Trei Scaune	41
	PREȚUITORI AI ARHIVELOR	
AL. MATEI	— Șt. Meteș la 85 de ani	55
	DOCUMENTE	
M. DOGARU V. MIRON	— Scrisori inedite de la Ion Ghica	63
	OPINII	
O. STRACHINĂ	— Facsimilarea documentelor de arhivă—o problemă de actualitate	81
	ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC	— În legătură cu cel dintîi arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU	— Două burse pentru străinătate acordate de guvernul provizoriu din 1848	89
M. R. MOCANU	— Un memoriu al lui Liviu Rebreanu	94
	INSTRUMENTE DE LUCRU	
N. SÂNDULESCU	— Glosar de cuvinte grecești	97
TIL. RĂDULESCU	— Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea. I. Liste cronologice și cursus honorum	107
	CARTEA RARĂ ÎN BIBLIOTECILE ARHIVELOR STATULUI	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM	— O lucrare necunoscută privind istoria Transilvaniei la mijlocul secolului al XVII-lea	133

	<u>Pag.</u>
A. VIDIS	138
— Noul Erotocrit	
CRONICĂ	
GH. TITILEANU, I. PUȘCAȘ	143
— A XIII-a Conferință a Mesei rotunde a arhivelor, Bonn, septembrie 1971	
* * *	145
— Cercetări în arhivele de peste hotare	
IOANA BURLACU	171
— Consfătuiri cu cititorii Revistei Arhivelor	
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	
— Sigismund Jakó, Radu Manolescu, <i>Scrierea latină în evul mediu</i> , Edit. științifică, București, 1971, 184 p. + 40 p. album și 84 planșe (L. DEMÉNY).	173
— Исторические связи народов СССР и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах (Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV — începutul celui de al XVIII-lea. Do- cumente și materiale în trei volume). Edit. „Hayka”, Moscova, 1970, t. III, 414 p. (TR. IONESCU-NIȘCOV)	177
NOTE BIBLIOGRAFICE	
	181

REVISTA ARHIVELOR

ORGANE DE LA DIRECTION GÉNÉRALE DES ARCHIVES
D'ÉTAT DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

Parait quatre fois par an

LA RÉDACTION: Bucarest, 2, rue. Arhivelor. VI-é.

Téléphone: 13.37.77.

SOMMAIRE

	Page
V. ARIMIA — Une décade de la transformation socialiste de l'agriculture	3
ETUDES ET COMMUNICATIONS	
TR. IONESCU-NIȘCOV, C. VELICHI, A. CONSTANTINESCU I. ARVAY — La toponymie historique dans la période féodale de la Valachie (1374—1600)	25
— L'application du système des classes des numéros de base dans les archives du comitat Trei Scaune	41
ESTIMATEURS DES ARCHIVES	
AL. MATEI — Șt. Meteș à l'âge de 85 ans	55
DOCUMENTS	
M. DOGARU, V. MIRON — Lettres inédites de Ion Ghica	63
OPINIONS	
O. STRACHINĂ — Le fac-similé des documents archivistiques—un problème actuel	81
ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC — Sur le premier „arz” envoyé à la Porte par Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU — Deux bourses pour l'étranger accordées par le gouvernement provisoire de 1848.	89
M. R. MOCANU — Un memoire de Liviu Rebreanu	94
INSTRUMENTS DE TRAVAIL	
N. SÂNDULESCU — Glossaire de mots grecs	97
TH. RĂDULESCU — Le consul princier et d'autres dignitaires de la Valachie au XVIII — è siècle I. Listes chronologiques et cursus honorum.	107
LIVRES RARES DANS LES BIBLIOTHÈQUES DES ARCHIVES D'ÉTAT	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM — Un travail inconnu sur l'histoire de la Transylvanie au milieu du XVII — è siècle	133
A. VIDIS — Nouvel Erotocrite	138
CHRONIQUE	
GH. TITILEANU, I. PUȘCAȘ — La XIII-è Conférence de la Table Ronde des Archives Bonn, — Septembre 1971	143

	<u>Page</u>

IOANA BURLACU	145
— Recherches dans les archives étrangères.	171
— Conférences avec les lecteurs de la „Revista Arhivelor”	

COMPTES — RENDUS ET PRÉSENTATIONS

— Sigismund Jakó, Radu-Manolescu, <i>Scrierea latină în Evul mediu</i> (L'écriture latine au Moyen Age). Éditions scientifiques, Bucarest, 1971, 184 p. + 40 p. album et 84 planches (L. DÉMÉNY) . . .	171
— Исторические связи народов СССР, и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах (Les relations historiques entre les peuples de l'U.R.S.S. et la Roumanie du XV-è jusqu'au début du XVIII-è siècle. Documents et matériaux en trois volumes), Édition „Hayka”, Moscou, 1970 t. III, 414 p. (TR. IONESCU-NIȘCOV)	177

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES	181
----------------------------------	-----

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN ON THE GENERAL DIRECTION OF THE STATE
ARCHIVES FROM THE SOCIALIST REPUBLIC OF ROMANIA

Quarterly

Editorial Office : Bucharest str. Arhivelor nr. 2, Sector VI.

Telephone : 13.37.77

CONTENTS

	<u>Seite</u>
V. ARIMIA — Ten years since the socialist change of agriculture process was accomplished	3
STUDIES AND COMMUNICATIONS	
TR. IONESCU-NIȘCOV, — The historical toponymy from the feudal period in C. VELICHI, Wallachia (1374—1600) A. CONSTANTINESCU	25
I. ARVAY — The application of the class system of the basis numbers in the archives of the county Trei Scaune	41
THOSE WHO APPRECIATE THE ARCHIVES	
AL. MATEI — ȘT. Meteș at the age of 85	55
DOCUMENTS	
M. DOGARU, V. MIRON — Unpublished letters from Ion Ghica	63
OPINIONS	
O. STRACHINĂ — Facsimiles of documents a matter of actuality	81
ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC — As regards the first claim submitted to the Porte by Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU — Two stipends for abroad granted by the Provisional Government of 1848	89
M. R. MOCANU — A memorial written by Liviu Rebreanu	94
INSTRUMENTS OF WORK	
N. SÂNDULESCU — Glossary of Greek Words	97
TH. RĂDULESCU — The Princely Council and other great dignitaries of Wallachia in the 18th century. Chronological lists and cursus honorum.	107
THE RARE BOOK IN THE LIBRARIES OF THE STATE ARCHIVES	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM — An unknown work concerning the history of Transylvania in the middle of 17 th century	133

	<u>Seite</u>
A. VIDIS	138
— The new Erotocrit	
CHRONICLE	
GH. TITILEANU,	143
I. PUȘCAȘ	145
• • •	171
IOANA BURLACU	171
— Conferences with the readers of „Revista Arhivelor” .	
BOOK REVIEWS AND PRESENTATIONS	
— Sigismund Jakó, Radu Manolescu, <i>Manual de paleografie latină</i> (The Latin writing in the Middle Ages), The Scientific Publishing House, Bucharest, 1971, 184 p, + 40 p. album and 84 drawings (L. DEMENY).	173
— Исторические связи народов С.С.С.Р. и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах (The historical relationships between the U.S.S.R. peoples and Romania in the 15 th century beginning of the 18 th, century — Documents in three volumes) „Hayka” Publishing House, Moscow, 1970, t. III, p. 414, (TR. IONESCU-NIȘCOV)	177
REFERENCES.	181

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN DER GENERALDIREKTION DER STAATSARCHIVE DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMANIEN
erscheint viermal jährlich

Redaktion : Bukarest, str. Arhivelor nr. 2,
Fernruf : 13.37.77.

INHALT

		Seite
V. ARIMIA	— Ein Jahrzehnt seit der Abschliessung des sozialistischen, Umgestaltungsprozesses in der Landwirtschaft	3
	STUDIEN UND MITTEILUNGEN	
TR. IONESCU-NIȘCOV C. VELICHI,	— Die geschichtliche Toponomastik in der mittelalterlichen Walachei (1374—1600)	25
A. CONSTANTINESCU I. ARVAY	— Die Anordnung des Klassensystems der Grundzahlen im Archiv des Haromszeker Komitats	41
	ARCHIVSCHÄTZER	
A. MATEI	— Șt. Meteș 85 Jahre	55
	DOKUMENTE	
M. DOGARU, V. MIRON—	Ion Ghica unveröffentlichte Briefe	63
	MEINUNGSAUSSERUNGEN	
O. STRACHINĂ	— Die Dokumentenfaksimilierung, eine Tagesfrage	81
	ADDENDA ET CORRIGENDA	
EL. MOISUC	— Im Betreff auf die erste an die Pforte gerichtete Klagschrift Tudor Vladimirescu	87
R. CREȚEANU	— Zwei Stipendien im Ausland, von der provisorischen Regierung 1848 genehmigt	89
M. R. MOCANU	— Eine Denkschrift Liviu Rebreanu	94
	HILFSARBEITEN	
N. SÂNDULESCU	— Griechisches Glossarium	97
TH. RĂDULESCU	— Der fürstliche Rat und die Würdenträger des 18. Jh. in der Walachei. Die chronologischen Listen und der cursus honorum	107
	BIBLIOTHEKSRRARITÄTEN IM STAATSARCHIV	
I. PUȘCAȘ, I. MAXIM	— Ein unbekanntes Werk über die Geschichte Siebenbürgens in der Mitte des 17. Jh.	133
A. VIDIS	— Der neue Erothokrit	138
	CHRONIK	
GH. TITILEANU, I. PUȘCAȘ	— Die 13 Konferenz der Table Ronde des Archives, Bonn, Sept. 1971	143

	<u>Seite</u>

IOANA BURLACU	
— Forschungen in den ausländischen Archiven	145
— Beratungen mit den Lesern der Zeitschrift „Revista Arhivelor“	171

REZENSIONEN UND BERICHTE

— Sigismund Jakó, Radu Manolescu, <i>Manual de paleografie latină medievală</i> (Die lateinische Schrift im Mittelalter) Ed., Șt. București, 1971, 184 S. + 40 S. Album, und 84 Reproduktionen (L. DEMÉNY)	173
— Исторические связи народов С.С.С.Р. и Румынии в XV—начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах (Die Berührungen der Völker der UdSSR mit Rumänien in den 15—18 Jh. Dokumente und Materialien, 1—3 Bde). Verlag „Hayka“, Moskau, 1970, 3. Bd. 314 S. (TR. IONESCU. NIȘCOV)	177

BIBLIOGRAPHISCHE HINWEISE	181
---------------------------	-----

СОДЕРЖАНИЕ

	<u>Стр.</u>
В. АРИМИЯ	— Уже десять лет как сельское хозяйство исполнило свое социалистическое превращение 3
СТАТЬИ И СООБЩЕНИЯ	
Т.Р. ИОНЕСКУ-НИШКОВ	— Историческая топонимия феодального периода в Валахии (1374 — 1600) 25
И. АРВАЙ	— Применение классовой системы основных номеров в архиве графства Трей Скауне 41
ОЦЕНЩИКИ АРХИВОВ	
А. МАТЕЙ	— Шт. Метеш в 85 лет. 55
ДОКУМЕНТЫ	
М. ДОГАРУ, В. МИРОН	— Известные письма от Иона Гики 63
МНЕНИЯ	
О. СТРАКИНЭ	— Факсимилиция архивных документов-актуальная за дача 81
ADDENDA ET CORRIGENDA	
Е. МОЙСУК	— В связи с первой грамотой (арз) представленной султану Тудором Владимиреску 87
Р. КРЕЦЯНУ	— Две стипендии за границу представленные временным правительством в 1848 г. 89
М. Р. МОКАНУ	— Воспоминания Ливия Ребряну 94
НАУЧНО-СПРАВОЧНЫЕ ПОСОБИЯ	
Н. СЭНДУЛЕСКУ	— Глоссарий греческих слов 97
Т. РЭДУЛЕСКУ	— Хронологические списки и cursus honorum. Господский совет и другие высшие сапошники Валахии XIII в. 107
ОСОБЕННЫЕ КНИГИ В БИБЛИОТЕКАХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ АРХИВОВ	
И. ПУШКАШ, И. МАКСИМ	— Известный труд относительно истории Трансильвании в середине XII в. 133
А. ВИДИН	— Новый Еротокрит 138

ХРОНИКА

Г. ТИТИЛЯНУ, И. ПУШКАШ	— XII-ая Конференция Круглого стола архивов, Бон, сентябрь, 1971 г.	Стр. 143
* * *	— Исследования в зарубежных архивах.	145
ИОАНА БУРЛАКУ	— Совещания с читателями Архивного журнала . . .	171

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ

— Сигисмунд Яко, Раду Манолеску, Латинская письменность в среднем веке, Научное издательство, Бухарест, 1971, 184 стр. 40 стр. альбома и 84 эстампы (Л. Демени)		173
— Исторические связи народов СССР и Румынии в XV веке и начало XVII века. Документы и материалы в трех томах. Издательство „Наука”, Москва, 1970, том III, стр. 414 (Тр. Ионеску-Нишков)		177
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ		181

Tehnoredactarea : **MARIANA RĂDULESCU**

Dat la cules, 16 XII 1971 Bun de tipar 23 II 1972

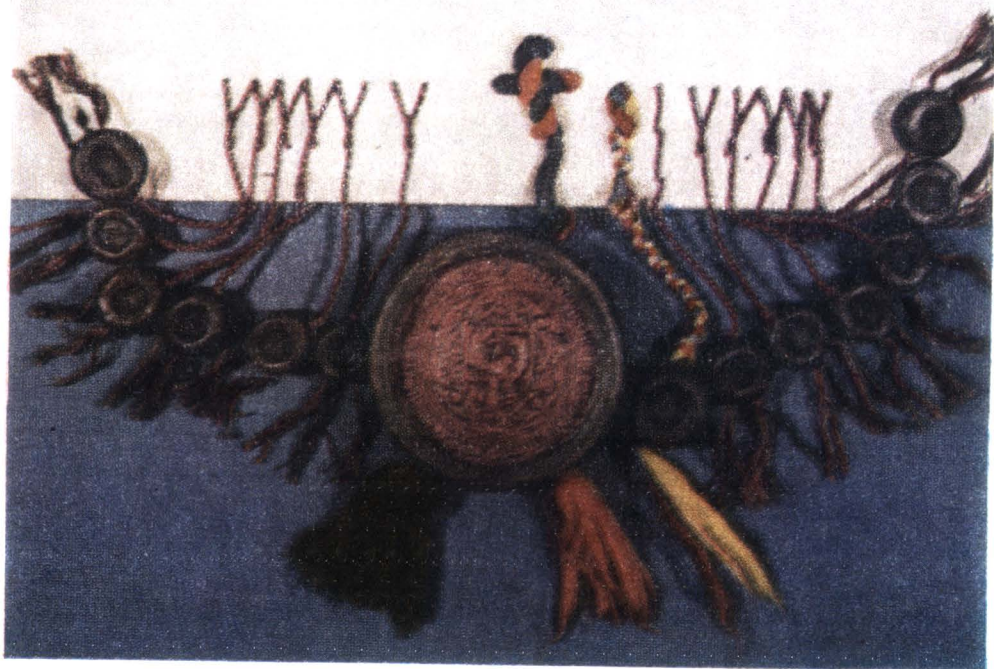
Tiraj 6800 exemplare.

**Intreprinderea Poligrafică „Informația”, str. Brezolanu nr. 23-25,
București, R.S.România, Comanda**

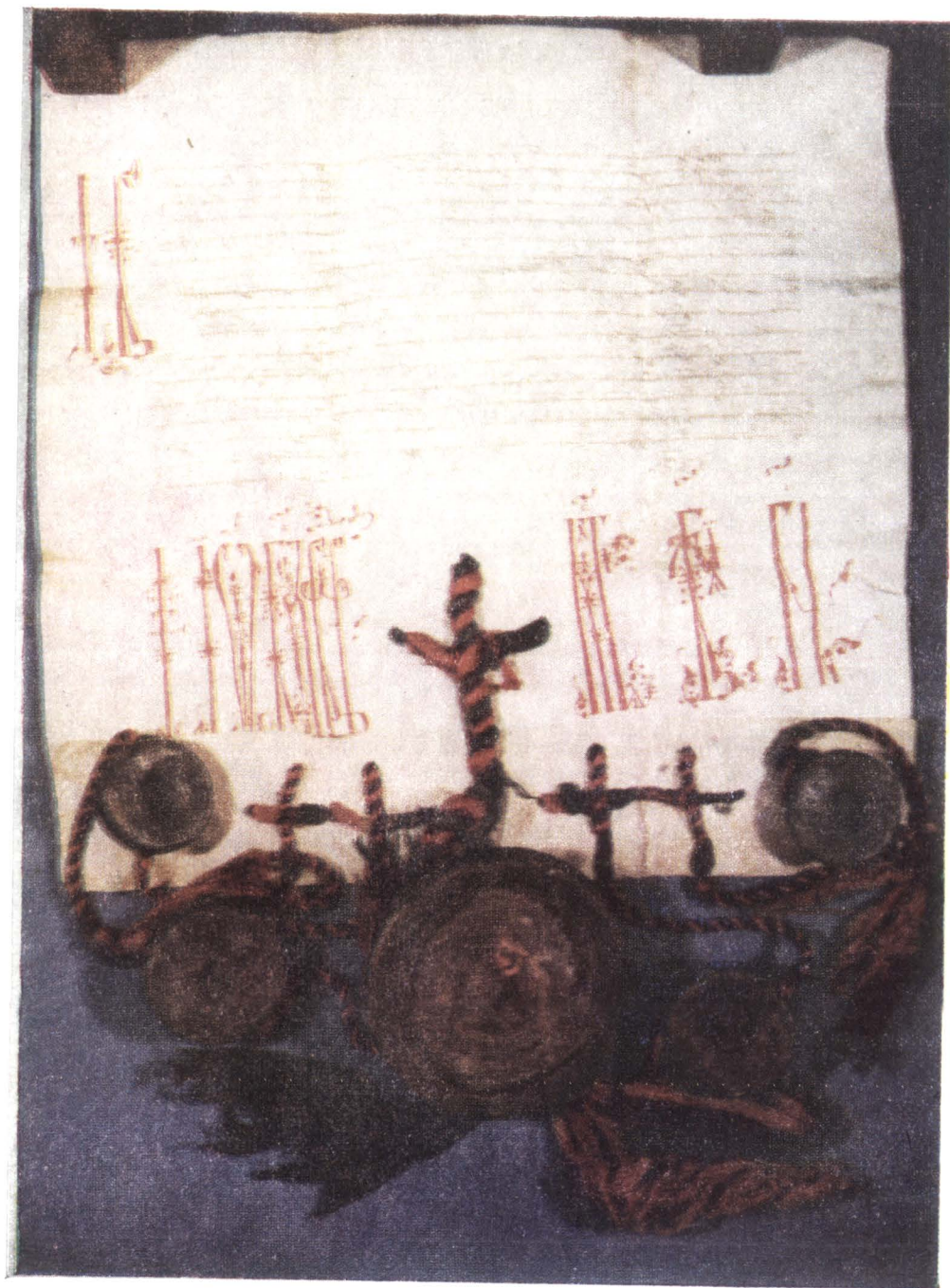
**ANEXELE LA ARTICOLUL SEMNAT
DE OTILIA STRACHINĂ**

Planșa 1 — 1511 august 17. Hrisovul lui Vlad cel Tânăr prin care făgăduiește brașovenilor pace și prietenie (Arh. St. Brașov, colecția Privilegiu, nr. 742, orig.).

[illegible]

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

Planșa 3 — 1517 martie 17. Tratatul de alianță încheiat de Neagoe Basarab cu Brașovul (Arh. St. Brașov, colecția Privilegii, nr. 781, orig.).

Plansa 1 Facsimilul documentului din 1517 martie 17.

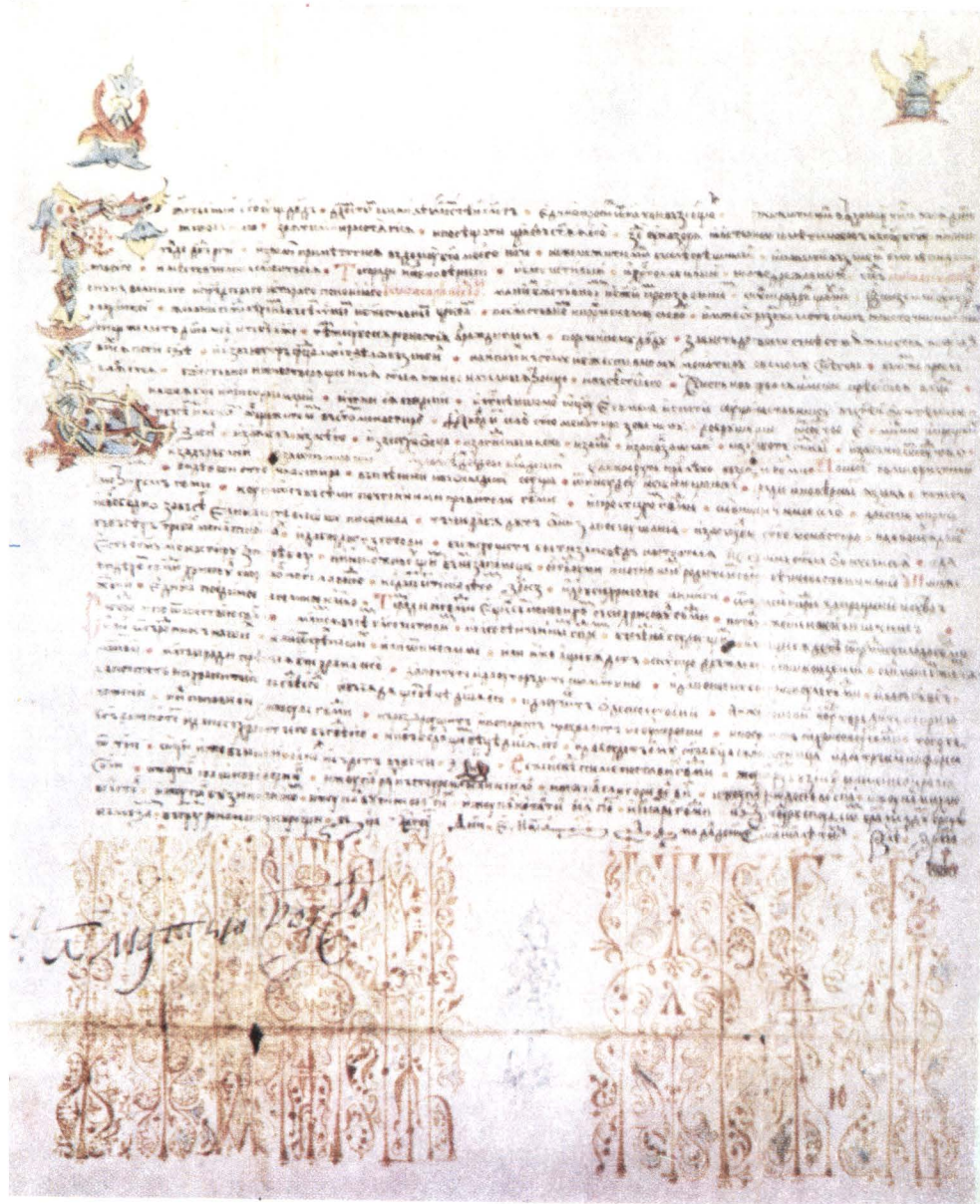
Planșa 5 – 1611 septembrie 12. Înțelegerea încheiată de Radu Mihnea, voievodul Țării Românești cu brașovenii prin care hotărâse acordarea de sprijin reciproc împotriva atacurilor din afară. (Arh. SI. Brașov, colecția Privilegii, nr. 772, orig.).

Plansa 6 — Facsimilul documentului din 1611 septembrie 12.

Planşa 7 — 1633 august 5. Hrisovul lui Matei Basarab, voievodul Țării Românești prin care înfățișește mănăstirii Snagov stăpînirea asupra moșiei Dobroesti, jud. Ilfov (Arh. St. Buc., colecția Peceți, nr. 47, orig.).

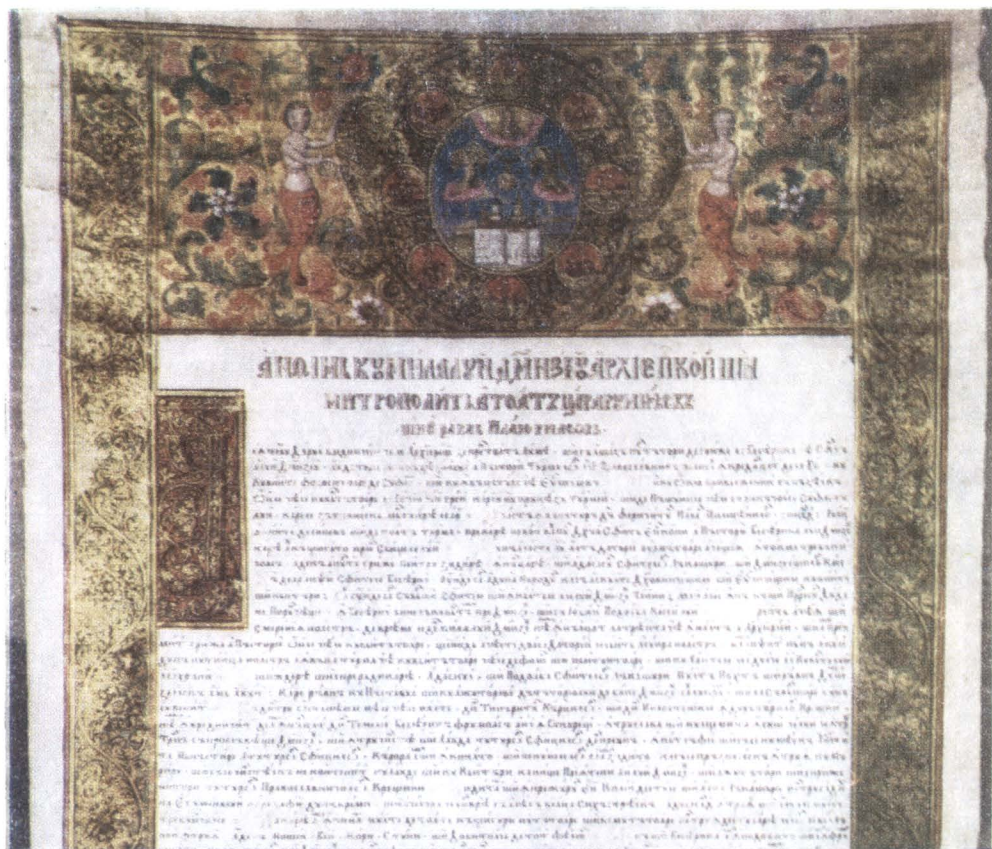
Planşa 8 — Facsimilul Hrisovului din 1633 august 5

Plansa 9 — 1669 mai 10. Hrisovul lui Antonie din Popesti, voievodul Țării Românești, pentru înființarea unei școli în Cimpulung (Arh. St. Buc., colecția Peceți, nr. 75, orig., fragment).

Plansa 10 – Facsimilul documentului din 1669 mai 10

Planşa 11 – 1745 iunie 20, Act de dare al lui Antim Ivireanu, mitropolitul Țării Românești către mănăstirea Antim din București (Arh. St. Buc., colecția Sufiri, nr. 13, orig., fragmente)

CĂTRE AUTORI

“Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, numismatică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materiale în patru exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infracapitale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Autorii primesc gratuit 30 de exemplare „extrase” cu copertă comună.

I. P. I. — c. 3153

Lei 12